

**T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

AHKÂM TEFSİRLERİ ÇERÇEVESİNDE KUR'AN'DA TESETTÜR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FAZİLET ÇEKİÇ

**DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ MEHMET SAMİ YILDIZ**

AKSARAY 2019

**AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

AHKÂM TEFSİRLERİ ÇERÇEVESİNDE KUR'AN'DA TESETTÜR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FAZİLET ÇEKİÇ

**DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ MEHMET SAMİ YILDIZ**

AKSARAY 2019

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren(....) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Fazilet

Soyadı : ÇEKİÇ

Bölümü :

İmza :

Teslim tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı : AHKÂM TEFSİRLERİ ÇERÇEVESİNDE KUR'AN'DA
TESETTÜR

İngilizce Adı : HIJAB (VEILING) IN QURAN WITHIN THE FRAMEWORK
OF JURISTIC TAFSIRS

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı : Fazilet ÇEKİÇ
İmza :

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
JÜRİ ONAY SAYFASI

Fazilet Çekiç tarafından hazırlanan “ Ahkam Tefsirleri Çerçevesinde Kur'an'da Tesettür” başlıklı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından ~~oy birliği~~ / oy çokluğu ile Aksaray Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans / Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: (Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sami Yıldız)
(Temel İslam Bilimleri, Aksaray Üniversitesi)
Üye: (Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Kaya)
(Temel İslam Bilimleri, Selçuk Üniversitesi)
Üye: (Dr. Öğr. Üyesi Ahmet İyibildiren)
(Temel İslam Bilimleri, Aksaray Üniversitesi)

İMZA

Tez Savunma Tarihi: 10.09.2019

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 24/10/2019 tarih ve 2019/43-8 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Öğrencinin

Adı Soyadı

İmza

Fazilet GEKİÇ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Doç. Dr. Sevilay USLU DİVANOĞLU

İmza

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AHKÂM TEFSİRLERİ ÇERÇEVESİNDE KUR'AN'DA TESETTÜR

(Yüksek Lisans)

Fazilet Çekiç, Aksaray 2019

ÖZET

İnsanın tabii, fitri, örfi veya dinî bir gerekçeyle vücudunun belli yerlerini kapatması ilk insandan itibaren her toplumda görülmüş bir gerçekliktir. Bunun uygulanması ise toplumdan topluma değişmektedir. Örtünme kimi toplumlarda geleneklere göre belirlenmiştir. İlahi dinin etkisinde olan toplumlarda ise örtünmede dinin kuralları etken olmuştur. Örtünme konusunda Kur'an'da bulunan ayetlerin anlam çerçevesi her dönemde üzerinde çalışılan bir konu olmuştur. "Ahkâm Tefsirleri Çerçevesinde Kur'an'da Tesettür" başlıklı bu tez, örtünme konusunu iki aşamada ele almıştır. Birinci aşamada tesettürün farz kılınına kadarki süreçte gelen, tesettürün alt yapısını oluşturan Mekkî ayetler ele alınmıştır. Bu ayetlerde insanı ve toplumu ilgilendiren diğer konularda olduğu gibi tesettürün zihni ve ahlaki temellerine vurgu yapılmış, her yönden temiz bir hayat ve takva gibi önemli hedefler üzerinde durulmuştur. Bu şekilde muhatap zihnen tesettür emrine hazır hale getirilmiştir. İkinci aşamada ise tesettürü emreden ve çerçevesini açıklayan Medenî ayetler ele alınmıştır. Konu ile ilgili ayetler incelendiğinde görülmüştür ki; Kur'an ahlaklı toplum için ilk olarak erkeklere sonra kadınlara bakışlarına sahip olmalarını emretmiştir. Buna ek olarak kadınların kalbinde hastalık bulunan kişilerin kötü niyetlerinden korunmaları için kıyafetleri, konuşma ve yürümeleri gibi davranışlarına dair düzenlemeler içeren kurallar koymuştur.

Bilim Kodu : 60408

Anahtar Kelimeler : Örtünme, Ahkâm Tefsiri, Setr-i avret, Tesettür, Ziyinet.

Sayfa Adedi : 141

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sami YILDIZ

AKSARAY UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES
HIJAB (VEILING) IN QURAN WITHIN THE FRAMEWORK OF
JURISTIC TAFSIRS

(M.A. Thesis)

Fazilet Çekiç, Aksaray 2019

ABSTRACT

It is a reality that has been in every society since the first human being covering certain parts of the body for natural, innate, customary or religious reasons. The implementation of this varies from community. Covering is determined according to traditions in some societies. Its implementation was determined according to the traditions. The rules of the religion has been active in societies that belong to divine religions. The meaning framework of Quran verses about Hijab (Veiling) have been a subject which has been studied on them termly. "Hijab (Veiling) In Quran Within The Framework Of Juristic Tafsirs" titled thesis approached hijab(veiling) subject in two steps. In the first step, the Mecca verses were discussed which constitute the substructure of hijab(veiling) coming up in the process of hijab(veiling) to be compulsory. On these verses, emphasis is placed on the mental and moral foundations of hijab (veiling), as in other matters concerning human and society, it has been emphasised on important targets like a clean life from all aspects and pioussness(taqwa). In this way, the interlocutor has been mentally prepared for the order of (hijab) veiling. In the second step, the Medina verses were discussed which decrees hijab(veiling) and which explains its framework. When studied on the verses related with the subject, it has been seen that for a moral society Quran firstly decreed to men and then to women to have their gaze. Additionally to this, Quran established rules comprising some regulations for women about their behaviour like clothing, talking and walking in order to be protected from the ill wills of the people who have mischief in their hearts.

Science Code : 60408

Key Words : Örtünme, Ahkâm Tefsiri, Setr-i avret, Tesettür, Ziynet.

Page Number : 141

Supervisor : Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sami YILDIZ

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	ii
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	iii
JÜRİ ONAY SAYFASI	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	viii
SİMGELER ve KISALTMALAR LİSTESİ	xii
ÖNSÖZ.....	xiv
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Konusu ve Önemi	1
2. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi	3
3. Daha Önce Yapılmış Çalışmalar	4
BİRİNCİ BÖLÜM	7
1. Diğer İnanç Sistemlerinde Örtünme	7
1.1. Mezopotamya'da Örtünme	7
1.2. Hint Kültüründe Örtünme	8
1.3. Antik Yunan'da Örtünme	8
1.4. Eski Türklerde Örtünme	9
1.5. Arap Toplumunda Örtünme	10
2. Muharref Dinlerde Örtünme	11
2.1. Yahudilikte Örtünme	11
2.2. Hristiyanlıkta Örtünme	12
3. Tesettürle İlgili Kavramlar	14
3.1. Tesettür.....	14
3.2. Hicâb.....	14
3.3. Cilbâb.....	15
3.4. Himâr.....	15
3.5. Avret	16
3.6. Ziyinet	16
3.7. Teberrüc	17
4. Ahkâm Tefsirleri.....	18
4.1. Mukâtil b. Süleyman (v. 150/767) Tefsîru'l-Hamsimie Âyeti Mine'l-Kur'ân	18
4.2. İmam Şâfî (v. 240/855) Ahkâmu'l-Kur'ân	19
4.3. Ebû Ca'fer et-Tahâvî (v. 321/933) Ahkâmu'l-Kur'ân	20
4.4. Ebû Bekr el-Cessâs (v. 370/981) Ahkâmu'l-Kur'ân	21

4.5. el-Kiyâ el-Herrâsî (v. 504/1110) Ahkâmu'l-Kur'ân	22
4.6. İbnü'l-Arabî (v. 543/1148) Ahkâmu'l-Kur'ân	22
4.7. Muhammed el-Kurtubî (v. 671/1272) el-Câmî' li Ahkâmi'l-Kur'ân	24
4.8. Konyalı Mehmed Vehbi (v. 1369/1949) Ahkâm-ı Kur'âniye.....	25
4.9. Muhammed Ali es-Sabunî, Ravâiu'l-Beyân.....	26
4.10. Celal Yıldırım, Kur'ân Ahkâmı	27
İKİNCİ BÖLÜM.....	29
AHKÂM TEFSİRLERİ ÇERÇEVESİNDE KUR'AN'DA TESETTÜR	29
1.Tesettür ile İlgili Mekkî Ayetlerin Ahkâm Tefsirlerinde Ele Alınışı.....	29
1.1. Müddessir Suresi (4/74) 4.Ayet	29
1.1.1. Ayetin Yorumu	29
1.2. A'râf Suresi (40/7) 19-22. Ayetler	34
1.2.1. Ayetin Yorumu	35
1.3. A'râf Suresi (40/7) 26-27. Ayetler	36
1.3.1. Ayetin Yorumu	36
1.3.2. أَنْزَلْنَا (İndirdik).....	39
1.3.3. رِيشَا (Süslenecek Elbise)	40
1.3.4. لِبَاسُ التَّقْوَى (Takva Elbisesi)	40
1.4. A'râf Sûresi (40/7) 31-32. Ayet	42
1.4.1. Ayetin Nüzul Sebebi.....	42
1.4.2. Ayetin Yorumu	44
1.4.3. زينة الله (Ziynetullâh)	51
1.5. Nahl Suresi (71/16) 81. Ayet	53
1.5.1. Ayetin Yorumu	53
2. Tesettür ile İlgili Medenî Ayetlerin Ahkâm Tefsirlerinde Ele Alınışı.....	55
2.1. Ahzâb Suresi (94/33) 32. Ayet.....	56
2.1.1. لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ (Siz Kadınlardan Herhangi Biri Gibi Değilsiniz).....	56
2.1.2. فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ [(Erkeklerle Konuşurken) Sözü Yumuşak Bir Eda ile Söylemeyin. Yoksa Kalbinde Hastalık Olan Kimse Ümide Kapılır].....	57
2.1.3. قَوْلًا مَعْرُوفًا (Ma'ruf Söz)	58
2.2. Ahzâb Suresi (94/33) 33. Ayet.....	58
2.2.1. وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ (Evlerinizde Oturun, Vakarlı Olun).....	58
2.2.2. وَلَا تَبْرَجْنَ تَبْرَجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى (Eski Cahiliye Âdetinde Olduğu Gibi Açılıp Saçılmayın)	60
2.2.3. إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ (Ey ehl-i beyt! Allah Sizden Ancak Kiri Gidermek İstiyor).....	62
2.3. Ahzâb Suresi (94/33) 53. Ayet.....	62
2.3.1. Ayetin Nüzul Sebebi.....	63
2.3.2. وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ (Onlardan Bir Şey İsteddiğiniz Zaman Perde Arkasından İsteyin)	63
2.3.3. ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ (Böyle Davranmanız Hem Sizin Kalpleriniz, Hem de Onların Kalpleri İçin Daha Temizdir)	65

2.4. Ahzâb Suresi (94/33) 55. Ayet.....	65
2.4.1. Ayetin Nüzul Sebebi.....	65
2.4.2. Ayetin Yorumu	66
2.5. Ahzâb Suresi (94/33) 59. Ayet.....	67
2.5.1 Ayetin Nüzul Sebebi.....	67
2.5.2. (Cilbâblarını Üstlerine Sarkıtsınlar).....	68
2.5.3. (Bu Onların Tanınıp İncitilmemelerine de Daha Uygunudur).....	71
2.6. Nûr Suresi (102/24) 30. Ayet.....	79
2.6.1. Ayetin Nüzul Sebebi.....	79
2.6.2. (Bakışlarını Kısınlar)	80
2.6.3. (İrizarını Korusunlar).....	86
2.6.4. (Bu Davranış Onlar İçin Daha Nezihdir).....	87
2.7. Nûr Suresi (102/24) 31. Ayet.....	889
2.7.1. Ayetin Nüzul Sebebi.....	90
2.7.2. (Bakışlarını Kısınlar).....	90
2.7.3. (İrizarını Korusunlar)	92
2.7.4. (Görünen Kısımlar Müstesna, Ziyetlerini Göstermesinler)	93
2.7.5. (Başörtülerini Yakalarının Üzerine Kadar Salsınlar)	100
2.7.6. (Ziyetlerini Kocalarından Başkasına Göstermesinler)	101
2.7.7. (Babaları)	103
2.7.8. (Kocalarının Babaları).....	104
2.7.9. (Oğulları).....	104
2.7.10. (Kocalarının Oğulları)	105
2.7.11. (Erkek Kardeşleri).....	106
2.7.12. (Erkek veya Kız Kardeşlerinin Oğulları)	106
2.7.13. (Kendi Kadınları).....	107
2.7.14. (Ellerinin Sahip Oldukları)	108
2.7.15. (Kadınlara Meyli Olmayan Erkekler) ..	110
2.7.16. (Kadınların Gizli Yerlerine Vakıf Olmayan Çocuk)	111
2.7.17. (Gizledikleri Ziyetleri Bilinsin Diye Ayaklarını Yere Vurmasınlar)	113
2.7.18. (Ey Mü'minler, hep birlikte tövbe ediniz ki kurtuluşa eresiniz!).....	115
2.8. Nûr Suresi (102/24) 60. Ayet.....	117
2.8.1. (Artık Evlenme Ümidi Beslemeyen, Hayızdan ve Doğumdan Kesilmiş Yaşlı Kadınlar)	117
2.8.2. (Ziyetlerini Göstermeksizin Elbiselerini Çıkarmalarında Kendileri İçin Bir Günah Yoktur)	118

3. Tesettür ile İlgili Ayetlerden Çıkarılan Sonuçların Tablo Halinde Karşılaştırılması.....	121
SONUÇ.....	133
KAYNAKÇA.....	137

SİMGELER ve KISALTMALAR LİSTESİ

age	Adı Geçen Eser
agm	Adı Geçen Makale
agt	Adı Geçen Tez
a.s	Aleyhisselam
b.	Bin, İbn
bkz.	Bakınız
bt.	Binti, İbneti
c.	Cilt
c.c	Celle Celaluhu
çev.	Çeviren
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
h.	Hicrî
H.z.	Hazreti
KİİFAD	Kütahya İslami İlimler Fakültesi Dergisi
M.Ö	Milattan Önce
MSP	Milli Selamet Partisi
r.a	Radiyallahu Anh
s.	Sayfa
s.a.v.	Sallallahu Aleyhi ve Sellem

S.	Sayı
SBE	Sosyal Bilimler Enstitüsü
ss.	Sayfadan Sayfaya
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TTKB	Türk Tarih Kurumu Basımevi
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
ter.	Tercüme
trs.	Tarihsiz
v.	Vefatı
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve diğerleri
vs.	Ve sâire

ÖNSÖZ

İnsanın yaratılışıyla başlayan örtünmenin psikolojik, sosyal, dinî, ahlaki, kültürel, iktisadi vb. birçok alanla sıkı bağı bulunmaktadır. Bu çok yönlülüğü ile güncelliğini her asırda muhafaza etmiş ve edecek olan örtünme, birey ve toplumlar üzerinde etkisi olan oldukça kuvvetli bir olgudur.

İnsanın tabii, fitri, örfi veya dinî bir gerekçeyle vücudunun belli yerlerini kapatması ilk insan Hz. Âdem'den (s.a.) günümüze kadar görülmüş sosyal bir gerçekliktir. Sosyal hayatta çıplaklık hissi sadece insana özgü aşağılayıcı, utanç verici bir duygudur. Bu yüzden de giyinmek medeniliğin bir simgesidir.

Âdemoğlu ile onun apaçık düşmanı olan şeytan arasındaki ilk mücadelenin konusunu ve iblisin insan ırkına etki ettiği ilk sahayı oluşturan giyinme, tarih boyunca üzerinde en çok tartışılan konuların başında gelmiştir. İnsanın, özellikle de kadının kıyafetine her toplumda farklı anlamlar yüklenmiştir. Uygarlıkların değişmesi ile insanın, özellikle de kadının giysisinde farklılıklar olmuş ve bu giysi kişinin sosyal statüsünü, kabilesini, medeniyetini, inançlarını gösteren bir kimlik olarak yorumlanmıştır.

İslam'dan önceki inanç ve kültürlerde, Yahudilik ve Hristiyanlıkta var olagelen örtünme konusunda Kur'an-ı Kerim'in koyduğu kural ve ölçüler, tüm zamanlar boyunca uygulanmak üzere, indiği toplumdaki kadının giysisindeki yanlışlıkları düzenlemek şeklinde olmuştur.

Bu çalışmada İslam'ın bir emri olan tesettür konusu, özele inilerek ahkâm tefsirleri çerçevesinde incelenmiş ve sınırları ortaya konmaya çalışılmıştır.

Bu çalışma giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır.

Giriş bölümünde; araştırmanın konusu, önemi, amacı ve yöntemi, daha önce yapılmış çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde; İslam'dan önceki inanç sistemlerinde, Yahudilik ve Hristiyanlıkta örtünme, tesettürle ilgili kavramlar ile ele alınan tefsirler ve müfessirleri hakkında kısa bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde; tesettürle ilgili Mekkî ve Medenî ayetler nüzul sıralarına göre tasnif edilmiştir. Bu ayetlerden önce Mekkî olanları, sonra Medenî olanları ahkâm tefsirlerindeki açıklamaları çerçevesinde ele alınıp anlamları aktarılmıştır. Son olarak da müfessirlerin ayetlere yaptıkları yorumlar, en öz haliyle tablo olarak sunulmuştur.

Sonuç bölümünde ise elde edilen veriler sıralanarak bir yargıya varılmıştır.

Bu tez çalışmasının gerek konu seçiminde gerekse hazırlanma sürecinin her aşamasında kıymetli fikirleri ve yönlendirmeleriyle desteklerini esirgemeyen tez danışmanı hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sami YILDIZ'a şükranlarımı sunarım.

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Örtünme, insanın dünyaya gelişinden itibaren her zaman, her zemin ve toplumda değişik şekillerde varlığını göstermiştir. İnsanoğlu her devirde eksik de olsa örtünmüş, en azından vücudunun avret-i galiza denilen bölgelerini kapatma ihtiyacı duymuştur. Bu da göstermektedir ki utanmak ve örtünmek insanın doğasında vardır. Soğuk ve sıcak olmadığı, üstelik de kendilerinden başka kimsenin bulunmadığı cennet ortamında Hz. Âdem ve Havva'nın avret yerlerini cennet yapraklarıyla örtmeye çalışmaları da bu duygunun fitri oluşunun bir kanıtıdır. Bununla birlikte insan dış etkilere karşı korunaksız ve çıplak olarak yaratılmış olmakla da örtünmeye muhtaçtır. Bu ihtiyaçtan dolayı da sıcak ve soğuğa karşı nasıl giyinerek kendini koruyacağını bilir. Dolayısıyla bu konuda dinî bir hüküm de konmamıştır. Fakat insan utanma ve iffet duygusunun gerektirdiği örtünmenin ne şekilde gerçekleştirileceğini bilemez. Farklı toplumlarda, sınırları birbirinden farklı örtünme türlerinin görülmesi de bunu ortaya koymaktadır. “Ahkâm Tefsirleri Çerçevesinde Kur'an'da Tesettür” başlıklı bu çalışmanın konusunu da bu tür örtünme oluşturmaktadır.

Tarih boyunca her milette görülen örtünme davranışının fitri olmasının yanında, uygulanış şeklini ve sınırını etkileyen birçok faktör olmuştur. İklim şartları, cinsiyet, ekonomik düzey, sosyal statü, gelenek, kanunlar ve dinî inanış bu faktörlerin başlıcalarıdır. İlâhi dinlere mensup olmayan toplumlar arasında geleneğin etkisi ön plandadır. Dini inanıştan kaynaklı örtünme ise ilâhi dinlere mensup toplumlarda görülmüştür. Her din kendine özgü kıstaslar çerçevesinde mensuplarına örtünmeyi emretmiştir. Bu yüzden İslam öncesi toplumlarda da var olan örtünme kimi zaman yüzü kimi zaman başı kimi zamansa sadece vücudu örtmek şeklinde uygulanmıştır. Nitekim Kur'an'ın indiği cahiliye toplumunda da Kâbe'nin kimi Araplarca çıplak tavaf edilmesi dışında genel bir çıplaklık söz konusu olmayıp başörtüsü kullanıldığı da görülmektedir.

Kur'an, indiği cahiliye toplumunu eğitirken tedricilik metodunu kullanmış; içkinin, faizin yasaklanması gibi birçok emir ve yasağın son halini alması zamana yayılmıştır. İşte

tesettürün farz kılınması da Kur'an'ın inmeye başlamasından itibaren 17-18 yıllık bir süre içerisinde gerçekleşmiştir. Bu uzun zaman dilimi içerisinde Müslümanların kıyafeti ile ilgili zihni, tesettüre hazırlayan noktalara temas edilmiş; farz kılınması ise Hicret'in 5 ve 6. yıllarında olmuştur. Ve bundan sonra tesettür, Müslüman birey ve toplumun vazgeçilmez öğelerinden olmuştur.

Kur'an'ın ilk müfessiri olan Hz. Peygamber, Allah'ın kendisine verdiği tebyin¹ görevinin gereği olarak ayetleri farklı yöntemlerle açıklamıştır. Bunu yer yer ashabının yanlış anlama ve yorumlamalarını düzeltmek, yer yer doğrudan bir ayeti veya sureyi yorumlamak veya kapalı bir noktasını açıklamak, yer yer de kendisine yöneltile sorulara cevap vermek şeklinde gerçekleştirmiştir.² Onun vefat etmesinden sonraki zaman içerisinde İslam'ın geniş coğrafya ve kitlelere yayılmasıyla birlikte, insanlığın hidayet kaynağı olan ayetlerin anlaşılması noktasında daha fazla gayrete ihtiyaç duyulmuştur. İnsanın gücü oranında Kur'an ayetlerinden Allah'ın muradının ne olduğunu bulmaya çalıştığı ilim olan tefsir³ çalışmaları, bu gayretin neticesi olarak her çağda görülmüş ve görülmeye de devam etmektedir. Kur'an ayetlerini anlama çabalarının neticesi olarak ise çeşitli tefsir dalları ortaya çıkmıştır. Bunlar, kullandıkları kaynak ve yöntemlere göre farklı isimler almıştır. Konulu tefsir yönteminin kullanıldığı ahkâm tefsiri bu türlerden biridir. Bu tefsir çeşidinin gayesi, Kur'an'ın içerdiği ameli hükümleri, kaide ve prensipleri ortaya çıkarıp onları açıklamak ve nasıl uygulanacağını göstermektir.⁴ Bu özelliği ile de hüküm içeren ayetlerin anlaşılmasında başvurulacak temel kaynaklar içinde ön sıralarda yer almaktadır.

İşte bu çalışma; birey, aile ve toplumun ahlaken korunması bağlamında oldukça önemli bir emir olan tesettürün altyapısını hazırlayan Mekkî ayetleri ve nasıl uygulanması gerektiğini açıklayan Medenî ayetleri köklü ve temel kaynaklarımızdan olan ahkâm tefsirleri çerçevesinde inceleyip ortaya koyması ve çıkan sonuçları tablo halinde sunarak derli toplu bir şekilde ulaşmayı kolaylaştırması bakımından önem arz etmektedir.

“Ahkâm Tefsirleri Çerçevesinde Kur'an'da Tesettür” başlıklı bu çalışmada Müddessir suresinin 4. ayeti, A'râf suresinin 19, 20, 22, 26, 27, 31 ve 32. ayetleri, Nahl suresinin 81. ayeti, Ahzâb suresinin 32, 33, 53, 55 ve 59. ayetleri ile Nûr suresinin 30, 31 ve 60. ayetleri konu edilmiştir.

¹ Nahl 44/ 64

² Abdulhamit Birişik, “Tefsir”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2011, c. 40, ss. 281-290, s. 284.

³ “Tefsir”, **DİA**, c. 40, s. 281.

⁴ İsmail Cerrahoğlu, **Tefsir Tarihi**, DİB Yayınları, Ankara 1988, c. 2, s. 46.

2. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Bu çalışmada amacımız tesettürün farz olmadığını, hükmünün bu asırda veya günümüz şartlarında geçerli olmadığını öne süren fikirlere karşı tesettürün farz olduğunu ispat etmek değildir. 23 yıl süren vahyin iniş sürecinde, tesettür farz kılınana kadarki zaman diliminde insanın kıyafetine ne gibi anlamlar yüklendiği; bakış, yürüyüş, konuşma ve kıyafet ile bir bütünü oluşturan tesettür ile ilgili ayetlerin asli kaynaklar olan ahkâm tefsirlerinde nasıl yorumlandığını araştırarak konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacak bilgilere ulaşmaktır.

Çalışmaya konuyla alakalı Mekkî ve Medenî ayetlerin nüzul sırasıyla birlikte tespitiyle başlandı. Bu ayetleri kronolojik sıraya göre şu sekiz ahkâm tefsirleri özelinde ele aldık:

1. Miladi sekizinci yüzyılda yaşayan *Mukâtil b. Süleyman*'ın (v. 150/767) fihhi tefsirin ilk örneği olarak kabul edilen, bu yüzden de mezhep taassuplarından uzak olan eseri *Tefsîru'l-Hamsimie Âyeti Mine'l-Kur'ân* isimli tefsiri.
2. Miladi onuncu yüzyılda yaşayan Hanefî mezhebinin önemli fakihlerinden *Ebû Bekr el-Cessâs*'ın (v. 370/981) *Ahkâmu'l-Kur'ân* isimli tefsiri.
3. Miladi on ikinci yüzyılda yaşayan *el-Kiyâ el-Herrâsî*'nin (v. 504/1110) Şâfiîlerin en önemli fihhi tefsiri kabul edilen *Ahkâmu'l-Kur'ân* isimli tefsiri.
4. Miladi on ikinci yüzyılda yaşayan, Malikî mezhebinin en önemli fakihlerinden Endülüslü *İbnü'l-Arabî*'nin (v. 543/1148) *Ahkâmu'l-Kur'ân* isimli tefsiri.
5. Miladi on üçüncü yüzyılda yaşayan Endülüslü *Muhammed el-Kurtubî*'nin (v. 671/1272) dirayet ve rivayet metodunu başarıyla birleştirerek yazdığı *el-Câmî' li Ahkâmi'l-Kur'ân* isimli tefsiri.
6. Miladi yirminci yüzyıl Osmanlı'nın son dönemi ile Cumhuriyet'in ilk dönemlerini yaşayan *Konyalı Mehmed Vehbi*'nin (v. 1369/1949) *Ahkâm-ı Kur'âniye* isimli tefsiri.
7. Çağımızın önemli müfessirlerinden olan Suriyeli *Muhammed Ali es-Sabunî*'nin *Ravâiu'l-Beyân* isimli tefsiri.
8. Çağımız Türk âlimlerinden *Celal Yıldırım*'ın Türkçe olarak kaleme alınmış olması bakımından ayrı bir önem taşıyan *Kur'ân Ahkâmı* isimli tefsiri.

Şâfiî (v. 240/855) ve Tahâvî'nin (v. 321/933) ahkâm tefsirlerini de bu çalışmaya dâhil etmek istenildiyse de konumuzla alakalı ayetlerin Tahâvî'nin tefsirinde işlenmediği görülmüştür. Şâfiî'nin tefsirinde ise Ahzâb suresi 6. ayet olan “*Mü'minlerin, Peygamberi kendi nefislerinden çok sevmeleri gerekir; onun eşleri onların anneleridir.*” ayeti açıklanırken çalışmaya dâhil olan Ahzâb suresi 32. ayet olan “*Ey Peygamber hanımları! Sizler herhangi bir kadın gibi değilsiniz. Allah'tan sakınıyorsanız edalı konuşmayın.*” buyruğunun geçmesi dışında bir malumata rastlanmamıştır. Bu sebepten bu tefsirler çalışmanın dışında kalmıştır.

Konuyla alakalı yazılmış tez ve makaleler yanında çokça kitap okumaları yapılmıştır.

Tezi yazarken konunun nüzul sürecini görmek ve doğru anlaşılmasını sağlamak için ilgili ayetlerde nüzul sırası gözetilmiştir. Ayetleri-Hz. Osman'ın mushafındaki nüzul sırası dikkate alınarak- Mekkî ve Medenî olarak iki başlık altında ayırdıktan sonra her bir ayet ele alınan tefsirlerde, konu bütünlüğünün gerektirdiği düzenlemeler dışında, kronolojik sıra takip edilerek işlenmiştir.

Çalışma içerisinde başlık olarak sure adı ve ayet numarası verilmiş, Arapça metni ve Türkçe meali alt alta yazıldıktan sonra açıklamaya geçilmiştir. Sure adından sonraki parantez içindeki ilk rakam nüzul sırasını, ikinci rakam ise Kur'an tertibindeki sırasını ifade etmektedir. Ele aldığımız ayetlerin meâlini Türkiye Diyanet Vakfı Yayınlarının Kur'an-ı Kerim Açıklamalı Meâli'ne göre verdik.

Müfessirlerin ayetlerden çıkardıkları sonuçları tablolastırırken, baş kısma nüzul sırası gözetilerek ayetin Türkçe meâlini yazılmıştır. Yine kronolojik sıraya göre müfessirleri listelenerek her müfessirin karşısına ayetten çıkardığı sonuc olabildiğince kısa cümleler halinde yazılmıştır.

3. Daha Önce Yapılmış Çalışmalar

Tesettür ile ilgili daha önce yapılmış çalışmaların bir kısmı şu şekildedir:

Kitaplar:

Zeki Duman, “Kur'an-ı Kerim'de Örtünmenin Sınırları”⁵

⁵ Zeki Duman, *Kur'an-ı Kerim'de Örtünmenin Sınırları*, İpek Yayınları, İstanbul 2008.

Ebu'l A'la el-Mevdudî, “Hicab”⁶

Cihan Aktaş, “Kılık-Kıyafet ve İktidar”⁷

Murtaza Mutahharî, “Hicab (Örtünmenin Felsefesi)”⁸

İsmail Yıldız, “İslam’da Giyim ve Tesettür”⁹

Bedriye Yılmaz, “Tarihten Günümüze Örtünmenin Anlamları”¹⁰

Abdullah b. Salih el-Fevzan, “Ziynetü'l-Mer'et'il-Müslime”¹¹

Tezler:

Asife Ünal, “Türkiye’de Örtünme Anlayışı Üzerine Bir Araştırma (Dinler Tarihi Açısından Bir Yaklaşım)”¹²

Nesibe Demirbağ, “Kur’an Perspektifinde Fitrî, Dînî ve Ahlâkî Bir Olgu Olarak Örtünme”¹³

Bedriye Yılmaz, “Kur’an Yorum Tarihinde Nûr suresi 31. Ayet ile Ahzâb suresi 32-33., 53 ve 59. Ayetlerin İncelenmesi”¹⁴

Pınar Gerçek, “Kadın Giyiminde Örtünme Konulu Eser Çalışması”¹⁵

İpek Beyza Altıparmak, “Türban ve Örtünmenin Sosyolojik Anlamı: Isparta Örnekleme”¹⁶

Fatma Özbek, “İslamda Tesettür”¹⁷

Muhammet Fatih Demirdağ, “İslam Öncesi Toplumlarda Örtünme”¹⁸

Büşra Özudoğru, “Farklı Nesillerde Tesettür Algısı”¹⁹

⁶ Ebu'l A'la el-Mevdudî, **Hicab**, mütercim: Ali Genceli, Hilal Yayınları, İstanbul 2017.

⁷ Cihan Aktaş, **Kılık-Kıyafet ve İktidar**, Nehir Yayınları, İstanbul 1989.

⁸ Murtaza Mutahharî, **Hicab (Örtünmenin Felsefesi)**, çev. Mücteba Mir, Ağaç Yayınları, İstanbul 2005.

⁹ İsmail Yıldız, **İslam’da Giyim ve Tesettür**, Çıra Yayınları, İstanbul 2016.

¹⁰ Bedriye Yılmaz, **“Tarihten Günümüze Örtünmenin Anlamları”**, İz Yayıncılık, İstanbul 2011.

¹¹ Abdullah b. Salih el-Fevzan, **“Ziynetü'l-Mer'et'il-Müslime”**, Dâru'l-Müslim, Riyad 2000.

¹² Asife Ünal, **“Türkiye’de Örtünme Anlayışı Üzerine Bir Araştırma (Dinler Tarihi Açısından Bir Yaklaşım)”**, Ankara Üniversitesi, SBE, Doktora Tezi, Ankara 2004.

¹³ Nesibe Demirbağ, **“Kur’an Perspektifinde Fitrî, Dînî ve Ahlâkî Bir Olgu Olarak Örtünme”**, Ankara Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006.

¹⁴ Bedriye Yılmaz, **“Kur’an Yorum Tarihinde Nûr suresi 31. Ayet ile Ahzâb suresi 32-33., 53. ve 59. Ayetlerin İncelenmesi”**, Ankara Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007.

¹⁵ Pınar Gerçek, **“Kadın Giyiminde Örtünme Konulu Eser Çalışması”**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008.

¹⁶ İpek Beyza Altıparmak, **“Türban ve Örtünmenin Sosyolojik Anlamı: Isparta Örnekleme”**, Süleyman Demirel Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2011.

¹⁷ Fatma Özbek, **“İslamda Tesettür”**, Dicle Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır 2013.

¹⁸ Muhammet Fatih Demirdağ, **“İslam Öncesi Toplumlarda Örtünme”**, Hitit Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, Çorum 2015.

Makaleler:

Hayrettin Karaman, “Kadının Şahitliği, Örtünmesi ve Kamu Görevi”²⁰

Mehmet Görmez, “İlahi Dinlerde Başörtüsü”²¹

Emine Gümüş Böke, “İslâm Hukuku’nda Kıyafet-Örtünme ve Kıyafetler Üzerindeki Resim ve Yazıların Durumu”²²

İsmail Lütfi Çakan, “Sünnette Giyim-Kuşam ve Örtünme”²³

Faruk Beşer, “Fıkıh Açısından Avret ve Örtünme”²⁴

¹⁹ Büşra Özudoğru, “**Farklı Nesillerde Tesettür Algısı**”, Necmettin Erbakan Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2017.

²⁰ Hayrettin Karaman, “Kadının Şahitliği, Örtünmesi ve Kamu Görevi”, **İslâmî Araştırmalar Dergisi**, c. 10, S. 4, 1997, ss. 271-278.

²¹ Mehmet Görmez, “İlahi Dinlerde Başörtüsü”, **İslâmiyât**, c. 4, S. 2, 2001, ss. 19-33.

²² Emine Gümüş Böke, “İslâm Hukuku’nda Kıyafet-Örtünme ve Kıyafetler Üzerindeki Resim ve Yazıların Durumu”, **KİİFAD**, 2017, S. 3, ss. 19-44.

²³ İsmail Lütfi Çakan, “Sünnette Giyim-Kuşam ve Örtünme”, **İslam’da Kılık-Kıyafet ve Örtünme**, Ensar Neşriyat, İstanbul 2010, ss. 43-77.

²⁴ Faruk Beşer, “Fıkıh Açısından Avret ve Örtünme”, **İslam’da Kılık-Kıyafet ve Örtünme**, Ensar Neşriyat, İstanbul 2010, ss. 95-125.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. Diğer İnanç Sistemlerinde Örtünme

İlahi dinlere mensup olan toplumlar dışında birçok toplumda görülen örtünme, kadının başını hatta yüzünü örtmesi durumu dini temelli olmaktan ziyade toplumun gelenek ve göreneklerine dayanmaktadır. Bu başlık altında insanlık tarihi kadar eski olan örtünme olgusunun Mezopotamya, Hint kültürü, Antik Yunan, Türkler ve Arap Yarımadası'nda ne şekilde uygulandığına dair bilgiler verilecektir.

1.1. Mezopotamya'da Örtünme

Dicle ile Fırat Nehirleri arasında, Güneydoğu Anadolu'daki dağlardan Basra Körfezi'ne kadar uzanan bölgenin adı olan Mezopotamya'da sırasıyla Sümerler, Akadlar, Asurlular, Elamlar ve Babiller devlet kurmuşlardır.²⁵ Örtünme ile ilgili bilinen en eski belge Orta Asur kanunlarında yer almaktadır. Bu kanunların 40. ve 41. maddelerinin ilgili kısımları şu şekildedir:

Madde 40: “İster evli kadınlar ister dul kadınlar veya Asurlu kadınlar olsun, sokağa çıkarken başlarını açmamış olacaklardır. Adamın kızları...ya bir şal, ya bir giysi veya bir gulinu ile örtülü olmalıdırlar. Başları açık olmayacaktır...(Evin içinde) örtünmeyecekler, yalnız olarak sokağa gittiklerinde örtüneceklerdir. Sahibi ile sokağa giden esirtu'lar örtülüdürler. Kocaya varan gadistu'lar (cariye), sokakta örtünmelidirler. Kocaya varmamış olanların sokakta başları açıktır, örtünmemelidir. Fahişe örtülü değildir, başı açıktır.”

²⁵ Muhammet Fatih Demirdağ, **agt**, s. 7-8.

*Madde 41: “Eğer bir adam, esirtu’sunu örtmek isterse, beş veya altı arkadaşını oturtup onların önünde onu örtecek, o benim karımdır diyecek ve o, onun karısı olacaktır.”*²⁶

Bu kanunlara göre başörtüsü ile örtünerek sokağa çıkma hür kadınlara özgü bir davranış biçimi olarak ifade edilmiş ve hukuki anlamda koruma altına alınmıştır. Köle kadınlar ve fahişelerin ise başlarını örtmeleri yasaklanmıştır. Yine söz konusu kanun hükmüne göre bunlardan başını örtenler sopa vurmak, başına zift dökmek, kulaklarının kesilmesi vb. şekillerde cezalandırılacaklardır. Sıradan fahişelerden farklı tutulan ve kötü gözle bakılmayan tapınak fahişeleri ise diğer kadınlardan ayrılmak için başlarını örterlerdi.²⁷

1.2. Hint Kültüründe Örtünme

Hint alt kıtası tarih boyunca birçok etnik ve dini grupları içinde barındırdığından örtü kiyafet biçimleri dışarıdan gelen bu toplumların etkisiyle dönemden döneme değişiklik göstermiştir. Sosyal bir olay olarak görülse de alt planda tamamen dini bir kökene sahip olan kast sistemi de giyim-kuşamda önemli oranda etkili olmuş, her kast kendine özgü örtünme kurallarına göre giyinmiştir. Soylu erkek ve kadınlar gösterişli başlık ve başörtüsü kullanmışlardır. “Perde” veya “pürde” olarak isimlendirilen evli kadınların dışarıda vücutlarını ve yüzlerini tamamen örtmeleri şeklindeki âdet, evli kadınların aileden olmayanlarla temasını kısıtlayacak şekilde çoğunlukla kırsal bölgelerdeki Hindular tarafından uygulanmıştır. Sih kadınlarının ise başlarını şalvar kamîsle birlikte kullanılan ince bir atkıyla örtmeleri âdettendir.²⁸

Hindistan’da hüküm süren bu örtünme durumunun İslam’ın Hindistan’da yayılmasından önce mi sonra mı yaygınlaştığı konusunda ise fikir birliğine ulaşılamamıştır. Net olan ise sıkı bir örtünmenin hüküm sürmüş olmasıdır.²⁹

1.3. Antik Yunan’da Örtünme

Eski Yunan toplumlarında kadın, medeni hukuk ve kanuni haklar açısından aşağılık bir hayat yaşıyor; iffet, hürmet, üstünlük ve saygı gibi özellikler sadece erkeklere mahsus kabul ediliyordu. Zaman içerisinde ilim ve medeniyetin ışığı altında kadının haysiyeti bir

²⁶ Mebrure Tosun ve Kadriye Yalvaç, *Sumer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı*, TTKB, Ankara 1989, s. 252-253.

²⁷ Pınar Gerçek, *agt*, s. 7-8; Muhammet Fatih Demirdağ, *agt*, s. 75-76.

²⁸ Muhammet Fatih Demirdağ, *agt*, s.76; Salime Leyla Gürkan, “Tesettür” (Diğer Dinlerde), *DİA*, İstanbul 2011, c. 40, s. 543.

²⁹ Murtaza Mutahharî, *age*, s. 14.

miktar iade edilmiş ve kadının şerefini korumak için tefrite kaçan uygulamalara gidilmiştir. Bunun neticesinde önceden göğüslerini açık bırakan dar elbiseler giyen kadınlar dikdörtgen çarşaf biçimindeki giysilerle gezmeye alışmış, özellikle soylu ve asil kadınlar hiçbir şekilde erkeklerle bir araya gelmemeye başlamıştır.³⁰ Gerekli olmadıkça dışarıya çıkmayan kadın, ancak dinsel ayinlere katılır ve erkeklerden ayrı oturlardı.³¹ Bu kültürde başörtüsü bereket tanrıçası Demeter ve Zeus'un karısı Hera'nın da özel simgesiydi. Yine MÖ 8. yüzyılda yaşamış Homer de örtüyü kadın kılığının ayrılmaz bir parçası olarak görmektedir.³²

1.4. Eski Türklerde Örtünme

Mezar kalıntıları ve sanat eserleri incelendiğinde Türklerin altın veya gümüş ayna, altından kemer, toka, "Türk kemeri" adıyla bilinen madeni süs ve sarkan parçaları olan kayış kemer kullandıkları anlaşılmaktadır. Yine erkeklerin bertü veya çekrek denilen kısa mintan giydikleri, Kurum Han'ın uzun saç ve kıyafetinin olduğu, kısa hırka, kaftan giyip sola doğru ilikledikleri, küpe kullandıkları³³ da elde edilen bilgiler arasındadır. Miladi 630'da Batı Türk kağanının, vücudu gösteren Hint peştemallerini açık saçık bulduğuna dair gelen aktarımlar³⁴ Türklerde çıplaklığın gelenek dışı olduğunu göstermektedir. Orta Asya sanat eserlerinde erkek ve kadınların kısa hırka ile tasvir edildiği, erkeklerin dize kadar çakşır, kadınların uzun etek giydiği; Uygur Devri'nde ise kadın kıyafetinin değişmeyip erkeklerin Çin tarzı uzun kaftan giydiği görülmüştür.³⁵ MÖ yaşayan bazı Türk boylarının güz mevsiminde yaptıkları merasimlerde kadın *kamın*,³⁶ kurban edilen koçun kemiklerinin bulunduğu deri parçasını sanki bir taç imişcesine başında taşıdığı, bu esnada da dönerek saçlarını etrafa savurduğu,³⁷ baş tamamen açık olmayıp kalpağa benzer başlıklar kullanıldığı³⁸ yönünde aktarılan rivayetler Türklerde İslam'daki gibi başörtüsü kullanılmadığına, geleneklere dayalı bir örtünmenin varlığına dair ipucu vermektedir.

³⁰ Ebu'l A'la el-Mevdudî, *age*, s. 21-23; Salime Leyla Gürkan, "Tesettür" (Diğer Dinlerde), *age*, c. 40, s. 543.

³¹ A. Muhibbe Darga, *Anadolud'da Kadın*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013, s. 279.

³² Cihan Aktaş, *age*, s. 32-33.

³³ Emel Esin, *İslamiyetten Önceki Türk Kültür Tarihi ve İslam'a Giriş*, Edebiyat Fakültesi Matbası, İstanbul 1978, s. 79-81-82-107-108.

³⁴ *Age*, s. 136.

³⁵ *Age*, s. 138-139

³⁶ Kam: Şaman inancında ayinleri yürüten kişi.

³⁷ Emel Esin, *age*, s.73.

³⁸ M. Fatih Demirdağ, *agt*, s. 81.

1.5. Arap Toplumunda Örtünme

İslam öncesi dönemde örtünme erkek ve kadınların toplum içindeki yerlerine göre biçimlenmekte ve tabii farklılıklar arz etmektedir. Cahiliye döneminde kadının, İslam döneminde olduğu gibi el ve yüzü hariç vücudunun geri kalan kısmını örtmesi âdeti bulunmaz; kadınlar kendi bölgesel ve geleneksel anlayışlarına göre ve kocalarının, velilerinin isteği doğrultusunda örtünürlerdi. Erkeklerin bu yöndeki arzularının etkisiyle Arap kadınları süslenmeye, elbise ve ziynete çok düşkündü. Kadınlar, bilhassa güzelliklerini ve ziynetlerini sergileyerek, erkeklerin daha fazla dikkatlerini çekip kendilerine karşı cazibeyi artıracak şekilde giyinmekte, başlarındaki örtüyü arkaya atmak şeklinde örtmekteydiler. Arapların süse olan bu düşkünlerinden kaynaklı Arap dilinde koku ve süs eşyası isimleri oldukça fazladır. Saç, kadınlar için çok önemli ziynet olup ancak kocalarının ölümü veya savaş gibi önemli durumlarda, bir musibet ve acı ifadesi olarak saçlarını kestirirlerdi.³⁹

İslam öncesi Arap toplumunda başörtüsünü arkaya atan kadınlar yanında, boynunu ve yüzünü örten kadınlar da vardı. Dönemin şairlerinin kadının baş ve yüz örtüsünden sıklıkla söz ettikleri, rüzgârdan peçesi açılıp da yüzünün görünmesinden sonra kendisine âşık olunan bir kadının varlığından söz edilmesi, bazı kadınların koca, baba, kardeş ve dayı dışındaki yabancı erkeklerin yanında başörtüsünü çıkarmayı haram saydığı,⁴⁰ bu anlamda aktarılan bilgilerdendir. Mekke döneminde bir topluluğun Hz. Peygamber'e eziyet etmesi üzerine kızı Zeyneb'in elinde mendil ve su kabı ile onun yanına gelmesi; bu esnada da ağladığı için gerdanının açılması üzerine Rasulullah'ın (s.a.v) "Kızım! Gerdanını kapat, babanının yenileceğinden ve ezileceğinden korkma."⁴¹ demesi de bunu doğrulayan rivayetlerdendir.

Cahiliye kadını "ed-dır (entari)", "el-izâr (etek)", "himâr (başörtüsü)" gibi giysiler kullanmışlardır.⁴² İlgili ayetler işlenirken de görüleceği üzere İslam, o dönemdeki kadınların kullandıkları bu giysileri değiştirmemiş, giyiniş şekillerindeki eksikleri düzeltmek üzere hükümler koymuştur.

³⁹ Ali Bardakoğlu, "Cahiliye Döneminde Kadın", **Sosyal Hayatta Kadın**, Ensar Neşriyat, İstanbul 2005, s. 20; Fatımatüz Zehra Kamacı, **Hız. Peygamber Devrinde Kadının Süslenmesi**, İnkılâb Yayınları, İstanbul 2014, s. 28-40; Emine Gümüş Böke, **agm**, s. 22-23.

⁴⁰ Bedriye Yılmaz, **age**, s.38.

⁴¹ İbnü'l-Esir el-Cezerî, **Üsdü'l-ğabe fi Ma'rifeti's-Sahabe**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1994, c. 1, s. 595.

⁴² Rıza Savaş, **İslam'ın İlk Asrında Kadın**, Siyer Yayınları, İstanbul 2019, s. 38.

2. Muharref Dinlerde Örtünme

Bu başlık altında, aslı İslam olmakla birlikte zaman içerisinde mensupları tarafından kitaplarının esaslarında bozulmalar olduğu için muharref din olarak isimlendirilen Yahudilik ve Hristiyanlıkta örtünme ile ilgili hükümlerin neler olduğu ele alınmaktadır.

2.1. Yahudilikte Örtünme

Eril egemen sisteme sahip Yahudilik geleneğinde kadın, erkeğin cennetten çıkma sebebi kabul edildiğinden suçlu ve aşağı bir konumdadır. Yahudi ayinlerinde erkekler kendilerini kadın yaratmadığı için Tanrıya şükrederler. Mishna'nın Yihud Yasası'na göre kadın ve erkeğin bir arada bulunması yasaktır. Kadın sesini yükseltmemeli, başını örtmeli ve iffetli bir şekilde giyinmelidir.⁴³ Erkekler tanrı önünde hürmet ifadesi olarak başlarını örtmeli, kadınlar da erkeklerin önünde hürmet ve mütevazılığın göstergesi olarak başlarını örtmelidir.⁴⁴

Asife Ünal'ın Türkiye Hahambaşılığı Dinî Yüksek Kurul Üyesi Leon Adoni ile yaptığı röportajda erkeklerin baş örtme zorunluluğunu Leon Adoni şu ifadelerle anlatmıştır:

“Allah’ın huzurunda olunca başın örtülü olması, Allah’a olan bir saygı ifadesidir. Yahudi başı açık dolaşmaz. Bunun (kippanın) anlamı şu: İnsan boyu kadar mevcuttur. Benim boyum buraya kadar, bundan üstü Allah’ındır. Ben şimdi başımı açarsam kendimi daha yükseklerde görürüm. Bu sınır oluyor. Yani Allah’la bizim aramızda bir sınır teşkil ediyor. Erkeğin kippası bunu ifade ediyor.”⁴⁵

Tevrat metninde kadının örtünmesine dair doğrudan bir emir bulunmamakta ise de Tevrat'ın bazı hadiseleri anlatırken başörtüsüne atıfta bulunması, bunun Yahudi geleneği içinde dinî bir mahiyet kazanmasına yetmiştir. Tevrat'ın İşaya bölümünün 47. bâbında⁴⁶ aktarılanlara göre Babil kızı ve Kildaniler kızının hür oluşları örtülerinin açılıp iş yaptırılmakla ortadan kaldırılmakta; böylelikle örtünmenin sosyal üstünlük, açılmanın ise kölelik göstergesi olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁷ Suç işleyen kadının çıplak bir şekilde

⁴³ Özlem Topcan, **Yahudilik ve Hristiyanlık Din Geleneklerinde Toplumsal Cinsiyet (Geleneksel Dinler Otoritesine Feminist Bakış)**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, SBE, Ankara 2010, s. 15.

⁴⁴ Mustafa Öztürk, **Baş Üstündeki Örtü**, İkidünya, İstanbul 2006, s. 100.

⁴⁵ Asife Ünal, **agt**, s. 27.

⁴⁶ **Kitabı Mukaddes**, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul 2015, I. Eski Ahit (Tevrat), s. 704.

⁴⁷ Bedriye Yılmaz, **agt**, s. 5-6.

dolaştırılmak suretiyle cezalandırıldığını anlatan Tevrat'ın İşaya bölümü 20. bâbı⁴⁸ da Yahudi geleneğinde çıplaklığın utanç ve aşağılanma vesilesi sayıldığını göstermektedir.⁴⁹

Sözlü Tevrat anlamına gelen Rabbinik literatüründeki kanunlarla başörtüsü hukuki bir boyuta ulaşmıştır. Bu literatüre göre başı açık evli bir kadının bulunduğu mecliste dua ve ayin yapmak yasaktır. Çünkü başı açık bir kadın çıplak kabul edilir. Talmud'da yer alan bir kanuna göre de bir kadın başına bir şey örtmeden halk arasında yürüdüğünde, erkek mehir ödemedi kadını boşayabilir.⁵⁰

Bu bilgilerden de anlaşıldığı üzere Yahudilikte örtünme kimi zaman iffeti kimi zaman evliliği kimi zaman erkeğe hürmeti kimi zaman da sosyal statüyü gösterir şekilde uygulanmıştır. Erkeklerde baş örtme zorunluluğu ise Yaratıcı'ya hürmeti simgelemektedir.

2.2. Hristiyanlıkta Örtünme

Pavlus'un Korintoslulara yazdığı mektubun örtünmeyle alakalı kısmı Hristiyan kültürde baş örtme anlayışının kaynağını oluşturur. Nitekim başörtüsü konusu Matta, Yuhanna, Markos ve Luka'da yer almamaktadır. Pavlus'un mektubu şu şekildedir:

“Baş örtme konusu

1. Ben Mesihe uyduğum gibi siz de bana uyun.
2. Her durumda beni hatırladığınız ve size ilettiğim öğretileri olduğu gibi koruduğunuz için sizi övüyorum.
3. Ama şunu da bilmenizi isterim ki her erkeğin başı Mesih, kadının başı erkek ve Mesih'in başı Tanrı'dır.
4. Başı örtülü olarak dua eden ya da peygamberlik eden her erkek, başını küçük düşürür.
5. Ama başını örtmeden dua eden ya da peygamberlik eden her kadın, başını küçük düşürür. Böylesinin, başı traş edilmiş bir kadından farkı yoktur.
6. Eğer kadın örtünmüyorsa saçını kestirsin. Ama kadının saçını kestirmesi ya da traş etmesi ayıpsa başını örtün.
7. Erkek başını örtmemelidir. Çünkü erkek Tanrı'nın benzeyişinde olup Tanrı'nın yüceliğini yansıtır. Kadın ise erkeğin yüceliğini yansıtır.
8. Çünkü erkek kadından değil, kadın erkekten yaratıldı.
9. Erkek kadın için değil, kadın erkek için yaratıldı.
10. Bu nedenle melekler uğruna kadın, bir yetki işareti olarak başını örtmelidir.
11. Ne var ki Rab'de ne kadın erkekten ne de erkek kadından bağımsızdır.

⁴⁸ **Kitabı Mukaddes**, I. Eski Ahit (Tevrat), s. 681.

⁴⁹ İsmail Yıldız, **age**, s. 19-20; Fatma Özbek, **agt**, s. 4.

⁵⁰ Mehmet Görmez, **agm**, s. 23.

12. Çünkü kadın erkekten yaratıldığı gibi erkek de kadından doğar. Ama her şey Tanrı'dandır.

13. Siz kendiniz karar verin. Kadının örtüsüz başla Tanrı'ya dua etmesi uygun mu?

14-15. Doğa bile size erkeğin uzun saçlı olmasının kendisini küçük düşürdüğünü ama kadının uzun saçlı olmasının kendisini yücelttiğini öğretmiyor mu? Çünkü saç kadına örtü olarak verilmiştir.

16. Bu konuda çekişmek isteyen biri varsa şunu bilsin ki, bizim ya da Tanrı'nın topluluklarının başka bir geleneği yoktur.”⁵¹

Ünal, Hristiyanların bu metnin bağlayıcılığı hakkında nasıl bir tavır takındıkları ile ilgili şunları söylemektedir:

“Pavlus’un sözlerindeki kadının erkeğin yüceliğini yansıttığı; erkekten ve erkek için yaratılmasından dolayı bir hâkimiyet işareti olarak başını örtmesi gerektiği ifadeleri teville imkân vermeyecek kadar açıktır ve istense de tevil edilememektedir. Bu sebeple Hristiyanlar, bu pasajları metin yönünden değil, anlam ve tarihsel bakış açısıyla değerlendirme yoluna giderek bir çıkış noktası bulmaya çalışmaktadır. Hristiyanları rahatlatan bir başka şey; kadının hâkimiyet alâmeti olarak başını örtmesi istenirken bir yandan da bunun özellikle ibadet ve dua zamanında olması gerektiğinin vurgulanması olmuştur. Bu durumda önceleri baş örtme, o dönem geleneğinin de tesiriyle her zaman için geçerli iken sonradan ibadetle sınırlandırılmıştır. Bu da zamanla sadece rahibelerin yerine getirdiği bir uygulama haline dönüşmüştür.”⁵²

⁵¹ **Kitabı Mukaddes**, II. Yeni Ahit (İncil), s. 176-177.

⁵² Asife Ünal, **agt**, s. 68-69.

3. Tesettürle İlgili Kavramlar

Tesettür konusuyla ilgili ayetleri incelemeden önce bu konuyla ilgili kavramları incelemek konuya ön hazırlık olması bakımından faydalı olacaktır. Bu bölümde “tesettür”, “hicâb”, “cılâb”, “himâr”, “avret”, “ziynet”, “teberrüc” kavramları üzerinde durulacaktır.

3.1. Tesettür

Arapça “s-t-r” kökünden türeyen “tefe’ul” vezninden bir mastardır. Kelimenin kökünü oluşturan “setr” kelimesi “bir şeyi örtmek” anlamındadır. Kendisiyle örtülen şeye de “sûtre” denir. Kur’an’da bu kökten türeyen üç kelime kullanılmıştır. Kehf suresi 90. ayette “*sitr*” şeklinde gelmiş olup “siper” anlamında kullanılmıştır. İsrâ suresi 45. ayette “*mestur*” şeklinde gelmiş “gizli” anlamında kullanılmıştır. Fussilet suresi 22. Ayette “*testetirûn*” şeklinde fiil olarak gelmiş olup mastarı “istitâr”dır ve “gizlenmek” anlamındadır.⁵³ Bu kökten türeyen “seter” kelimesi “kalkan” anlamındadır; “setîr” ve “mestur” ise mecazen “iffetli” demektir. Tesettür kelimesinin kök anlamı örtünmenin fitri, doğal, sosyal-kültürel ve ahlaki boyutlarını içinde bulundurmaktadır.⁵⁴ Terim anlamıyla kadın veya erkeğin namazda ve namaz dışında dinen örtülmesi gereken yerlerini örtmesini ifade etse de daha çok kadınlar için kullanılmıştır.⁵⁵

3.2. Hicâb

“h-c-b” kökünden olup isim olarak gelen bu kelime “bir şeye ulaşmayı engellemek” demektir. Kalp ile karnı birbirinden ayıran perdeye (zar) “Hicabü’l-cevf” denir.⁵⁶ Bu anlamda perde, kapı, utanmak, örtünmek gibi anlamlara gelir. Kur’an’da yedi ayette geçer ve hepsi de perde anlamındadır.⁵⁷

Bu kelime ile ilgili Mutahharî kitabında şu açıklamada bulunur: “Hicâb kelimesi hem örtünmek hem de perde ve engel anlamına gelir. Daha çok perde anlamında kullanılır. Perde örtünme vesilesi olduğundan hicâb kelimesi de bunun için örtünme anlamını verir

⁵³ Rağıp el-İsfahani, “s-t-r”, **el-Müfredat**, el-Mektebetü’t-Tevfikiyye, Mısır 2015. s. 229.

⁵⁴ H. Yunus Apaydın, “Tesettür”, **DİA**, TDV, İstanbul 2011, c. 40, s. 538.

⁵⁵ Nesibe Demirbağ, **agt**, s. 15.

⁵⁶ el-İsfahani, “h-c-b”, **age**, s. 115.

⁵⁷ Mehmet Canbulut, “Hicâb”, **Dinî Kavramlar Sözlüğü**, DİB Yayınları, Ankara 2006, s. 256.

ancak lügatin aslına bakılırsa her örtünme (giyinme) hicâb değildir. Örtünme, görünüşün perde arkasında tutulması halinde hicâb olarak isimlendirilir.”⁵⁸

Ahzâb suresi 53. ayette geçen “*Peygamber’in eşlerinden bir şey isteyeceğiniz zaman perde arkasından isteyin.*” hicâb kelimesini tesettür konusunun içinde değerlendirenler olmuşsa da nüzul olduğu ortam ve sebebe bakılıp, bağlamı içinde değerlendirildiğinde bu emrin erkeklerin kadınların bulunduğu yere izinsiz girivermemeleri gerektiğini anlatmak üzere nazil olduğu anlaşılır.⁵⁹ Bu ayet tez içinde ayrıntılı olarak işlenmiştir.

3.3. Cilbâb

Sözlükte “kişinin başını ve göğsünü örttüğü örtü”⁶⁰, “tüm vücudu kaplayan geniş üstlük” anlamında olup çoğulu “celâbîb”tir. Arapça çekmek anlamına gelen “c-l-b” filinden türemiş olup çekmek anlamındadır.⁶¹ Bu kelimeye vücudu baştan sona örten şey, peçe, çarşaf, ferace, çar, başörtüsünün üzerine örtülen ridâ, elbise üzerine çekilmiş perdesü, pelerin gibi birçok farklı anlamlar verilmiştir.⁶² Bu kelimenin geçtiği Ahzâb suresi 59. ayet tez içerisinde ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

3.4. Himâr

“Hamr” kelimesinin aslı, bir şeyi örtmektir. İçki de aklın işleyiş mekanizmasını örttüğü için bu adı almıştır. Kendisi ile örtünülen şeye “himâr” denir. Örfte göre kadının başını örttüğü örtünün adıdır. Başörtüsüdür.⁶³ Başa alınan başka geniş örtüler olsa da bu ifade küçük ölçüde olan başörtüsünü ifade eder.⁶⁴ Bu kelime “min” ile kullanıldığında utanmak, hayâ duymak; “an” ile kullanıldığında birinden dolayı örtünmek, yüzünü örtmek, evinden dışarıya çıkmamak gibi anlamlara gelmektedir.⁶⁵

Bu kelime Nûr suresi 31. ayette çoğul formunda (humur) “*Başörtülerini yakalarının üzerine salsınlar.*” şeklinde geçmektedir. Bu ayet tez içerisinde ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

⁵⁸ Murtaza Mutahhari, **age**, s. 50.

⁵⁹ Fatma Özbek, **agt**, s. 19-21.

⁶⁰ el-İsfahani, “c-l-b”, **age**, s. 102.

⁶¹ İbn Manzur, “c-l-b”, **Lisanü'l-Arab**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2013, c. 1, s. 259-260.

⁶² Faruk Beşer, **agm**, s. 115-116; İsmail L. Çakan, **agm**, s. 72.

⁶³ el-İsfahani, “h-m-r”, **age**, s. 165; İbn Manzur, “h-m-r”, **age**, c. 3, s. 239-242.

⁶⁴ İsmail Yıldız, **age**, s. 115.

⁶⁵ Zeki Duman, **age**, s. 54.

3.5. Avret

Sözlükte “şüpheli ve tehlikeli şey”, “bir şeydeki ayıp, arızalı ve eksik kısım” ,“insanın göstermesi ayıp olan uzuvları” anlamındadır. Kelimenin aslı âr’dan gelmektedir ki bu da görüldüğünde insanın düşeceği ayıp, utanma anlamındadır.⁶⁶ Ayrıca gedik ve benzerindeki aralık ve kendisinden zarar ve fesat beklenen şey anlamına da gelir. Ahzâb suresi 13. ayette geçen “*Evlerimiz avrettir.*” ifadesinde “Boştur ve orada fesat ve kötülükten endişe edilir.” anlamındadır.⁶⁷ Avret kelimesi çoğul anlamıyla da Nûr suresi 58. ve 31. ayetlerde geçmektedir. Nûr suresi 58. ayette “(sizin açık bulunabileceğiniz) üç vakit”; 31. ayette ise “kadınların mahrem yerleri” anlamında geçer.

3.6. Ziyinet

Ziyinet kelimesi kendisiyle süslenilen şey, bulunduğu yeri süsleyen, güzelliğe güzellik katan hem dünyada hem ahirette insanı hiçbir durumda kusurlu yapmayan, süs ve süs eşyaları gibi anlamlara gelir.⁶⁸ Ziyinet üç kısma ayrılır:

1. Nefsî ziyinet: İlim ve güzel inançlar gibi.
2. Bedenî ziyinet: Güç ve uzun boyluluk gibi.
3. Haricî ziyinet: Mal, makam gibi.⁶⁹

Ziyinet kelimesi kullanılış şekline göre ise mübah, müstehab ve haram olan ziyinet olmak üzere üç kısma ayrılmıştır.⁷⁰

Ziyinet kelimesi isim olarak ayetlerde şu anlamlarda kullanılmıştır: A’râf suresi 32. ayette “Allah’ın yeryüzünde ve denizlerde yarattığı ziyinet”, Yunus suresi 88. ayet ve Hadîd suresi 20. ayette “Dünya hayatı ve zenginliği”, Kehf suresi 7, 28 ve 46. ayetlerde “İnsanların günlük ihtiyaçlarını karşılamak ve mutluluğuna katkı sağlamak için yaratılan at, eşek, katır, koyun, sığır, deve vb. hayvanlar”, Taha suresi 59. ayette “Bayram günü”, Taha suresi 87. ayet, Araf suresi 31. ayet ve Kasas suresi 79. ayette “Altın, gümüş, bilezik, mücevherat ve giysi gibi takı ve süs eşyası”, Saffat suresi 6. ayet ve Mülk suresi 5. ayette “Semayı süsleyen yıldızlar”, Nûr suresi 31 ve 60. ayetlerde ise “kadının sev’atının dışında bedeninin

⁶⁶ el- İsfahani, “a-v-r”, **age**, s. 355; İbn Manzur, “a-v-r”, **age**, c. 3, s. 574.

⁶⁷ Faruk Beşer, **agm**, s. 95

⁶⁸ Zeki Duman, **age**, s. 40-41.

⁶⁹ el- İsfahani, “z-y-n”, **age**, s. 222.

⁷⁰ el-Fevzan, **age**, s. 14.

tamamı” gibi anlamlarda kullanılmıştır. Kadının ve erkeğin ferçlerine *sev’e* denilmesi de çıplaklık halinde bedensel ziynete leke olarak kabul edilmesindendir. Elbise ise leke gibi görülen bu yerleri örttüğünden ziynettir.⁷¹

Ziynet kelimesi tez içerisinde Nûr suresi 31 ve 60. ayetlerin tefsirinde ele alınmıştır.

3.7. Teberrüc

Arapça “b-r-c” filinden türemiştir. Ortaya çıkmak, yükselmek, görünmek, parlamak gibi anlamlara gelir. “Berac” kelimesi de kişinin gözlerinin genişliği ve güzelliğini anlatır.⁷² Teberrüc bir anlamda örtülü çıplaklığın diğer adıdır. Dikkat çekmek ve kendini göstermek demektir.⁷³

Bu kelime Kur’an’da “bürûc” şeklinde çoğul olarak Nisa suresi 78. ayette “kaleler, burçlar” anlamında ve Bürûc suresi 1. ayette ve Hicr suresi 16. ayette “yıldızlar” anlamında geçmektedir. Teberrüc bu ikinci anlamdan alınmadır. Süslenip, bezenip gökyüzündeki yıldızlar misali dikkat çekecek biçimde toplum içine çıkmak, yıldızlaşmak anlamındadır.⁷⁴ Teberrüc kelimesi Ahzâb suresi 32. ayette “eski cahiliye teberrücü” olarak; Nûr suresi 60. ayette “müteberricât” şeklinde geçmiştir. Tez içerisinde bu iki ayet işlenmiştir.

⁷¹ Zeki Duman, **age**, s. 41-43.

⁷² el-İsfahani, “b-r-c”, **age**, s. 52; Zeki Duman, **age**, s. 76.

⁷³ Fatma Özbek, **agt**, s. 26.

⁷⁴ Zeki Duman, **age**, s. 77.

4. Ahkâm Tefsirleri

Bu başlık altında, tesettür konusunu ele alacağımız tefsirler müfessirleriyle birlikte kısaca tanıtılmaya çalışılmıştır. Konumuzla ilgili ayetlerin tefsiri bulunmamakla birlikte, önemine binâen Şâfiî ve Tahâvî'nin de tefsirleri hakkında bilgi verilmiştir. Sıralamada müelliflerin vefat tarihleri dikkate alınmıştır.

4.1. Mukâtil b. Süleyman (v. 150/767) Tefsîru'l-Hamsimie Âyeti Mine'l-Kur'ân

Kur'an'ı baştan sona tefsir eden ilk müfessir olan Mukâtil b. Süleyman'ın tam adı, Ebû'l-Hasen Mukâtil İbn Süleyman el-Horasanî el-Belhî'dir. O, kudretli tefsir ve hadis ilimlerinde büyük iktidarı olan bir âlimdir. Nâfi', Ebû İshak, Zührî, Dahhâk, Mücâhid, İbn Sîrîn, Zeyd b. Eslem, Atâ, İbn Ebî Müleyke, Atiyye b. Sa'd gibi zevattan ilim almıştır.⁷⁵

Tek nüsha halinde olan Mukâtil'in bu eseri emir, nehiy, haram, helal konularında 500 ayeti ele almış ve izahını yapmıştır. Ayetler Kur'an'daki sırasına göre değil konularına göre 8 bâb halinde incelenmiştir. Bu bâblar: Namaz, sadaka, oruç, mezâlim, miras, talak, zina ve cihad konularıdır. Ayrıca bu bâblar içerisinde "tefsîru't-teyemmüm" gibi tâlî bölümler de bulunmaktadır. Bu bölümlerden bazılarının bulundukları bâbın konusu ile alakasız olduğu da müşahade edilmektedir. Mesela oruç bâbında hacc bölümü⁷⁶; miras bâbında ribâ ve içki yasağı⁷⁷; zina bâbında zebîha⁷⁸ bölümleri bulunmaktadır. Eserde görülen bu düzensizlik de onun fıkhi tefsirin ilki olduğu kanaatını kuvvetlendirmektedir.⁷⁹

Mukâtil b. Süleyman, ayetleri açıklarken ayet aralarına girerek kısa izahlarda bulunmuş, ayetin ihtiva ettiği hükümle ilgili ihtilaflara temas etmeden kendi görüşünü belirtmiştir. Bazen kıraat değişiklikleriyle alakalı hususlara da yer veren müfessir, açıklamalarında sebebi nüzul ve nesh meselelerinden de faydalanmıştır.⁸⁰

Fıkhi tefsirin ilk örneği olan bu eser mezhep taassuplarından uzak oluşu ve İslam'ın ilk günlerindeki fıkhi tefsir anlayışını aksettirmesi bakımından mühimdir.⁸¹

⁷⁵ Ömer Nasuhi Bilmen, *Tabakatü'l-Müfessirin*, Ravza Yayınları, İstanbul 2008, c. 1, s. 300.

⁷⁶ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru'l-Hamsimie Âyeti Mine'l-Kur'ân*, Dâru'l-Meşrik, İsrail 1980, s. 83-106.

⁷⁷ *Age*, s. 139-146.

⁷⁸ *Age*, s. 248-249.

⁷⁹ Ali Turgut, *Tefsir Usulü ve Kaynakları*, İfav Yayınları, İstanbul 1991, s. 294; İsmail Cerrahoğlu, *age*, c. 2, s. 58.

⁸⁰ İsmail Cerrahoğlu, *age*, c. 2, s. 61.

⁸¹ Ali Turgut, *age*, s. 294.

4.2. İmam Şâfiî (v. 240/855) Ahkâmu'l-Kur'ân

Nesebi; Abdümenaf oğlu Muttalib oğlu Haşim oğlu, Abdi Yezid oğlu, Ubeyd oğlu, Sâib oğlu, Şâfiî oğlu, Osman oğlu, Abbas oğlu, İdris oğlu Muhammed'dir. Soyu Hz. Peygamber'le Abdümenaf'ta birleşmektedir.⁸² Künyesi Ebû Abdullah olan bu büyük müctehid, mezhep imamları arasında soyu Kureys'e dayanmakla seçkin bir yere sahiptir. Büyük dedesi Şâfiî, gençliğinde Resul-i Ekrem'e mülâkî olmuştur. 150 senesinde Şam beldelerinden olan Gazze'de doğmuştur. Askalân veya Yemen'de doğdu diyenler de olmuştur. 199/815 senesinde Mısır'a gidip Fustat şehrine yerleşen Şâfiî, 204/820 senesinde Recep ayının son gününe denk gelen cuma gecesi akşamdan sonra Mısır'da vefat etti.⁸³

Annesi, küçük yaşta babasını kaybeden Şâfiî'yi, şerefli nesebi zayi olmasın diye Mekke'ye götürmüştür. Yoksul bir ailede büyüyen Şâfiî, keskin zekâsıyla küçük yaşta Kur'ân-ı Kerîm'i ezberledi. Sonra hadisleri ezberlemeye koyuldu. Bunların yanında Arapçayı mükemmel öğrenmek için çöl hayatına atıldı. İmam Şâfiî çölde geçen on senelik yaşamı hakkında "Çölde iken himmetim iki şeyde toplanmıştı. Okçuluk ve ilim. Ok atmakta o kadar maharet sahibi idim ki, on ok atsam hepsi hedefe isabet ederdi." der ve ilmi hakkında bir şey söylemeden susar. Bunu fark eden yanındaki şahıs ise "Vallahi sen ilimde okçulukta olduğundan çok daha üstünsün." der.⁸⁴

Müctehidler arasında mevkisi yüksek olan İmam Şâfiî, Ehl-i Sünnet'in ittifakla kabul ettiği dört büyük fıkhi mezhepten üçüncüsünün müessisidir. İctihadları Kitâbullah, sünnet, icmâ-ı ümmet, ashâb-ı kirâmın müttetekûn aleyh olan kavilleri ve kıyasa dayanır.⁸⁵

Hayatına tefsir, fıkıh, edeb vb. alanlarda 113 eser sığdırdığı rivayet olunan⁸⁶ İmam Şâfiî'nin Ahkâm'ul-Kur'ân'ı, bizzat kaleme aldığı bir eser olmayıp el-Beyhâkî'nin çeşitli isnatlarla Şâfiî'den gelen ahkâm ayetleri hakkındaki görüşlerini toplayan bir eserdir. Ahkâmu'l-Kur'ân'ı öğrenmenin teşvikiyle başlayan eser "umum ve husus", "sünnetin delil oluşu", "nesh meselesi", "istinsâhı kabul etmeyişi" gibi usûl meselelerini açıklamıştır.⁸⁷ Allah'ın görülmesi, meşîyyeti ve mürcieyi red, hakkında vahiy bulunmayan hususlarda

⁸² Muhammed Ebû Zehra, **İmam Şâfiî**, ter: Osman Kesicioğlu, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1987, s. 14.

⁸³ Ömer Nasuhi Bilmen, **age**, s. 313; Muhammed Ebû Zehra, **age**, s. 27; eş-Şâfiî, **Ahkâm'ül-Kur'ân**, Dâru'l-Küttübî'l-İlmiyye, Beyrut 2014, c. 1, s. 7.

⁸⁴ Muhammed Ebû Zehra, **age**, s. 16-18.

⁸⁵ Ömer Nasuhi Bilmen, **age**, s. 313.

⁸⁶ eş-Şâfiî, **age**, c. 1, s. 5.

⁸⁷ **Age**, c. 2, s. 16-26.

lüzumsuz sualler sorulmasının kerahati üzerine Şâfiî'nin görüşlerini aktardıktan sonra sular, abdest, namaz, zekât, muâmelât gibi gerek ibadetlere gerekse muâmelâta taalluk eden meselelerle ilgili ayetleri ele alıp açıklamaya çalışmıştır.⁸⁸

4.3. Ebû Ca'fer et-Tahâvî (v. 321/933) Ahkâmu'l-Kur'ân

Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Seleme el-Ezdî et-Tahâvî H 239 senesinde Mısır'ın Tahâ köyünde doğmuş ve orada büyümüştür. H 268 senesinde ise Şam'a giderek Ahmed b. Tulun'a intisâb etmiştir. H 321 senesinde Kahire'de vefat etmiştir.⁸⁹

İlim ve fazilete adanmış bir ailede yetişen Tahâvî'nin yaşadığı çağ Kütüb-i Sitte adını verdiğimiz en muteber hadis kaynaklarının tasnif edildiği H 3. asra denk gelmesi bakımından son derece verimli bir çağdır. Bu çerçevede Kur'an'ı ezberleyip Kur'an'ın ahkâmına, sebab-i nüzulüne ve kıraat farklılıklarına dair intikal eden hükümleri en iyi şekilde kavramış, hem ilmî derinliği hem sicil ve vesika düzenleme konularındaki uzmanlığı hem de güzel ahlakı sebebiyle dönemindeki kadıların kâtip olarak aradığı en önemli kişilerden biri olmuştur.⁹⁰

Akâid, tefsir, fıkıh, hadis, vesikalar ve tarih gibi İslamî ilimlerin hemen hepsinde eserler veren Tahâvî, bu eserinde ahkâm ayetlerini sure sırasına göre değil, fıkıh kitaplarındaki sistemi kullanarak “Kitâbü't-tahâre”, “Kitâbü's-salât” vb. adlarla sıralamıştır. Eserin baş tarafında muhkem ayetlerin Kur'an'ın aslını oluşturduğunu, müteşâbih ayetlerin ise ancak muhkem ayetler ve Resulullah'ın açıklamalarıyla anlaşılabilceğini belirten müfessir Hz. Peygamber'in de farz ve haram kılma yetkisinin bulunduğunu, bundan dolayı da hadisin de ayeti nesh ve tahsis ettiğini ifade etmiştir.⁹¹ Tefsir kelimesi yerine te'vil kelimesini kullanan Tahâvî, ayetlerin hüküm teşkil eden kısmını “te'vîlü kavlihî Teâlâ”⁹² başlığı altında verdikten sonra çoğunlukla hükmün mahiyet ve kapsamını ortaya koyacak bir soru sorar. Sonra da ayetin tamamını veya yeterli kısmını zikreder; ardından ilgili ahkâm hadislerini ve diğer ayetleri sıralar. Diğer âlimlerin, sahabelerin görüş ve delilleri ile kendi görüşünü belirttikten sonra en son kendi görüşünü benimseyen mezhep imamlarını ve diğer müctehidlerin isimlerini sayar.⁹³

⁸⁸ İsmail Cerrahoğlu, *age*, c. 2, s. 61-62.

⁸⁹ Ömer Nasuhi Bilmen, *age*, c. 1, s. 372.

⁹⁰ Tahâvî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, çev: Mustafa Genç, Beka Yayınları, İstanbul 2012, c. 1, s. 9-11.

⁹¹ *Age*, c.1, s. 29-38.

⁹² *Age*, c. 1, s. 153.

⁹³ M. Nazif Şahinoğlu, “Ahkâmü'l Kur'ân”, *DİA*, TDV, İstanbul 1988, c. 1, s. 552-553.

4.4. Ebû Bekr el-Cessâs (v. 370/981) Ahkâmu'l-Kur'ân

Tam ismi Ahmed b. Ali, Ebû Bekr, er-Râzî, el-Bağdâdî, el-Cessâs, el- Hanefî'dir. el-Cessâs onun lakabı olup “kireççilik” veya “badanacılık” yaptığına delâlet eder.⁹⁴

Cessâs, 305/917 yılında Rey'de doğmuştur. 20 yaşlarında Bağdat'a yerleşmiştir. Orda zamanın en büyük Hanefî âlimi olan Ebû'l-Hasan el-Kerhî'den fıkıh tahsil etmiştir. Hocasının vefatından sonra ders okutma ve fetva verme konularında onun yerini almıştır.

7 Zilhicce 370 (14 Ağustos 981) Pazar günü 65 yaşlarında Bağdat'ta vefat etmiştir.⁹⁵

Cessâs fıkıhta, hadiste, dil sahasında İslamî ilimlerin her dalında zamanın büyük âlimlerinden istifade etmiş ve kendisini en iyi şekilde yetiştirmiştir. O her şeyden önce bir fakih, aynı zamanda da değerli bir müfessir ve iyi bir muhaddis olup “Müctehid fi'l-mezheb” mertebesinde yüksek mevkiye sahiptir.⁹⁶

Cessâs ele aldığımız bu eserini olgunluğunun zirvesinde telif etmiştir. Ve bu onun en son ve en değerli eseridir. Çünkü bu eser onun bütün ilmi tecrübe, seyahat ve yazdığı diğer eserlerinin hülâsâsı ve neticesi durumundadır. Bu kıymetli eser her dönemde âlimlerin ve talebelerinin başvurdukları temel kaynaklardan biri olmuştur.⁹⁷

Cessâs, mezhebine taassub derecesinde bağlıdır. Mezhep imamı Ebû Hanife'ye son derece saygılı ve hürmetkârdır. Mezhebi içindeki diğer âlimlerin görüşleri ne kadar kuvvetli olursa olsun Ebû Hanife'ninkini tercih eder. Diğer mezheplerin ve fakihlerin görüşlerine yer verirken onları tenkid edip bazen de küçük düşürerek kendi mezhebinin üstünlüğünü ortaya koymaya çalışmakta hatta bazen onları “cahil, gafil...” gibi kötü vasıflarla itham ettiği de görülmektedir.⁹⁸

Cessâs'ın ayetleri tefsir ederken takip ettiği metodu Mevlüt Güngör şu şekilde özetlemiştir:

“Cessâs, bu tefsirinde Kur'an surelerini sırayla ele alır. Ayetleri de yine sure içerisindeki sıralarına göre takib etmekle beraber onlardan genellikle ahkâmla ilgili olanlara temas eder. Bunların dışındaki sure ve ayetleri ise temas etmeden geçer. Bu sebeple, onun tefsirini yaptığı ayetlerin sayısı toplam 6236 Kur'an ayetinden sadece 1080 ayettir. Fakat bunların hepsinin de fıkhi hüküm taşıyan ayet olduğunu söyleyemeyiz. Zira onların arasında kelâmî, kevnî vs. ayetlere de rastlamak mümkündür.

⁹⁴ Mevlüt Güngör, *Cassâs ve Ahkâmu'l-Kur'ân'ı*, Elif Matbaası, Ankara 1989, s. 9; Ali Turgut, *age*, s. 295.

⁹⁵ Mevlüt Güngör, *age*, s. 10-11; Ömer Nasuhi Bilmen, *age*, c. 1, s. 390.

⁹⁶ Mevlüt Güngör, *age*, s. 18-19; İsmail Cerrahoğlu, *age*, c. 2, s. 67; Ömer Nasuhi Bilmen, *age*, c. 1, s. 390.

⁹⁷ Mevlüt Güngör, *age*, s. 46.

⁹⁸ ez-Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn*, Dâru'l-Hadis, Kahire 2012, c. 2, s. 386; İsmail Cerrahoğlu, *age*, c. 2, s. 79-80.

Tefsirde sure ve ayetler sırayla ele alınmakla birlikte yer yer bâb ve fasıl başlıklarına da rastlanır. Bunlar işlenen ayetin veya ayetlerin muhtevasına uygun başlıklar olup eski fıkıh kitaplarındaki bâb ve fasıl adlarına benzerler. Ancak burada fıkıh kitaplarındaki klasik tertip değil de Kur'an'daki sıra esas alınmış olmaktadır.

Bu bâb ve fasıllar altında ayetlerin muhtevalarına uygun meseleler işlenmekle birlikte çoğu kere ayetin ihtiva ettiği hükümlerin dışına da taşılarak, ayetle az veya çok uzaktan ilgili meselelere de girilmektedir.

Ayrıca gerek ayetlerin doğrudan ve gerek dolayısıyla ihtiva ettiği hükümler anlatılırken çeşitli mezhep ve fakihlerin görüşleri delilleri ile beraber zikredilip münâkaşa edilmekte ve Hanefî mezhebine muhalif görüşler tenkit edilerek çürütülmeye çalışılmaktadır. Bütün bu sebeplerle eser bir ahkâm tefsiri olmakla bir fıkıh kitabı, hatta mukayeseli bir fıkıh kitabı görünümünü de arz etmektedir.”⁹⁹

4.5. el-Kiyâ el-Herrâsî (v. 504/1110) Ahkâmu'l-Kur'ân

İmâdü'd-dîn Ebû'l Hasen Ali b. Muhammed b. Ali et-Taberî, el-Kiyâ el-Herrâsî diye meşhurdur. H 450 senesi Zilkâde ayında Taberistan'da doğmuştur. Aslı Horasan bölgesinden olup doğumu, yetişmesi ve ilk eğitimi oradadır. Oradan Nisabur'a göç etmiş ve İmam'ül-Harameyn el-Cüveynî'den fıkıh öğrenimi görmüş ve Gazalî'den sonra onun en büyük öğrencisi olmuştur. Nisabur'dan sonra Beyhak'a gitmiş ve bir müddet orada ders vermiş, oradan da Irak'a gitmiş ve vefatına kadar Bağdat-Nizamiye Medresesinde müderrislik yapmıştır.¹⁰⁰

Müfessirin bütün ahkâm ayetlerini tefsir eden bu eseri, Şâfiîlerce en önemli fıkhi tefsirlerden kabul edilir. Ayetler tefsir edilirken önce muhtemel manaları üzerinde durulur ve bazı kelimelerin sözlük anlamları açıklanır. Gerekli görülen yerlerde açıklamaları kuvvetlendirmek açısından Arapça dil bilgisi kaideleri ve şiirler kullanılır. Yapılan açıklamadan sonra aynı mahiyetteki diğer ahkâm ayetleri, nüzul sebepleri ve konuyla alakalı hadislere yer verilir. Ayrıca nâsih ve mensûh ayetler de gösterilip ashap ve tabiîn fakihlerinin görüşlerine de yer verilir.¹⁰¹

4.6. İbnü'l-Arabî (v. 543/1148) Ahkâmu'l-Kur'ân

Kadı Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah b. Muhammed b. Abdullah b. Ahmed el-Meâfirî el-Endülüsî el-İşbilî el-Malikî, İbnü'l-Arabî diye meşhurdur. İmam, allâme, derya, Endülüs ulemasının hâtimesi, imamlarının ve hafızlarının sonuncusu kabul edilen müfessir, H 22

⁹⁹ Mevlüt Güngör, **age**, s. 49; ayrıca bkz. ez-Zehebî, **age**, c. 2, s. 385-386.

¹⁰⁰ Ömer Nasuhi Bilmen, **age**, c. 2, s. 443; el-Kiyâ el-Herrâsî, **Ahkâmu'l-Kur'ân**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2013, c. 1 s. 4; ez-Zehebî, **age**, c. 2, s. 390.

¹⁰¹ İsmet Ersöz, “Ahkâmü'l-Kurân”, **DİA**, TDV, İstanbul 1988, c. 1 s. 553-554.

Şaban 468 yılında Endülüs'ün İşbiliyye şehrinde doğmuştur. İşbiliyye'nin fakihlerinden ve büyüklerinden olan babası ile öğrenimine başlamış, bu arada dayısından da kıraat dersleri almıştır. Kaynaklarda geçtiğine göre 9 yaşında hafız olup 16 yaşında kıraat-ı aşereyi tamamlamış, tecvid kaidelerini öğrenmiş, garibu'l-Kur'an ve lügatte ileri gitmiştir. İlim öğrenmek adına Şam, Kudüs, Bağdat ve Mısır'da bulunmuş bir ara gittiği Fas'tan dönerken 543 senesinde yolda vefat etmiş, naaşı Merakeş'e nakledilmiştir.¹⁰²

Malikî mezhebine mensub olan müfessir, usulde mezheb imamına bağlı olmakla birlikte zaman zaman ictihadlarında imamına muhalefet ettiğine rastlandığı için müntesib müctehid mertebesinde olduğu kabul edilir. O, Mâlik b. Enes'ten daima hürmetle bahsetmektedir. Tercihlerini ise mezheb taassubuna göre değil delilleri değerlendirmeye göre yapmaktadır. Delili kuvvetli bulmazsa kendi imamı dahi olsa tenkid etmekte hatta diğer imamların görüşlerini benimsediği de olmaktadır. İslam ilim dünyasının önemli isimlerinden olan Gazalî, Şâşî, Turtuşî, el-Makdisî, İbn Tuyûrî, İbn Tarhân, İbn Akîl gibi çeşitli mezheplere mensub üstadlardan ilim tahsil ettiği için diğer mezhepler hakkında geniş kapsamlı bilgiye sahiptir.¹⁰³

Müfessir bu eserinde, içinde ahkâm ayeti bulunan bütün sureleri ele almıştır. Ahkâm ayeti içermeyen Kamer, Hâkka, Tekvîr, İnfitâr, Hümeze ve Kâfirûn sureleri eserde yer almaz. Ele aldığı 108 suredeki 852 ayeti işlerken kullandığı usul şu şekildedir: Önce sureyi zikredip sonra o suredeki ahkâm ayetlerinin sayısını vermiş ve onları ayet ayet açıklamıştır. Misâlen “Birinci ayet: Bu ayette beş mesele vardır... İkinci ayet: Bu ayette yedi mesele vardır.”¹⁰⁴ gibi. Bunu suredeki ahkâm ayetleri bitene kadar uygulamıştır.¹⁰⁵ Ahkâma esas olacak nüzul sebeplerine, tefsir kavillerine kısaca yer verilir. İsmine uygun olarak fıkhi tefsire ağırlık verilmekle birlikte az da olsa akâid, kelim ve tasavvuf gibi bazı konular üzerinde de kısaca durulur. Bazı hatıra ve müşahedelerine¹⁰⁶ de yer verir.¹⁰⁷

¹⁰² Ömer Nasuhi Bilmen, **age**, c. 2, s. 473; ez-Zehebî, **age**, c. 2, s. 393; Ali Turgut, **age**, s. 297; İsmail Cerrahoğlu, **age**, c. 2, s. 84-85.

¹⁰³ İsmail Cerrahoğlu, **age**, c. 2, s. 90-91.

¹⁰⁴ İbnü'l-Arabî, **Ahkâmü'l-Kur'ân**, Dâru'l-Hadîs, Kahire 2011, c. 3, s. 577.

¹⁰⁵ es-Suyûtî, **Tabakâtü'l-Müfessirîn**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut trs., s. 79; ez-Zehebî, **age**, c. 2, s. 394; Osman Eskicioğlu, “Ahkâmü'l-Kur'ân”, **DİA**, TDV, İstanbul 1988, c. 1, s. 554.

¹⁰⁶ İbnü'l-Arabî, **age**, c. 3, s. 619.

¹⁰⁷ İsmail Cerrahoğlu, **age**, c. 2, s. 93.

4.7. Muhammed el-Kurtubî (v. 671/1272) el-Câmî' li Ahkâmi'l-Kur'ân

Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebû Bekr b. Farh el-Ensârî el-Hazrecî el-Endülisî el-Kurtubî, müfessir ve fakih olup Endülüs'te yetişen büyük âlimlerdendir. O, Allah'ın salih bir kulu, ariflerden olan bir âlim, dünyaya karşı zahid, ahiret işleriyle meşgul, bütün vaktini Allah'a ve ibadete yöneltmiş bir kişi idi. İlim tahsili için doğuya yönelen Kurtubî, Mısır'a yerleşmiş ve 671 yılında orada vefat etmiştir.¹⁰⁸

Malikî fakih Kurtubî'nin bu tefsiri rivâyet ve dirâyet metodlarının başarıyla birleştirildiği büyük bir eserdir. Allâme İbn Ferhûn onun bu eserini "O, fayda bakımından tefsirlerin en yüce ve en değerlisidir. Onda kıssaları ve tarihleri azaltmış, buna karşılık Kur'an hükümlerini ve delillerini ortaya koymuş, kıraâtlara, i'raba, nâsih ve mensûha değinmiştir." sözleriyle vafsetmiştir.¹⁰⁹

Kurtubî'nin tefsirinde kullandığı usul şu şekildedir:

- Eser, sure sırasına göre yazılmıştır.
- Ayetler tefsir edilirken meseleler halinde maddeleştirilmiştir.¹¹⁰
- Ayetlerin tefsiri yapılırken Kur'an ve hadise öncelik verilmiştir.
- Kur'an lafızlarının sözlük anlamlarına, bu lafızların kelime ve cümle halindeki terkiplerine, sarf ve nahive ehemmiyet verilmiştir.¹¹¹
- Kıraatlara dair açıklamalar yapılmıştır.
- Ayetlerin nüzul sebepleri, fıkhi hükümleri ve benzeri diğer hususlarla ilgili açıklamalarda bulunulmuştur.
- Bazen garib ve İsrailî kıssaların kullanıldığı görülmektedir.
- Sözler sahiplerine nispet edilerek nakledilmiştir.
- Mezhep taassubu gösterilmeyip delillere dayanılmaya çalışılmış, hangi delil uygun ise o kabullenilmiştir.¹¹²
- Eserin hemen her sayfasında İbnü'l-Arabî'nin Ahkâm'ül-Kur'ân'ından nakiller yapılmıştır.¹¹³

¹⁰⁸ ez-Zehabî, **age**, c. 2, s. 401; İsmail Cerrahoğlu, **age**, c. 2, s. 116.

¹⁰⁹ ez-Zehabî, **age**, c. 2, s. 401.

¹¹⁰ Kurtubî, **el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân**, Dâr İbne'l-Cevziy, Kahire 2015, c. 7, s. 288.

¹¹¹ **Age**, c. 7, s. 416.

¹¹² Kurtubî, **el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân**, ter: M. Beşir Eryarsoy, Buruc Yayınları, İstanbul 2005, c. 1, s. 80; İsmail Cerrahoğlu, **age**, c. 2, s. 118-119.

¹¹³ Osman Eskicioğlu, **age**, c. 1, s. 554.

4.8. Konyalı Mehmed Vehbi (v. 1369/1949) Ahkâm-ı Kur'âniye

Konya'nın Hâdim ilçesi Kongul köyünde 1280/1861 yılında doğmuştur. Babası ulemadan Çelik Hüseyin Efendi'dir. İlk tahsiline köyünde başlayıp öğrenimini tamamlamak için 1880 yılında Konya Şirvaniye Medresesine geçti. Burada Arapça, fıkıh ve usûl-ü fıkıh okuyarak icazet aldı. Mahmudiye Medresesinde müderrislik, Konya Hukuk Okulunda öğretmenlik yapmış olan Mehmed Vehbi, Meşrutiyet'in ilanıyla milletvekili seçilmiş, üç aylık bir zaman diliminde TBMM'de başkanlık yapmıştır. Sultan Vahdeddin'in İngilizlerin himayesinde İstanbul'dan ayrılmasından sonra onu padişahlıktan ve halifelikten azleden meşhur fetvayı Mehmed Vehbi Efendi verdi. Aynı fetva gereğince hilâfet makamına Abdülmecid Efendi getirildi. Meclisin güvensizlik oyu sebebiyle düşen hükümetle birlikte vekillik görevi sona eren Mehmed Vehbi Efendi, 1923 Nisan'ında TBMM'nin feshedilmesinin ardından mebusluk sıfatı da kalkınca siyaseti bırakıp kendini tamamen ilme vermiştir. 27 Kasım 1949 yılında 88 yaşında Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur. Kabri Konya'da, Ankara yolu üzerinde Musalla Kabristanı'ndadır.¹¹⁴

Mehmed Vehbi Efendi'nin bu eseri Besmele'nin tefsiriyle başlamış,¹¹⁵ “Ahkâmü'l-Fâtiha” başlığı altında Fâtiha suresinin tefsiriyle devam etmiştir.¹¹⁶ 482 hükmün yer aldığı eserde konular alfabetik sıraya göre ele alınmıştır.¹¹⁷

Recep Demir “Ahkâm Tefsiri ve Mehmed Vehbi Efendi'nin Ahkâm-ı Kur'âniye'si” başlıklı çalışmasında eserle ilgili şu açıklamalarda bulunmuştur:

“Onun Ahkâm-ı Kur'âniye'si, alışılmış ahkâm tefsiri formatından oldukça uzaktır. Zira o, eserinde sadece amelî ahkâma yer vermemiş bunun yanında itikadî, ahlakî ve diğer pek çok konuya dair ahkâma da temas etmiştir. Bu yönüyle onun, fıkıhın fûru konularıyla fazlaca iştigal etmeyip, genelde hayatın her alanını İslâm'a ve Kur'ân'a göre anlamlandırma gayreti içinde olduğunu görmekteyiz.

Mehmed Vehbi Efendi'nin yaşadığı dönemin soru ve sorunlarından uzak durmadığı ve eserinde bunlara cevaplar vermeye çalıştığını görmekteyiz. Mesela o, eserinin muhtelif yerlerinde “Darwinizm, Din maneviyattır maddiyata karışmaz, Din terakkiye manidir” gibi meseleleri ele alıp tartışır ve bunlara cevaplar vermeye gayret eder. Yine Vehbi Efendi, yaşadığı dönemdeki bazı insanların iddia ettiği geri kalmışlıktan ve çöküntüden kurtulmanın yolunun Batı'yı taklit etmekten geçtiğine dair düşüncelere şiddetle karşı çıkarak Müslümanların geçmişlerine bakarak ve İslâm'ı merkeze alarak bu sorunların üstesinden gelebileceklerini ifade eder. Mehmed Vehbi Efendi eserinde, Hanefî mezhebinin görüşlerini temel almakla birlikte farklı mezheplerin görüşlerine

¹¹⁴ Ömer Nasuhi Bilmen, *age*, c. 2, s. 793; Remzi Ateşyürek, “Mehmed Vehbi Efendi”, *DİA*, TDV, İstanbul 1988, c. 28, s. 540.

¹¹⁵ Konyalı Mehmed Vehbi, *Ahkâm-ı Kur'âniye*, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1971, s. 7-8.

¹¹⁶ *Age*, s. 9.

¹¹⁷ Remzi Ateşyürek, “Mehmed Vehbi Efendi”, c. 28, s. 540.

de yer vermiş, taassup seviyesinde bir mezhebe bağlılık göstermemiş, bazen sadece bir mezhebin görüşünü vermekle yetinmiştir. Çoğu kere de hiçbir mezhebin görüşüne yer vermeden konuyu ele alıp kendi birikimi ile ayetleri yorumlamıştır. Mehmed Vehbi Efendi, eserinde orijinal türden bilgiler vermemesi, konuları işlerken daha derinlemesine tahlil ve yorumlardan kaçınması, başlıkta verilen konulardan zaman zaman saparak farklı konulara geçmesi, sistematik olmayışı gibi yönleriyle eleştiriye tabi tutulabilir.”¹¹⁸

4.9. Muhammed Ali es-Sabunî, Ravâiu'l-Beyân

1348/1930 yılında Suriye'nin Halep şehrinde doğmuştur. İsmi Muhammed Ali olan müfessir, babası sabun ticareti yaptığından dolayı Sabunî lakabıyla meşhur olmuştur. Babası Şeyh Cemil, Halep âlimlerinin büyüklerindendir. Çocukluğundan beri ilim meclislerine katılmış, kendini bütün dini ilimlerde mücehhez hale getirmiştir. Lise eğitiminden sonra Mısır Ezher Üniversitesi İslam Hukuku alanında master derecesine yükselmiş ve şeref diploması almıştır. Daha sonra Suudi Arabistan Melik Abdülaziz Üniversitesinde ders vermiş, bir müddet sonra da Mekke'deki Ümmü'l-Kura Üniversitesine tayin edilmiş ve çeyrek asra yakın orada müderrislik yapmıştır.¹¹⁹

Bu eserinde takip ettiği usulü kitabının mukaddimesinde kendisi şu sözlerle aktarmıştır:

“Bu kitabı iki cilt olarak te'lif ettim. Onda geniş kapsamlı ilmî dersler şeklinde özellikle ahkâm ayetlerini topladım. Geçmişteki sağlam ilmî üslupla çağımızın kolay üslubunu bir araya getirip yeni bir yol takip ettim. Konuları işlerken derin bir araştırmayla birlikte çok titiz düzenlemeye başvurdum. Ele aldığım ayetleri aşağıda gösterildiği üzere on yönden inceleyip değerlendirdim:

- Birincisi: Lügat âlimleri ve müfessirlerin görüşlerinden deliller sunarak lafzî tahliller yaptım.
- İkincisi: Ayet-i kerimelere özlü bir şekilde toplu mana verdim.
- Üçüncüsü: Ayet-i kerimelerin varsa nüzûl sebeplerini belirttim.
- Dördüncüsü: Önceki ve sonraki ayetler arasındaki bağlantıyı belirttim.
- Beşincisi: Mütevatir kıraatlardan bahsettim.
- Altıncısı: Kısaca i'rab yönünden bahsettim.
- Yedincisi: Tefsirin inceliklerini sırlarını, belagat nüktelerini ve ilmî derinliklerini kapsayacak şekilde zikrettim.
- Sekizincisi: Şer'î hükümleri ve fakihlerin delillerini, deliller arasında tercih yaparak ortaya koydum.
- Dokuzuncusu: Ayetlerin insana yaptığı rehberliği kısaca izah ettim.
- Onuncusu: Ahkâm ayetlerindeki teşriî hikmetlerle konuyu sonlandırdım.

Te'lif ettiğim kitapta yaptığım sadece eski ve yeni âlimlerin sözlerini özetleyerek eski ve yeni görüşleri birleştirmek oldu. Bir konuyu incelerken hadis ve lügatın dışında on beşten fazla ana kaynak hükmündeki tefsire müracaat ederek bu dersleri hazırladım.

¹¹⁸ Recep Demir, “Ahkâm Tefsiri ve Mehmed Vehbi Efendi'nin Ahkâm-ı Kur'âniye'si”, **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, 2013, S. 22, s. 455-456.

¹¹⁹ İbrahim Demir, **Muhammed Ali es-Sâbûnî ve Tefsir Metodu**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2000, s. 13-14.

Konuları yazarken de hangi kaynaktan istifade ettiğimi belirtmeye tam bir dikkat gösterdim.”¹²⁰

4.10. Celal Yıldırım, Kur’ân Ahkâmı

1932 yılında Diyarbakır’ın Kulp ilçesinde doğdu.¹²¹ Ortaokulu bitirdikten sonra önce babasından, ardından Türkiye ve Mısır’daki çeşitli medreselerde on beş yıl İslamî ilimler öğrenimi gördü, tanınmış din bilginlerinden özel dersler aldı. Aydın, Afyon ve İzmir Müftülüğü görevlerinde bulundu.¹²² 1977 genel seçimlerinde MSP’den milletvekili adayı olan Yıldırım, seçimi kaybettikten sonra İzmir Merkez Vaizliğine atanmış ve 1979 yılında emekli olmuştur. Halen İzmir’de yaşamaktadır.¹²³

Tefsir, hadis, fıkıh, tasavvuf gibi alanlarda birçok eseri olan Yıldırım’ın ahkâm tefsiri alanında Türkçe olarak kaleme alınmış olması bakımından ayrı bir öneme haiz olan bu eseri, fıkıh kitaplarında olduğu gibi konulara göre düzenlenmiştir. Zekât, cimrilik ve israf, adalet ve ihsan¹²⁴ gibi birçok başlık altında konular incelenmiştir. Abdurrahman Ensari, Yıldırım’ın bu kıymetli eserini tanıtmak için yazdığı makalesinde özetle şu çıkarımları yapmıştır:

- İki ciltten oluşan kitabın birinci cildinde 18, ikinci cildinde 44 konu olmak üzere toplam 62 konu işlenmiştir.
- Kitabın dipnotlarında çoğu kez hadis ve tefsir kaynaklarının sadece ismi zikredilmiş, cilt ve sayfa numaraları verilmemiştir.
- Kitabın içindekiler listesinde verilen başlıklarla kitaptaki başlıklarda uyumsuzluklar göze çarpmakta, bu da kitabın içindekiler bölümünden yararlanmayı güçleştirmektedir.
- Yazar ayetleri işlerken Kur’an’daki tertibi esas almamış, fıkhi konulara göre ayetleri işlemiştir.
- Önce ayetin Arapça metnini vermiş sonra Türkçe meâlini kaydetmiştir.

¹²⁰ Muhammed Ali es-Sabunî, **Ravâiu’l-Beyân**, el-Mektebetü’l-Asriye, Lübnan 2017, c. 1, s. 10-11.

¹²¹ Abdurrahman Ensari, makalesinde 14.09.2018 tarihinde Celal Yıldırım’ın oğlu Ahmet Tibyan Yıldırım ile görüştüğünü ve ondan babasının aslen Erzurum kökenli olup doğum yerinin Muş olduğu bilgisini edindiğini kaydetmiştir. Yıldırım’ın 09.05.2001 tarihinde yenilenen kimliğinde doğum yerinin Muş olarak geçtiğini de dile getirmiştir.

¹²² <http://www.biyografya.com/biyografi/1171> (Erişim Tarihi 27.08.2019)

¹²³ Abdurrahman Ensari, “Celal Yıldırım ve Kur’ân Ahkâmı Tefsiri”, **Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies**, S. 72, 2018, s. 313-314.

¹²⁴ Celal Yıldırım, **Kur’ân Ahkâmı**, Bahar Yayınları, İstanbul 1972, c. 2, s. 17-43.

- Ayetlerin tefsirini yaparken bütününde ortak bir metod kullanmamıştır. Nitekim bazen doğrudan müfessirlerden gelen görüşlerden konuya uygun olanları ele alıp, özetleyerek, bazen sahabenin görüşleriyle, bazen doğrudan ilim adamlarına göre ayetten istinbat edilen farklı hükümleri arz ederek, bazen ayette geçen bazı kelime ve kavramları açıklayarak, bazen de ayetin nüzul sebebiyle ilgili rivayetleri zikrederek tefsirine başlamıştır.
- Ayetlerin tefsirinin sonunda genellikle *ayetten çıkarılan hükümler* başlığı altında ilgili ayetin tefsirinde genişçe zikrettiği hükümleri kısa ve öz olarak maddeler halinde sunmuştur. Bu da ayetten çıkan hükümlere hızlıca ulaşmayı kolaylaştırmıştır.¹²⁵

¹²⁵ Agm, s. 317-322.

İKİNCİ BÖLÜM

AHKÂM TEFSİRLERİ ÇERÇEVESİNDE KUR'AN'DA TESETTÜR

1. Tesettür ile İlgili Mekkî Ayetlerin Ahkâm Tefsirlerinde Ele Alınışı

Mekke Dönemi'nde tesettürle alakalı bir farziyet bulunmamaktadır. Tesettürün Medine Dönemi'nde Hicret'in 5 ve 6. yılında farz kılındığı ana kadarki süreçte Yüce Allah ayetlerde elbisenin işlevleri, çıplaklığın fitrata aykırılığı, takva duygusu üzerinde durmuştur. Bu başlık altında Müddessir suresi 4. ayet, A'râf suresi 19-22, 26-27 ve 31-32. ayetler, Nahl suresi 81. ayetin ahkâm tefsirlerinde ele alınışı işlenecek, müfessirlerin bu ayetlerden çıkardıkları tesettürle ilgili yorumlar göz önüne serilip süreç çizgisi tespit edilmeye çalışılacaktır.

1.1. Müddessir Suresi (4/74) 4. Ayet

“*Elbiseni tertemiz tut.*” وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ

1.1.1. Ayetin Yorumu

Cessâs ve el-Kiyâ el-Herrâsî, henüz namaz farz kılınmadığı¹²⁶ vahyin başlangıç günlerinde inzal olan bu ayeti, namaz kılmak için elbiselerin necasetten temizlenmesi gerektiğine¹²⁷ ve

¹²⁶ Miraçta beş vakit namaz farz kılınana kadar sabah ve akşam ikişer rekat namaz kılındığı, ayrıca vahyin ilk yılından itibaren teheccüt namazı kılındığı bilinmektedir. Müfessirler, bu namazların varlığından yola çıkarak ayeti namazla bağdaştırmış olsa gerektir. Miraç öncesi dönemde kılınan namazlar hakkında bkz. Ali Yüksek, “Namaz İbadetinin Tarihi Süreci”, **Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 2018, c. 7, S. 2, s. 117-120.

¹²⁷ Cessâs, **Ahkâmu'l-Kur'ân**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2013, c. 3, s. 630; el-Kiyâ el-Herrâsî, **age**, c. 4, s. 427.

necis elbiseyle kılınan namazın caiz olmadığına delil kabul etmiştir. Cessâs bunun sebebini de elbiseleri temizlemenin namaz dışında başka bir şey için vacip olmaması olarak açıklamıştır. Hangi necasetten temizlenmesi gerektiğiyle alakalı olarak da şu rivayetleri aktarmıştır:

- Rivayete göre Resulullah (s.a.v.) Ammar'ı elbisesini yıkarken görmüş ve “Hangi kirden dolayı elbiseni yıkıyorsun?” diye sormuş, O da “Balgamdan” deyince Resulullah (s.a.v.): “Elbise ancak kan, idrar ve meniden dolayı yıkanır.”¹²⁸ demiştir.
- Âişe (r.a.): “Resulullah (s.a.v.) bana elbisedeki meninin ıslak olması durumunda onu yıkamamı emretti.”¹²⁹ dedi ¹³⁰

Cessâs aynı zamanda bu ayetle ilgili görüş farklılıklarına da değinmiştir. Ebû Rezin bu ayeti *amelini ıslah et*; İbrahim *günahtan temizlen*; İkrime ise *elbiseni bir günah, kusur üzere giyme* şeklinde yorumlamıştır.¹³¹ el-Kiyâ el-Herrâsî, İkrime'nin görüşünün de ihtimal dâhilinde olduğunu dile getirirken¹³² Cessâs bütün bu yorumların mecazi anlamda olduğunu ve bir delil olmaksızın söze mecaz anlam verilemeyeceğini belirtir. Hz. Peygamber'e idrar vb. şeylerden elbisesini temizlemesini emretmeye gerek olmadığı düşüncesiyle ayete mecazi anlam vermenin büyük bir çelişki olduğunu dile getirir. Buna “Çünkü bu ayetten sonraki ayette de Resulullah'a (s.a.v.) *وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ* denilerek putlardan uzak durması emredilmiştir. Halbuki Resulullah (s.a.v.) nübüvvetten önce de sonra da putları ve pislikleri zahirde de bâtında da terk etmişti. Böyle olduğu halde ona bu şeyleri terk etmesi emrediliyorsa namaz için elbisesini temizlemesi de emredilebilir.”¹³³ cümleleriyle cevap verir.

İbn'ül-Arabî bu ayetin tefsiri hakkında âlimlerin görüşlerini şu şekilde aktarmıştır:

- Nefsini temizle: Bu anlam mecazidir ve daha çok mecazi anlamda kullanılır.
- Elbise ile kastedilen kişinin üzerine giydiği kıyafettir. Bu hakiki anlamdır.
- İbn Vehb ve Malik'e göre Yüce Allah'ın elbise ile muradı dine bağlılıktır.
- Abdullah b. Nafi', Ebû Bekr b. Abdü'l-Aziz b. Abdullah b. Ömer b. el-Hattab'dan, o da Malik b. Enes'ten Yüce Allah'ın “Elbiseni temizle.” buyruğu hakkında: “Sen

¹²⁸ Dârekutnî, “Tahara”, 49.

¹²⁹ Dârekutnî, “Tahara”, 46.

¹³⁰ Cessâs, **age**, c. 3, s. 630.

¹³¹ **Age**, c. 3, s. 630.

¹³² el-Kiyâ el-Herrâsî, **age**, c. 4, s. 427.

¹³³ Cessâs, **age**, c. 3, s. 630-631.

elbiseni ahde vefasızlık üzere giyme anlamındadır.” dediğini rivayet etmiştir.¹³⁴ Bu İbn Abbas’a dayandırılmıştır. Araplar elbiseyi çoğunlukla bu manada kullanırlar.¹³⁵

İbn’ül-Arabî, ayetten kastedilenin umumi olması göz önünde bulundurulduğunda hakikat anlamıyla da mecaz anlamıyla da anlaşılabilirliğini belirtir.

Ayette kastedilen, bilinen kıyafet olarak ele alınınca, uzun olup yere salınınca kirleneceğinden hareketle kuyrukların (elbisenin etekleri veya paçanın) kısaltılması; ikinci olarak da elbisenin necasetten yıkanması anlamına geldiğini aktarır. Elbisenin uzun olup yere salınmaması ile ilgili şu rivayetleri aktarır:

- Ömer b. el-Hattab, elbisesinin etekleri sarkan ensardan bir gence; “Ey delikanlı! Elbiseni yukarı kaldır. Böylesi daha korunaklı, daha temiz, daha kalıcıdır.” demiştir.
- Nebi (s.a.v.); “Mü’minin elbisesi bacaklarının ortasına, yarısına kadardır. Burası ve topuklarının arasına ona günah, vebal yoktur. Fakat ondan aşağıda olursa o zaman o ateştedir.”¹³⁶ buyurmuştur.¹³⁷

Nebi’nin (s.a.v.) bu sözünden dolayı İbnü’l-Arabî: “Eteklerini aşağı salan ve elbiselerini uzatan sonra da bunları elleriyle yukarı doğru kaldırmak için kendilerini zorlayan birtakım kimselere de ne oluyor! Üstelik bu kibir halidir ve kendini beğenmenin getirdiği bir davranıştır. Daha da kötüsü onlar bu (kibirli) haliyle Allah’a karşı koymuş ve itiraz etmiş oluyorlar. Allah, büyüklükte kendisine kimseyi ortak kılmadığı halde kendilerini büyük sayıyorlar!” sözleriyle böyle davrananları eleştirmiştir.¹³⁸

- Nebi (s.a.v.): “Allah, kibirlenerek elbisesini arkası sıra sürükleyen kişilere (rahmet nazarıyla) bakmaz.”¹³⁹ buyurmuştur. Sahih-i Buhârî’deki lafzı “Kim elbisesini kibirlenerek sürüklerse Allah kıyamet günü ona (rahmet nazarıyla) bakmaz.”¹⁴⁰ şeklindedir. Ebû Bekir: “Ya Resulallah! Benim elbisemin bir tarafı özellikle dikkat etmezsem sarkıyor.” deyince Resulullah (s.a.v.): “Sen bunu kibirlenerek

¹³⁴ İbnü’l-Arabî, *age*, c. 4, s. 374.

¹³⁵ *Age*, c. 4, s. 375.

¹³⁶ Malik, “Libâs” 12.

¹³⁷ İbnü’l-Arabî, *age*, c. 4, s. 375.

¹³⁸ *Age*, c. 4, s. 376.

¹³⁹ Müslim, “Libâs”, 9; Tirmizî, “Libâs”, 8.

¹⁴⁰ Buhârî, “Libâs”, 5.

yapanlardan değilsin.”¹⁴¹ dedi. Böylece Resulullah (s.a.v.) böyle yapmayı genel olarak yasakladı ve Ebû Bekir Sıddık’ı istisna tuttu.

Müfessir aşağılık olan kişilerin böyle davranarak kendilerini yüce mertebedeki kişilere katmaya çalıştıklarını, hâlbuki bunun (yücelik) onların olmadığını söyler.

Yorumlarda görüldüğü üzere elbisede dikkat edilecek kıstaslardan biri, boyunun yerde sürünecek kadar uzun tutulmaması şeklinde aktarılmıştır. Elbisenin boyunun yerde sürünecek kadar uzun tutulması, temizliğe engel olması dışında bir de kibir alameti kabul edilmiş ve bu hal “Kul olma temel vasfına taban tabana zıt düştüğü için şiddetle yasaklanmıştır.”¹⁴²

İbnü’l-Arabî bazı sufilerin ayeti “Ehlini temizle.” olarak anladıklarına da değinmiş ve ayeti bu şekilde anlamının da caiz olduğunu söylemiştir. Sebebini ise ailenin elbise ile tabir olunması olarak açıklamış ve Allah’ın Bakara suresi 187. ayetini buna delil getirmiştir: “Onlar (kadınlar) sizin için elbisedir, siz de onlar için elbisesiniz.”¹⁴³

Kurtubî bu ayetle alakalı sekiz görüş olduğunu söyleyip bunları sıraladıktan sonra tek tek açıklamıştır. Elbiseden maksat;

- Amel: Amelini ıslah et. Mücahid ve İbn Zeyd bu görüştedir. İbn Mansur, Ebû Rezîn’den şöyle rivayet edilir. Kişinin ameli kötü ise falanın elbisesi kirli; ameli güzel ise elbisesi temizdir, derler. Nebi (s.a.v.): “Kişi üzerinde iken öldüğü iki elbise ile hasredilecektir.”¹⁴⁴ demiştir. Bununla salih olan ve olmayan amelini kastetmiştir. Bu rivayeti el-Mâverdî zikretmiştir.¹⁴⁵
- Kalp: Kalbini temiz tut. İbn Abbas, Said b. Cübeyr bu görüştedir. Mâverdî’ye göre bu kanaatte olanlar ayeti iki türlü tevil ederler. Birincisi; kalbini günah ve isyanlardan temizle. İbn Abbas ve Katâde böyle söylemiştir. İkincisi; kalbini sözünde durmamaktan temizle. Yani kimseye karşı sözünde durmamazlık yapma, yaparsan elbisen kirlenir. Bu da İbn Abbas’tan rivayet edilmiştir.
- Nefs: Nefsini temizle. Yani günahlardan temizle. Araplar nefisten kinaye yoluyla elbise diye bahsederler.

¹⁴¹ Buhârî, “Libâs”, 2.

¹⁴² İsmail L. Çakan, **agm**, s. 55.

¹⁴³ İbnü’l-Arabî, **age**, c. 4, s. 376.

¹⁴⁴ Ebû Davud, “Cenâiz”, 18.

¹⁴⁵ Kurtubî, **age**, c. 10, s. 329-330.

- Cisim (beden): Bedenini temizle. Yani görünen masiyetlerden arındır. Araplar kinaye yoluyla bedenden elbise diye bahsederler.
- Aile: Aileni vaaz ve terbiye etmekle hatalardan temizle. Araplar aileyi elbise, libas ve îzar olarak isimlendirir. Nitekim Allah Teâla Bakara suresi 187. ayette şöyle buyurmuştur: “Onlar (kadınlar) sizin için elbisedir, siz de onlar için elbisesiniz.”
- Ahlak: Ahlakını güzelleştir. Bunu el-Hasan ve el-Kurazî demiştir. Çünkü insanın ahlakı tıpkı elbisesinin kendisini örtmesi, bürümesi gibi onun hallerini örter, içine alır.
- Din: Dinini temizle. Resulullah’ın (s.a.v.) şöyle buyurduğu nakledilmiştir: “Ve birtakım insanlar gördüm ki üzerlerinde elbiseler var, kimisinin memelerine kadar kimisinin daha aşağıda idi. Ömer b. el-Hattab’ı ise üzerinde yerde sürüklenen bir elbise ile gördüm.” Ashab: Bunu neyle yorumladın ya Resulallah? diye sordu. O: “Din.”¹⁴⁶ diye buyurdu.¹⁴⁷

Müfessir; ayet, insanların giyindiği elbiseler olarak anlaşıldığında bunun şu dört şekilde yorumlandığını aktarır:

1. Elbiseni kirlerden arındır demektir.
2. Elbiseni yukarı kaldır ve kısalt. Çünkü elbisenin kısaltılması necasetten daha uzak olmayı sağlar. Yerde süründüğünde onu kirletecek bir şeyin bulaşmasından emin olunamaz. Bu görüş Tavus ve Zeccâc’ındır.
3. Elbiseni su ile necasetten temizle. Bu tevili Muhammed b. Sîrîn ve İbn Zeyd ve diğer fakihler yapmıştır.
4. Haramdan temizlenmiş olmaları için helal kazancının dışında elbiseler giyme. İbn Abbas’tan şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Giydiğin elbisen temiz olmayan kazançtan olmasın.”¹⁴⁸

Müfessir şu görüşlere de yer vermiştir:

- Mehdevi: Bazı âlimler bunu elbisenin temiz olmasının vacip olduğuna delil göstermişlerdir.
- İbn Sîrîn ve İbn Zeyd: “Ancak temiz bir elbise ile namaz kıl.”
- İmam Şâfiî de bu ayeti elbisenin temiz olmasının vacipliğine delil göstermiştir.

¹⁴⁶ Buhârî, “İman”, 13; Müslim, “Fedailu’s-sahabe”, 2.

¹⁴⁷ Kurtubî, **age**, c. 10, s. 330-331.

¹⁴⁸ **Age**, c. 10, s. 332.

- İmam Malik ve Medinelilere göre bu bir farz değildir, bedenın temiz olması da aynı bunun gibidir. Buna yıkamaksızın taş ile taharetlenerek namaz kılmanın caiz oluşundaki icmaı delil teşkil etmektedir.¹⁴⁹

İbnül-Arabî ve Kurtubî ayetteki elbise kelimesini hem hakiki anlamda hem mecaz anlamıyla birlikte kabul edilebileğini belirtmişlerdir. Bunun gibi Elmalılı da ayette “nazzif” değil, “tahhir” kelimesinin kullanılmasından yola çıkarak ayeti hem hakiki hem mecazi olarak anlamış, “Taharet, nezafetten daha geneldir. Maddi ve manevi temizliği de kapsar.” demiştir.¹⁵⁰

Bu ayetteki elbise kelimesini hem gerçek anlamıyla hem de mecazi anlamıyla kabul ettiğimizde görmekteyiz ki Allah insana ilk önce temiz olmayı hedef olarak koymaktadır. Gerçek anlamıyla kişinin kıyafetinde dikkat edeceği ilk husus temiz olması ve kibre sebep olacak şekilde uzun tutulmaması olarak belirlenmiştir. Mecazi anlamda kişinin kalbini, amelini, ahlakını, ailesini, nefsini temizlemek için çabalaması emredilmiştir. Bütün bu yorumlardan anlaşılacağı üzere bu ayet ile Mü'minlerin dikkati maddi ve manevi her yönden tertemiz bir hayat yaşama hedefine çekilmiştir.

1.2. A'râf Suresi (40/7) 19-22. Ayetler

وَيَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ فَكُلَا مِنْ حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ فَوَسَّوَسَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُورِيَ عَنْهُمَا مِنْ سَوَاتِهِمَا وَقَالَ مَا نَهَاكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ إِلَّا أَنْ تَكُونَا مَلَكَينِ أَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ وَقَاسَمَهُمَا إِيَّيَ لَكُمْ لَمِنَ النَّاصِحِينَ فَدَلَّيْهُمَا بِغُرُورٍ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوْآتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ وَنَادَيْهُمَا رَبُّهُمَا أَلَمْ أَنْهَكُمَا عَنْ تِلْكَ الشَّجَرَةِ وَأَقُلْ لَكُمَا إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ

"Ey Âdem! Sen ve eşin cennette yerleşip dilediğiniz yerden yiyin. Ancak şu ağaca yaklaşmayın. Yoksa zâlimlerden olursunuz." Derken şeytan, birbirine kapalı ayıp yerlerini kendilerine göstermek için onlara vesvese verdi ve: "Rabbınız size bu ağacı sırf melek olursunuz veya ebedi kalanlardan olursunuz diye yasakladı." dedi. Onlara "Ben gerçekten sizin iyiliğinizi isteyenlerdenim." diye de yemin etti. Böylece onları hile ile aldattı. Ağacın meyvesini tattıklarında ayıp yerleri kendilerine göründü. Ve cennet yapraklarından

¹⁴⁹ Age, c. 10, s. 333.

¹⁵⁰ Elmalılı M. Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili**, Sadeleştiren: Kurul, Akçağ Yayınları, Ankara trs., c. 8, s. 158.

üzerlerini örtmeye başladılar. Rableri onlara: “Ben size o ağacı yasaklamadım mı ve şeytan size apaçık bir düşmandır, demedim mi?” diye nidâ etti.

1.2.1. Ayetin Yorumu

Kurtubî 20. ayette “*Derken şeytan gizli bırakılmış avret yerlerini göstermek için onlara vesvese verdi.*” buyruğunda ferce avret denmesinin sebebinin açılmasının sahibinin hoşuna gitmemesi olduğunu söyler ve bunu avretin açılmasının çirkin bir şey olduğuna delil sayar.¹⁵¹

Müfessir, Hz. Âdem ve Hz. Havva’nın avretlerinin görünmesini engelleyen şeyin ne olduğunu sorar ve bunların çiçekler (veya ışık, nur) olduğu veya elbise olduğu şeklinde gelen yorumları aktarır.¹⁵²

Kurtubî 22. ayet-i kerimeyi avreti açmanın çirkin olduğuna ve Allah’ın (c.c.) avretlerini örtmeyi vacip kıldığına delil gösterir. Bundan dolayı Hz. Âdem ve Havva’nın hemen avretlerini örtmeye koştuklarını dile getirir. Müfessir cennette böyle bir emrin verilmesine mani bir hususun olmadığını, nitekim her ikisine de “*Yalnız bu ağaca yaklaşmayın.*” denildiğini söyler. “el-Beyan”¹⁵³ sahibi, Şâfiî’nin konuyla ilgili şu açıklamasına da yer verir: “Örtünmek için ağaç yapraklarından başka bir şey bulamayan bir kimsenin bununla örtünmesi gerekir. Çünkü bu şekil bir örtünme de mümkün olan ve dışa karşı bir örtmedir. Nitekim Hz. Âdem de cennette böyle yapmıştı.”¹⁵⁴

Konuyu ele aldığımız ahkâm tefsirlerinde bu ayetlerle ilgili sadece Kurtubî’de yorum bulunmasından kaynaklı Fahreddin er-Râzî’nin (v. 606/1210)¹⁵⁵ bu ayetle ilgili açıklamalarını aktarmanın faydalı olacağı kaçınılmazdır.

Râzî, bu ayetlerin yorumunda şeytanın defalarca Hz. Âdem’in karşısına çıkıp onu ikna edene kadar peşini bırakmadığını, avret mahallerinin açılmasının ise onların saygınlıklarının elden gitmesi ve makamların düşmesinden kinaye olduğunu, avret mahallinin açılmasının son derece zararlı olduğu ve açan kişinin saygınlığının

¹⁵¹ Kurtubî, *age*, c. 4, s. 457.

¹⁵² *Age*, c. 4, s. 457.

¹⁵³ Ebu’l-Hüseyin Yahya b. Ebu’l-Hayr b. Salim el-İmrani, *el-Beyan fi Mezhebi’l-İmami’ş-Şafii*, Dâru’l-Minhac, Cidde 2000, c. 2, s. 126.

¹⁵⁴ Kurtubî, *age*, c. 4, s. 459.

¹⁵⁵ Çon yönlü bir alim olmasından dolayı “allâme” ünvanıyla anılan Râzî’nin, dirayet metodunu başarıyla uyguladığı “Tefsîr-i Kebîr” isimli bu eseri kendisinden sonra gelen hemen bütün müfessirlere kaynaklık etmiştir.

kalmayacağını aktarır.¹⁵⁶ Müfessir, ağacı tattıklarında üzerlerindeki nurdan elbiselerin yok olduğunu söyledikten sonra cennet yapraklarıyla üzerlerini örtmeye çalışmalarını avret yerlerini açmanın Âdem'den (s.a.) beri çirkin bir iş olduğuna delil sayar.¹⁵⁷

Bu ayetlerde Allah Teâla, insanlığın atasının, yaratılışın başlangıcında cennette şeytanla yaşadığı imtihanı gözler önüne sermektedir. Şeytanın Hz. Âdem ve Havva'ya avret yerlerini açmak için vesvese verdiğini, bu vesveseye kanıp yasaklanan meyveden yediklerinde de avret yerlerinin açılması üzerine ikisinin de avretlerini örtmek için cennet yapraklarına sarıldıklarını anlatır. Ve bu kıssanın anlatımıyla tesettürün farz oluşundan önceki sürecin ikinci basamağında şeytanın insanı çıplaklaştırma hedefi olduğu, bunun için türlü türlü vesveselere başvuracağı, çıplaklığın fitrata ve kişinin saygınlığına aykırılığı gibi hususlara dikkat çekilir.

1.3. A'râf Suresi (40/7) 26-27. Ayetler

يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُؤَارِي سَوَاتِكُمْ وَرِيشًا وَلِبَاسُ التَّقْوَىٰ ذَٰلِكَ خَيْرٌ ذَٰلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ
يَا بَنِي آدَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ كَمَا أَخْرَجَ أَبَوَيْكُم مِّنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوَاتِهِمَا إِنَّهُ
بَرِيكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ إِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ

“Ey Âdemoğulları! Size ayıp yerlerinizi örtecek giysi, süslenecek elbise yarattık. Takva elbisesi. İşte o daha hayırlıdır. Bunlar Allah'ın ayetlerindendir. Belki düşünüp öğüt alırlar (diye onları indirdi). Ey Âdemoğulları! Şeytan, ana babanızı, ayıp yerlerini kendilerine göstermek için, elbiselerini soyarak cennetten çıkardığı gibi sizi de aldatmasın. Çünkü o ve yandaşları, sizin onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler. Şüphesiz biz şeytanları, iman etmeyenlerin dostları kıldık.”

1.3.1. Ayetin Yorumu

Cessâs; 26. ayetteki bu hitabın Nisa suresi 1. ayette “Ey insanlar! Rabbinize karşı gelmekten sakının.” hitabındaki gibi Âdemoğlundan Nebî (s.a.v.) asrında yaşayan, ondan sonra gelecek ve diğer asırlarda yaşayacak insanlardan mükellef olan herkes için genel bir hitap olduğunu kabul eder.¹⁵⁸

¹⁵⁶ er-Râzî, **Tefsîr-i Kebîr**, çev: Suat Yıldırım vd., Akçağ Yayınları, Ankara 1991, c. 10, s. 322-323.

¹⁵⁷ **Age**, c. 10, s. 327-328.

¹⁵⁸ Cessâs, **age**, c. 3, s. 39.

“Size avret yerlerinizi örtecek giysi indirdik.” ve “Cennet yapraklarından üzerlerini örtmeye başladılar.” ayetlerinde Allah’ın (c.c.) avret yerlerimizi örtmemiz için bize bir elbise indirdiğini haber vermesini ise setr-i avretin farz olduğuna delil sayar.¹⁵⁹ Bu konuda ümmetin ittifak ettiğini belirtir. Şu hadisleri de görüşünü desteklemek üzere delil getirir:

- Behz bin Hakem babasından, o da dedesinden şöyle rivayet etmiştir: Dedim ki: “Ya Resulallah! Avretimizden (yerler) açabileceğimiz ve saklayacağımız yerler nedir?” O (s.a.v.) buyurdu ki: “Eşin yahut elinin malik olduğu (cariye) dışındakilere karşı avretini koru.” Ben de: “Ya Resulallah, bizden biri tek başına ise?” dedim. O da (s.a.v.) dedi ki: “Allah kendisinden utanılmaya daha layıktır.”¹⁶⁰
- Ebû Saîd el-Hudrî Nebî’den (s.a.v.) şöyle dediğini rivayet etti: “Adam adamın, kadın da kadının avretine bakmasın.”¹⁶¹
- Resulullah (s.a.v.): “Kardeşinin avret yerine bakan kişi melundur.”¹⁶² buyurmuştur.¹⁶³

el-Kiyâ el-Herrâsî 26. ayetle alakalı elbisenin indirilmesinin nimet olduğunu, Yüce Allah’ın elbiseyi Hz. Âdem’e, onu yeryüzüne indirip de tevbesini kabul ettiğinde indirdiğini söyler. Ayeti setr-i avretin vücubuna delil sayanların görüşlerini ise yanlış bulur ve ayetin sadece nimetlendirmeye delil olduğunu belirtir.¹⁶⁴ Müfessir 27. ayetin de Âdem’in (s.a.) cennetten dünyaya inmesi olayında olduğu gibi nimetin elden gitmesine karşı bir uyarı olduğu yorumunda bulunur.¹⁶⁵

Kurtubî âlimlerden çoğunun “Bu ayet, avreti örtmenin vücubuna delildir. Çünkü Allah avret yerlerinizi örtecek diye buyurmuştur.” dediklerini, kimisinin de “Bu ayette onların sözünü ettiği hususa delil teşkil edecek bir taraf yoktur. Aksine bu ayette Allah’ın bize ihsan ettiği nimetlere delil vardır.” şeklinde görüş belirttiğine yer verip kendisi birinci görüşü daha doğru bulur. Müfessir 27. ayette geçen “*üzerlerinden elbiselerini sıyrarak*” ifadesini de avreti örtmenin gerekliliğine delil sayar. Bu ayette Hz. Âdem’in başına geldiği gibi nimetin zeval bulmasından sakındırma olduğu yorumuna, bu görüşün Hz. Âdem’in şeriatının bizim için de bağlayıcı olması durumunda uygun olacağını, oysaki durumun

¹⁵⁹ Age, c. 3, s. 39.

¹⁶⁰ Buhârî, “Gusl”, 20; Ebû Davud, “Hamam”, 2; Tirmizî, “İsti’zan ve’l-âdâb”, 56-73.

¹⁶¹ Müslim, “Hayz”, 17; Ebû Davud, “Hamam”, 2.

¹⁶² Hadis kaynaklarında konu ile ilgili böyle bir hadis tespit edemedik.

¹⁶³ Cessâs, age, c. 3, s. 40.

¹⁶⁴ el-Kiyâ el-Herrâsî, age, c. 3, s. 134.

¹⁶⁵ Age, c. 3, s. 134.

böyle olmadığını söyleyerek karşı çıkar.¹⁶⁶ Başkalarının görmesiyle alakalı setr-i avretin vücubu konusunda ilim adamları arasında ihtilafın olmadığını ancak avretin ne olduğu hakkında ihtilaf ettiklerini dile getiren müfessir, bu görüşleri şu şekilde aktarır.¹⁶⁷

Erkek avret;

- İbn Ebi Zî'b der ki: Avret erkekte fercin kendisidir. Yani önü ve arkasıdır, başka da yoktur. Bu aynı zamanda Davud'un, Zahirilerin, İbn Ebî Able'nin ve Taberî'nin de görüşüdür. Çünkü Allah *"Avret yerlerinizi örtecek"*; *"Avret yerleri kendilerine göründü."* (A'râf-22) diye buyurmuştur. Enes'ten şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Resulullah (s.a.v.) Hayber sokağında (bineğini) yürüttü -hadiste şunlar da zikredilmektedir- sonra elbisesini baldırından yukarı doğru çekti. Hatta (şu anda ben) Allah'ın Nebisi'nin baldırının beyazlığını görüyordum gibiyim."¹⁶⁸
- Malik der ki: Göbek çukuru avret değildir ve adamın hanımının yanında baldırını açmasını hoş bulmuyorum. Malik'in delilleri şunlardır: Hz. Peygamber Cerhed'e "Baldırını ört. Çünkü baldır avrettir."¹⁶⁹ demiştir. Rivayete göre Ebû Hureyre, Hz. Hasan'ın göbek çukurunu öpmüş ve şöyle demiştir: Resulullah (s.a.v.) seni nereden öpüyor idiye ben de seni aynı yerden öpüyorum. Şayet göbek çukuru avret olsaydı Ebû Hureyre de orayı öpmezdi. Hz. Hasan da onun böyle yapmasına imkân vermezdi.
- Ebû Hanife der ki: Diz kapağı avrettir. Bu Atâ'nın görüşüdür.
- Şâfiî der ki: Sahih olan görüşe göre ne göbek çukuru ne de diz kapakları avrettir.¹⁷⁰

Hür kadında avret;

- İlim ehlinin çoğuna göre: Yüz ve eller hariç her yeri avrettir. Delilleri:
- Peygamber; "Her kim bir kadınla evlenmek isterse onun yüzüne ve ellerine baksın."¹⁷¹ buyurmuştur.
- İhramlı iken açılması vacip olan azalar da buralardır.
- Ebû Bekr b. Abdurrahman el-Haris b. Hişam: Tırnağı da dâhil olmak üzere kadının her şeyi avrettir. Ahmed b. Hanbel'in görüşü de buna yakındır.¹⁷²

¹⁶⁶ Kurtubî, *age*, c. 4, s. 463.

¹⁶⁷ *Age*, c. 4, s. 460.

¹⁶⁸ Buhârî, "Salât", 12; Müslim, "Nikâh" 14.

¹⁶⁹ Ebû Davud, "Hammâm", 1; Tirmizî, "İsti'zan ve'l-âdâb", 74.

¹⁷⁰ Kurtubî, *age*, c. 4, s. 460.

¹⁷¹ Bu eseri Türkçeye tercüme eden mütercim dipnotta hadisi bu lafızla tespit edemediğini söyler.

Ümmü'l Velede (efendisinden çocuğu bulunan cariye) avret;

- el-Esrem: “Ben Ahmed b. Hanbel’in ümm veledin nasıl namaz kılacağına dair sorulan soruya şu cevabı verdiğini duydum: “Başını ve ayaklarını örter. Çünkü öyle bir cariye satılamaz ve o da hür bir kadının namaz kıldığı gibi namaz kılar.”¹⁷³

Cariyede avret;

- Göğsünün alt tarafı avrettir, başını ve bileklerini açabilir.
- Erkek hükmündedir de denmiştir.
- Baş ve sinelerini açması mekruhtur denmiştir. Hz. Ömer, cariyeleri başlarını örttükleri için onlara vurur ve “hür kadınlara benzemeyin” dermiş.
- Esbağ: Baldırı açılacak olursa vakit çıkmamışsa namazını iade etmesi gerekir.
- Ebû Bekr b. Abdurrahman el-Haris b. Hişam: Cariyenin tırnağı da dâhil olmak üzere her yeri avrettir. Kurtubî bu görüşün fukahanın görüşlerinin dışına çıkmak olduğunu, zira fukahanın hür kadının farz namazları elleri ve yüzü açık olduğu halde kılabilceğini ve bu şekilde bunların yere degeceğini icma ile kabul ettiğini belirtir. Cariyede hükmün böyle olmasının öncelikli olarak söz konusu olduğunu, Ümm Velede’in durumunun ise cariyeye nisbetle daha ağır olduğunu söyler.¹⁷⁴

Küçük çocukta avret;

- Avretinin hürmeti yoktur. Küçük kız, göze gelecek ve arzulanacak bir hale geldiğinde avretini örter. Ebû Bekr b. Abdurrahman’ın delili Ahzâb suresi 59. ayettir. Diğer delil; Ümmü Seleme yoluyla gelen şu hadistir: “Ümmü Seleme’ye, kadın hangi elbiseleri ile namaz kılar, diye sorulmuş, O: Kadın dış gömlek ile ayaklarının üst taraflarını dahi örten bürüyücü bir başörtüsü içinde namaz kılar.”¹⁷⁵ şeklinde cevap vermiştir.¹⁷⁶

1.3.2. أَنْزَلْنَا (İndirdik)

Ayette elbise için “indirdik” kelimesinin kullanılması hakkında şu görüşler aktarılır:

¹⁷² Kurtubî, *age*, c. 4, s. 461.

¹⁷³ *Age*, c. 4, s. 461.

¹⁷⁴ *Age*, c. 4, s. 461.

¹⁷⁵ Mâlik, “Salâtü'l-cemâa”, 10; Ebû Davud, “Salât”, 84.

¹⁷⁶ Kurtubî, *age*, c. 4, s. 461.

- Çünkü elbise yerin bitkisinden veya hayvanların derilerinden ve yünlerinden olur, bunların hepsi de (yeryüzünde olsa da) yağmurun gökyüzünden inmesiyle oluşur.¹⁷⁷
- Çünkü bereketler semadan gelmeye dayandırılır. Allah Teâla'nın Hadîd suresi 25. ayette “*Bir de demiri indirdik ki onda büyük bir güç ve insanlar için yararlar vardır.*” buyurduğu gibi.¹⁷⁸
- Hz. Âdem ve Havva ile birlikte başkalarına bir örnek teşkil etmek üzere bir miktar elbisenin yeryüzüne indirilmesidir.
- Said b. Cübeyr: Yarattık kastedilmiştir.
- Biz size elbisenin ne şekilde yapılacağı ilhamını verdik.¹⁷⁹

1.3.3. ريشا (Süslenecak Elbise)

Cessâs, Allah Teâla'nın “*Rîş*” kelimesinin anlamı hakkındaki şu görüşleri aktarır:

- Halı, kilim ve örtü, battaniye, mobilya gibi evin eşyalarıdır.
- Rîş, kendisinde güzellik bulunan şeylerdir, kuşun tüyü de onlardandır.¹⁸⁰

Kurtubî bu kelimenin anlamıyla ilgili “kuş tüyü”; “bolluk ve rahat geçim”; “insanı örten elbise ve geçim” görüşlerini aktarmış, dil bilginlerinin çoğunun son görüşü benimsediğine vurgu yapmıştır.¹⁸¹

Bu ayette görüldüğü üzere elbisenin işlevlerinden biri de kişiyi süslemektir. Burdaki süslemekten kasıt, kişinin şatafatlı ve lüks elbiseler giymesi değildir. Hoş bir görüntü sağlayan, temiz, düzgün ve sade bir elbisedir. İslam israf ve kibre sebep olacak giyimi de pejmürde ve dağınık bir görüntüyü de onaylamamaktadır. Resulullah (s.a.v.) malı olduğu halde dağınık bir elbiseyle gezen adama “Üzerinde Allah'ın verdiği nimet ve ikramın eserleri görülsün.”¹⁸² buyurmuştur.

1.3.4. لباس التقوى (Takva Elbisesi)

Ayette geçen “*takva elbisesi*” ifadesi hakkında şu görüşler aktarılmıştır:

¹⁷⁷ Cessâs, **age**, c. 3, s. 39; Kurtubî, **age**, c. 4, s. 462.

¹⁷⁸ Cessâs, **age**, c. 3, s. 39.

¹⁷⁹ Kurtubî, **age**, c. 4, s. 462.

¹⁸⁰ Cessâs, **age**, c. 3, s. 39.

¹⁸¹ Kurtubî, **age**, c. 4, s. 462.

¹⁸² Ebû Davud, “Libâs”, 15.

- İbn Abbas: Yüzde görünen (yüze yansıyan) güzel görünüş demektir. Salih ameldir. Allah onu elbise olarak isimlendirdi. Çünkü salih amel elbisenin kişiyi soğuk ve sıcaktan koruduğu gibi cezadan korur.
- Katâde ve Süddî: İmandır.
- Hasan ve Avf b. Ma'bed el-Cuhanî: Kişiyi takvayı kazandıran hayâdır.
- Bazı ilim ehli: Tevazu ve ibadette zühd için giyilen yün ve sert, kaba elbisedir.¹⁸³
- Yüce Allah'ın öğretip kendisiyle hidayete ulaştırdığı şeydir.
- Zeyd b. Ali: Zırh ve miğfer, bilekler ve bacaklardır. Savaşta bunlarla korunulur.
- Urve b. ez-Zübeyr: Allah'a karşı duyulan haşyettir.
- Allah'ın emir ve yasakları hususunda Allah'a karşı takvalı olma duygusunu hissetmektir.

Kurtubî son görüşü sahih bulur. İbn Abbas ve Urve'nin görüşlerini de bu meyanda kabul eder. Zeyd b. Ali'nin fikrini cihada teşvik ettiği için güzel bulur. İbn Zeyd'in setr-i avret anlamına geldiği şeklindeki görüşünü ise tekrarın varlığı anlamına geldiği gerekçesiyle eleştirir. “Kaba ve yün elbise giymektir.” görüşünü mücerret iddiadan ibaret sayar. Cevaben faziletli ilim adamlarının takvayı elde etmiş olmakla birlikte ince ve yumuşak elbiseler giydiklerini söyler.¹⁸⁴

Ayette elbisenin örtünmeyi ve güzel görünmeyi sağlama şeklinde iki işlevi zikredildikten sonra “takva elbisesi” terkinin kullanılması ve bu elbisenin daha hayırlı olduğunun belirtilmesi elbiseye üçüncü bir işlev yüklemektedir. Bu üçüncü işlev elbisenin kişiyi Allah'ın gazabından koruma özelliğidir.

Ayette daha hayırlı olduğuna vurgu yapılan “takva elbisesi” tabirini yün, sert ve kaba giysi olarak almak doğru değildir. İnce ve yumuşak elbiseler giymenin kişinin takvalı olmasına aykırı olduğu söylenemez. Müfessirlerin bu ifade ile ilgili naklettiği görüşlerden yola çıkarak diyebiliriz ki takva elbisesi; Allah'a duyulan hayâ, haşyet, Allah'ın emir ve yasaklarına uymayı sağlayan takva duygusudur. Bu duygu, elbisenin bedeni koruduğu gibi kişiyi Allah'a karşı gelip de cezayı hak etmekten korur. Avreti örtmek ve güzel görünmek, giyinmenin temel hedeflerinden olsa da asıl hedef takva olmalıdır. İnsan giyinirken öncelikli olarak Allah'a itaati ve karşı gelmekten sakınmayı ön planda tutmalıdır. Öyleyse yüce Allah bu ayetle insana takva temelli bir hayatı öngörmekte ve öğütlemektedir. Takva

¹⁸³ Cessâs, **age**, c. 3, s. 39-40; Kurtubî, **age**, c. 4, s. 462.

¹⁸⁴ Kurtubî, **age**, c. 4, s. 462.

duygusu kalplere yerleştğinde ise ilerleyen zamanlarda gelecek olan tesettür emri Allah'ın çizdiği sınırlar içerisinde uygulanacaktır. Nitekim böyle de olmuş ve tesettürü farz kılan emir geldiğinde Müslüman hanımlar tarafından gecikmeden uygulanmıştır.

1.4. A'râf Sûresi (40/7) 31-32. Ayet

يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَمَةِ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ

“Ey Âdemoğulları! Her secde ettiğinizde güzel elbiselerinizi giyin. Yiyecek için fakat israf etmeyin. Çünkü Allah israf edenleri sevmez. De ki: Allah'ın kulları için yarattığı süsü ve temiz rızıkları kim haram kıldı? De ki: Onlar, dünya hayatında, özellikle kıyamet gününde Mü'minlerindir. İşte bilen bir topluluk için ayetleri böyle açıklıyoruz.”

1.4.1. Ayetin Nüzul Sebebi

31. ayetin nüzul sebebi hakkında; Cahiliye dönemi insanların Beytü'l-Haram'ı çıplak olarak tavaf ettikleri; erkeklerin gündüz, kadınların ise gece tavaf yaptığı;¹⁸⁵ günahlar sebebiyle elbiselerinin kirlendiğine ve böyle yaparak günahlarından soyunduklarına inandıkları, bunun üzerine bu ayetin indirildiği aktarılır.¹⁸⁶

İbnü'l-Arabî ayetin nüzul sebebi ile ilgili şu rivayetleri kaydeder:

- Bu ayetin Kâbe'yi çıplak tavaf edenler hakkında olup, onlara elbise giyinerek avretlerini örtmelerini emretmek üzere indiği rivayet edilir. İbn Abbas ve onunla birlikte bir topluluk bu görüştedir.
- Mücâhid ve ez-Zeccâc ise namazda avretin örtülmesi hakkında nâzil oldu derler. Müfessir “Bu görüş birinci görüşe ters değildir. Çünkü Kâbe'yi tavaf da bir namazdır.” der.
- İbn Abbas'tan şöyle nakledilmiş: Kadın, Kâbe'yi çıplak tavaf eder ve bu arada da “Kendisiyle tavaf edebileceğim bir elbiseyi kim bana ödünç verir?”¹⁸⁷ diye seslenir,

¹⁸⁵ Bu ibare Mukâtil b. Süleyman'da geçer.

¹⁸⁶ Mukâtil b. Süleyman, **age**, s. 42; Cessâs, **age**, c. 3, s. 41-42; İbnü'l-Arabî, **age**, c. 2, s. 332-333; Kurtubî, **age**, c. 4, s. 465-466.

¹⁸⁷ Müslim, “Tefsir”, 2.

aldığı bu elbiseyi ferci üzerine koyarak şiirden beyit okurdu. Bunun üzerine bu ayet nâzil oldu.¹⁸⁸ İbnü'l-Arabî bu kadının Dubaa bt. Âmir b. Kurt olduğunu söyler.¹⁸⁹

- Hums diye bilinenler hariç -ki bunlar Kureyş kabilesi ve onların yakınlarıdır- Arapların Kâbe'yi çıplak tavaf ettikleri rivayet edilir. Onlardan olmayanlar tavaf için geldiklerinde elbisesini çıkarır ve Ahmesilere ait bir elbise ile tavaf ederdi. Humstan kendisine ödünç elbise verecek birini bulamazsa elbisesini atar ve çıplak olarak tavaf ederdi. Kendi elbisesini haram kabul ederdi. Bunun üzerine bu ayet nâzil oldu.¹⁹⁰
- Resulullah'ın (s.a.v.) bu seneden sonra müşriklerin hac yapamayacağı ve Kâbe'nin çıplak tavaf edilmeyeceği haberini gönderdiği¹⁹¹ sabittir. Hac mevsiminde bu şekilde duyuru yapılmıştır.¹⁹²

Müfessir cahiliyenin bu davranışının sebebi hakkında şu açıklamada bulunur:

“Kureyş kabilesi diğer Arapları aldattıkları bir görüşe sahiplerdi. Onlar şöyle diyordu: ‘Ey Kureyş kabilesi! Hiçbir beldeye Hareminiz olan bu yer gibi hürmet göstermeyin. Araplar buradan başka bir yeri tazim ettiğinizi gördüklerinde Hareminize rağbet etmezler, beldenizi küçük görüp terk ederler. Bunun için Araplardaki iktidarınızı yükseltin. Sizler Kâbe'nin hâkimisiniz!’ Bu düşüncelerinden ötürü şöyle demek üzere kanun koydular: ‘Biz Harem ehliyiz. Bu yüzden Harem dışında başka bir yeri yüceltmeyiz, ondan çıkmayız da.’ Bu yüzden Müzdelife’de duruyorlar, Harem’in dışında diye Arafat’a gitmiyorlardı. Sonra bir de şöyle dediler: ‘Araplardan herhangi birinin bizim elbisemiz dışında bir elbiseyle tavaf yapmaması, bizim topraklarımıza girdiğinde bizim yemeklerimizden başka bir yemek yememesi, ekit (keş denen yoğurt veya peynirle yapılan bir yemek çeşidi) yememesi gerekir. Hums, yani Kureyş dışındakiler de gölgelenemezler.’ Araplardan erkek veya kadın hac için Harem’e geldiklerinde elbiselerini ve beraberlerinde getirdikleri diğer şeyleri bırakırlardı. Nitekim onların yanlarında getirdikleri bir şeyle Mekke’ye girmeleri yasaktı. Şayet onlardan birinin humslerden bir arkadaşı varsa ondan elbisesini ödünç alır ve onunla tavaf ederdi. Arkadaşı veya elbise kiralayacak malı da yoksa önünde iki seçeneği vardı: Ya Kâbe’yi çıplak tavaf edecek ya da humstan biri ona elbisesiyle tavaf etme iznini lütfedecek ve böylece elbisesiyle tavaf edecek. Tavafı bittiğinde ise elbisesini atar, kendisi de hiç kimse de o elbiseye dokunmazdı. Bu elbise “el-lekâ” diye isimlendirilirdi.”¹⁹³

¹⁸⁸ Kurtubî, **age**, c. 4, s. 466.

¹⁸⁹ İbnü'l-Arabî, **age**, c. 2, s. 332-333.

¹⁹⁰ **Age**, c. 2, s. 332.

¹⁹¹ Buhârî, “Hacc”, 67.

¹⁹² İbnü'l-Arabî, **age**, c. 2, s. 333; Kurtubî, **age**, c. 4, s. 466.

¹⁹³ İbnü'l-Arabî, **age**, c. 2, s. 333; Benzer bir rivayet için bkz. Kurtubî, **age**, c. 4, s. 466.

1.4.2. Ayetin Yorumu

Mukâtil b. Süleyman, bu ayeti Mescid-i Haram ve diğer mescidlerde, Hristiyanların kiliseleri ve Yahudilerin sinagoglarında elbise giyinip çıplak olmamak gerektiğine delil sayar. Namazda caiz olacak kıyafet hakkında Mukâtil, Muhammed b. Sîrin'den, o da Ebû Hureyre'den şu rivayeti aktarmıştır: “Bir adam Nebi'ye (s.a.v.) tek parça elbise ile namaz kılan kişi hakkında sordu. Nebi (s.a.v.) de; “Herkesin (alt ve üst olmak üzere) ikişer elbisesi var mı ki?”¹⁹⁴ buyurdu. Mukâtil ve Atâ “Eğer kesif (kalın ve dokuması sık) ise tek elbise ile namaz caizdir.” der.¹⁹⁵

Cessâs: “Bu ayet namazda setr-i avretin farz olduğuna delildir.” dedikten sonra fakihlerin bu konudaki görüş farklılıklarına değinmiştir:

- Ebû Hanife, Züfer, Ebû Yusuf, Muhammed b. el-Hasan ve el-Hasan b. Ziyad: “Namazda farzdır, şâyet imkân varken setr-i avreti terk ederse namazı fasit olur.” demiştir. Bu, Şâfiî'nin de görüşüdür.
- Malik ve el-Leys: “Namaz avret açıkken caizdir ve vakti içinde setr-i avret ve namazın iadesi gerekir.” Vakit içerisinde iadesi ikisine göre de müstehaptır.¹⁹⁶

Cessâs bu ayetin namazda avreti örtmenin farz olduğuna delalet eden yönlerini şu şekilde ele almıştır:

- Bu ayetteki (giyinme) emri mescitle kayıtlanmıştır. Bundan anlıyoruz ki kastedilen namaz için örtünmektir. Şayet böyle olmasaydı mescidin zikredilmesine (mescitler diye kayıt konulmasına) gerek olmazdı. Ayetin takdiri “Namazda ziynetlerinizi alın.” şeklindedir. Kastedilen avretin insanlara karşı örtülmesi olsaydı mescit kelimesi zikredilerek ayet hususileştirilmezdi. Çünkü insanlar çarşılarda mescitten daha çok bulunmaktadır. (İnsanlar arasında örtünmek zaten emredilmişti.) Mescidin zikredilmesi giyinmenin namazda vacip olduğunu ifade eder. Nitekim mescitler özellikle namaz içindir.
- Ayetin zahirine göre setr-i avret mescitte namaz kılarken vaciptir. Mescitte kılınan namazda vacip ise nerede kılınırsa kılınısın diğer namazlarda da vacip olur. Çünkü hiç kimse bu iki namazın arasında bir fark görmemiştir.

¹⁹⁴ Buhârî, “Salât”, 4; Mâlik, “Salâtü'l-cemâa”, 9.

¹⁹⁵ Mukâtil b. Süleyman, **age**, s. 42.

¹⁹⁶ Cessâs, **age**, c. 3, s. 40.

- Mescit kelimesi ile kastedilen secde fiilidir. Aynı şekilde Cin suresi 18. ayette “*Mescitler yalnızca Allah’ındır.*” buyruğundaki “mescitler” kelimesi ile kastedilen de secdelerdir. Böyle olduğunda ayet, secdedeyken örtünmenin gerekliliğini içerir. Secdede gerekirse namazın diğer fiillerinde de gereklidir. Çünkü kimse bu fiilleri birbirinden ayrı görmemiştir.¹⁹⁷

Cessâs, İmam Malik’in bazı taraftarlarının ayetin nüzul sebebinin dayanak gösterip setr-i avretin hükmünün tavafla sınırlı olması gerektiği şeklindeki görüşlerine “Bizce ayetin bir sebep üzerine inmesi, hükmünün o sebeple sınırlı tutulmasını gerektirmez. Hüküm sebep için değil, lafzın genelinedir. Zikredildiği sebep üzerine olsa bile bu, namazda örtünmenin gerekliliğine engel teşkil etmez. Çünkü örtünmek tavafta gerekirse namazda daha çok gerekir. Nitekim bu ikisi arasında hiç kimse fark görmedi.” sözleriyle itiraz eder.¹⁹⁸

Ayrıca tavafin tek mescide mahsus olup başka bir mescitte yapılamamasını da ayetten kastedilenin namaz olmasına dayanak gösterir. Sünnetten delil olarak ise şu hadisleri kaydeder:

- Ebû Zennâd A’rac’dan, o da Ebû Hureyre’den, Resulullah’ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: “Sizden biri avret yerini örtmeyecek şekilde tek bir elbise içinde namaz kılsın.”¹⁹⁹
- Muhammed b. Sîrîn, Safiye binti Haris’ten, o da Âişe’den, Resulullah’ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu rivayet etti: “Allah hayız gören (bülüğ çağına ermiş) kızın namazını ancak başörtüsü ile kabul eder.”²⁰⁰

Cessâs, herkesin namazda setr-i avretin emredilmiş olduğunda ittifak ettiği için muhaliflerinin setr-i avretsiz namaz kılan kişinin vakti içinde namazını iade etmesini emrettiğini belirtir.²⁰¹

Cessâs; “Elbise bulamayan kişinin çıplak olarak namaz kılmasının caiz olması, setrin namazın farzlarından olmadığına delildir.” şeklinde bir görüşe sahip olma ihtimali olan kişiye de; “Bu geçersiz bir sorudur. Nitekim bütün âlimlerin ittifakıyla ümmî kişinin ve ahrasın namazı kıraat olmaksızın ve iadesi de gerekmeksizin caizdir. Ve bu haller, namazı

¹⁹⁷ Age, c. 3, s. 41.

¹⁹⁸ Age, c. 3, s. 42.

¹⁹⁹ Buhârî, “Salât”, 5.

²⁰⁰ Tirmizî, “Salât”, 162; Ebû Davud, “Salât”, 84.

²⁰¹ Cessâs, age, c. 3, s. 42.

kişi üzerine farz olmaktan çıkarmaz (veya bu, kıraatı farz olmaktan çıkarmaz).” sözleriyle cevap verir.²⁰²

İmam Malik taraftarlarından bazısının “Şayet elbise namazın amelinden ve farzından olsaydı başlangıçta hangi namazı kıldığını dair niyet ettiği gibi insanın elbiseyi namaz için giydiğine de niyet etmesi gerekirdi.” şeklinde iddiada bulunduklarını aktaran müfessir, bunun anlamı zayıf, son derece mesnetsiz bir söz olduğunu dile getirmiştir. Sebebini ise elbisenin namazın amelinden de farzından da olmadığı, lakin setr-i avretin tıpkı taharet gibi namazın sıhhat şartlarından olduğu” şeklinde açıklar. Bunu istikbâl-i kıblenin namazın şartlarından olduğu halde niyete ihtiyaç olmamasına benzetir. Yine taharet, güç yetirebilen için kıyam, kıraat, sücudun da namazın farzlarından olup hiçbirinde ayrı ayrı niyete ihtiyaç bulunmadığı, namaza niyet etmenin bunların hepsi için kâfi gelmesi gibi tesettür için yeni bir niyet yapmaya ihtiyaç bırakmadığını beyan eder.²⁰³

Müfessir bu ayetin delalet ettiği hükümlerden birini de mescide gidişte kendisiyle süslenilen temiz bir elbise giymenin mendup olması şeklinde belirtir ve Resulullah’ın bayramlar ve cuma günü için yıkanmayı, güzel elbise giymeyi ve ailesine güzel koku sürmeyi emretmesini²⁰⁴ de buna işaret sayar.²⁰⁵

el-Kiyâ el-Herrâsî’ye göre ayetin zahiri, mescit dışında veya mescitte namaz kılarken tesettürün farz olduğuna delil değildir. İtikâf, namaz, tavaf gibi mescitte meydana gelen fiillere saygı ve hürmet olarak her mescitte ziyneti almayı emreder. Çünkü avretin sınırı sayılan yerlerin örtülmesi ziynet ve süslenme olarak isimlendirilmez.²⁰⁶

Namaz ayette zikredilmemesine rağmen müfessirlerin çoğunun Ahkâmü’l-Kur’ân eserlerinde, setrin namazda vacip olduğunu ilave etmelerinin sebebi ile ilgili şu açıklamayı yapmıştır: “Çünkü her mescitte yapılması emredilen şey mescidin kendisi için değil, bilakis mescitte vukuu bulan fiil için emredilmiştir ki bunlar mescidi yücelten namaz ve tavaftır. Lakin tavaf her mescitte olmaz. Oysa ayette “her mescitte” deniliyor. İtikâf ise mescidin yapılmasının asıl sebebi değildir. Geriye mescidin yapılmasındaki asıl unsur ve mescidi yüce kılan sebep olan namaz kalıyor.”²⁰⁷

²⁰² Age, c. 3, s. 43.

²⁰³ Age, c. 3, s. 43.

²⁰⁴ Müslim, “Cumua”, 2.

²⁰⁵ Cessâs, age, c. 3, s. 43.

²⁰⁶ el-Kiyâ el-Herrâsî, age, c. 3, s. 135.

²⁰⁷ Age, c. 3, s. 135.

İmam Malik'in setri, namaz için şart görmediğini ve "Setrin olmayışı namazı geçersiz kılmaz. Çünkü raviler bu ayetin Kâbe'yi çıplak tavaf etme âdetini yasaklamak ve tavafta örtünmeyi emretmek üzerine indiğini söyler." Görüşünde olduğunu dile getiren müfessir, bu görüşe şu şekilde cevap verir:

- Ayette "her mescitte" buyurulmuştur. Tavaf ise tek bir mescitte yapılır.
- Ayet her ne kadar özel bir sebep üzerine nâzil olmuş olsa da bu, onun hükmünün genel olmasını engellemez.²⁰⁸
- Setirsiz tavaf yapan kişi vacibi terk etmiş olduğuna göre namazda örtünün gerekmediği fikri de nereden gelir?
- Tesettür namazın farzlarından olmasaydı onun gerekliliği namazla bağlantılı olmazdı. Namazla bağlantılı olmayınca da tesettürsüz namazın caiz olması gerekirdi. Bu ise namazın vaciplerinden olan taharete aykırı olur. Tesettürsüz namazın nehyedilmiş olması tıpkı gasbedilmiş arazide namaz kılmanın nehyedilmesi gibidir.²⁰⁹
- Ebû Hureyre Resulullah'tan (s.a.v.); "Sizden biri baldırını örtmeyecek şekilde tek bir elbise içinde namaz kılmasın."²¹⁰ buyurduğunu rivayet etmiştir.
- Hz. Âişe'den (r.a.) Resulullah'ın (s.a.v.); "Allah kadının namazını başörtüsü olmadıkça kabul etmez."²¹¹ buyurduğunu rivayet etmiştir.
- Hayız çağına gelip de başı açık namaz kılan kişinin namazı taharet olmaksızın kılınan namaz gibi kabul olmaz.
- İmam Malik'in çıplak olarak veya necis bir elbiseyle namaz kılan kişinin vakti içerisinde namazı iade etmesi gerektiğini söylediği rivayet edilir. Bu görüşü de onun, tesettürün namazla alakalı olmadığı görüşünün geçersiz olduğuna delildir.
- İmam Malik'in görüşüne yardımcı olacak şekilde İsmail b. İshak'tan gelen; "Çıplak kişinin namazı caizdir, tesettür şart olsaydı caiz olmazdı. Bu hayızlı kişinin namazının caiz olmaması gibidir. Çünkü hayız tahareti ortadan kaldırır." şeklindeki görüşünü büyük bir yanlış olarak görür. Nitekim kıraat namazın farzı olmakla beraber ümmî kişinin namazı caizdir. Hayızın namazı ortadan kaldırması taharetin

²⁰⁸ Age, c. 3, s. 135.

²⁰⁹ Age, c. 3, s. 136.

²¹⁰ Buhârî, "Salât", 5.

²¹¹ Tirmizî, "Salât", 162; Ebû Davud, "Salât", 84.

olmayışından değildir. Hayız aynı şekilde orucu da ortadan kaldırır. Ve taharet orucun şartlarından değildir.²¹²

- “Abdest namazın şartlarından olduğu için ona niyet ederiz. Tesettür de abdest gibi şart olsaydı ona da niyet etmemiz gerekirdi.” şeklindeki iddialara ise âlimlerin namaza niyet etmenin tesettürü de içine aldığı görüşüyle cevap verir.²¹³

İbnü’l-Arabî namazda avreti örtmenin farz mı, müstehap mı olduğu hakkındaki ihtilafları şu şekilde aktarır:

- Ebû Hanife, Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel: Namazda setr-i avret farzdır.
- Malik: Setr-i avret İslamî bir farzdır, namaza özel kılınamaz. İbnü’l-Arabî bu görüşle alakalı “Bu bizim de görüşlerimizin en meşhurdur.” demiştir. Ayrıca namazda avretin örtülmesinin Nebi’nin (s.a.v.) emri ile sabit olup emrin de vacipliği gerektirdiğini ve örtünmek İslamî bir farz ise namazda farz olmasının daha kesin olduğunu belirtir.²¹⁴

Avretin üç kısım olduğunu söyleyen müfessir, onları şu şekilde sıralar:

1. Bedenin tamamı. Namazda bedenin tamamının örtülmesi gerekir.
2. Göbekten diz kapağına kadar. Bu konuda ihtilaf yoktur.
3. Arka ve ön kısımdan fazlası ağır avret mi hafif avret mi?²¹⁵ Bununla ilgili Ebû Hanife’nin; “Ön ve arka bölge ağır avret, baldır hafif avrettir.” şeklindeki görüşüne değindikten sonra kendi görüşünü baldırın avret olmadığı olarak belirtir. Buna da delil olarak şunları sunar:

- Çünkü Nebi (s.a.v.) Hayber sokağında koştuğu gün baldırı göründü.²¹⁶ Nebi (s.a.v.) baldırını ashabının baldırlarına değdiriyordu. Avret olsaydı değdirmezdi.
- “Zeyd dedi ki: Resulullah’ın (s.a.v.) baldırı baldırımın üzerinde olduğu haldeyken ona vahy geldi, neredeyse baldırım kırılacaktı.”²¹⁷

Malik ve diğerlerinin bu konuda baldırın açılmasını hoş görmeyip kerih olduğunu savunduklarını, buna da Cerhed’den rivayet edilen Resulullah’ın (s.a.v.) ona “Baldırını ört,

²¹² el-Kiyâ el-Herrâsî, **age**, c. 3, s. 137.

²¹³ **Age**, c.3, s. 137-138.

²¹⁴ İbnü’l-Arabî, **age**, c. 2, s. 334.

²¹⁵ **Age**, c. 2, s. 334.

²¹⁶ Buhârî, “Salât”, 12; Müslim, “Nikâh”, 14.

²¹⁷ Ebû Davud, “Cihad”, 20.

      baldır avrettir.”²¹⁸ demesini delil gösterdiklerini aktarır. Bu hadis hakkında da meşhur hadis olduğunu söyler.²¹⁹

  n  ’l-Arabî, Allah’ın “*ziynetlerinizi alın.*” emrinin,   plak tavaf yapanlardan dolayı gelmiş olsa da hükmünün her mescitteki namaz için genel olduğu g  r    ndedir. Bu emri ortaya çıkaran sebebin sahabeden gelen haberlere göre, insanların en faziletli mescitte   plak ibadet etmeleri olduğunu; bu sebeple birlikte hükmün her mescidi kapsayacak şekilde umumi olması için bu ayetin nâzil olduğunu savunur.²²⁰

Müfessirin ayetteki “*her mescitte*” ibaresinin anlamı hakkındaki naklettiği görüşler şunlardır:

- Bazıları bu sözün zahirine göre mescide saygıdan dolayı ve mescidde yapılacak fiil için ziynetleri almak anlamına geldiği, mescidin dışında ise örtünmenin vacipli  ine delil olmadığı g  r    ndedirler.
- Bazıları da buna ek olarak: “Bu, namazda avreti örtmenin vacipli  ine delildir; nitekim örtünme emri mescidin kendisi için değil mescitte yapılacak fiil içindir.” derler. Mescitte yapılan fiiller ise      kısımdır: Tavaf, her mescidde olmaz.   tik  f ise mescidin yapılmasının asıl gayesi değildir. Geriye sadece namaz kaldı ki setr-i avret namaz için gerekli kılınmıştır ve namazda tesettür farzdır.²²¹
- Bazı   limler: “Kişi cemaat veya imam olarak namaz kıldığında rid  ası (belden yukarısını örten elbise) veya omzu üzerinde bir şey olmadıkça namaz kılmasın velev ki bu sarı  n ucu bile olsa. Çünkü o ziynettir ve Allah Teâla her mescitte ziyneti almayı emretti.” derler.²²²
-   bn K  sım: “Setr-i avret namazda bir farzdır. O bakımdan bir imam r  k  da iken elbisesi d    e ve d  b  r   a  ılsa o da başını kaldırıp açılan yerini   rtse bu onun için yeterlidir.”   bn  ’l-Arabî bu g  r    u benimser.²²³
- Sahn  n: “  mama uyanlardan kim ona bakarsa namazı iade eder.”
- Bazısına göre böyle bir durumda hem imamın hem ona uyanların namazı iade etmesi gerekir.²²⁴

²¹⁸ Tirmizî, “Edeb”, 40.

²¹⁹   bn  ’l-Arabî, **age**, c. 2, s. 335.

²²⁰ **Age**, c. 2, s. 335.

²²¹   bn  ’l-Arabî, **age**, c. 2, s. 336.

²²² **Age**, c. 2, s. 337.

²²³ **Age**, c. 2, s. 336.

Müfessir *ziyneti almaktan* maksadın ayakkabılarla namaz kılmak olduğu yönündeki görüşe delil olarak sunulan Resulullah'tan (s.a.v.) “Naleynlerle namaz kılın.”²²⁵ şeklinde gelen rivayeti aktarır. Dipnotta bu hadisin isnadının zayıf olduğu notunu düşer. Bu hadisin sahih kabul edilmediğini belirten İbnü'l-Arabî, yine dipnot ile Resulullah'ın (s.a.v.) naleyn ile namaz kıldığı müttefekun aleyh rivayetlerle sabit olduğu için bu hadisin sahih kabul edilmemesinin, naleyn ile namaz kılmanın namazın sıhhatine engel olacağı anlamına gelmediğini söyler.²²⁶

Bu hitabın kadınlara ve erkeklere olduğunu söyleyen müfessir, onların avret yerlerinin birbirinden farklılık gösterdiğini ve kadının avretinin elleri ve yüzü hariç bütün bedeni olduğunu belirtir. Buna delil olarak “Hayız görenin namazı başörtüsüz kabul olmaz.”²²⁷ rivayetini aktarır. Bunu ise hür kadın için geçerli görür.²²⁸ Delil olarak Ümmü Seleme'nin (r.a.) Nebi'ye (s.a.v.): “Kadın îzarı olmaksızın sadece başörtüsü ve der’(evde giyilen bir çeşit elbise) ile namaz kılabilir mi?” sorusuna cevaben; “Bol ve uzun olup ayaklarını örtüyorsa kılabilir.”²²⁹ buyurduğu rivayetini kaydeder.²³⁰

Cariyenin başörtüsüz yürüdüğü gibi bu şekilde namaz da kılacağını dile getiren müfessir, bu konuda gelen şu iki görüşü de aktarır:

- Cariye namazda erkeğin örttüğü yerleri nereyse oraları örter hatta karnı açılrsa bile bu, namaza zarar vermez.
- Baldırı açılırsa vakit içinde o namazı iade eder.²³¹

Kurtubî, “mescitte” ifadesi ile kastedilenin namaz olduğunu söyleyen kişilerin namazın ziynetini de ayakkabı olarak anladıklarını aktarır. Buna delil olarak da Kürz b. Vebra Atâ'dan, o da Ebû Hureyre'den rivayet ettiği şu hadisi sunmuştur: “Peygamber bir gün ‘Namazda süsünüzü alın.’ buyurmuş; ‘Namazın süsü nedir?’ diye sorulduğunda ‘Ayakkabılarınızı giyip onlarla namaz kılın.’ cevabını vermiştir.”²³² rivayetini aktarır.²³³

²²⁴ Age, c. 2, s. 337.

²²⁵ Hadisin tam lafzı *صلوا في نعالكم ولا تشبهوا باليهود* şeklindedir. Dârekutnî, “Salât”, 66.

²²⁶ İbnü'l-Arabî, age, c. 2, s. 337.

²²⁷ Tirmizî, “Salât”, 162.

²²⁸ İbnü'l-Arabî, age, c. 2, s. 337.

²²⁹ Ebû Davud, “Salât”, 84.

²³⁰ İbnü'l-Arabî, age, c. 2, s. 338.

²³¹ Age, c. 2, s. 338.

²³² Suyûtî, *ed-Dürü'l-Mensur*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2010, c. 3, s. 146.

²³³ Kurtubî, age, c. 4, s. 466.

“İlim ehlinin çoğunluğu namazda avretin örtülmesinin namazın farzlarından olduğu görüşündedir.” diyen Kurtubî, el-Ebherî’nin kişinin namazda da namaz dışında da avretini insanlardan saklayıp örtmesi gerektiği görüşünü doğru bulup destekler. Buna da şu hadisi delil göstermiştir:

“Hz. Peygamber, el-Misver b. Mahreme’ye şöyle demiştir: “Dön, elbiseni al ve çıplak olarak yürüme.”²³⁴

İsmail el-Kadi ise setr-i avretin namazın sünnetlerinden olduğu görüşündedir. Delili ise şu çıkarımdır: Eğer setr-i avret namazda farz olsaydı, çıplak kimsenin namaz kılmasının caiz olmaması gerekirdi. Çünkü namazın farzlarından olan her şeyin güç yetirebilmekle birlikte yerine getirilmesi yahut da olmadığı takdirde onun bedelinin yapılması gerekir ya da tamamıyla sakıt olur. Oysa setr-i avrette durum böyle değildir.²³⁵

Kurtubî, kişinin namazda kendi avretini görmesinin hükmü hakkında fukahanın görüşlerini şu şekilde aktarmıştır:

- Şâfiî: Eğer elbise dar ise onu ya ilikler ya da üzerindeki gömleğin kenarları çekilip de yakası tarafından avreti görülmesin diye bir şeylerle ilişirir. Bunu yapmayacak olur da kendi avretini görürse namazı iade eder. Ahmed b. Hanbel de bu görüştedir.
- Malik: Düğmeleri iliklenmeden ve üzerinde şalvar bulunmaksızın entari ile namaz kılmaya ruhsat vermiştir. Ebû Hanife ve Ebû Sevr’in görüşü de budur.
- Davud et-Tâî: Eğer sakalı büyükse bunda bir mahzur yoktur.²³⁶

Müfessir namazda neyin ziynet olduğuyla alakalı şu görüşleri nakletmiştir:

- Eğer kişi imam ise ridâsız namaz kılmamalıdır. Çünkü bu ziynettendir.
- Ayakkabı ile namaz kılmak ziynettendir denmiştir.
- Namazın ziyneti rükûa giderken ve rükûdan kalkarken elleri kaldırmaktır.
- Ebû Ömer: Her şeyin bir süsü vardır. Namazın süsü ise tekbir getirmek ve elleri kaldırmaktır.²³⁷

1.4.3. زينة الله (Ziynetullâh)

İbnü’l-Arabî 32. ayette geçen “Ziynetullâh” sözü hakkında şu üç görüşü aktarır:

²³⁴ Müslim, “Hayz”, 19; Ebû Davud, “Hamam”, 2.

²³⁵ Kurtubî, *age*, c. 4, s. 466.

²³⁶ Kurtubî, *age*, c. 4, s. 467.

²³⁷ *Age*, c. 4, s. 467.

- Ziyinet ile kastedilen setr-i avrettir. Çünkü Araplar Kureyş kabilesinden kendilerine ödünç elbise verecek birini bulamazlarsa Kâbe'yi çıplak tavaf ediyorlardı.
- Dünyanın güzelliği ve lezzeti olan, güzel görüntü sağlayan elbiselerdir.
- Rızkın bol olduğu hallerde elbiseyi çoğaltmaktır. (Güzel giyimdir.) Ömer b. Hattap'tan rivayet edildiğine göre o “Allah size genişlik verdiğinde siz de genişlik gösteriniz.” demiştir.²³⁸

Kurtubî'ye göre burada sözü geçen ziyinet, kişinin gücü yettiği takdirde güzel giyinmesidir. Bütün elbiselerin kastedildiğini söylenlerin de olduğunu aktarır.

Müfessir ayeti kerimenin değerli elbiselerin giyilebileceğine, cuma günü ve bayramlarda, insanlara karşı çıkılacağı vakitlerde, kardeşlerin ziyaretine gidileceği zamanlarda bunlarla süslenilebileceğine delalet ettiğini söyler. Buna şu rivayetleri de delil olarak getirir:

- Ebû'l-Âliye der ki: Müslümanlar birbirleriyle ziyaretlerinde güzel elbise giyerlerdi.
- Ömer b. el-Hattab mescidin kapısı önünde Siyerâ denilen (saf ipekten) bir elbise görür. “Ey Allah'ın Resulü! Bunu cuma günü ve huzuruna geldikleri vakit elçilere karşı giyinmek üzere satın alsan.” Resulullah şöyle buyurdu: “Bunu ancak ahirette bir payı bulunmayan kimseler giyer.”²³⁹ Müfessir, Hz. Peygamber'in Hz. Ömer'in güzel giyinme teklifine karşı değil, satılan bu elbisenin Siyerâ denilen elbise oluşundan dolayı karşı çıktığını aktarır.
- Temim ed-Dârî bin dirheme bir elbise almış ve bununla namaz kılarmış.
- Malik b. Dinar da kaliteli Aden elbiselerini giyermiş.
- Ahmed b. Hanbel'in elbisesi yaklaşık bir dinara satın alınmış.²⁴⁰

Getirilen tüm bu delillerin ardından Kurtubî: “Şimdi bunlar nerede, keten ve yün gibi kaba elbiseleri tercih edip bu sözü edilen tutumlardan yüz çeviren, onlara iltifat etmeyen ve A'râf suresi 26. ayette geçen '*Takva elbisesine gelince o daha hayırlıdır.*' diyenler nerede? Heyhat! Acaba sözünü ettiğimiz bu kimseler takva elbisesini terk etmiş kimseler miydi? Allah'a yemin ederim ki hayır. Bilakis onlar hem takva sahibi hem bilgili ve akıllı kimselerdi. Onun dışında kalanlar ise kuru iddiaların sahibi kimselerdir. Kalplerinde takva namına bir şey yoktur.” sözleriyle takvayı kıyafette arayanları eleştirmiştir.²⁴¹

²³⁸ İbnü'l-Arabî, **age**, c. 2, s. 339.

²³⁹ Buhârî, “Cumua”, 6; Müslim, “Libâs”, 2; Mâlik, “Libâs”, 8.

²⁴⁰ Kurtubî, **age**, c. 4, s. 471.

²⁴¹ **Age**, c. 4, s. 471.

Arapların Kâbe’yi çıplak tavaf etme geleneklerini ortadan kaldırmak üzere nazil olan bu ayet göstermektedir ki İslam yanlış gelenek ve görenekleri ortadan kaldırmaktadır. Nitekim Arapların bunu yapma sebepleri ilk bakışta iyi niyetli görünmektedir. Çünkü onlar günah kiriyle kirlenmiş bir kıyafetle tavaf yapmayı, kutsal saydıkları Kâbe’ye layık görmüyorlardı. Yeni bir elbise almaya imkân bulamayan da çıplak tavaf ediyordu. Allah Teâlâ bu ayetle zihinlere, gelenek ve göreneğin vazgeçilmez olmadığını, Allah’ın istediğine aykırı olduğunda düzeltilmesi veya terk edilmesi gerektiği fikrini işlemektedir. Nitekim tesettür emri geldiğinde de kadınlar geleneklerini terk etmiş ve Allah’ın istediği şekilde örtünmüşlerdir.

1.5. Nahl Suresi (71/16) 81. Ayet

وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُم مِّمَّا خَلَقَ ظِلَالًا وَجَعَلَ لَكُم مِّنَ الْجِبَالِ اَكْنَانًا وَجَعَلَ لَكُم سَرَائِيلَ تَقِيْكُمْ الْحَرَّ وَسَرَائِيلَ تَقِيْكُمْ بِأَسْكُنُمْ
كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ نِعْمَتَهُ عَلٰیكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْلِمُوْنَ

“Allah, yarattıklarından sizin için gölgeler yaptı ve dağlarda da sizin için barınaklar yarattı. Sizi sıcaktan koruyacak elbiseler ve savaşta sizi koruyacak zırhlar yarattı. Böylece Allah, Müslüman olasınız diye üzerinizde olan nimetini tamamlıyor.”

1.5.1. Ayetin Yorumu

İbnü’l-Arabî ayette geçen “sirbal” kelimesinin kumaş, yün, deri, kıl, pamuk veya ketenden olup giyilen her türlü kıyafet anlamına geldiğini belirtir. Müfessir, bunların Allah’ın âdemoğlunu kendisiyle nimetlendirdiği bir nimet olması hakkında “Çünkü Allah insanı çıplak olarak yaratmış, bundan sonra da nimetiyle onu giydirmiştir. Ve bununla insanoğluna şeref bahşetmiştir.” açıklamasında bulunur.²⁴²

Kurtubî; “sizi sıcaktan koruyacak elbiseler” ile kastedilenin giyilen gömlekler olduğunu söylemiştir.²⁴³

“Neden soğuktan bahsedilmemiş de ‘sıcaktan koruyacak’ diye bahsedilmiş?” sorusunu, “Onların yaşadıkları iklim sıcaktı, soğuk değildi. Bu yüzden Allah Teâlâ yün gibi onlara has nimetleri zikretmiştir. Ketenden, pamuktan, kardan söz etmemiştir. Çünkü bunlar onların ülkelerinde yok idi.” cümleleriyle açıklamıştır.²⁴⁴

²⁴² İbnü’l-Arabî, **age**, c. 3, s. 165-166.

²⁴³ Kurtubî, **age**, c. 6, s. 209.

²⁴⁴ **Age**, c. 6, s. 210.

Bu ayette Allah Teâla elbisenin bir işlevi olan kişiyi dış etkenlerden korumasına vurgu yapmıştır. Zamanımızda yapılan deneylerden çıkan sonuçlar da elbisenin kişiyi *sıcaktan koruması* ayetini tefsir eder niteliktedir. Bununla ilgili yapılan deneylerden çıkan sonuçları Asaf Ataseven makalesinde şu cümlelerle açıklar:

“Sıcak havalarda elbise giyinmek, insanı çıplak olmaya nazaran daha serin tutar. O halde elbise, sadece vücut sathından sıcaklığın kaybı için değil, dışarıdaki sıcaklığın cildimize doğrudan doğruya intikal etmemesi ve güneş ışınlarına maruz kalmamamız için de gereklidir. Görülüyor ki elbise soğğun zararlı tesiri gibi sıcaklığın da zararlarından insanı koruyor; hatta vücut sıcaklığı ile dış ortam arasındaki harareti tanzim etmek gibi bir fonksiyonu ifa ediyor.”²⁴⁵

²⁴⁵ Asaf Ataseven, “Tıbbî Açından Örtünme”, **İslam’da Kılık-Kıyafet ve Örtünme**, Ensar Neşriyat, İstanbul 2010, s. 89.

2. Tesettür ile İlgili Medenî Ayetlerin Ahkâm Tefsirlerinde Ele Alınışı

Bu başlık altında tesettür emrinin ilke ve sınırlarının çizildiği Ahzâb suresi 32-33-53-55 ve 59. ayetleri ile Nûr suresi 30-31 ve 60. ayetler, ahkâm tefsirleri çerçevesinde işlenmiştir. Örtünme ile ilgili ilk düzenlemelerin yapıldığı Ahzâb suresinin Hendek Gazvesi'nin, Nûr suresinin Beni Mustalik Gazvesi'nin ardından indiğinde ittifak var iken hangi gazvenin önce gerçekleştiği konusunda farklı görüşler vardır. Kabul gören görüşe göre Hendek Gazvesi Hicri 5. yılı Şevval ayında, Beni Mustalik Gazvesi ise Hicri 6. yılı Şaban ayında gerçekleşmiştir.²⁴⁶ Buna göre tesettür, Hicri 5 ve 6. yıllarda farz kılınmıştır. İlgili ayetlere geçmeden önce tarihi arka plandan kısaca bahsetmek, konuyu daha iyi anlamak açısından faydalı olacaktır.

Bedir Zaferi'nden sonra günden güne güçlenen Müslümanlar, öyle ki Hendek Gazvesi'nde on bin kişilik düşman ordusunun yenemediği için bir aylık kuşatmayı kaldırmak zorunda kaldığı bir seviyeye ulaştılar. Resulullah (s.a.v.): “Bu seneden sonra Kureyşliler artık sizinle savaşamayacaklardır. Ama siz onlarla savaşacaksınız.” buyurmuştur.²⁴⁷ Kâfirler de artık İslam'ı savaşla yenemeyeceklerini anlamışlar ve taktik değiştirerek onlarla ahlaki cepheden çatışmayı sürdürme yoluna gitmişlerdir. Çünkü onlar da Müslümanların gücünün sayı, silah gibi maddi kaynaklarına değil; manevi ve ahlaki güçlerine bağlı olduğunu görmüşlerdir. Onların bu gücünü yıkmak, aralarına ayrılık sokmak böylelikle de onları zayıflatmak için her fırsatta dedikodu ve iftiraya başvurdular.²⁴⁸ Bu dedikodular özellikle Hz. Peygamber'in ailesi ile ilgili olmuştur. Rivayetlere göre Hendek Gazvesi'nde Müslümanlara ihanet eden Beni Kurayza Yahudileri, Hz. Peygamber ve eşleri hakkında kötü sözler söylemiş; Hz. Ali de bunları duymuştur. Resulullah'ın (s.a.v.) bu sözleri duymasından endişe ettiğinden, onu Yahudilerin yurduna girmemeye ikna etmek için uğraşmıştır.²⁴⁹ Beni Kurayza kuşatmasıyla aynı ayda gerçekleşen, Hz. Peygamber'in, evlatlığı Zeyd'den boşanan halasının kızı Zeynep ile Allah tarafından evlendirilmiş olması yeni dedikodulara konu olmuştur. Bu evlilik, Resulullah'ın beşinci evliliği olması ve evlatlığı, öz çocuğu kabul eden Arap geleneklerine göre gelini ile evlenmiş sayılması

²⁴⁶ İbn Kesîr, **Büyük İslam Tarihi**, Çağrı Yayınları, İstanbul 2017, c. 4, s. 163-164-266; Ebu'l-A'lâ Mevdûdî, **Tefhimu'l-Kur'an**, çev. Komisyon, İnsan Yayınları, İstanbul 1997, c. 3, s. 440.

²⁴⁷ İbn Kesîr, **age**, c. 4, s. 177-200; Mevdûdî, **age**, c. 3, s. 440.

²⁴⁸ Mevdûdî, **age**, c. 3, s. 441.

²⁴⁹ İbn Kesîr, **age**, c. 4, s. 206.

noktalarından dedikodu malzemesi haline dönüştürülmüştür.²⁵⁰ Bu iftiraların en sarsıcı olanı ise Beni Müstalik Gazvesi dönüşü Hz. Aişe'nin kaybolan kolyesini aramak için ordudan geri kalması ve geriden gelen Safvan b. Muattal'ın onu orduya yetiştirmesi sonucu yaşanan, Hz. Aişe'nin Safvan ile zina ettiği yönünde atılan iftiradır.²⁵¹ İşte Allah Teâla, Hz. Peygamber ve eşlerine yönelik bu küçültme kampanyalarına karşın, onları Mü'minlerin annesi ilan etmiş, bütün Müslüman kadınlara örnek kılmış ve ahlak timsali olmalarını istemiştir. Bütün bu bilgilerden yola çıkarak tesettür ayetlerinin böyle ahlaki savaşın yaşandığı bir ortamda, birey, aile ve toplum ahlakını temin edecek ilkeleri vazetmek üzere indiğini söyleyebiliriz.

2.1. Ahzâb Suresi (94/33) 32. Ayet

يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ إِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا

“Ey Peygamber'in hanımları! Siz, kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer Allah'a karşı gelmekten sakınıyorsanız (erkeklerle konuşurken) sözü yumuşak bir eda ile söylemeyin. Yoksa kalbinde hastalık olan kimse ümide kapılır. Güzel söz söyleyin.”

2.1.1. لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ (Siz Kadınlardan Herhangi Biri Gibi Değilsiniz)

Peygamber eşlerinin diğer kadınlar gibi olmayışı şeref ve fazilet bakımındandır. Nasıl ki Peygamber (s.a.v.) yaratılış olarak beşerden olmakla birlikte konumu ve fazileti bakımından diğer insanlar gibi değilse Peygamber eşleri de âdemoğlundan olmakla beraber diğerleri gibi değildir. Bu şeref ve konum tökezlemeleri kaldırmaz.²⁵²

Ayetin devamındaki *“Eğer takvalı kimselerseniz”* ifadesi faziletli olmanın şartının Allah'tan korkmak olduğu şeklinde yorumlanmıştır.²⁵³ Ayette takvalı olma şartının sözü yumuşatma yasağından önce gelmesinin dikkate şayan bir nokta olduğunu düşünmekteyiz. Bu düzen, kişinin öncelikle Allah'a karşı gelmekten sakınma bilincine ulaşmış olması gerektiğine, verilen emir ve yasaklara itaat edip uygulamanın ancak bu bilinçten sonra gerçekleşebileceğine vurgudur.

²⁵⁰ İbn Kesîr, **age**, c. 4, s. 248-250; Mevdûdî, **age**, c. 3, s. 441; Bedriye Yılmaz, **age**, s. 46-47.

²⁵¹ İbn Kesîr, **age**, c. 4, s. 273-281; Taberî, **Tarih-i Taberî**, Sağlam Yayınevi, İstanbul 2007, c. 3, s. 211-219.

²⁵² İbnü'l-Arabî, **age**, c. 3, s. 618; Kurtubî, **age**, c. 8, s. 351.

²⁵³ Kurtubî, **age**, c. 8, s. 351.

2.1.2. فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ [(Erkeklerle Konuşurken) Sözü Yumuşak Bir Eda ile Söylemeyin. Yoksa Kalbinde Hastalık Olan Kimse Ümide Kapılır]

Sözü yumuşatarak konuşmak şüphe ehlinde arzu uyandırır. Bu yüzden Allah Teâla kadınlara, erkeklerle ciddiyetsiz, laubali bir şekilde konuşmayı yasaklamış;²⁵⁴ sözlerinin net, anlaşılır, kat'i olmasını emretmiştir.²⁵⁵ Bu emir Peygamber eşleri ile sınırlı olmayıp diğer kadınların da istek uyandıracak tarzda erkeklere karşı sözü yumuşatmaları yasaktır.²⁵⁶ Kadının ciddiyetsiz, laubali şekilde konuşmasından o kadında erkeklere karşı rağbet, istek olduğu sonucu da çıkarılmıştır.²⁵⁷ Kurtubî, Arap kadınlarının erkeklerle konuşurken hakkında şüpheye düşülen ve iyi düşünülmeyen kimseler gibi sözlerini yumuşatıp edalı ifadeler kullandıklarını, işte bu ayetle bu tarz bir konuşmanın yasaklandığını aktarır.²⁵⁸

Bu emirden, erkeklerin duyacağını göz önünde bulundurarak kadının sesini yükseltmemesinin en güzeli olduğu²⁵⁹ hükmüne varıldığı gibi kadının ezan okumaktan menedildiği hükmü de çıkarılmıştır. Bu görüşün sahibi olan Cessâs, Nûr suresi 31. ayette geçen “Gizledikleri ziynetleri bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar.” buyruğu ile bağlantı kurarak “Kadının ayağını yere vurup da halhalının sesini duyurması yasak olduğuna göre özellikle kadın genç ise onun konuşma sesi erkeği fitneye düşürme ihtimali açısından korkulmaya ve yasaklanmaya daha layıktır.”²⁶⁰ açıklamasını yapmıştır.

Kadının konuşma üslubuna dair düzenlemede bulunan bu ayette sözü yumuşatma yasağı, kalbinde hastalık bulunan, kötü niyet taşıyan, ahlakı düşük kişilerin, ciddiyetsiz konuşan kadınlara karşı arzu ve istek duyma, kadından bir beklentiye kapılmaya sebebiyet vermesine bağlanmıştır. Bunda kalbi sağlam olan (hastalık bulunmayan) erkeklerin, kadının yumuşak vb. sözlerinden dolayı istek duymayacakları anlamı çıkarılabilir²⁶¹ ise de kişinin kalbi yüzde yüz bilinemeyeceği için kadın, kendisine helal olmayan erkeklerle

²⁵⁴ Cessâs, **age**, c. 3, s. 470; el-Kiyâ el-Herrâsî, **age**, c. 4, s. 346.

²⁵⁵ İbnü'l-Arabî, **age**, c. 3, s. 618; Kurtubî, **age**, c. 8, s. 351.

²⁵⁶ Cessâs, **age**, c. 3, s. 470.

²⁵⁷ **Age**, c. 3, s. 470.

²⁵⁸ Kurtubî, **age**, c. 8, s. 351.

²⁵⁹ Cessâs, **age**, c. 3, s. 470; el-Kiyâ el-Herrâsî, **age**, c. 4, s. 346.

²⁶⁰ Cessâs, **age**, c. 3, s. 471.

²⁶¹ Bedriye Yılmaz, **age**, s. 60.

konusması gerektiğinde ses tonu ve üslubunu kendinde ciddiyet olduğunu ortaya koyacak şekilde ayarlamalıdır.

2.1.3. قَوْلًا مَعْرُوفًا (Ma'ruf Söz)

Sözün ma'ruf olması bir görüşe göre gizli olmasıdır. Kadın konuşmayı alçaltmakla emrolunmuştur. Başka bir görüşe göre kastedilen şeriatın emrettiği tebliğdir. Veya insan için kaçınılmaz olan ihtiyaçlardır.²⁶²

Kurtubî bu emirle alakalı İbn Abbas'ın "Yüce Allah onlara iyiliği emredip münkerden alıkoymayı emretmektedir." dediğini aktarır. İfadenin anlamı hakkında "Bir kadının yabancılarla muhatap olması aynı zamanda sıhri akrabalık dolayısıyla kendisine haram olanlarla konuşması esnasında sesini yükseltmeksizin sert konuşması menduptur. Çünkü kadın, sesini kısmakla emrolunmuştur. Özetle uygun söz söylemek, şeriatın ve akılların reddetmediği doğru olan söz demektir." yorumunda bulunur.²⁶³

2.2. Ahzâb Suresi (94/33) 33. Ayet

وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَىٰ وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ
إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا

"Evlerinizde oturun. Eski cahiliye âdetinde olduğu gibi açılıp saçılmayın. Namazı kılın, zekâtı verin. Allah'a ve Resûlüne itaat edin. Ey ehl-i beyt! Allah sizden ancak günah kirini gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor."

2.2.1. وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ (Evlerinizde Oturun, Vakarlı Olun)

Cessâs ve el-Kiya el-Herrâsî bu ifadenin açıklamasında şu rivayeti aktarırlar: "Sevde bint Zem'â'ya: 'Kız kardeşlerinin çıktığı gibi sen dışarı çıkmıyor musun?' diye soruldu. O: 'Haccettim ve umre yaptım. Sonra Allah (c.c.) bana evimde oturmamı emretti. İşte bu yüzden Allah'a yemin olsun ki çıkmıyorum.' dedi. Cenazesi çıkartılincaya kadar da dışarı çıkmadı."²⁶⁴

²⁶² İbnü'l-Arabî, **age**, c. 3, s. 618-619.

²⁶³ Kurtubî, **age**, c. 8, s. 351.

²⁶⁴ Cessâs, **age**, c. 3, s. 471; el-Kiyâ el-Herrâsî, **age**, c. 4, s. 347.

Cessâs bu ifadenin anlamı ile ilgili “Sakin, ağırbaşlı, ciddi, vakur, oturaklı olun demektir.” “Ayet kadının evde kalmakla emrolunup (zaruret olmadıkça) dışarı çıkmaktan ise nehyedilmiş olduğuna delalet eder.” yorumlarını da aktarır.²⁶⁵

İbnü’l-Arabî bu ifadeyi “Evlerinizde sükûnetle oturun ve yerinizden oynamayın. Ve evlerinizi terk etmeyin, oradan başka yere hareket edip çıkmayın.”²⁶⁶ şeklinde yorumlar.²⁶⁷

Endülüste doğmakla birlikte ilim öğrenmek için Şam, Kudüs, Bağdat, Mısır ve Fas gibi ülkelerde bulunan İbnü’l-Arabî, bu ayetin açıklamasında yaşadığı tecrübeleri de aktarmıştır. O, bin kadar kasabaya girip çıktığını, Nablus²⁶⁸ hanımlarından daha iffetlisini görmediğini, orada kaldığı süre içinde cuma günleri dışında sokakta kadın olmadığını ve cuma günü de kadınların namazlarını kıldıktan sonra hemen evlerine döndüklerini anlatır. Diğer köylerdeki kadınların ise işleri yokken ve süslerini gösterir bir şekilde sokağa çıktıklarını, her türlü felaket ve fitneyi yaydıklarını söyler. Yine Mescid-i Aksa’da da iffetli kadınlar gördüğünü ve bunların da şehit oluncaya kadar itikâf yerlerinden çıkmadıklarını aktarır.²⁶⁹

Kurtubî’ye göre de bu ayet evin gerekliliğini emreder ve hitap Resulullah’ın eşlerine olsa da bu emir bütün kadınları kapsar. Allah bu emirle Peygamber hanımlarının şerefini yüceltmıştır.²⁷⁰

Müfessirlerin açıklamalarından genel olarak bu ayetten kadının evde kalıp dışarı çıkmaması gerektiği hükmünü çıkardıklarını görüyoruz. Cessâs’ın da aktardığı gibi bu emir vakarlı, ağırbaşlı olun anlamında da yorumlanmıştır. Ayetin devamına ve Hz. Peygamber’in uygulamalarına bakıldığında görülmektedir ki ayet Mü’min kadınların asla evden çıkmamaları anlamını içermez. Nitekim Hz. Peygamber, devrinde sosyal hayatın merkezi olan mescitlere kadınların gelmesi ile ilgili "Birinizin hanımı mescide gitmek için izin isterse ona mani olmasın."²⁷¹ ve "Kadınların geceleyin mescide gitmelerine engel olmayın."²⁷² buyurmuştur. Asr-ı saadette kadınlar alışveriş, ticaret, savaşlarda hemşirelik

²⁶⁵ Cessâs, **age**, c. 3, s. 471.

²⁶⁶ İbnü’l-Arabî, **age**, c. 3, s. 619.

²⁶⁷ Müfessir Rafizilerin bu ayeti ele alarak Hz. Âişe’nin savaşa katılıp peygambere karşı geldiği iftirasıyla ona hücum ettiklerini anlattıktan sonra gerek onun Cemel savaşına çıkması, gerekse hacca gitme sebeplerini ele alıp onların bu kötü ithamlarına cevaplar vermiştir. bkz. İbnü’l-Arabî, **age**, c. 3, s. 619-620.

²⁶⁸ Nablus: Kudüs’ün 63 km kuzeyinde bir şehir.

²⁶⁹ İbnü’l-Arabî, **age**, c. 3, s. 619.

²⁷⁰ Kurtubî, **age**, c. 8, s. 352.

²⁷¹ Müslim, “Salât”, 30.

²⁷² Müslim, “Salât”, 30.

vb. görevler ve her türlü mübah ihtiyacını temin için sokağa çıkmış; erkeklerle belirli ölçüler içinde konuşmuştur. Hatta zaman zaman hakkını almak için erkeklerle mücadele etmiştir.²⁷³ Ayette vurgulanan ise kadının asıl karargâhının ev olup dışarda bulunma halinin geçici bir durum olduğudur. Bu geçici zaman diliminde ise kadından açılıp saçılmaması, süslenmemesi, kırıtarak yürümemesi, ağırbaşlı ve vakarlı bir tavır takınması istenmektedir.

2.2.2. وَلَا تَبْرَجْنَ نَبْرَجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى (Eski Cahiliye Âdetinde Olduğu Gibi Açılıp Saçılmayın)

Cessâs cahiliye teberrücünün ne ifade ettiği hakkında şu görüşleri zikreder:

- İbn Ebî Necîh Mücâhid'den şöyle dediğini rivayet etti: “Kadın kavminin arasında yürürdü. Bu cahiliye teberrücüdür.”
- Saîd, Katâde'den: Yani evlerinizden çıktığınızda. Onların kırıtmalı, işveli bir yürüyüşleri vardı. Bunun üzerine Allah (c.c.) onlara bunu yasakladı.
- Şöyle de denir: Kadının erkekler için güzelliklerini açığa çıkarmasıdır.²⁷⁴

Cessâs, Allah'ın (c.c.) bu emirlerin hepsiyle muradının Peygamber eşlerini ve diğer Mü'min kadınları korumak ve onları terbiye etmek olduğunu belirtir.²⁷⁵

el-Kiyâ el-Herrâsî, bu ifade ile yasaklanan davranışın mahiyeti hakkında “Kırıtarak yürümek, cilve yapmak ve güzellikleri erkeklere göstermek kastedilmiştir.” der.²⁷⁶

Ayette geçen “ilk cahiliye” ibaresinin neyi ifade ettiği hakkında şu görüşler nakledilmiştir:

- İslam'dan önceki dönemdir. Birinci diye nitelenmiştir. Çünkü bu onun sıfatıdır, bunun dışında bir sıfatı yoktur. İkinci cahiliye ise İslam geldikten sonra cahiliye devrindekilerin yaptığını yapan kişinin halidir.²⁷⁷ O zamanda kadınlar bütün ziynetlerini takıp pervasız bir şekilde herkesle görüşür, istediği yerde gezer, istediği ile gayrimeşru bir şekilde görüşebilirdi.²⁷⁸

²⁷³ Rıza Savaş, **Hız. Peygamber Döneminde Kadın**, Ravza Yayınları, İstanbul 1992, s. 223-235; Ali Toksarı, “Hız. Peygamber Devrinde Kadın”, **Diyanet İlmi Dergi**, 1993, c. 29, S. 4, s. 70-80.

²⁷⁴ Cessâs, **age**, c. 3, s. 471.

²⁷⁵ **Age**, c. 3, s. 471.

²⁷⁶ el-Kiyâ el-Herrâsî, **age**, c. 4, s. 347.

²⁷⁷ Cessâs, **age**, c. 3, s. 471; İbnü'l-Arabî, **age**, c. 3, s. 62; Konyalı Mehmed Vehbi, **age**, s. 177.

²⁷⁸ Konyalı Mehmed Vehbi, **age**, s. 177.

- İsa (s.a.) ile Hz. Muhammed arasındaki zamandır.²⁷⁹
- İbrahim'in (s.a.) dünyaya geldiği dönemdir. O zamanda kadınlar inciden gömlek giyer yolun ortasında yürüyerek kendilerini erkeklere arz ederlerdi.
- Âdem (s.a.) ile Nuh (s.a.) arasındaki zamandır ki o da 800 senedir.
- Nuh (s.a.) ile İbrahim (s.a.) arasındaki zaman dilimidir ki o zamanda kadınlar yan tarafları dikilmemiş inciden gömlekler, bedenlerini örtmeyen ince elbiseler giyerlerdi.
- Musa (s.a.) ile İsa (s.a.) arası.
- Davud (s.a.) ve Süleyman (s.a.) zamanıdır. Kadınlar yan tarafları dikilmemiş inciden gömlek giyinirmiş.
- Koyu cahiliye demektir. Kadınlar açığa çıkartılması çirkin olan yerlerini açardı. Öyle ki kadın aynı anda hem kocası hem de dostuyla birlikte otururdu.
- Kadınlar erkekler arasında yürürlerdi. Teberrüc budur.
- Mü'minlerin annelerinin içinde yetiştikleri cahiliyeyi ifade eder. Onlara, içinde bulundukları o dönemdeki yaşayış şekillerinden farklı bir şekilde yaşamaları emredilmiştir. Bu, şeriatten önce kâfirlerin yaşayışı idi. O zamanda kâfirlerin kıskançlıkları yoktu. Kadınlar tesettüre riâyet etmiyordu. İslam'dan önceki bu döneme cahiliye denmiştir. Yoksa başka bir cahiliye yoktu.²⁸⁰

Kurtubî son açıklamayı güzel bulur. Ayetten maksadın kısıtarak, salınarak yürümek, güzelliklerini erkeklere göstermek ve buna benzer şer'an caiz olmayan hususlarda kendilerinden önceki kadınlar gibi davranmamak olduğunu, bunun bütün görüşleri kapsadığını belirtir. Bu bakımdan kadınların evlerinde oturması gerektiği, dışarı çıkma ihtiyaçları olduğunda da bunun ancak süslenmeden tam bir tesettürle olabileceğini söyler.²⁸¹

Müfessirlerin yorumlarından anlaşılacağı üzere ayette geçen ilk cahiliye ile kastedilen bir zaman dilimi değil, kadınların açılıp saçılarak, süslenerek, kısıtarak erkeklerin içinde dolaşma âdetidir. Ayette yasaklanan da budur.

Osmanlı'nın son dönemleri ile Cumhuriyet'in ilk zamanlarını yaşayan Mehmed Vehbi, bu ayetten istifade ederek, yaşadığı dönemde özgürlük ve ilerçilik fikirleri adı altında kadının serbestçe giyinip dolaşmasını savunan kişilere cevap vermiştir. Müfessir, onların bu

²⁷⁹ İbnü'l-Arabî, **age**, c. 3, s. 621; Kurtubî, **age**, c. 8, s. 353.

²⁸⁰ Kurtubî, **age**, c. 8, s. 353.

²⁸¹ **Age**, c. 8, s. 353-354.

yaptıklarının aslında beğenmedikleri cahiliye devrinin âdetini yerine getirmeye çalışmak, kendilerini onların taklitçileri kılmak ve onların derecesine inmekten başka bir şey olmadığını söyler. Fikirleri ve öngördükleri bu yaşam şekli arasındaki tezat sebebiyle aslında ilerici olmadıklarını, bilakis istedikleri hayatın cahiliye hayatı olduğu vurgusunu yapar.²⁸²

2.2.3. إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ (Ey ehl-i beyt! Allah Sizden Ancak Kiri Gidermek İstiyor)

Ayette geçen “rics” kelimesine günah, şirk, şeytan, pis işler (açık ve gizli olan kötülükler gibi) ve çirkin huylar (cimrilik, hırs, haset, akrabayla ilişkiyi kesmek gibi) anlamları verilmiştir.²⁸³

Ehl-i beyt’in kapsamına kimlerin girdiğine ilişkin farklı görüşler vardır. İbn Said el-Hudrî’den ayetin Hz. Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin hakkında nâzil olduğu rivayet edilir.²⁸⁴ Ömer b. Ebî Seleme’den “Bu ayet Nebi’ye (s.a.v.) Ümmü Seleme’nin evinde nâzil olduğunda Fatıma, Hasan ve Hüseyin’i çağırdı, Ali’yi de arkasına aldı ve bir örtü ile onları örttü. Sonra “Allah’ım! Muhakkak ki bunlar benim ehl-i beytimdir. Onlardan kirliliği gider ve onları tertemiz kıl.”²⁸⁵ diye dua etti dediği rivayet edilir. Enes b. Malik’ten Resulullah’ın (s.a.v.) altı ay sabah namazına çıktığında Fatıma’nın evine uğrayıp “Namaz ey Ehl-i beyt!”²⁸⁶ deyip bu ayeti okuduğu rivayet edilir.²⁸⁷

İkrime’ye göre bu ifade özel olarak Peygamber’in eşlerini kasteder. Lafız Ehl-i beyt ve Peygamber eşleri hakkında olmakla birlikte anlamın bütün kadınları kapsadığı söylenmiştir.²⁸⁸

2.3. Ahzâb Suresi (94/33) 53. Ayet

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَى طَعَامٍ غَيْرٍ نَاظِرِينَ إِنِّي وَلَكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا وَلَا مُسْتَأْنِسِينَ لِحَدِيثٍ إِنَّ ذَلِكُمْ كَانَ يُؤْذِي النَّبِيَّ فَيَسْتَحْيِي مِنْكُمْ وَاللَّهُ لَا

²⁸² Konyalı Mehmed Vehbi, **age**, s. 177.

²⁸³ İbnü’l-Arabî, **age**, c. 3, s. 621-622.

²⁸⁴ Cessâs, **age**, c. 3, s. 471.

²⁸⁵ Tirmizî, “Tefsiru’l-Kur’an”, 34.

²⁸⁶ Tirmizî, “Tefsiru’l-Kur’an”, 34.

²⁸⁷ İbnü’l-Arabî, **age**, c. 3, s. 622.

²⁸⁸ Cessâs, **age**, c. 3, s. 471.

يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَسَلُّوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ وَمَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا أَنْ تُنْكِحُوا زَوَاجَهُ مِنْ بَعْدِهِ أَبَدًا إِنَّ ذَلِكُمْ كَانَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمًا

“Ey iman edenler! Yemek için çağrılmaksızın ve yemeğin pişmesini beklemeksizin (vakitli vakitsiz) Peygamber'in evlerine girmeyin, çağrıldığınız zaman girin. Yemeği yiyince de hemen dağılın. Sohnete dalmayın. Çünkü bu davranışınız Peygamber'i rahatsız etmekte fakat o sizden de çekinmektedir. Allah ise gerçeği söylemekten çekinmez. Peygamberin hanımlarından bir şey istediğiniz zaman perde arkasından isteyin. Böyle davranmanız hem sizin kalpleriniz hem de onların kalpleri için daha temizdir. Allah'ın Resulüne rahatsızlık vermeniz ve kendisinden sonra hanımlarını nikâhlamanız asla caiz olamaz. Çünkü bu Allah katında büyük bir günahtır.”

2.3.1. Ayetin Nüzul Sebebi

Bu ayetin nüzul sebebi Enes b. Malik ve bir topluluğa göre; Hz. Peygamber'in Zeynep ile evlendiği gün ashabın oturmayı uzatıp evden çıkmaması olayıdır. Hz. Âişe ve bir topluluğa göre ise Ömer'in (r.a.) Resulullah'a (s.a.v.): “Ey Allah'ın Resulü. Senin hanımlarının huzuruna iyi olanlar da giriyor kötü olanlar da. Keşke onlara Hicap arkasına geçmelerini emretsen.”²⁸⁹ demesidir. Bununla ilgili Ömer'in (r.a.): “Üç hususta Rabbime muvafakat ettim. Makam-ı İbrahim, Hicâb ve Bedir esirleri hususunda.”²⁹⁰ dediği rivayet edilir.²⁹¹

Kurtubî, Hicap ayetinin nüzul sebebi hakkındaki en sahih görüşün ikinci görüş olduğu kanaatinde olup bu iki görüş dışında gelen rivayetlerin zayıf olduğunu belirtir.²⁹²

2.3.2. (Onlardan Bir Şey İsteddiğiniz Zaman Perde Arkasından İsteyin) وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَسَلُّوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ

Meta ' kelimesinin “İade edilmek üzere verilen mal, ödünç, borç; ihtiyaç, gereksinim; fetva; Kur'an sayfaları.”²⁹³ anlamlarına geldiği söylenmiştir. Kurtubî bunun genel olup istenmesi mümkün olan dinî ve dünyevi her türlü şeyi kapsadığı görüşündedir.²⁹⁴

²⁸⁹ Buhârî, “Tefsir”, 251.

²⁹⁰ Buhârî, “Tefsir” 11; Müslim, “Fedailu's-sahabe”, 2.

²⁹¹ Kurtubî, *age*, c. 8, s. 387.

²⁹² *Age*, c. 8, s. 387.

²⁹³ İbnü'l-Arabî, *age*, c. 3, s. 670-671; Kurtubî, *age*, c. 8, s. 389.

²⁹⁴ Kurtubî, *age*, c. 8, s. 389.

Bu ayetin uygulanışı ile ilgili Enes'ten (r.a.): “Hicâb ayeti indiği zamanlarda her zaman girdiğim gibi Resulullah'ın yanına girmek için geldim. Bunun üzerine Resulullah bana ‘Örtünün arkasında bekle, (eve bu şekilde doğrudan girme) ey Enes’ dedi.”²⁹⁵ dediği rivayet edilir.²⁹⁶

“Onlardan bir şey istediğinizde perde arkasından isteyin.” buyruğu; Peygamber eşlerini görme yasağı içerdiği,²⁹⁷ Allah Teâla'nın kadına arz edilen bir ihtiyaç halinde veya bir mesele hakkında görüşüne başvurulup, fetva istendiğinde, perde, örtü arkasından onlara sorulup istenebileceğine izin verdiği,²⁹⁸ dayı ve amcayı da içine katınca ayette istisna edilen 14 sınıftan başka bütün erkeklerin bir kadınla perde arkasından görüşmesi gerektiği, perdesiz görüşmesinin caiz olmadığı²⁹⁹ şeklinde yorumlanmıştır. Bu ayet Peygamber eşleri hakkında nâzil olmuş olsa da hükmünün bütün Müslüman kadınlar için genel olduğu söylenmiştir.³⁰⁰ Bununla ilgili “Peygamber'in eşleri bilimum Mü'minlerin anneleridir ve Mü'mine hanımların da örnek aldıkları, tabi oldukları kişilerdir. Bu yüzden onlara tesettür emri bütün Müslüman kadınlara tesettür emridir.” açıklaması yapılmıştır.³⁰¹

Kadının bedeninin tamamının sesiyle birlikte avret olduğu, mahkemede şahitlik yapmak, bedeninde bir hastalık bulunması veya kendisine bir ihtiyaç, soru arz edilmesi gibi bir zaruret veya ihtiyaç olmaksızın açmasının caiz olmadığı da ayetin yorumunda aktarılmıştır.³⁰²

Görüldüğü üzere müfessirlerin ayete yaptıkları yorumlar daha çok kadının örtünmüş, tesettürlü olması gerektiği yönündedir. Kurtubî'nin aktardığı ayetin nüzul sebebi sayılan Hz. Ömer rivayeti ve Cessâs'ın aktardığı Enes'in (r.a.) Resulullah'ın (s.a.v.) evine her zamanki gibi girmeye teşebbüs etmesi üzerine Resulullah'ın (s.a.v.) ona: “Örtünün arkasında bekle, (eve bu şekilde doğrudan girme) ey Enes!” demesi birlikte değerlendirildiğinde ayetteki hicabın perde anlamına geldiği daha net ortaya çıkmaktadır. Nitekim o zamanların evlerinde günümüzdeki gibi kapanan kapılar bulunmayıp kapı yerinde bir örtü bulunurdu. Kapıya gelenlerden izin almadan perdeyi açveren, içeri

²⁹⁵ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, Dâru'l-Hadis, Kahire 1995, c. 10, s. 434.

²⁹⁶ Cessâs, **age**, c. 3, s. 483.

²⁹⁷ **Age**, c. 3, s. 483.

²⁹⁸ İbnü'l-Arabî, **age**, c. 3, s. 671; Kurtubî, **age**, c. 8, s. 389.

²⁹⁹ Konyalı Mehmed Vehbi, **age**, s. 181.

³⁰⁰ Cessâs, **age**, c. 3, s. 483; İbnü'l-Arabî, **age**, c. 3, s. 671; Kurtubî, **age**, c. 8, s. 389; Konyalı Mehmed Vehbi, **age**, s. 181.

³⁰¹ Konyalı Mehmed Vehbi, **age**, s. 181.

³⁰² İbnü'l-Arabî, **age**, c. 3, s. 671; Kurtubî, **age**, c. 8, s. 389.

girenler olurdu. Bu ayetle Allah Teâla böyle yapmayı yasaklamıştır. Bununla birlikte ayette geçen hicâb kelimesine bağlamı dışında yorum yapıp hicabın başörtüsü olduğu da söylenmiştir.³⁰³

1.3.3. ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ (Böyle Davranmanız Hem Sizin Kalpleriniz, Hem de Onların Kalpleri İçin Daha Temizdir)

Böyle davranmanın her iki tarafın kalpleri için de daha temiz olmasının hikmeti, bu emrin birbirlerine baktıklarında istek ve meyil meydana gelme ihtimalinin önünü kestiği,³⁰⁴ bu şekilde davranmanın şüphe ve töhmet altında kalmayı daha iyi giderdiği, himaye olmayı ve günden gün sakınmayı daha iyi sağladığı şeklinde yorumlanmıştır.³⁰⁵

Bu husus kişinin helal olmayan biriyle yalnız kalma konusunda kendisine güvenmemesi gerektiğine de delil kabul edilmiştir.³⁰⁶

2.4. Ahzâb Suresi (94/33) 55. Ayet

لَا جُنَاحَ عَلَيْهِنَّ فِي آبَائِهِنَّ وَلَا أَبْنَائِهِنَّ وَلَا إِخْوَانِهِنَّ وَلَا أَبْنَاءَ إِخْوَانِهِنَّ وَلَا نِسَائِهِنَّ وَلَا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ وَآتَيْنَ اللَّهُ إِنَّا اللَّهُ كَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا

“Peygamberin hanımlarına, babalarından, oğullarından, erkek kardeşlerinden, erkek kardeşlerinin oğullarından, kız kardeşlerinin oğullarından, mümin kadınlardan ve sahip oldukları cariyelerden ötürü bir günah yoktur. Ey Peygamber hanımları! Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah her şeye hakkıyla şahittir.”

2.4.1. Ayetin Nüzul Sebebi

İbnü'l-Arabî hicâb emri inip de kadınlar örtüleri üzerlerine sarkıttıklarında babaların “Bizim kızlarımızla bu konudaki durumumuz nedir?” diye sormaları üzerine bu ayetin nazil olduğu rivayetini kaydeder.³⁰⁷

³⁰³ Mevdûdî, “Hicab” isimli eserinde bu kelimeyi tesettür anlamında kullanmıştır.

³⁰⁴ Cessâs, *age*, c. 3, s. 483.

³⁰⁵ İbnü'l-Arabî, *age*, c. 3, s. 671; Kurtubî, *age*, c. 8, s. 390.

³⁰⁶ İbnü'l-Arabî, *age*, c. 3, s. 671; Kurtubî, *age*, c. 8, s. 390.

³⁰⁷ İbnü'l-Arabî, *age*, c. 3, s. 673-674.

Kurtubî de “Hicâb ayeti nazil olduğunda babalar oğullar ve akrabalar Resulullah’a: ‘Biz de mi aynı şekilde onlarla perde arkasından konuşacağız?’ diye sordular. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu.” der.³⁰⁸

2.4.2. Ayetin Yorumu

Ayet, Allah’ın önceki ayette insanlara karşı kadınlara örtünmeyi emrettiği, sonra burada zikredilen yakınlarla karşı örtünme emrini kaldırdığı, perdesiz görüşme, yanlarına girme konusunda onlara ruhsat verildiği, bu kişilere karşı örtülerini çıkarmalarında bir günah olmadığı şeklinde açıklanmıştır.³⁰⁹ Ayette kendisiyle evlenilmesi yasak olan erkekler sayılmış ve “*Kendi kadınları*” ifadesi ile hürlerin³¹⁰, “*Ellerinin sahip oldukları*” ile cariyelerin³¹¹ kastedildiği söylenmiştir.

Mücâhid’in ayeti, kadınların zikredilen kişilere karşı örtülerini giymelerinde bir günah yoktur, şeklinde yorumladığı da aktarılmıştır.³¹²

Erkeğin kadına karşı durumunun üç kısma ayrıldığı da ayetin açıklamasında aktarılmıştır:

1. Kadınlara evlenmesi helal olanlar: Bunların kadının hiçbir yerini görmeleri helal değildir.
2. Oğlu, erkek kardeş, dede ve torun gibi evlenmesi helal olmayanlar: Kadının bunlara karşı cilbabını çıkarması ve ziynetinin görünmesi caizdir.
3. Kendisiyle evlenmek helal olmayıp oğullarıyla evlenmek helal olanlar. Dayı ve amca: Bunlar sadece kadının yüzünü ve ellerini görebilirler, ziynetini görmeleri helal olmaz.³¹³

Ayette amca ve dayının geçmeme sebebi ile alakalı da şu görüşler aktarılmıştır:

- Şa’bî: “Çünkü bunların oğullarıyla evlenmek bayana helaldir.”
- Bir görüşe göre: “Çünkü onlar baba konumundadırlar. Bunun delili de nikâhlarının haram olmasıdır.”

³⁰⁸ Kurtubî, **age**, c. 8, s. 392.

³⁰⁹ Cessâs, **age**, c. 3, s. 484; el-Kiyâ el-Herrâsî, **age**, c. 4, s. 349; İbnü’l-Arabî, **age**, c. 3, s. 674; Kurtubî, **age**, c. 8, s. 392.

³¹⁰ Cessâs, **age**, c. 3, s. 484.

³¹¹ Cessâs, **age**, c. 3, s. 484; el-Kiyâ el-Herrâsî, **age**, c. 4, s. 349.

³¹² İbnü’l-Arabî, **age**, c. 3, s. 674.

³¹³ **Age**, c. 3, s. 674.

- Zeccac’a göre amca ve dayı kadının özelliklerini oğullarına anlatabileceğinden dolayı kadını görmeleri hoş karşılanmadığından ayette zikredilmemiştir. eş-Şa’bî ve İkrime de kadının amcası ve dayısı yanında başörtüsünü açmasını mekruh görmüşlerdir.³¹⁴

Bu ayet, Hz. Peygamber’e sorulan bir soru üzerine, bir önceki ayetin hükmünden istisna tutulan kişileri açıklamak için nazil olmuş ve müfessirler tarafından ayette sayılan kişilerin kadını örtüsüz görmesinde sakınca olmayıp, bir şey isteyeceği zaman perde arkasından istemesine gerek olmadığı şeklinde açıklanmıştır. Müfessirlerden İbnü’l-Arabî ve Kurtubî, amca ve dayının ayette zikredilmeme sebepleri hakkındaki görüşleri tercihte bulunmadan aktarmış olsalar da, Nûr suresi 31. ayetteki açıklamalara bakıldığında, onları da ayette istisna tutulanlardan kabul ettikleri görülmektedir.

2.5. Ahzâb Suresi (94/33) 59. Ayet

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ ذَلِكَ أَدْنَى أَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ وَكَانَ اللَّهُ غَفُوراً رَحِيماً

“Ey Peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve müminlerin kadınlarına dış örtülerini üstlerine almalarını söyle. Bu onların tanınıp incitilmemelerine de daha uygundur. Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir.”

2.5.1 Ayetin Nüzul Sebebi

Cessâs ayetin nüzul sebebi hakkında şu rivayeti aktarır:

Medine’de cariyeler vardı. Onlara şu, bu diye (kötü söz) söylenirdi. Dışarı çıktıklarında ahlaksız kişiler onlara musallat olurdu. Hür kadın da dışarı çıkardı, (aralarında fark olmadığı için) onları cariye zannederler, bu yüzden onlara da sataşp eziyet ederlerdi. Bunun üzerine Allah Teâla bu ayeti indirdi.³¹⁵

İbnü’l-Arabî’nin aktardığına göre Hz. Ömer (r.a.) Medine çarşısında yürürken sakallı, kaba, inançsız adamlar arasında oturan bir kadına rastlamış ve (bu davranışından duyduğu rahatsızlıktan dolayı) ona kamçı ile vurmuştur. Bunun üzerine kadın Resulullah’a (s.a.v.) gelmiş: “Ya Resulallah! Ömer benden hata namına bir şey görmediği halde bana kamçı ile

³¹⁴ İbnü’l-Arabî, **age**, c. 3, s. 674; Kurtubî, **age**, c. 8, s. 392.

³¹⁵ Cessâs, **age**, c. 3, s. 486.

vurdu.” diyerek şikâyet etmişti. Resulullah’ın Hz. Ömer’e kadına neden vurduğunu sorması üzerine Ömer (r.a.) kadının halini anlatmış ve üzerinde cilbâb görmeyince onu tanıyamadığını söylemesi üzerine bu ayet nâzil olmuştur.³¹⁶

Ayetin nüzul sebebi hakkında Kurtubî şu açıklamayı yapmıştır:

“Arap kadınlarının açılıp saçılma, kendini teşhir etme adetleri vardı ve onlar cariyeler gibi yüzlerini açıyorlardı. Bu da erkeklerin bakışlarını onlara çekiyordu ve onlar hakkında çeşitli fikirlere kapılmalarına sebep oluyordu. Allahü Teâla Resulüne, kadınlara dışarıya ihtiyaçlarını görmek üzere çıkmak istediklerinde -ki evlerde tuvaletler yapılmadan önce kadınlar tuvalet ihtiyaçlarını gidermek için çöle çıkarlardı- üzerlerine cilbâblarını almalarını emretmesini emretti. Bu emir ile cariyeler ve hür kadınlar arasındaki fark ortaya çıkacak, hür kadınlar tesettürleri ile tanınacak böylelikle de genç veya yaşlı kişilerin musallat olmalarından uzak kalacaklardı. Bu ayetin inmesinden önce Mü’min kadınlardan bir kadın ihtiyacını görmek için dışarı çıkar, bazı günahkârlar onun cariye olduğunu zannederek ona musallat olurlardı. Bunun üzerine kadın ona bağırınca çekip giderlerdi. Mü’min erkekler durumdan Hz. Peygamber’e şikayette bulundular. Ayeti kerime bu sebeple nazil oldu.”³¹⁷

Sabunî ayetin nüzul sebebi hakkında müfessirlerden gelen şu açıklamayı aktarır:

“Hür kadınlar ve cariyeler, aralarını ayırt edici bir şey olmaksızın ihtiyaçlarını gidermek için gece tarlalara ve hurma ağaçlarının arasına çıkıyorlardı. Medinedeki fasıklar cahiliye adetlerini yapmaya devam ederek cariyelere sataşırdı. Hür kadınlara da sataştıkları olurdu. Bu onlara denildiğinde ‘Biz onları cariye zannettik.’ derlerdi. Bunun üzerine hür kadınlar cariyelere kıyafet noktasında muhalefet etmekle emrolundular, edepi olmak için örtündüler. Böylece kalbinde hastalık olan kişiler onlara karşı bir şey umamadılar.”³¹⁸

Müfessir, İbn Cevzî’nin Süddî’den gelen rivayetle aktardığı şu bilgiye değinir: “Bu ayetin nüzul sebebi fasıkların gece dışarı çıkan kadınlara eziyet etmeleridir; onlar kadının üzerinde peçe gördüklerinde onu terk eder ve ‘Bu, hür kadındır.’ derlerdi. Peçesiz gördüklerinde ‘Cariyedir.’ der ve ona eziyet ederlerdi.”³¹⁹

2.5.2. يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَيبِهِنَّ (Cilbâblarını Üstlerine Sarkıtsınlar)

Bu ayette en çok tartışılan ve görüş ayrılığına sebep olan noktalardan biri, ayette geçen cilbâb kelimesinin neyi ifade ettiği ve bununla yüzü örtmenin gerekip gerekmediğidir.

³¹⁶ İbnü’l-Arabî, **age**, c. 3, s. 680.

³¹⁷ Kurtubî, **age**, c. 8, s. 402.

³¹⁸ Sabunî, **age**, c. 2, s. 353.

³¹⁹ **Age**, c. 2, s. 353.

Ayette geçen “*yüdnîne*” kelimesine sarkıtlılar, salarlar anlamı verilmiştir. “*idnâ*” kelimesinin aslı yaklaştırmak olup elbisesi yüzünden kayan kadına “Elbiseni yüzüne yaklaştır.” dendiği aktarılmıştır.³²⁰

Ayetteki “*cilbâb*” kelimesi ise başı ve boynu örten başörtüsünden büyük örtü,³²¹ İbn Abbas ve İbn Mesud’a göre ridâ (elbisenin üzerine giyilen belden yukarısını veya bütün bedeni örten üstlük),³²² bedeni örten elbise,³²³ boyun, omuz, yaka ve göğüs kısımlarını kaplayacak şekilde himâr üzerine örtülen ve sokakta kullanılan büyükçe bir örtü,³²⁴ çarşaf,³²⁵ kadının bütün bedenini örten çarşafa benzeyen giysi³²⁶ olarak tanımlanmıştır. Konyalı Mehmed Vehbi ayetin bu kısmını yöresel tabirle “Bürgülerini üzerlerine bürünsünler.”³²⁷ şeklinde tercüme etmiştir.

Bütün bu farklı yorumlardan yola çıkarak diyebiliriz ki *cilbâb*; şekli örf'e göre belirlenen, kadının yabancı erkekler yanında normal kıyafetinin üzerine aldığı bedeninin tamamını veya büyük bir kısmını örten dış giysidir.

Âlimlerin *cilbâb* konusunda bu şekilde değişik görüşler sunma sebepleri; önceden geçmiş olan setr-i avretin (İbnü'l-Arabî buna hicâbı da ekler.) anlaşılmış olması, kadınların avret mahallerini örtmeleri istikrar kazandıktan sonra bu ayet geldiği için setr-i avretin değil bundan fazla bir örtünmenin kastedilmiş olması gerektiği şeklinde açıklanmıştır.³²⁸ Tefsirlerde *cilbâb*ın mahiyeti hakkında bu kadar çeşitli görüşlerin aktarılması, vahyin ilk muhatapları bunu anlamakta sıkıntı yaşamadıkları için bu konuda Hz. Peygamber’e nisbet edilen herhangi bir açıklama ya da merfû bir haberin bulunmayışına bağlanmıştır.³²⁹

*Cilbâb*ın ne şekilde salıverileceği ve vücudun nerelerini örttüğü hususuna dair de çeşitli rivayetler aktarılmıştır. Ubeyde bunu, yüzünü peçe ile örtüp ve gözlerinden birini açıkta bırakarak,³³⁰ Abîde es-Selmanî üzerine aldığı çarşafı bütün vücudunu örtüp, başının tamamını kaşlara kadar, yüzünü de sol gözü açık kalacak şekilde kapatarak göstermiştir.³³¹

³²⁰ Age, c. 2, s. 351.

³²¹ Mukâtil b. Süleyman, age, s. 240; Kurtubî, age, c. 8, s. 402.

³²² Cessâs, age, c. 3, s. 486; el-Kiyâ el-Herrâsî, age, c. 4, s. 350.

³²³ İbnü'l-Arabî, age, c. 3, s. 681.

³²⁴ Celal Yıldırım, age, s. 109.

³²⁵ Konyalı Mehmed Vehbi, age, s. 172.

³²⁶ Sabunî, age, c. 2, s. 351.

³²⁷ Konyalı Mehmed Vehbi, age, s. 172.

³²⁸ İbnü'l-Arabî, age, c. 3, s. 681; Sabunî, age, c. 2, s. 354.

³²⁹ Mustafa Öztürk, “Klasik Tefsirlerde ‘Tesettür’ Formu Üzerine”, İslâmiyât, c. 4, S. 2, s. 70-71.

³³⁰ Cessâs, age, c. 3, s. 486.

³³¹ Sabunî, age, c. 2, s. 357.

İbn Abbas ve Katâde'den "Kadın bunu alnının üzerinden bükerek ve bağlar. Sonra da burnunun üzerinden onu çevirir. Gözleri görülse bile göğsü ve yüzünün çoğu örtülür." dedikleri aktarılmıştır.³³² el-Hasen el-Basrî'ye göre ise kadın cilbâb ile yüzünün yarısını,³³³ İbn Abbas ve Abîde es-Selmanî'ye göre, sadece önünü görebileceği bir tek gözü hariç her yerini,³³⁴ Süddî'ye göre yüzünü ve gözlerinden birini örter.³³⁵ Ebû Hayyân bunun uygulanışı ile ilgili "Endülüste ki âdet de bu şekilde idi. Kadının tek gözü hariç hiçbir yeri görünmezdi." der.³³⁶ Şafiî müfessir el-Kiyâ el-Herrâsî'ye göre de bu örtüyle baş ve yüz örtülür.³³⁷

Yine bu ayetin uygulanışı ile ilgili Abdürrezzak ve bir cemaat Ümmü Seleme'den "Bu ayet indiğinde ensar kadınları giyindikleri siyah giysilerden, örtülerinden dolayı sanki başlarında kargalar varmış gibi dışarı çıktılar."³³⁸ rivayetini aktarırlar.³³⁹

Çağdaş müfessir Sabunî, yüzün örtülmesi gerekliliğini uzun uzadıya yaptığı açıklamalarla savunmuş; bunu, içinde yaşadığı dönemde fitneden emin olunamayacağı ile gerekçelendirmiştir. Yüzün avret olmadığı görüşünde olanları ise ağır ithamlarla eleştirmiştir. Müfessir yüzü örtmenin farz olduğunu şu cümleleriyle açıklamıştır:

"Nûr suresinin tefsirinde kadınların ziynetlerini mahremlerinden başkasına göstermesinin yasak olduğu geçti (Nûr 31). Yüz, ziynetin aslı, güzellik ve fitnenin kaynağıdır. Bunun için yabancıları karşı örtülmesi zaruridir. Yüzün avret olmadığını söyleyenler ise yüzde süslenmek için kullanılan kozmetik ve makyaj malzemesi gibi şeylerin olmamasını ve fitneden emin olunmasını şart koşmuşlardır. Şayet fitneden emin olunmazsa yüzü açmak haramdır. Bu zamanda fitneden emin olunmayacağına şüphe yoktur. Bunun için yüzü örtmeyi Müslüman kadının şerefini koruması için farz görüyoruz."³⁴⁰

Müfessir birkaç istisnai durumda yüzün açılabilirliğini belirtir. Bu istisnalardan birisini evlenmek isteyen erkeğin talip olduğu kadının yüzüne bakması, diğerini de kadının hacc ihramına girdiğinde yüzünü örtmeyeceği şeklinde sıralar. Kadının ihramlı iken yüzünü kapatmamasını diğer zamanlarda da açabileceğine ve yüzün avret olmadığına delil

³³² Kurtubî, **age**, c. 8, s. 403; Sabunî, **age**, c. 2, s. 357.

³³³ Kurtubî, **age**, c. 8, s. 403.

³³⁴ **Age**, c. 8, s. 403

³³⁵ Sabunî, **age**, c. 2, s. 357.

³³⁶ Ebû Hayyân, **Bahru'l-Muhîd**, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1990, c. 8, s. 504.

³³⁷ el-Kiyâ el-Herrâsî, **age**, c. 4, s. 350.

³³⁸ Ebû Davud, "Libâs", 30.

³³⁹ Cessâs, **age**, c. 3, s. 486; Sabunî, **age**, c. 2, s. 357.

³⁴⁰ Sabunî, **age**, c. 2, s. 358.

gösterenleri ise cahil olarak nitelendirip bunun fıkıh bilmeyenlerin iddiası olduğunu söyler.³⁴¹ Devamında şu açıklamayı yapar:

“Selefi salihinin hayatını, sahabe ve tabiin kadınlarının ve İslam’ın altın devrinde İslam toplumundaki tesettürü, korunma ve sakınmayı inceleyen kişi yüzün örtülmesi gerekmediğini bilakis açılması gerektiğini söyleyenlerin hata ettiklerini anlar. Ve bu iddiacılar – kendi zanlarınca- ilmi gizlemenin günahından kurtulmak için yüzün avret olmadığını delil getirerek Müslüman kadına yüzünü açmasını teşvik ederler. Ve onlar bunun din düşmanlarının tasarladığı bir desise ve Müslüman kadını adım adım şeri örtüsünden çıkarmak için bir fitne olduğunu idrak etmediler.”³⁴²

2.5.3. ذَلِكَ أَذْنَىٰ أَنْ يُعْرِفَنَ فَلَا يُؤَدِّينَ (Bu Onların Tanınıp İncitilmemelerine de Daha Uygundur)

Bu ayetle ilgili bir diğer görüş ayrılığı, ayette tanınmanın keyfiyetinin belirtilmemiş olmasından kaynaklı ortaya çıkmıştır. Tanınmanın keyfiyeti hakkında yapılan yorumlara göre de örtünme emrinin cariyeleri kapsayıp kapsamadığı ve hükmün geçerliliği ile ilgili görüş farklılıkları ortaya çıkmıştır.

Bir görüşe göre örtünmek hürleri cariyelerden ayıran bir unsur, bir simge olarak kabul edilmiştir. Bu görüşü kabul edenler tarihi şartlar değişip de toplumda cariye sınıfı kalmadığında cilbâb emrinin bağlayıcı olmaktan çıktığı görüşündedirler.³⁴³

Diğer yoruma göre tanınmanın keyfiyeti kadının iffetli ve namuslu olduğunun alametidir. Buna göre kötü niyetli erkekler az ya da çok her toplumda bulunabileceğinden cilbâb giyme emri her zaman için geçerlidir.³⁴⁴

Ayette kastedilen ile ilgili tefsirlerde aktarılan görüş ve rivayetler şu şekildedir:

- İbn Ebî Necih, Mücâhid’ten rivayetle dedi: “Fasıklar onlara sataşmasın ve hür oldukları bilinsin diye örtünürler, cilbâb giyerler.”
- İbn Abbas ve Mücâhid: “Hür kadın dışarı çıktığında cariyelerin haline muhalefet olarak başını ve alnını örter.”³⁴⁵ İbn Abbas dedi ki: “Mü’minlerin kadınları hür oldukları bilinsin diye tek gözleri hariç başlarını ve yüzlerini cilbâbları ile örtmekle emrolundular.”³⁴⁶

³⁴¹ Age, c. 2, s. 359.

³⁴² Age, c. 2, s. 359-360.

³⁴³ Hayrettin Karaman, agm, s. 274; Zeki Duman, age, s. 81-85.

³⁴⁴ Nihat Dalgın, Gündemdeki Tartışmalı Konular, Ensar Yayıncılık, İstanbul 2017, s. 295-297.

³⁴⁵ Cessâs, age, c. 3, s. 486.

³⁴⁶ Sabunî, age, c. 2, s. 351.

- Ayetin zahirine göre örtünmenin çokluğu (yüzünü örtmesi) halinde bu, kadının tanınmasını ortadan kaldırır. Bu emirle hür kadınları, örtüsüz veya tek parçadan ibaret şeffaf bir peçe ile yürüyen cariyelerden ayırt etmek murat edilmiştir. Erkekler cariyelere sataşınca onlar (şeffaf) örtülerini açar, erkekler onlarla konuşurdu; cilbâb giydiğinde ve tesettüre büründüğünde ise bu hal kadın ve sözüyle ona sataşan kişi arasında bir engel oluşturur ve onların şerlerinden emin olmayı sağlar.³⁴⁷
- Cariyelerin saçlarını ve yüzünü örtmeleri emredilmemiştir. Çünkü ayette “Mü’min kadınlar” denmiş bununla da hürler kastedilmiştir. Yüz ve başlarını örtmekle emrolunmamış cariyelere benzememeleri için Allah Teâla örtüyü hür ve cariyelerin arasını ayıran bir fark kılmıştır. Bununla alakalı olarak Ömer’den (r.a.) cariyelere vurup “Başlarınızı açın, hürlerle benzemeyin.” dediği rivayet edilir.³⁴⁸
- Bununla kastedilenin münafıklar olduğu söylenmiştir. Bununla alakalı Katâde: “Cariyeler münafıkların kötülüklerine uğruyordu, bunun üzerine bu kötülüklerin bir benzeri onların da başına gelmesin diye Allah Teâla hürleri cariyelere benzemekten menetti.” demiştir.³⁴⁹
- Ayetteki kastedilenin hür kadınlar olduğu, bunun cariyelerle karıştırılmamaları için istendiği söylenir. Çünkü hür kadınlar olarak tanındıkları takdirde hürlüğü mertebesi göz önünde bulundurularak en ufak bir tepki veya kötü bir davranışla karşılaşmazlar ve böylelikle kimse onlara umutlanarak bakmaz. Burada maksat kadının kim olduğunun bilinmesi değildir.³⁵⁰
- Bu ayeti kerimede “Yüzlerini ve bedenlerini cariyelerden ve ahlaksız kadınlardan ayırt edilmeleri için örterler.” kastedilir.³⁵¹
- Yabancı bir erkeğin Müslüman kadını, başını ve boynunu örttüğü kınâ’ ve başörtüsü üzerinde olmadan görmesi helal değildir.³⁵²
- Genç kadın yabancı erkeklere karşı yüzünü örtmekle ve kalbinde şüphe bulunan kişiler onlara karşı arzu duymasın diye dışarı çıktıklarında iffetli ve tesettürlü olmakla emrolunmuştur.³⁵³

³⁴⁷ İbnü’l-Arabî, **age**, c. 3, s. 681.

³⁴⁸ Cessâs, **age**, c. 3, s. 486; el-Kiyâ el-Herrâsî, **age**, c. 4, s. 350; İbnü’l-Arabî, **age**, c. 3, s. 681; Kurtubî, **age**, c. 8, s. 404.

³⁴⁹ İbnü’l-Arabî, **age**, c. 3, s. 681.

³⁵⁰ Kurtubî, **age**, c. 8, s. 403-404.

³⁵¹ Sabunî, **age**, c. 2, s. 351.

³⁵² Mukâtil b. Süleyman, **age**, s. 240.

Hem ayetin nüzul sebebi hem de anlamı ile ilgili aktarılan rivayetlerde görüldüğü üzere müfessirlerin cumhuruna göre ayetteki cilbâb giyme emrinin illeti hür kadın olduklarının bilinmesi, cariyelerden ayırt edilmeleri ve bu şekilde cariyelerin uğradığı sataşmalara uğrayıp eziyet görmemeleridir.

Gerek ayetin nüzul sebebi olarak aktarılan rivayetler gerekse müfessirlerin cilbâb emrini hürlerle sınırlı tutan görüşleri ve illetine yaptıkları bu yorumlar İslam'ın hür kadına cilbabı emredip bu şekilde cariyelerden ayrılmasını ve sarkıntılardan kurtulmasını sağladığı, cariyelerin ise bu sarkıntı ve eziyetlere uğramaya devam etmesine müsaade ettiği izlenimi oluşturmaktadır. Bir problem olarak karşımıza çıkan bu nokta müfessirler içinde sadece muasır müfessir Sabunî tarafından sorulmuştur. O, bu soruya şöyle cevap vermektedir:

“Hür kadınların cariyelerden ayırt edilmek için tesettür ile emredilmelerinden şârfın cariyeleri ihmal ettiği anlamı çıkarılabilir. Oysa fasıkların onlara sataşmalarını ve eziyete uğramalarını akıl kabul etmez. Öyleyse İslam, toplumun temizliğini son derece önemserken nasıl buna razı olur? Cevab: Cariyeler işlerinin tabiatı dolayısıyla ihtiyaçları gidermek ve efendilerinin hizmetleri için sık sık çarşılara gidip geliyorlar ve dışarı çıkıyorlar, hal böyleyken her dışarı çıkmalarında uzun ve bol dış giysi giymekle sorumlu tutulduklarında bunda onlar için meşakkat ve zorluk olur. Hür kadınlar ise onlar gibi değiller. Çünkü onlar evlerde karar kılmakla ve ihtiyaç olmaksızın dışarı çıkmamakla emrolunmuşlar. Bu yüzden onların örtünmelerinde cariyelere olduğu gibi güçlük ve meşakkat yoktur. Önceki ayette “Mü'min erkeklere ve Mü'min kadınlara eziyet verenler... “(Ahzâb-58) ifadesi geçti. Bu ayet eziyet edenlere elim bir azab vadetmektedir. Ve bu, hürleri de cariyeleri de kapsar.”³⁵⁴

Bu cevabı kabul ettiğimizde ve günümüz şartlarında düşündüğümüzde, çalışmak veya okumak için her gün dışarı çıkan ve uzun saatler dışarda kalmak zorunda olan kadın için de örtünmenin zorluk olduğu ve bu yüzden bu kadınların da muaf tutulması gerektiği gibi bir sonuç çıkacaktır. Müfessirin bu soruna getirdiği açıklama bu bakımdan tatminkâr görünmemektedir. Sabunî hem bu açıklamaları hem de ayetin nüzul sebebinde aktardığı rivayet ile cumhurun görüşünde olduğu fikrini vermekte; diğer taraftan cilbâb giyme emrinin hür ve cariyeye bütün Müslüman kadınları kapsadığını söyleyerek bu görüşün dışına çıkmakta ve bu haliyle çelişkili bir görüntü oluşturmaktadır. Sabunî bu konuda Ebû Hayyân'ın cumhurun görüşünden başka bir görüş tercih ettiğini, ona göre örtünme emrinin bütün kadınlara olup hür ve cariyenin bunda eşit olduğu görüşünü aktarır. Ayetteki “*Tanınmalarına daha uygundur.*” ifadesini “İffet, tesettür ve namus ile tanınınsınlar ki

³⁵³ Cessâs, **age**, c. 3, s. 486.

³⁵⁴ Sabunî, **age**, c. 2, s. 354-355.

kötülük ve fesat ehli kimseler onlardan bir şey ummasınlar.”³⁵⁵ Şeklinde tefsir ettiğini nakleder. Sabunî, Ebû Hayyân’ın bu görüşünün onun çok keskin ve isabetli bir görüşe sahip olduğunu gösterdiğini söyleyerek kendisinin de Ebû Hayyân’ın bu görüşünü tercih ettiğini belirtir. “Çünkü namuslu yaşama ve tesettür konusunda İslam’ın hedefini gerçekleştiren bu anlamdır.” cümleleriyle görüşünü temellendirir.³⁵⁶

Yine günümüzde bu sorunun farklı şekillerde cevaplanmaya çalışıldığını görmekteyiz. Bazısı o dönemde cariyelerin zina etmelerinin normal karşılandığı, hürlerin ise zina etmediği, bu yüzden de hürlerin onlarla karıştırılmaması ve saygınlıklarının korunmasına yönelik ciltbâb emrinin verildiği,³⁵⁷ cariyelerin alınıp satılan bir mal olması sebebiyle emrin bu örfeye uygun olarak geldiği³⁵⁸ şeklinde anlaşılmasının doğru olduğu savunulmuştur. Bazısı ise Mü’min cariyelerin bu sataşmalara maruz kalmasına İslam’ın izin vermesinin mümkün olmadığını söylemiştir. Ve ayetin nüzul sebebi olarak ahlaksız erkeklerin saldırısına maruz kalanların cariyeler değil de tüm kadınlar olduğuna yönelik gelen rivayetin³⁵⁹ doğru olduğu, Hz. Ömer’in başını örten cariyelere vurması rivayetinin ise birçok yönden araştırılması gerektiği, sahibi Mü’min olan cariyelerin de tesettürlü olacağı, sahibi Müşrik olanların ise zaten özgür olmadığı için örtünme vb. birçok hususta sorumlu olmadığı açıklamaları yapılmıştır.³⁶⁰

Müfessirlerin yorumlarına tekrar dönecek olursak Konyalı Mehmed Vehbi, ayetteki “*Ciltbâblarını üzerlerine alsınlar.*” ibaresine yaptığı açıklamada, gerektiğinde dışarı çıkan kadının üzerinde çarşaf olmayınca edepsizler grubunun onları açık görüp arzu duyduklarını ve takip edip rahatsız edeceklerini, bu yüzden de Allah Teâla’nın kadınlara çarşafı bürünüp tesettürlü olmalarını emrettiğini beyan eder. Bunun hikmetini de çarşafli kadının kim olduğunun bilinmemesinden dolayı suizandan ve kötü kişilerin takibinden kurtuldukları şeklinde açıklamıştır.³⁶¹ Konyalı Mehmed Vehbi’ye göre tesettürün hikmeti şunlardır:

- Fitne kapısını kapamak.

³⁵⁵ Ebû Hayyan *el-bahrü’l-muhît* kitabında “Ayetteki müminlerin kadınları ifadesinin zahiri hür ve köle kadınları hepsini kapsar. Fitne cariyeler için daha çoktur. Çünkü onlar hür kadınların aksine dışarda daha çok bulunurlar. Cariyeleri müminlerin kadınları ifadesinin kapsamından çıkarabilmek için açık bir delile ihtiyaç vardır... ‘Tanınmalarına daha uygundur’ ayetinin anlamı ise ‘onlar tesettürleri sebebiyle iffetli olarak tanınırlar. Bu sebepten onlara sataşılmaz, hoşlanmayacakları şeyle karşılaşmazlar. Çünkü bir kadın tam bir tesettür ve inzıam içinde olduğunda açılıp saçılan kadının aksine kimse ona yaklaşmaz.’ der.” c. 8, s. 504.

³⁵⁶ Sabunî, *age*, c. 2, s. 355.

³⁵⁷ Bedriye Yılmaz, *age*, s. 72-77.

³⁵⁸ Mustafa Öztürk, *agm*, s. 72-74.

³⁵⁹ İbn Kesîr, *Tefsir*, c. 12, s. 6604.

³⁶⁰ Zeki Duman, *age*, s. 89-97.

³⁶¹ Konyalı Mehmed Vehbi, *age*, s. 172.

- Nesebi kayıplardan muhafaza etmek.
- Kadını kocasına bağlamak.
- Yabancıların saldırısından kadınları kurtarmak.
- Aile teşkilatına intizam vermek ve evladın terbiyesine ve dünyanın imarına erkek dışarıdan, kadın içeriden çalışmaktır.³⁶²

Konyalı Mehmed Vehbi âlemin imarını nikâhla nesil yetiştirmeye, nikâhın devamını karı koca arasındaki muhabbetin devamına bağlamış, muhabbetin devamının ise tesettürle alakalı olduğunu belirtmiştir.³⁶³ Sabunî ise evlenmelerin azalması, genç çiftlerin geçinememesi, boşanmaların çoğalmasının tesettürden uzaklaşmakla doğru orantılı olduğunu dile getirir. Seyyid Sâbık'ın *Fıkhu's-Sünne* adlı kitabındaki “İnsanı hayvandan ayıran en önemli özellik insanların giyinmesidir.”³⁶⁴ şeklinde başlayıp A'râf Sûresi 26. ayeti buna delil gösteren açıklamalarına yer verir.³⁶⁵

Sabunî diğer müfessirlerden farklı olarak ayete icmâlî mana vermiş ve şu açıklamayı yapmıştır:

“Allah Teâla'nın sevgili Peygamberine ferdin ve toplumun barış ve saadetini temin için bütün İslam ümmetini çağırmasını emrettiği şeylerden biri de özellikle toplumsal nizamdır, Müslüman aileyle alakalıdır ki o da Allah'ın Müslüman kadına emrettiği örtünmedir. Bu, kadının şerefini, iffetini yaralayıcı bakışlardan, iğneleyici sözlerden, hasta kişilerden, kötü niyetlerden korur. Bu hususta Allah Teâla “Ey peygamber! Allah'ın emirlerini Mü'min kullarına ilet ve buna önce kendinden başla. Mü'minlerin anneleri olan temiz eşlerine şerefli, faziletli kızlarına şeriata uygun cilbap giymelerini, erkeklerin bakışlarından sakınmalarını emret ki onlar böyle yaparak diğer kadınlara iffet, tesettür ve utanmada örnek olsunlar ki hiçbir fasık onları arzulamasın, hiçbir facir de onların şereflerine leke sürmesin. Bütün Mü'min kadınlara da ziynetlerini ve güzelliklerini örtecek, kötü dilleri onlardan defedecek uzun ve bol cilbâb giymelerini emret. Ve onlara bunun gibi yüzlerini ve bütün bedenlerini cilbâblarıyla kapatmalarını emret ki böylelikle ahlaksız kadınlardan ve cariyelerden ayırt edilsinler, garazkâr kişilere hedef olmasınlar, facir kadınlara benzemekten uzak olsunlar, kimse onlara kötülük yapmaya kalkışmasın. Tesettür, kadının iffetli tanınmasına ve korunmasına en yakın olan şeydir. Böyle kadınlardan kalbinde hastalık olan kişiler de bir şey umamazlar. “Allah ğafurdur”, emrine uyanı affeder. Bütün kullarına da rahîmdir, onlara ancak dünyada ve ahirette hayırlarına olan saadete vesile olacak şeyleri emreder.”³⁶⁶

Müfessir ayrıca Allah Teâla'nın örtünme emrini evvela Resulullah'ın (s.a.v.) hanımlarına ve kızlarına yöneltmesinden onların diğer kadınlara karşı takip edilecek örnek, model

³⁶² Age, s. 172.

³⁶³ Age, s. 171.

³⁶⁴ Seyyid Sabık, *Fıkhu's-Sünne*, Dâr İbn Kesîr, Dimeşk 2012, c. 2, s. 301.

³⁶⁵ Sabunî, age, c. 2, s. 364.

³⁶⁶ Age, c. 2, s. 352-353.

konumunda olduklarına işaret olduğu sonucuna varır. “Nitekim diğer bütün kadınlar onları kendilerine rehber edinecekleri için onların şer’î edeplere yapışmaları gerekir. Zira davet, davetçi söylediği şeyleri kendiyle ve ailesiyle başlamadıkça sonuç vermez. Kim edeplere ve faziletlere yapışmada Nebi’nin (s.a.v.) evinden daha layık, daha uygundur? İşte ayetin başındaki hitapta onların öne alınmasının sırrı budur.” açıklamasını yapar.³⁶⁷

Sabunî, gayri müslim kadına tesettür farz olmamakla birlikte bu kadınların da cemiyeti bozacak şekilde ortalıkta dolaşmalarına izin verilemeyeceğini, cemiyeti fenalıklardan korumak için Müslüman hâkimin İslam’ın şer’î siyaseti gereği bunları uygulaması gerektiği görüşünü taşır.

Müfessirin temas ettiği diğer noktalardan biri de sonradan zorluk çekilmemesi için on yaşına giren kız çocuklarının emir bakımından olmamakla birlikte terbiye açısından örtüye alıştırmaları gerektiği; nitekim namaz için de Resulullah’ın (s.a.v.) böyle buyurduğu³⁶⁸ yönündeki görüşüdür.³⁶⁹

Müfessirlerden bazısının tesettürü sağlamada dikkat edilecek ilkelere maddeler halinde temas ettikleri de görülür. Bunlardan Kurtubî, tesettürün ancak kadının tenini göstermeyecek elbiselerle sağlanabileceğine değinir ve bununla alakalı şu rivayetleri aktarır:

- Rivayette sabit olduğuna göre Peygamber (s.a.v.) bir gece uyanmış ve şöyle buyurmuştur: “Allah’ı tenzih ederim. Bu gece ne fitneler indi, bu gece ne hazineler açıldı! Kim şu odalarda yatan kadınları uyandıracak? Dünyada nice giyinik kadın var ki ahirette çıplak kalacaktır.”³⁷⁰
- Rivayete göre Dıhye el-Kelbî, Herakliyyus’un yanından geri döndüğünde Peygamber ona Kuptî diye bilinen bir örtü vermiş ve şöyle buyurmuştur. “Bunun yarısını sen kendine bir gömlek yap. Hanımına da yarısını ver. Onunla örtünsün.” Sonra ona şöyle buyurdu: “Ona vücut hatlarını ortaya çıkarmaması için bu elbisenin altına bir şeyler giyinmesini emret.”³⁷¹
- Ebû Hureyre hanımların ince elbiseler giymelerini söz konusu etmiş ve şöyle demiştir: “(Böyle giyinenler) giyinmiş çıplaklar, nimet içinde bedbaht olanlardır.”

³⁶⁷ Age, c. 2, s. 354.

³⁶⁸ “Çocuklarınız 7 yaşına geldiklerinde onlara namazı emredin. 10 yaşına girdiklerinde namaz kılmazlarsa onlara vurun ve yataklarını ayırın.” Ebû Davud, “Salat”, 26.

³⁶⁹ Sabunî, age, c. 2, s. 356.

³⁷⁰ Buhârî, “Fiten”, 6; Mâlik, “Libâs”, 4.

³⁷¹ Ebû Davud, “Libâs”, 37.

- Temimoğullarının hanımları Âişe'nin (r.a.) huzuruna üzerlerinde ince elbiseler bulunduğu halde girdiler. Bunun üzerine Hz. Âişe onlara şöyle demiştir: “Eğer sizler Mümin hanımlar iseniz şunu bilin ki şu elbiseler Mü'min hanımların giyecekleri elbiseler değildir. Şayet Mü'min değilseniz bu elbiselerle faydalanırsınız.”
- Bir gelin Âişe'nin (r.a.) huzuruna getirildi. Üzerinde uspura boyanmış Kubtiy bir örtü vardı. Hz. Âişe onu görünce şöyle demiştir: “Bunu giyen bir kadın Nûr suresine iman etmiyor demektir.”
- Peygamber'den (s.a.v.) şöyle buyurduğu sabit olmuştur: “Giyinmiş fakat çıplak, kendisi meyleden ve başkalarını meylettiren, başları develerin hörgüçleri gibi olan kadınlar ne kendileri cennete girerler ne de cennetin kokusunu alırlar.”³⁷²
- Ömer (r.a.) şöyle demiştir: “Dışarıda görülecek bir ihtiyacı olduğunda tekrar evine geri dönünceye kadar hiç kimsenin onun çıkıp gittiğini anlamamasını sağlayan eskimiş elbisesi ya da komşusunun eski elbisesi içinde gizlenerek çıkıp gitmesini Müslüman kadına engelleyen nedir?”³⁷³

Sabunî ise “*Şer'î örtünmenin şartları nelerdir?*” isimli müstakil bir başlık altında şu maddeleri sıralar:

- Örtü tüm vücudu örtmeli. Cilbâb, bütün vücudu örten bir giysidir. “İdnâ” gevşetme, salma, sarkıtma manasına gelir ki buna göre örtünme vücudun tamamını örtmektir.³⁷⁴
- İnce değil kalın olmalıdır. Çünkü hicâbdan maksat örtmektir, gizlemektir. Hz. Âişe, Esmâ bint Ebû Bekr'in üzerinde ince bir elbise olduğu halde Resulullah'ın (s.a.v.) yanına girdiğini, bunun üzerine Resulullah'ın ondan yüz çevirdiğini rivayet eder.³⁷⁵
- Örtünün kendisi ziynet olmamalı ve bakışları çeken cazip renkli göz alıcı tarzda olmamalı. Zira Allah Teâla “Görünen kısmı müstesna ziynetlerini açmasınlar.” buyurmuştur. “*kendiliğinden görünen*” ifadesinden maksat kasıtsız, istemeden görünen kısımdır. Örtünün kendisi ziynet sayılacak görünüşte olursa onu giymek caiz olmaz. Çünkü hicâb, ziynetin görünmesini engelleyen şeydir.³⁷⁶

³⁷² Müslim, “Libâs”, 34; Mâlik, “Libâs”, 4.

³⁷³ Kurtubî, **age**, c. 8, s. 403.

³⁷⁴ Sabunî, **age**, c. 2, s. 360.

³⁷⁵ Ebû Davud, “Libâs”, 32.

³⁷⁶ Sabunî, **age**, c. 2, s. 360.

- Örtü dar olmamalı, bol olmalı ki vücutta fitneye sebep olacak yerleri ortaya çıkarmasın, örtülmesi gereken yerlerin şeklini belli edip bedeni görünür kılasın. Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Cehennem ehlinde iki sınıf insan vardır ki onları ben görmedim. Sığırların kuyruğuna benzer sopalarla insanları döven kişiler ve giyinmiş çıplak kadınlar ki bunlar bu şekilde erkeklerin kalplerini kendilerine meylettirirler, başları ise deve hörgüçleri gibidir. Onlar cennete giremezler. Çok uzaklardan duyulabilmesine karşın cennetin kokusunu bile duyamazlar.”³⁷⁷ buyurmuştur. Başka bir rivayette şu ibare de vardır: “Muhakkak ki onun kokusu beş yüz yıllık mesafeden duyulur.”

Hadiste geçen “giyinmiş çıplak kadınlar” ifadesi, görünüşte giyinik fakat hakikatte çıplaktırlar, anlamına gelir. Çünkü onlar öyle elbiseler giyerler ki o elbiseler ne vücutlarını örter ne avret yerlerini gizler. Elbise örtüp gizlemiyorsa onu giyen kişi çıplaktır.

Hadiste geçen “meyleden ve meylettiren” ibaresi ise erkeklerin kalplerini kendisine meylettiren ve salınarak yürüyen kadınlar anlamındadır ki onlar fitne ve baştan çıkarma kastıyla çalımlı yürürler.

“Deve hörgüçleri gibi” ibaresi devenin hörgücü gibi oluncaya kadar saçlarını başlarının üzerinde toplarlar anlamındadır.³⁷⁸

- Örtü kokulu olmamalı ki kokuda erkekleri kışkırtan etki vardır. Nitekim Resulullah (s.a.v.): “Harama bakan her göz zanidir, koku sürünerek erkeklerin olduğu meclislere uğrayan kadın da zanidir.”³⁷⁹ buyurmuştur. Diğer bir rivayette ise “Kadın koku sürünüp de erkeklerin olduğu yerden geçer ve erkekler de o kokuyu duyarsa muhakkak ki o kadın zanidir.”³⁸⁰ buyurulmaktadır.

Musa bin Yesâr’dan şöyle rivayet edilmiştir: “Bir kadın süründüğü kokusunun esintisiyle Ebû Hureyre’nin yanından geçti. Ebû Hureyre ona ‘Ey Cebbâr’ın kölesi! Nereye gidiyorsun?’ dedi. Kadın ‘Mescide’ dedi. Ebû Hureyre ‘Koku mu süründün?’ dedi. Kadın ‘Evet’ dedi. Bunun üzerine Ebû Hureyre ‘Geri dön ve yıkan. Çünkü ben Resulullah’ın ‘Allah Teâla mescide süründüğü koku etrafa

³⁷⁷ Müslim, “Libâs”, 34; Mâlik, “Libâs”, 4.

³⁷⁸ Sabunî, **age**, c. 2, s. 360-361.

³⁷⁹ Tirmizî, “İsti’zan ve’l-âdâb”, 69.

³⁸⁰ Ebû Davud, “Tereccül”, 6.

saçılarak çıkan kadının namazını geri dönüp yıkanmadıkça kabul etmez.’³⁸¹
dediğini duydum.”³⁸²

- Kadının giydiği kıyafet erkek kıyafetine benzememeli ve erkek kıyafeti olmamalı. Nitekim Ebû Hureyre’den “Resulullah (s.a.v.) kadın elbisesi giyen erkeğe, erkek elbisesi giyen kadına lanet etmiştir.”³⁸³ buyurmuştur.³⁸⁴

Sabunî ayetten alınacak dersler başlığı altında şu maddeleri sıralamıştır:

- Örtünmek bütün Mü’min kadınlara kesin bir farzdır.
- Resulullah’ın (s.a.v.) eşleri ve kızları diğer kadınlara örnek ve önderdir.
- Şeriate uygun cilbapın bedeninin tamamını ve ziyneti örtücü özellikte olması gerekir.
- Hicâb, Müslüman kadını daraltma değil, bilakis onun için şeref ve yüceliktir.
- Hicâb giymek kadın için iffetlilik, toplum için fesadın ortaya çıkmasından ve fuhşun yayılmasından korunmadır.
- Müslüman kadının Allah’ın emirlerine yapışması ve İslam’ın farz kıldığı toplumsal edeplerle edeplenmesi gerekir.
- Allah kullarına karşı son derece merhametlidir. Bunun için onların dünya ve ahiretleri için hayırlı olan saadet getiren hükümlerini emretmiştir.³⁸⁵

2.6. Nûr Suresi (102/24) 30. Ayet

قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ
“Mü’min erkeklere söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. Bu davranış onlar için daha nezihtir. Şüphe yok ki Allah onların yaptıklarından hakkıyla haberdardır.”

2.6.1. Ayetin Nüzul Sebebi

Bu konuda açıklamada bulunan tek müfessir Sabunî olup ayetin nüzul sebebi hakkında şu iki rivayete yer vermiştir:

Suyûtî’den nakille, İbn Mezdevî, Ali b. Ebi Talib’den şöyle rivayet etti: “Resulullah (s.a.v.) zamanında Medine yollarından birinde dolaşan bir adam ve bir kadın bakışmışlar.

³⁸¹ Ebû Davud, “Tereccül”, 6.

³⁸² Sabunî, **age**, c. 2, s. 361-362.

³⁸³ Ebû Davud, “Libâs”, 29.

³⁸⁴ Sabunî, **age**, c. 2, s. 362.

³⁸⁵ **Age**, c. 2, s. 362.

Şeytan bunun üzerine onlara vesvese vermiş ve birbirlerinden hoşlanarak bakmışlar. Adam kadına bakarak duvar tarafına doğru yürüyormuş ki karşısına çıkan duvara çarpmış ve burnu yarılmış. Bunun üzerine Resulullah’a (s.a.v.) varıp durumumu anlatıncaya kadar kanı yıkamayacağım diye yemin etmiş. Resulullah’a (s.a.v.) gelip olayı anlatmış. Resulullah (s.a.v.): ‘Burnunun yarılması günahının cezasıdır.’ dedi.”³⁸⁶ Bundan sonra “Mü’min erkeklere söyle gözlerini sakınsınlar...” ayeti nâzil oldu.³⁸⁷

2.6.2. يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ (Bakışlarını Kısımlar)

Kur’an’da erkeğin kıyafeti noktasında herhangi bir hüküm bulunmamakla birlikte İslam’ın ahlaklı toplum oluşturma hedefinin gerçekleşmesi sadece kadının örtünmesi ile sağlanmamaktadır. Bu noktada özellikle erkeklere düşen görev yabancı kadınlara karşı bakışlarına sahip olmalarıdır. Konyalı Mehmed Vehbi, Allahü Teâla’nın kadınlara tesettürü emrettiği gibi buna karşı erkeklere de lakayt olmayıp onlar için de dinî edeplerinin nelerden ibaret olduğunu beyan etmek üzere Nûr suresi 30. ayeti indirdiğini söylemiştir.³⁸⁸ “Said bin ebi’l-Hasen, el-Hasen’e ‘Acem kadınları göğüslerini ve başlarını açıyorlar.’ dediğinde (el-Hasen) ona: Sen de gözünü ondan sakın. Yüce Allah ‘Mü’minlere söyle ki gözlerini sakınsınlar, mahrem yerlerini de korusunlar.’ buyurmaktadır.”³⁸⁹ cevabını vermesi de erkeğe düşen sorumluluğu açıklar niteliktedir.³⁹⁰

Ayette geçen “*yeğuddû (kısımlar)*” kelimesi, “Bakışını azaltmak, kısmak, sınırlamak ve yarıya indirmek anlamındadır. Kelimenin asıl manası görmeyi engellemek için göz kapağını göz kapağı üzerine kapatmaktır.”³⁹¹ Ayetteki manası ise bakışını yere indirerek veya başka tarafa çevirerek helal olmayan şeye bakmaktan sakınmak, derince bakmamak,³⁹² bakışta ısrardan kaçınmaktır.³⁹³

“*Yeğuddû*” ibaresinin aslının “*ğaddû yeğuddû*” şeklinde olduğunu belirten Sabunî, “*ğaddû*” kelimesi hafzedilmiştir. Bunda, Mü’min kişinin Allah’ın emrini uygulamak için

³⁸⁶ Suyûtî, **age**, c. 5, s. 72.

³⁸⁷ Sabunî, **age**, c. 2, s. 139.

³⁸⁸ Konyalı Mehmed Vehbi, **age**, s. 178.

³⁸⁹ Buhârî, “İsti’zân”, 2; “Hac”, 1; Müslim, “Hac”, 71.

³⁹⁰ Kurtubî, **age**, c. 7, s. 412.

³⁹¹ Sabunî, **age**, c. 2, s. 134.

³⁹² **Age**, c. 2, s. 134.

³⁹³ İbnü’l-Arabî, **age**, c. 3, s. 405.

koştuğuna ve bunun için de hatırlatmadan başka bir şeye ihtiyaç duymadığına işaret vardır.” açıklamasında bulunur.³⁹⁴

Ayette bakışın indirilmesi, kısılması (el-Kiyâ el-Herrâsî, fercin korunmasını da buna ekler) gerektiği kişinin kim olduğunun belirtilmeme sebebi, ayetin zahirince bu emrin haram kılınan kişilere karşı olduğunun aklen bilinmesinden ötürü Yüce Allah’ın, muhatabın kastedileni bilmesiyle yetinip bunu zikretmemesi olarak açıklanır.³⁹⁵ Bu emirde kastedilen kısma emri her şeye değil, Allah’ın haram kıldıklarına karşıdır.³⁹⁶ Bu emir “Mü’min erkekler bakışlarını bakmanın helal olmadığı herşeyden çeksinler, indirsınlar.” anlamına gelir.³⁹⁷

“*Min ebsârihim*” (bakışlarını) ifadesindeki min harf-i cerinin kısmilik bildirmek için getirildiği kabul edilmiş³⁹⁸, bununla ilgili şu yorumlar aktarılmıştır:

- *Gadd-ı basar* haram olanlar için kullanılmıştır. Çünkü helal olanlarda bakışı sakınmak gerekmez. Bunun için gadd-ı basarda kısmilik harfi kullanılmıştır.³⁹⁹
- Gözün bakışından haram olmayanı ifade eder. O da birinci ve ikinci bakıştır. Bundan fazlası haramdır. Ferçle alakalı ise helal olan böyle bir şey yoktur.⁴⁰⁰
- Bakışın haram olanıdır; o da yabancılarla ilgilidir. Helal olanı ise eşler ve zevil meharimle ilgilidir. Ferç buna terstir. Çünkü onun örtülmesi yalnızken de birileri varken de vaciptir.⁴⁰¹
- İlk bakıştır. Çünkü kişi ilk bakışa hâkim olamayabilir. Bu bakımdan ilk bakışın kasti olma ihtimali yoktur. Dolayısı ile günah kazandırmaz.⁴⁰² Ancak mahrem yerleri için böyle buyrulmamıştır. Zira kişi mahrem yerlerine hâkim olabilir.⁴⁰³
- Zemahşerî’ye⁴⁰⁴ göre bakış daha geniş anlam ifade eder. Nitekim evlenmesi haram olanların kadının saçlarına ve göğsüne bakmasında bir sakınca yoktur. Ferçte ise böyle bir şey söz konusu değildir. Ferç, dar ve belirli bir anlamı içerir.⁴⁰⁵

³⁹⁴ Sabunî, **age**, c. 2, s. 141.

³⁹⁵ Cessâs, **age**, c. 3, s. 407; el-Kiyâ el-Herrâsî, **age**, c. 4, s. 311; Kurtubî, **age**, c. 7, s. 412.

³⁹⁶ Kurtubî, **age**, c. 7, s. 412; Sabunî, **age**, c. 2, s. 140.

³⁹⁷ Mukâtil b. Süleyman, **age**, s. 238.

³⁹⁸ İbnü’l-Arabî, **age**, c. 3, s. 406; Kurtubî, **age**, c. 7, s. 412; Sabunî, **age**, c. 2, s. 140.

³⁹⁹ İbnü’l-Arabî, **age**, c. 3, s. 406.

⁴⁰⁰ **Age**, c. 3, s. 406.

⁴⁰¹ **Age**, c. 3, s. 406.

⁴⁰² Kurtubî, **age**, c. 7, s. 413; Konyalı Mehmed Vehbi, **age**, s. 178; Sabunî, **age**, c. 2, s. 142.

⁴⁰³ Kurtubî, **age**, c. 7, s. 413.

⁴⁰⁴ Zemahşerî, “**Keşşâf**”, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 2009, c. 3, s. 224.

⁴⁰⁵ Sabunî, **age**, c. 2, s. 140.

“Gözlerini sakınsınlar.” emrinin “İrzlerini korusunlar.” emrinden önce gelmesi, bakışın zinanın postacısı ve kötülüklerin öncüsü olması, tehlikelerin meydana gelmesinin başlangıç noktası olması, hem kalbe ulaşan kapıların en büyüğü⁴⁰⁶ hem de duyu yollarının en mükemmeli olduğu için de görme dolayısıyla düşüşlerin pek çok olması,⁴⁰⁷ gözle bakmanın nefsin şehvani arzularını tahrik etmesi, gözün görmesinin zinaya bir mukaddim olması⁴⁰⁸ şeklinde açıklanmıştır.

Müfessirlerin bakışın kısılması emrini yorumlarken aktardıkları rivayetler şu şekildedir:

- Muhammed b. İshak, Muhammed b. İbrahim’den, o Seleme b. Ebî Tufeyl’den, o da Ali’den şöyle dediğini rivayet etmiştir: Resulullah (s.a.v.): “Ey Ali! Cennette senin bir hazinen var ve sen cennette zenginlik, bolluk sahibisin. Öyleyse bir bakışı diğeri takip etmesin. Çünkü birinci bakış senin hakkın olabilirse de ikincisi senin hakkın değildir.”⁴⁰⁹ buyurdu.⁴¹⁰
- er-Rabi’ b. Sabîh, Hasan’dan, o da Enes’ten şöyle rivayet etti: Resulullah (s.a.v.) dedi ki: “Âdemoğlu! İlk bakış senin hakkındır. İkinciden sakın.”⁴¹¹ Cessâs, birinci bakış lehinedir sözü ile kasıtlı, bile bile olmayan bakışın murad edildiğini, şayet bakış kasıtlı olursa bunun da ikinci bakışa denk olduğunu söyler. Buna delil olarak da İsra suresi 36. ayette “...muhakkak kulak, göz ve gönül, bunların hepsi ondan sorumludur.” buyruğunu getirir.⁴¹²
- Cerîr’den Resulullah’a (s.a.v.) aniden bakış hakkında sorduğu ve “Bunun üzerine bana bakışımı çekmemi emretti.”⁴¹³ dediği rivayet edilir.⁴¹⁴
- Behz b. Hakîm babasından o dedesi Muaviye b. Haydete el-Kuşeyrî’den rivayetle şöyle dedi: “Ey Allah’ın Resülü! Mahrem yerlerimizden neyi bırakâlim neyi gösterelim?” Şöyle buyurdu: “Sen avretini (mahrem yerlerini) eşin ya da cariyen dışında herkesten korumalısın.” Bunun üzerine: “Kişi kendisi gibi bir erkekle beraberse?” dediğinde cevaben “Eğer hiç kimsenin görmemesini sağlayabiliyorsan

⁴⁰⁶ Age, c. 2, s. 140.

⁴⁰⁷ Kurtubî, age, c. 7, s. 412.

⁴⁰⁸ Konyalı Mehmed Vehbi, age, s. 178.

⁴⁰⁹ Ebû Davud, “Nikâh”, 44; Tirmizî, “Edeb”, 28.

⁴¹⁰ Cessâs, age, c. 3, s. 407.

⁴¹¹ Hadisi bu lafızlarla tespit edemedik.

⁴¹² Cessâs, age, c. 3, s. 407.

⁴¹³ Müslim, “Âdâb”, 10; Ebû Davud, “Nikâh”, 44; Tirmizî, “Edeb”, 28.

⁴¹⁴ Cessâs, age, c. 3, s. 407; Kurtubî, age, c.7, s.413; Sabunî, age, c. 2, s. 143; Celal Yıldırım, age, c. 2, s. 96.

bunu sağla.” dedi. “Peki, adam tek başına ise?” dedim. O “Allah kendisinden utanılmaya daha layıktır.”⁴¹⁵ dedi.⁴¹⁶

- Hz. Âişe Resulullah (s.a.v.) ile kendi halini belirtmek için: “Ne ben onunkini gördüm ne de o benimkini gördü.”⁴¹⁷ demiştir.⁴¹⁸
- Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Yollarda oturmaktan sakınınız.” “Ey Allah’ın Resulu bizim için orada oturmak kaçınılmaz bir şeydir. Biz oralarda sohbet ederiz.” dediler. Şöyle buyurdu: “Madem oturmaktan başka şey kabul etmiyorsunuz öyleyse yolun hakkını verin.” “Yolun hakkı nedir Ey Allah’ın Resulü?” dediler. Cevaben: “Gözün haramdan sakınılması, rahatsızlık verici şeylerin önlenmesi, selamın alınması, iyiliğin emredilip kötülüğün sakındırılmasıdır.”⁴¹⁹ buyurdu.⁴²⁰
- Resulullah (s.a.v.) Hz. Ali’ye: “Bir bakışın arkasına diğerini ekleme. Birinci senin hakkın olabilirse de ikincisi senin hakkın değildir.”⁴²¹ demiştir.⁴²²
- Evzâî şöyle demiştir: “Bana Harun bin Riâb’ın anlattığına göre Gazvan ve Ebû Musa el-Eş’ârî birlikte bir gazada bulunuyorlardı. Bir cariye üzerini açtı. Gazvan ona baktı. Ebû Musa elini kaldırıp onun gözüne bir tokat attı. Gözünü şişirdi ve dedi ki: ‘Sen sana zarar verecek ve sana fayda sağlamayacak bir şeye bakıyorsun.’”⁴²³
- Sahihaynde geçen rivayete göre Resulullah (s.a.v.): “Âdemoğluna zina mutlaka yazılmıştır. Bakmak gözün zinası, konuşmak dilin zinası, dinlemek kulağın zinası, tokalaşmak elin zinası, yürümek ayağın zinasıdır. Nefis bunları ister, arzular. Namusu da ya bunu yalanlar veya onaylar.”⁴²⁴ buyurdu.⁴²⁵
- Resulullah (s.a.v.): “Bir Müslüman bir kadının güzelliğini gördükten sonra bakışını indirirse Allah ona tadını bulacağı bir ibadet nasib eder.”⁴²⁶ buyurdu.⁴²⁷

⁴¹⁵ Ebû Davud, “Hammam”, 2; Tirmizî, “Edeb”, 22-39.

⁴¹⁶ İbnü’l-Arabî, **age**, c. 3, s. 406.

⁴¹⁷ Konuyla ilgili bu lafızlarda bir hadis tespit edemedik. Hz. Aişe’den “Rasulullah’ın fercini hiç görmedim.” şeklinde gelen rivayet için bkz. İbn Mace, “Nikâh”, 28.

⁴¹⁸ İbnü’l-Arabî, **age**, c. 3, s. 406.

⁴¹⁹ Buhârî, “İsti’zân”, 2; Müslim, “Libâs”, 32.

⁴²⁰ Kurtubî, **age**, c. 7, s. 412; Sabunî, **age**, c. 2, s. 143; Celal Yıldırım, **age**, c. 2, s. 97.

⁴²¹ Ebu Davud, “Nikâh”, 44; Tirmizî, “Edeb”, 28.

⁴²² Kurtubî, **age**, c. 7, s. 412; Sabunî, **age**, c. 2, s. 142; Celal Yıldırım, **age**, c. 2, s. 96.

⁴²³ Kurtubî, **age**, c. 7, s. 413.

⁴²⁴ Buhârî, “İsti’zân”, 12, “Kader”, 9; Müslim “Kader”, 5.

⁴²⁵ Sabunî, **age**, c. 2, s. 143.

⁴²⁶ el-Hindî, “Hudud”, 2.

⁴²⁷ Sabunî, **age**, c. 2, s. 143.

Erkeğin kadına bakması ile ilgili Konyalı Mehmed Vehbi, kadınların yüzleri, elleri ve ayakları avret yeri olmadığı için buralara bakmanın caiz olduğunu ancak fitneye sebep olursa buralara bakmanın da kesinlikle caiz olmadığını belirtir.⁴²⁸

Kurtubî, ele aldığımız diğer müfessirlerden farklı bir noktaya da temas eder. Erkeğin evlenmesi haram olan kadınlara bakması ile ilgili eş-Şa'bî'nin (v. 104/722) kişinin kızına annesine ya da kız kardeşine dahi uzun uzun ve devamlı bakmasının mekruh olduğu görüşünü aktarır. Bu görüş ile ilgili: “Elbette ki onun zamanı bizim bu zamanımızdan daha hayırlıdır.” der ve kişinin kendisi için evlenmesi haram kılınmış birisine arzuyla ve tekrar tekrar bakmasının haram olduğu hükmüne varır.⁴²⁹ Kendisinden beş asır önce yaşamış olmasına rağmen eş-Şa'bî'nin bu şekilde görüş beyan etmesi Kurtubî'nin dikkatini çekmiş olmalı ki içinde yaşadığı zamanın toplumunu eş-Şa'bî'nin zamanıyla karşılaştırmıştır. Bunun sonucunda kendi zamanında ahlaki zayıflıkların daha fazla olduğunu görmesi ise onu, tefsirinde bu noktaya temas etme ve böyle bir hüküm verme ihtiyacına sevk etmiş olsa gerektir.

Erkeğin kadına bakmasının caiz kabul edildiği durumlar da olmuştur. Bu durumlar; satılık cariye almak isteyen kimsenin cariye bakması, tedavi için doktorun, şahitliği yerine getirmek için şahitlerin, hüküm vermek için hâkimin bakması, nikâhta talip olan kimsenin alacağı kadına bakması⁴³⁰ olarak belirtilmiştir.

Konyalı Mehmed Vehbi, bu ayette önce erkeğe bu emirlerin verilmesinden yola çıkarak İslam kadınlarının hürriyetinin erkeklerden daha çok olduğunu anlaşıldığını, erkeğin kadına hizmetinin, kadının erkeğe hizmetinden daha çok olduğunu söylemiştir.⁴³¹ Bu ayetten böyle bir hüküm çıkarmak zor görünmekle birlikte müfessirin bu yorumu, içinde yaşadığı zamanda Müslüman kadınlara aşılarmaya çalışılan, İslam'ın tesettür emrinin kadını hapsedme olduğu yönündeki yanlış algılara gösterilen bir tepki olarak yorumlanabilir.

Ayetin sonundaki “*Habîrun bimâ yasneûn*” ifadesinde geçen “el-hibra” kelimesi eşyanın gizli hallerine kadar ulaşan, iç yüzünü ortaya çıkaran kuvvetli ilim demek olup buna göre bu ifade “Allah davranışların dış ve iç yüzünü tam bir bilgiyle bilir, ondan sır saklanmaz.”

⁴²⁸ Konyalı Mehmed Vehbi, **age**, s. 178.

⁴²⁹ Kurtubî, **age**, c. 7, s. 412-413.

⁴³⁰ Konyalı Mehmed Vehbi, **age**, s. 178.

⁴³¹ **Age**, s. 178.

anlamına gelir.⁴³² Bu ifade, ayette bahsedilen temiz olma haline devam etmeleri gerektiği, zira Allah Teâla'nın onların harama bakmalarını, zinayı düşündüklerini ve gözlerini harama bakmak için etrafa gezdirdiklerini bildiği ve ilminin gereğince onlara cezasını vereceği şeklinde yorumlanmıştır.⁴³³

Müfessirler içinde, gözü sakınmanın faydalarına muasır müfessirler Sabunî ve Celal Yıldırım değinmiştir. Buna göre gözü sakınmanın faydaları şunlardır:

Allah'ın emrine uyulmuş olur ki bu mutluluğun en uç noktasıdır. Zehirlenmiş ok gibi tesir eden şeylerin kalbe ulaşmasına engel olur. Kalbi kuvvetlendirir ve ferahlatır. Kalpte Allah'a yakınlık ve Allah'la birliktelik meydana gelir. Kalbe nur kazandırır, feraset ve samimiyet verir. Şeytanın kalbe giriş yollarını tıkamış olur. Kalp ve göz arasında bir geçit vardır, birinin diğerine tepki göstermesini sağlar.⁴³⁴ Herkesin ırzı ve namusu korunduğu ve hürmet edildiği için fitne ve ahlaksızlık önlenmiş olur. Cemiyet bünyesinde karşılıklı güven gerçekleşir. İnsanı ruhen yüceltir, imanın ve ibadetin zevkini kalbin derinliklerine perçinler. Nitekim Hz. Peygamber: “Herhangi bir Müslüman (ani olarak) bir kadının güzelliklerine gözü ilişir de gözünü derhal ondan çevirip indirirse mutlaka Allah ona, onun yerine, tatlılığını (kalbinin derinliğinde) hissedecek bir ibadet bahşeder.” buyurmuştur.⁴³⁵ Bu amelin daha üstün karşılığı kıyamet günü bulunacaktır, bütün gözlerin ağlayacağı kıyamet gününde “Allah'ın haram kıldığına bakmayıp sakınan gözün” üç müstesnadan biri olduğunu kaydeder.⁴³⁶

Celal Yıldırım, haram olan kişilere bakma yasağının hikmeti hakkında şu açıklamayı yapmıştır:

“İslam zinaya vesile olan her şeyi haram kılmış ve böylece fuhşa, hayâsızlığa yol açan vasıtaları kaldırmıştır. Çünkü sel felaketinden korkup evin veya bahçenin etrafına basit bir korkuluk koymak kâfi değildir; geniş ve derin bir kanal açmak, seli felaket haline sokacak yan akıntıların mecrasını değiştirmek lazımdır. Bunun gibi, kadının çıplak gezmesini, ona şehvetle bakılmasını, yabancı erkeklerle haşır neşir olmasını mübah kılıp da sadece zinayı haram kılmak elbette ki yeterli ve müessir bir tedbir değildir. Zina niçin haram kılınmıştır? Bu sorunun cevabı açık ve bellidir: Kadının şerefini, onun annelik vasfını, aile düzenini, neslin devamını korumak için. O halde buna vesile ve vasıta olan bütün şeyleri de yasaklayıp haram kılmak gerekir ki arzu edilen netice elde edilebilsin. İşte bunun içindir ki bakılması haram sayılan şeylere

⁴³² Sabunî, **age**, c. 2, s. 135.

⁴³³ Konyalı Mehmed Vehbi, **age**, s. 178.

⁴³⁴ Sabunî, **age**, c. 2, s. 142.

⁴³⁵ el-Hindî, “Hudud”, 2.

⁴³⁶ Celal Yıldırım, **age**, c. 2, s. 98.

bakmak, mahrem yerleri teşhir etmek de haram kılınmıştır. Çünkü temiz ve nezih bir hayata ancak bu yolla kavuşmak mümkündür.”⁴³⁷

Bu hikmete binaen Yıldırım, kanunlar ne kadar güçlü de olsa cezalar ne kadar ağır tutulsa da tiyatro, sinema, yayın organlarında açıklık körükleyen sanat değeri taşımayan ürünlerin yapımı serbest oldukça ahlaki çöküşün ve milli ruhun sönmesinin önüne geçilemeyeceği, ahlaki çöküntü yaşayan toplumların ise hayatiyetini devam ettiremeyecekleri kanaatini taşır.⁴³⁸

“Bilhassa çıplaklığın kadınla erkeğin birbirine benzeme özentisinin moda olduğu daha doğrusu mevcut neslin moda ile demode arasında bocaladığı bir devirde gözü ve gönlü haramdan sakınmak üstün vasıfta bir iman olgunluğu meselesidir. Bugün başımızı hangi tarafa çevirecek olursak orada bakılması haram olan bir şey karşımıza çıkar.” diyen Yıldırım, İslam’ın bunun çaresini bir taraftan sıhhatli bir eğitime bağlarken diğer taraftan da nefsi köreltip şehveti frenleyen ve imanı artıracak nitelikte birtakım prensipler koyduğunu söyler. Bu tedbirlere “Ani olarak gözün bir mahreme ilişirse başını derhal çevir, gözlerini indir.”⁴³⁹ emrini örnek gösterir.⁴⁴⁰

2.6.3. وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ (İrizarını Korusunlar)

Ayetteki ferçlerini korumanın neyden olduğu müfessirlerce; zinadan korumak,⁴⁴¹ mahrem yerlerini Allah’ın yasakladığı şeylerden sakınmak,⁴⁴² hem avret yerlerini örtmek hem de zinadan korumak⁴⁴³ olarak yorumlanmıştır. Ayrıca Ebû’l Âliye de bu konuda “Buradaki kasıt kimse görmesin diye mahrem yerleri bakışlardan korumaktır.” açıklamasını yapmıştır.⁴⁴⁴

Kişinin avret yerini bakışlardan koruması ile ilgili Behz b. Hakîm b. Muaviye el-Kuşeyri babasından, o dedesinden rivayetle şöyle dedi: “Ey Allah’ın Resulü! Mahrem yerlerimizden neyi bırakalım neyi gösterelim?” Şöyle buyurdu: “Sen avretini (mahrem yerlerini) eşin ya da cariyen dışında herkesten korumalısın.” Bunun üzerine: “Kişi kendisi gibi bir erkekle beraberse?” dediğinde cevaben: “Eğer hiç kimsenin görmemesini

⁴³⁷ Age, c. 2, s. 94-95.

⁴³⁸ Age, c. 2, s. 95.

⁴³⁹ Müslim, “Âdab”, 10; Ebû Davud, “Nikâh”, 44; Tirmizî, “Edeb”, 28.

⁴⁴⁰ Celal Yıldırım, age, c. 2, s. 95-96.

⁴⁴¹ Mukâtil b. Süleyman, age, s. 238.

⁴⁴² İbnü’l-Arabî, age, c. 3, s. 407.

⁴⁴³ Kurtubî, age, c. 7, s. 413; Sabunî, age, c. 2, s. 135.

⁴⁴⁴ Cessâs, age, c. 3, s. 407; İbnü’l-Arabî, age, c. 3, s. 407.

sağlayabiliyorsan bunu sağla.” dedi. “Peki, adam tek başına ise?” dedim. O: “Allah kendisinden utanılmaya daha layıktır.” dedi.⁴⁴⁵ rivayeti ile Hz. Âişe’nin, Resulullah (s.a.v.) ile kendi halini belirtmek için “Ne ben onunkini gördüm ne de o benimkini gördü.”⁴⁴⁶ demesi aktarılmıştır.⁴⁴⁷

Sabunî, “*İrzlerini korusunlar.*” ayetinin avret yerlerini örtmenin farz olduğuna delil olduğunu, avreti açmanın haram oluşunda ittifak olmakla birlikte sınırları hakkında ihtilaf olduğunu belirtip konuyu dört alt başlıkta incelemiştir.

- Erkeğin erkeğe karşı avreti: Göbekten diz kapağına kadardır. Delil “Bir erkek diğer bir erkeğin avret mahalline, bir kadın da diğer bir kadının avret mahalline bakmasın.”⁴⁴⁸ Hadisi ve Resulullah’ın (s.a.v.) Hz. Ali’ye: “Uyluğunu açma.”⁴⁴⁹ buyurması.⁴⁵⁰
- Kadının kadına karşı avreti: Göbekten diz kapağına kadardır.⁴⁵¹
- Erkeğin kadına karşı avreti: İster mahremi olsun ister yabancı olsun göbekten diz kapağına kadardır. Karı-koca arasında avret mahalli yoktur.⁴⁵²
- Kadının erkeğe karşı avreti: Bu başlık altında Sabunî: “Sahih olan görüşe göre kadının bütün vücudu erkeklere karşı avrettir. Şâfiî ve Hanbelilerin görüşü budur. İmam Malik ve İmam Ebû Hanife’ye göre eller ve yüz hariç bütün vücudu avrettir.” dedikten sonra mezheplere göre delilleriyle birlikte ayrıntılı şekilde açıklama yapmıştır.⁴⁵³ Sabunî içinde yaşadığımız çağda fuhşun alabildiğine yayıldığı, fitne ve fesadın muhakkak olduğu, bu yüzden böyle zamanda korunmak gerektiğini belirtip yüz ve elleri de örtmek gerektiğini şiddetle savunur.⁴⁵⁴

2.6.4. ذَلِكَ أَرْكَى لَهُمْ (Bu Davranış Onlar İçin Daha Nezihdir)

Mukâtil b. Süleyman bu ifadenin (bakışı ve ırzı korumak) onlar için daha hayırlıdır anlamına geldiğini belirtir.⁴⁵⁵

⁴⁴⁵ Buhârî, “Ğusl”, 20; Ebû Davud, “Hammam”, 2; Tirmizî, “Edeb”, 22-39; İbn Mace, “Nikâh”, 28.

⁴⁴⁶ İbn Mace, “Nikâh”, 28.

⁴⁴⁷ Kurtubî, **age**, c. 7, s. 413.

⁴⁴⁸ Müslim, “Hayz”, 17; Ebû Davud, “Hammam”, 2.

⁴⁴⁹ Ebû Davud, “Cenâiz”, 32.

⁴⁵⁰ Sabunî, **age**, c. 2, s. 144.

⁴⁵¹ **Age**, c. 2, s. 145.

⁴⁵² **Age**, c. 2, s. 145.

⁴⁵³ **Age**, c. 2, s. 145-148.

⁴⁵⁴ **Age**, c. 2, s. 149.

⁴⁵⁵ Mukâtil b. Süleyman, **age**, s. 238.

İbnü'l-Arabî bu ifadenin temizliğin anlamlarından en temiz olmayı kastettiğini çünkü bakışını kısıtığında kişinin günahlardan daha temiz ve kulluktaki amellerinde de daha ileride olacağına değinir. Bu yüzden Resulullah'ın (s.a.v.) Hz. Ali'ye şöyle dediğini aktarır: “Ey Ali! Cennette senin bir hazinen var ve sen cennetin iki tarafına da sahipsin. Öyleyse bir bakışı diğeri takip etmesin çünkü birinci bakış senin hakkın olabilirse de ikincisi senin hakkın değildir.”⁴⁵⁶ Müfessire göre böyle yapmak aynı zamanda halin daha düzgün olmasını ve aklın meşgul olmamasını da daha iyi sağlar.⁴⁵⁷

Kurtubî bu ifade ile ilgili “Yani gözün haramdan sakınılması ve mahrem yerlerinin korunması dinleri bakımından daha temizdir ve dünya pisliklerinden daha bir uzaklaştırıcıdır.” yorumunu yapar.⁴⁵⁸

Sabunî: “Yani kalpleriniz için daha temiz ve dininiz için daha berraktır. Bu kelime nefsi saflaştırma ve temizleme anlamına gelen zekât kelimesinden alınmıştır.” der.⁴⁵⁹ Müfessir aynı zamanda bu ifadenin mübalağa ifade ettiğini, bakışı indirmek ve ferici korumanın Mü'min için ahlaksızlıkların kirlerinden temizleyici olduğunu belirtir.⁴⁶⁰

İbnü'l-Arabî bu ayetin açıklamasında İsrailiyatta bulunan bir hikâyeye ile sufilere ait bir hikâyeyi de aktarmıştır.

- İsrailiyatta şöyle bir olay vardır: Bir adam ayakta namaz kılıyorken tek gözü ile bir kadına baktı, hemen başını yere eğdi. Sonra bir tahta parçası aldı ve onunla kadına baktığı gözünü oydu ve işte o haşrolunacak gözün hayırlısıdır.⁴⁶¹
- Sufiler ise şöyle bir hikâyeye anlatır: Bir kadın yolda yürüyordu. Adamın biri evinin kapısına kadar kadını takip etti. Bunun üzerine kadın ona yöneldi ve “Ey falan neden beni takip ediyorsun?” dedi. Adam ona “Gözlerinden hoşlandım” deyince kadın adama “Az bekle.” deyip evine girdi. Sonra gözlerini oyup bir tabağın içerisinde adama getirdi ve şöyle dedi: “Al hoşuna giden şeyi! Benden insanları fitneye düşüren bir şeyi yanımda tutmam.”⁴⁶²

Kurtubî diğer müfessirlerden farklı olarak bu ayetten hamamlarla ilgili bir hükme de varmıştır. İlim adamlarının bu ayeti kerimeye dayanarak peştamalsız hamama girmenin

⁴⁵⁶ Ebû Davud, “Nikâh”, 44.

⁴⁵⁷ İbnü'l-Arabî, **age**, c. 3, s. 407.

⁴⁵⁸ Kurtubî, **age**, c. 7, s. 415.

⁴⁵⁹ Sabunî, **age**, c. 2, s. 135.

⁴⁶⁰ **Age**, c. 2, s. 141.

⁴⁶¹ İbnü'l-Arabî, **age**, c. 3, s. 407-408.

⁴⁶² **Age**, c. 3, s. 408.

haram olup peştemalli girmenin caiz olduğu; kadınlar için de durumun böyle olmakla birlikte evlerinde yıkanmalarını daha uygun bulduklarını belirten Kurtubî bu konudaki görüşleri naklettikten sonra kendi görüşünü “Bu zamanda hamama girmeye gelince fazilet ve din ehli kimselere haramdır. Çünkü insanlar çoğunlukla cahildirler ve hamamın ortasına geldiler mi hükümlere hiç de aldırış etmezler. Peştemallerini bir kenara fırlatırlar.” sözleriyle bildirir.⁴⁶³ Müfessir ayrıca “Hamama girmenin şartları” başlığı altında setr-i avrete riâyet etmekle birlikte on şarta da uyulursa hamama girilebileceğini söyler. Maddelerden konumuzla alakalı olanları şunlardır:

- Sağlam iyi dokunmuş bir peştemal ile avretini örtmeli.
- Gözüne bakılması haram olan bir şey değmesin diye ya yere bakmalı ya da duvara dönmelidir.
- Herhangi bir kimse ona masaj yapacak olursa elinin göbeğinden dizkapağına kadar olan avretine değmesine fırsat vermemelidir.

Müfessir hamama girmekle alakalı Tâvûs’un, Abdullah bin Abbas’dan şöyle dediğini nakletmektedir: “Resulullah (s.a.v.) buyurdu ki: ‘Hamam adı verilen bir evden sakınınız.’ Kendisine ‘Ey Allah’ın Resulu! Orada kirler giderilir, cehennem ateşini hatırlatır.’ denilince ‘O takdirde avretinizi setrederek oraya giriniz.’ buyurdu.”⁴⁶⁴ rivayetini aktarır.⁴⁶⁵

Celal Yıldırım, “İlim adamları bu ayet ve alakalı hadislere dayanarak peştemalsiz hamama girmenin haram olduğuna hükmetmişlerdir.” dedikten sonra Kurtubî’nin tefsirindeki bu kısmı alıntı yapar.⁴⁶⁶

2.7. Nûr Suresi (102/24) 31. Ayet

وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ
بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ
إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ خَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْأَرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوْ
الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَىٰ عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا
الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

⁴⁶³ Kurtubî, *age*, c. 7, s. 413-414.

⁴⁶⁴ Hadisi bu lafızlarla tespit edemedik. Farklı lafızlardaki rivayetler için bkz. el-Hindî, “Taharet” 4. Ebû Davud, “Hamam”, 1; Tirmizî, “Edeb” 43; Nesaî, “Gusl”, 2.

⁴⁶⁵ Kurtubî, *age*, c. 7, s. 415.

⁴⁶⁶ Celal Yıldırım, *age*, c. 2, s. 99-100.

“Mü'min kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. Görünen kısımlar müstesna, ziynetlerini göstermesinler. Başörtülerini ta yakalarının üzerine kadar salsınlar. Ziynetlerini, kocalarından, babalarından, kocalarının babalarından, oğullarından, üvey oğullarından, erkek kardeşlerinden, erkek kardeşlerinin oğullarından, kız kardeşlerinin oğullarından, kendi kadınlarından, ellerinin altında bulunanlardan, erkekliği kalmamış hizmetçilerden yahut henüz kadınların mahrem yerlerine vakıf olmayan erkek çocuklardan başkalarına göstermesinler. Gizledikleri ziynetler bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar. Ey Mü'minler, hep birlikte tövbe ediniz ki kurtuluşa eresiniz!”

2.7.1. Ayetin Nüzul Sebebi

Bu ayetin nüzul sebebi ile ilgili Câbir b. Abdullah'tan gelen şu rivayet aktarılmıştır:

“Esmâ bt. Mersed'in Benî Hârise mevkisinde bir hurmalığı vardı. Kadınlar oraya îzarsız bir şekilde kâkülleleri, sineleri ve ayaklarındaki halhalleri görünür şekilde girerlerdi. Esmâ onlara (veya kendi kendine) “Bu haliniz ne kadar çirkin!” dedi. Bunun üzerine “Mü'min kadınlara da söyle gözlerini sakınsınlar...” ayeti nâzil oldu.⁴⁶⁷

2.7.2. يَغُضُّنَّ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ (Bakışlarını Kısınlar)

“Mü'minlere söyle.” buyruğu umumi olup kadınıyla erkeğiyle bütün Mü'minleri kapsamasına rağmen Allah'ın (c.c.) “Mü'min kadınlara da söyle.” buyurmasının te'kid için özellikle hanımlara hitap etmek üzere geldiği söylenir.⁴⁶⁸

Ayette mahrem yerlerinin korunmasından önce gözün haramdan sakınılmasının emredilmesinin sebebini, görmenin kalbin yol göstericisi olması olarak açıklayan Kurtubî, bununla alakalı şu rivayetleri aktarır:

- “Bakış iblisin zehirli oklarından bir oktur. Kim gözünü sakınırsa Yüce Allah onun kalbine bir tatlılık bırakır.”⁴⁶⁹

⁴⁶⁷ Sabunî, **age**, c. 2, s. 139-140; Celal Yıldırım, **age**, c. 2, s. 101.

⁴⁶⁸ İbnü'l-Arabî, **age**, c. 3, s. 408; Kurtubî, **age**, c. 7, s. 416.

⁴⁶⁹ el-Hindî, “Hudud”, 2.

- Mücâhid der ki: “Kadın geldi mi şeytan onun başı üzerinde oturur ve bakan kimselere onu süsler. Geri gitti mi bu sefer onun kalçaları üzerine oturur ve ona bakanlara, onu süslü gösterir.”
- Halid bin Ebi İmran dedi ki: “Arka arkaya bakışlarını sürdürme. Çünkü kul kimi zaman bir defa bakar da ondan dolayı tıpkı yemeğin bozulup kendisinden istifade edilemeyecek hale gelmesi gibi kalbi de bozulup gider.”⁴⁷⁰

“*Bakışlarını kıssınlar.*” emri kendilerine helal olmayan erkeklere bakmaktan gözlerini sakınsınlar şeklinde yorumlanmıştır.⁴⁷¹ Bununla alakalı şu rivayetler aktarılmıştır:

- Ebû Hureyre’den, Resulullah (s.a.v.): “Muhakkak ki Allah Âdemoğluna zinadan payını yazıp takdir etmiştir, şüphesiz bunu gerçekleştirecektir. Gözler zina eder, onların zinası bakmaktır; eller zina eder, onların zinası tutmaktır; ayaklar zina eder, onların zinası gitmektir; nefis ister ve şehvet duyar (arzular), ferç ise bunu doğrular veya yalanlar.”⁴⁷² buyurmuştur.⁴⁷³
- Zührî yaşları küçük olduğundan dolayı adet olmayanlara bakma hususunda: “Küçük dahi olsa, canın kendilerine bakmayı çektiği kimselerin herhangi bir yerlerine bakmak uygun değildir.” der.⁴⁷⁴
- Atâ bir kimsenin satın almak istemesi dışında Mekke’de satılan cariyelere bakmasını mekruh görmüştür.⁴⁷⁵
- Peygamber’in (s.a.v.) kendisine soru soran Has’amlı kadına bakan el-Fadl’ın yüzünü başka tarafa çevirdiği⁴⁷⁶ rivayet edilmiştir.⁴⁷⁷

Müfessirlerden bazıları bu ayet ve ilgili rivayetlere dayanarak kadınların yabancı erkeklere ister şehvetle ister şehvetsiz bakmalarının caiz olmadığı görüşündedirler. Bunlar erkeğin kadına bakmasının helal olmaması gibi kadının da erkeğe bakmasının helal olmadığını çünkü erkeğin kadına ilgisi ve bakma maksadının kadının erkeğe ilgisi ve bakma maksadı

⁴⁷⁰ Kurtubî, *age*, c. 7, s. 416.

⁴⁷¹ Mukâtil b. Süleyman, *age*, s. 238; İbnü’l-Arabî, *age*, c. 3, s. 409; Kurtubî, *age*, c. 7, s. 416.

⁴⁷² Buhârî, “İsti’zân”, 12, “Kader”, 9; Müslim, “Kader”, 5; Ebû Davud, “Nikâh”, 44.

⁴⁷³ İbnü’l-Arabî, *age*, c. 3, s. 409; Kurtubî, *age*, c. 7, s. 416.

⁴⁷⁴ Kurtubî, *age*, c. 7, s. 416-417.

⁴⁷⁵ *Age*, c. 7, s. 417.

⁴⁷⁶ Buhârî, “Hacc”, 1, “İsti’zân”, 2; Müslim, “Hacc”, 71.

⁴⁷⁷ Kurtubî, *age*, c. 7, s. 417.

aynı olduğunu söylerler.⁴⁷⁸ Ümmü Seleme'den gelen: "Ben ve Âişe -bir rivayette Meymune de- Resulullah'ın yanında idik. İbn Ümmü Mektum onun yanına girmek için izin istediğinde Resulullah bize "Perdenin arkasına geçin." dedi. Biz de "O kör değil mi?" dedik. Bunun üzerine O: "Siz de mi körsünüz? Siz onu görmüyor musunuz?" buyurdu."⁴⁷⁹ rivayetini buna delil kabul ederler.⁴⁸⁰ Bu durumun Fatıma bint Kays'ın iddetini Ümmü Şerik'in evinde geçirdiğini söylediğinde Resulullah'ın ona cevaben; "O kadın, yanına ashabımın gidip geldiği biridir, İbn Ümmü Mektum'un evinde iddetini bekle. Çünkü o âmâ bir adamdır. Elbiseni onun yanında bırakabilirsin."⁴⁸¹ demesine ters düşer diyenlere İbnü'l-Arabî, "Peygamberin Fatıma bint Kays'a Ümmü Şerik'in evinden İbn Ümmü Mektum'un evine taşınmasını emretmesi, bunun onun için Ümmü Şerik'in evinde kalmasından daha iyi ve uygun olmasından ötürüdür. Çünkü Ümmü Mektum'un evine gelenler çok olduğundan onu görenler de çoğalacaktı. İbn Ümmü Mektum'un evinde ise kimse onu görmezdi. Fatıma'nın gözünü İbn Ümmü Mektum'dan sakınması ise daha yakın ve daha uygun düştüğünden Hz. Peygamber ona bu hususta müsaade etmiştir." sözleriyle cevap verir.⁴⁸²

Müfessirlerden bazısı ise kadınların yabancılara arzuyla bakmasının caiz olmadığı, şehvetsiz olursa caiz olduğu görüşündedir.⁴⁸³ Buna "Habeşlilerden bir grup Bayram Günü Mescid-i Saadet'in önünde kılıç kalkan ve mızrak oyunu oynuyorlardı. Resulullah (s.a.v.) onları seyrederken Hz. Âişe validemiz de Resulullah'ı (s.a.v.) siper edip oyunu izliyordu. Yorulup bıkkınlık gelinceye kadar ayrılmadığı halde Resulullah onun bu halini yadırgamadı bilakis oyunun heyecanlı safhalarına onun dikkatini zaman zaman çekti."⁴⁸⁴ hadisini delil getirirler.⁴⁸⁵

2.7.3. وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ (Irzlarını Korusunlar)

Mukâtil b. Süleyman, bunun zinadan korunması anlamına geldiğini belirtir.⁴⁸⁶

Cessâs bu ayetle alakalı Ebû'l Âliye'nin "Kur'ân'da mahrem yerleri korumanın zikredildiği her ayet zinadan korumayı kasteder. Sadece Nûr suresi 30 ve 31. ayetteki

⁴⁷⁸ İbnü'l-Arabî, *age*, c. 3, s. 409; Kurtubî, *age*, c. 7, s. 416.

⁴⁷⁹ Ebû Davud, "Libâs", 33; Tirmizî, "Edeb", 29.

⁴⁸⁰ Kurtubî, *age*, c. 7, s. 417; Celal Yıldırım, *age*, c. 2, s. 101-102.

⁴⁸¹ Müslim, "Talak", 6; Ebû Davud, "Talak", 41.

⁴⁸² İbnü'l-Arabî, *age*, c. 3, s. 409-410; Kurtubî, *age*, c. 7, s. 418.

⁴⁸³ Konyalı Mehmed Vehbi, *age*, s. 173; Celal Yıldırım, *age*, c. 2, s. 102.

⁴⁸⁴ Buhârî, "İdeyn", 2; Müslim, "İdeyn", 4.

⁴⁸⁵ Celal Yıldırım, *age*, c. 2, s. 102.

⁴⁸⁶ Mukâtil b. Süleyman, *age*, s. 239.

hariç. Bunlarda mahrem yerlere kimsenin bakmaması kastedilir.” şeklindeki görüşünün delilsiz bir tahsis olduğunu söyler. Ona göre ayetin zahiri mahrem yerleri; zina, dokunmak ve bakmak gibi haram olan sair şeylerden korumak anlamını gerektirir. Ferçleri koruma hakkında bu konunun dışında zikredilen diğer ayetlerin de bunun gibi olduğunu savunur. Ebû Âliye’nin nazar hakkında tahsisi gerekli görmesini, bakışı indirme emri gelmeden önce olmuş olabileceğini umar. Ayette sadece gözün zikredilmesinin bu durumu gerektirmediğini, gözü kısmakla emredilmiş olmanın ferici bakıştan, zinadan ve diğer mahzurlu şeylerden korumayı engellemediğini belirtir. Bakış yasak ise dokunmanın, kadınla birlikte olmanın yasaklanmış olması kaçınılmazdır. Nitekim bu ikisi bakmaktan daha ağırdır. Bu görüşünü İsra suresi 23. ayetle pekiştirir. Ayette “O ikisine öf bile deme ve onları azarlama.” buyrulmuştur. Bu, böyle söylemekten daha ağır olan dövme ve sövmenin yasak olmasını gerektirir.⁴⁸⁷

2.7.4. وَلَا يُبَيِّنُ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا (Görünen Kısımlar Müstesna, Ziyinetlerini Göstermesinler)

Ayetteki *ziynet* kelimesi Sabunî tarafından “Kadının süslenmek için kullandığı elbise, takı ve bunun dışındaki şeylere denir ki zamanımızda, ‘tecmîl’ (süslenme) kelimesi bunu ifade etmek için kullanılmaktadır.” şeklinde tarif edilmiş,⁴⁸⁸ Allah’ın yarattığı ten güzelliği, boy dengesi, göz büyüklüğü gibi şeylerin de ziynetten olduğu söylenmiştir.⁴⁸⁹

Müfessirler ziyneti iki farklı noktadan yaklaşılarak toplamda dörde⁴⁹⁰ ayırırlar. Birinci kategoriye göre ziynet, yaratılıştan ve sonradan olan şeklinde ikiye ayrılır. İkinci kategoriye göre de zahiri ve bâtını olarak ikiye ayrılır. Bunlara yapılan açıklamalar şu şekildedir:

Yaratılıştan Olan Ziyinet: Bu, kadının yüzüdür ve yüz ziynetin aslını ve yaratılışın güzelliğini ve hayatiyetin manasını ifade eder. Çünkü pek çok menfaat ve ilim edinme yolları ve baştaki yerinin tertibinin güzelliği ve diğer organlarla olan harika uyumuyla tek başına konuluşu yüzde toplanmıştır.

Müktesep (Sonradan Kazanılan) Ziyinet: Bu, kadının yaratılışını güzelleştirmek için yaptığı denemeler, çabalar sonucu ortaya çıkan şeydir. Elbiseler, süs eşyaları, sürme, kına, kemer,

⁴⁸⁷ Cessâs, **age**, c. 3, s. 407.

⁴⁸⁸ Sabunî, **age**, c. 2, s. 135.

⁴⁸⁹ **Age**, c.2, s. 151.

⁴⁹⁰ **Age**, c.2, s. 151.

halhal gibi şeylerdir. Yüce Allah'ın A'râf suresi 31. ayette "Her mescitte (gidişiniz) ziynetlerinizi alın." buyruğu bu kabildendir. Burada elbiseler kastedilir.⁴⁹¹

Ayetteki zahir kelimesinin karşıt anlamlı kelimelerden olduğu, zahir varsa bâtının da olması gerektiğinden hareketle ayette zahir ziynetten bahsedilmesi, bâtın ziynetin de varlığına delil kabul edilmiştir.⁴⁹²

Tesettür konusunda en çok görüş ayrılığına sebep olan noktalardan biri de kendiliğinden görünen zahiri ziynetin ne olduğudur:

İbn Abbas'tan zahiri ziynet hakkında birkaç görüş aktarılmıştır. Bir rivayete göre, yüz ve elde olan kına ve sürme (Mücâhid ve Atâ da bu görüştedir); başka bir rivayete göre el, yüz ve (kaşlı) yüzüktür. Başka bir rivayette ise sürme, bilezik, kolun yarısına kadar olan kına, küpeler⁴⁹³ ve ellerde bulunan büyükçe yüzüklerdir. (Katâde ve Misver bin Mahreme de bu görüştedir.)

Saîd ibn Cübeyr, Atâ ve el-Evzâî'ye göre zahiri ziynet yüz, eller ve elbiseler; Hasan Basri ve İbn Cübeyr'e göre kadının yüzü ve elbiselerinin görünen kısmı; Saîd b. el-Müseyyeb'e göre kadının yüzü; Abdullah İbn Mes'ûd ve İbrahim'e göre de elbisesidir.

Âişe'den (r.a.) zahiri ziynetin, gulb (bilezik gibi kola takılan bir takı) ve (gümüşten kaşsız bir çeşit) yüzük; Ebû Ubeyde'den kaşlı ve kaşsız yüzük olduğu aktarılır.⁴⁹⁴

İbn Atiyye'den zahiri ziynet ile ilgili "Kadın ziynetini göstermemek ile emrolunmuştur. Ziynet sayılabilen her bir şeyi saklamak için gayret göstermelidir. Görünen kısmı; kaçınılmaz olan hareketler halindeki bir zaruret gereğince yahut üstünü başını düzeltmek ve buna benzer hallerdeki zaruret gereğince istisna edilmiştir. Buna göre görünen kısım kadınlar için zaruretin kaçınılmaz kıldığı yerlerdir ve affedilmiş bulunan kısım da budur."⁴⁹⁵ dediği aktarılır.

Eller ve yüzün zahiri ziynet olması ile ilgili bir görüş de eller ve yüzü, yüzük ve sürme olmadığı takdirde zahiri ziynet olarak gören görüştür. Şayet onlarda yüzük ve sürme olursa örtmek gerekir. Bu haldeyken bâtını ziynet olurlar. Bizce de isabetli olan ve tesettürün

⁴⁹¹ İbnü'l-Arabî, **age**, c. 3, s. 410; Kurtubî, **age**, c. 7, s. 418-419; Sabunî, **age**, c. 2, s. 135; Celal Yıldırım, **age**, c. 2, s. 103.

⁴⁹² İbnü'l-Arabî, **age**, c. 3, s. 410.

⁴⁹³ Kulağa takılan küpenin zahiri ziynet sayılması oldukça ilginç bir görüştür. Bu kabul edildiğinde kulağın en azından küpe takılan kısmının da görünebileceğini kabul etmek gerekir. Bu da makul görünmemektedir.

⁴⁹⁴ Cessâs, **age**, c. 3, s. 408; İbnü'l-Arabî, **age**, c. 3, s. 410-411; Kurtubî, **age**, c. 7, s. 418; Celal Yıldırım, **age**, c. 2, s. 102.

⁴⁹⁵ Kurtubî, **age**, c. 7, s. 418.

anlamına ve gayesine uygun olan görüş; eller ve yüzün doğal haliyle zahiri ziynet olduğu görüşüdür.

Taberi, Katâde'den kolun yarısının manası hakkında Peygamber'den (s.a.v.) şöyle dediğini zikretmektedir. “Allah’a ve ahiret gününe iman eden bir kadının ay hali olmaya başladığı takdirde yüzü ve şuraya kadar elleri dışında herhangi bir yerini göstermesi helal olmaz.” Peygamber (s.a.v.) böyle derken kolunun yarısını da eliyle kavradı.⁴⁹⁶

Abdullah ibn Mesud’a göre bâtını ziynet; taç, yüzük ve bilezik;⁴⁹⁷ küpe, kolye, bilezik, halhal ve buna benzer diğerleridir.⁴⁹⁸

İbn Kasım, Malik’ten şöyle rivayet eder: “Kına, zahiri ziynetten değildir.

Kınaya gelince o eğer ayaklara yakılmışsa bâtını ziynettir.”⁴⁹⁹

Bileziğin görünen kısma dâhil olup olmaması hakkındaki görüş farklılıkları şu şekildedir:

- Hz. Âişe: “Bilezik görünen süstendir. Çünkü o ellerdedir.” Bunlara göre bileziğin görünmesi caiz olunca bileğin yarısına kadar olan kısmın görülmesinde de bir beis yoktur. Şu hadisi delil getirmişlerdir. “Hz. Peygamber ‘Allah’a ve ahiret gününe iman eden bir kadına, bülüğa erince yüzünden ve iki elinden başka yerini (yabancı erkeklere) göstermesi helal olmaz buyurdu’ ve iki elini deyince bileğinin yarısına kadar olan kısmını tuttu.”
- Mücâhid: “O bâtını, gizlenmesi gereken ziynettendir, çünkü o ellerin dışındadır. O kollara takılır.”⁵⁰⁰ “Hz. Ebû Bekir Sıddık’ın muhterem kerimesi Esmâ üzerinde beden hatları görünecek vasıfta ince bir elbise olduğu halde hane-i saadete geldi. Onun bu halini gören Resulullah yüzünü çevirdi ve ‘Ey Esmâ! Hakikat kadın bülüğa erince ondan ancak yüz ve iki elin görülmesi uygun olur.’⁵⁰¹ buyurdu.”⁵⁰²

Müfessirlerin “*Kendiliğinden görünen*” ile ilgili görüşlerine geçecek olursak; Mukâtil b. Süleyman, kendiliğinden görünen kısmı “Eller ve yüz” olarak yorumlar.

⁴⁹⁶ Age, c. 7, s. 418.

⁴⁹⁷ Cessâs, age, c. 3, s. 408.

⁴⁹⁸ İbnü’l-Arabî, age, c. 3, s. 411.

⁴⁹⁹ İbnü’l-Arabî, age, c. 3, s. 411; Kurtubî, age, c. 7, s. 419.

⁵⁰⁰ İbnü’l-Arabî, age, c. 3, s. 411; Kurtubî, age, c. 7, s. 419; Celal Yıldırım, age, c. 2, s. 103.

⁵⁰¹ Ebû Davud, “Libâs”, 32.

⁵⁰² Celal Yıldırım, age, c. 2, s. 103.

“Ziynetlerini göstermesinler” ifadesini ise “Yüzün ziyneti sürme; ellerin ziyneti kına ve yüzüktür. Kadının bunlar dışındaki ziynetini yabancı birine göstermesi helal olmaz.” şeklinde açıklar.⁵⁰³

Cessâs, bu ifade ile ilgili şu açıklamayı yapar: “Ashabımız dedi ki: Kastedilen yüz ve ellerdir. Çünkü sürme yüzün, kına ve yüzük ise ellerin ziynetidir. Nitekim Yüce Allah yüzün ve ellerin ziynetine bakmayı mübah saydı. Bu ise yüz ve ellere bakmanın mübahlığını kaçınılmaz kıldı. Aynı şekilde yüz ve ellerin kadının avreti olmadığına da delil olur. Kadın yüzü ve elleri açık olarak namaz kılar. Şâyet bunlar avret olsaydı, avret sayılan yerleri örttüğü gibi bunları da örtmesi gerekirdi.”⁵⁰⁴

el-Kiyâ el-Herrâsî ayette elbisenin açıkta kalan yerinin ve bilezik, halhal, yüzük gibi şeyler dışındakilerin kastedildiğini söyler.⁵⁰⁵

İbnü'l-Arabî'ye göre kendiliğinden görünen; yüz, eller ve onlarda bulunan şeylerdir. Onlar namazda, ihramda ve âdetten görünürler.⁵⁰⁶

Kurtubî ziynetin gösterilmesinin yasaklanma sebebini fitneye düşmekten ve düşürmekten sakınmak olarak açıklayıp kendiliğinden görünen ile ilgili görüşünü şu sözlerle aktarır:

“Yüz ve ellerin hem âdet itibariyle, hem de namazda ve hacda ibadet esnasında görülmeleri çoğunlukla rastlanılan bir durum olduğundan dolayı bu istisnanın yüz ve ellere râci olması uygun düşmektedir. Buna da Ebû Davud'un rivayet ettiği şu hadis delil teşkil eder. “Âişe'den, Ebû Bekir'in kızı Esmâ üzerinde şeffaf elbiseler olduğu halde Resulullah'ın (s.a.v.) huzuruna girdi. Resulullah (s.a.v.) ondan yüzünü çevirip ona “Esmâ! Kadın ayhali olmaya başladı mı onun şu kısmı müstesna görülmesi uygun olmaz.” deyip yüz ve ellerini işaret etti.⁵⁰⁷ Bu ihtiyat açısından daha güçlü görülmektedir. İnsanların fesada düşmelerini göz önünde bulundurarak kadın, ziynetinin görünen kısmı sayılan yüz ve ellerinden başkasını göstermemelidir.”⁵⁰⁸

Mehmed Vehbi eller, ayaklar ve yüzü gösterilmesi zaruri olan yerler kabul edip “Durumun gerektirmesi ve zamana göre kolaylık için bu azalar avret yeri sayılmamıştır.” der.⁵⁰⁹

İbn Huveyzimendâd'dan şu görüş aktarılır: “Kadın güzel olup da yüz ve ellerinden ötürü fitneden korkulacak olursa bunları da örtmesi gerekir. Şâyet yaşlı yahut çirkin kabul edilen biri ise yüz ve ellerini açması caiz olur.”⁵¹⁰

⁵⁰³ Mukâtil b. Süleyman, **age**, s. 240.

⁵⁰⁴ Cessâs, **age**, c. 3, s. 408.

⁵⁰⁵ el-Kiyâ el-Herrâsî, **age**, c. 4, s. 312.

⁵⁰⁶ İbnü'l-Arabî, **age**, c. 3, s. 411.

⁵⁰⁷ Ebû Davud, “Libâs”, 32.

⁵⁰⁸ Kurtubî, **age**, c. 7, s. 418.

⁵⁰⁹ Konyalı Mehmed Vehbi, **age**, s. 173.

⁵¹⁰ Kurtubî, **age**, c. 7, s. 418.

Sabunî ise “*illâ mâ zahera minhâ*” ile ilgili tercihini bu ayete yaptığı açıklamada dile getirmeksizin “Bazılarına göre bununla kına, sürme, yüzük ve elbise gibi gizlenmesi mümkün olmayan şeyler kastedilmiştir. Bir görüşe göre de bilakis kasıt olmaksızın istek dışı görünen kastedilmiştir. Başka bir görüşe göre ise yüz ve eller kastedilmiştir.” şeklinde görüşleri aktarmıştır.⁵¹¹ Ahzâb suresi 59. ayeti ele alırken kendiliğinden görünen ifadesini; istemeden, kasıt olmaksızın görünen kısım olan cilbapın dışı olarak tarif etmiştir. Bunu da cilbapın cazip renkli kumaştan ve süslü olmamasına delil kabul etmiştir.⁵¹² Müfessir ayrıca “Burada ziynet göstermek yasaklandığına göre ziynet takılan yerlerin gösterilmesi zaten yasaktır.” çıkarımında bulunur.⁵¹³ Yüzü açmak konusuna özel “*Yüzü açmak bidattır*” şeklinde bir başlık açmış ve bu başlık altında yüzün avret olmadığını söyleyenleri ağır cümlelerle eleştirmiştir:

“Din namına Müslüman kadınları yüzlerini açmaya çağıran bu kişilere hayret ediyorum ki onlar erkeklerin bozulduğu, gençlerin yoldan çıktığı, utanmazlık, günah ve fesadın çoğaldığı bu asırda kadınlara yüzlerindeki örtüyü çıkarmayı güzel gösteriyorlar.

Bu müceddid ve asrın müctehidlerine sesleniyorum. Yavaş olun! Siz gerçekten büyük hata ediyorsunuz, İslam’ı ve şeriatın hükümlerini doğru anlamaktan sapıyorsunuz. Onlarla akli ve şeri mantıkla konuşuyorum ki bu ikisi delil ve kanıt olarak yeter.

Fakihlerden yüzün avret olmadığını söyleyenler fitneden emin olmayı şart koşturmuş. Eğer fitneden korkulursa yüzün açılması haramdır. Peki, bu zamanda fitneden emin olunabilir mi?

İslam kadına saçlarını ve ayaklarını örtmesini emrederken yüzünü ve ellerini açmasına izin vermesi düşünülebilir mi? Fitneye sebep olma bakımından hangisi daha büyüktür, yüz mü ayak mı?

Ey modernistler! Akıllı olun ve dini konularda insanları kandırmayın. O İslam ki halhale sesi duyulmasın, erkeklerin duyguları harekete geçmesin diye ayakları yere vurmaya, ziynetleri göstermeyi yasaklamıştır. Böyleyken güzelliğin aslı ve fitnenin kaynağı olan yüzü açmaya müsaade eder mi?”⁵¹⁴

Cessâs, Hanefî âlimlerin ayetin bu kısmını aynı zamanda yabancı erkeğin kadının yüzüne ve ellerine şehvetsiz bakması caiz oluşuna delil saydıklarını; buralara arzu duyarak bakmanın ise onunla evlenmek istemesi ya da kadına şahitlik etmek ya da hâkimin kadının ikrarını duymak istemesi gibi bir özür olursa caiz kabul ettiklerini aktarır. Yüze şehvetle bakmanın caiz olmadığına dair şu hadisleri delil getirir:

⁵¹¹ Sabunî, **age**, c. 2, s. 136.

⁵¹² **Age**, c. 2, s. 360.

⁵¹³ **Age**, c. 2, s. 141.

⁵¹⁴ **Age**, c. 2, s. 163.

- Resulullah (s.a.v.) Hz. Ali'ye: "Ey Ali! Bir bakışı diğeri takip etmesin. Çünkü birinci bakış hakkınsa da diğeri değildir."⁵¹⁵
- Cerir, Resulullah'a (s.a.v.) aniden bakış hakkında sorduğunda "Bakışını çevir."⁵¹⁶ dedi ve yüz ve diğeri yerleri arasında ayırım yapmadı. Bu onun şehvetle bakmayı kastettiğine delil olur. "Birinci hakkındır." dediği gibi. Çünkü birinci bakış zaruridir. "İkicisi hakkın değildir." Çünkü o isteğe bağlıdır.⁵¹⁷
- Resulullah (s.a.v.): "Gözler zina eder, eller zina eder, ayaklar zina eder, ferç ise bunların hepsini ya doğrular ya da yalanlar."⁵¹⁸ buyurmuştur.⁵¹⁹

Müfessir, şehvet duyma korkusu olsa bile yüze ellere bakmanın mübah sayıldığına dair şu rivayetleri kaydetmiştir:

- Ebû Hureyre'den rivayet edilen hadise göre bir adam Ensar'dan bir kadınla evlenmek istedi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) ona: "Ona bak. Çünkü Ensar'ın gözlerinde bir şey vardır."⁵²⁰ yani küçüklük vardır.
- Câbir, Nebî'den (s.a.v.) rivayet etti: "Sizden biri, bir kadına talip olduğunda onun hoşuna gidecek ve kendini ona çekecek yerlerine bakma imkânı bulursa baksın."⁵²¹
- Âsım el-Ahval, Bekir b. Abdullah'tan, o da Muğire b. Şu'be'den şöyle dedi: "Bir kadına talip olmuştuk. Resulullah (s.a.v.) "Ona baktın mı?" dedi. "Hayır." dedim. O: "Bu aranızı bulmada birleştirmede daha uygundur, daha etkili bir yoldur."⁵²² buyurdu.⁵²³
- Ahzâb suresi 52. ayette: "Bundan sonra sana kadınlar helal olmaz, güzellikleri hoşuna gitse bile kadınlarını başka eşlerle değiştirmen de helal olmaz." buyrulur. Hoşlanma ise kadınların yüzlerini görmeden meydana gelmez.⁵²⁴

Cessâs, İbn Mes'ûd'un görünen ziyneti elbiseler olarak açıklamasını ise anlamsız bulur. Onun bu görüşüne şöyle cevap verir: "Malumdur ki ziynetin zikredilmesinden kastedilen ziynetin takıldığı organdır. Görmez misin ki süslenilen süs eşyalarını kadın onları

⁵¹⁵ Ebû Davud, "Nikâh", 44; Tirmizî, "Edeb", 28.

⁵¹⁶ Müslim, "Âdab", 10; Ebû Davud, "Nikâh", 44; Tirmizî, "Edeb", 28.

⁵¹⁷ Cessâs, **age**, c. 3, s. 408.

⁵¹⁸ Buhârî, "Kader", 9; Müslim, "Kader", 5.

⁵¹⁹ Cessâs, **age**, c. 3, s. 409.

⁵²⁰ Müslim, "Nikâh", 12.

⁵²¹ Ebû Davud, "Nikâh", 18.

⁵²² Tirmizî, "Nikâh", 5; İbn Mace, "Nikâh", 9.

⁵²³ Cessâs, **age**, c. 3, s. 408.

⁵²⁴ **Age**, c. 3, s. 409.

giymemişse adamın görmesi caizdir. Bu yüzden bildik ki kastedilen ziynet yerleridir. Ayetin düzeninde bundan sonra “Ziynetlerini kocaları dışında göstermesinler.” söylemesi gibi kasıt ziynet yerleridir. Onun elbiseler olarak tevil edilmesi anlamsızdır. Elbiseyi kadının üzerinde görmek giyilmemiş elbise görmek gibidir.”⁵²⁵

Hanefî âlim Cessâs, hatırlanacağı üzere Ahzâb suresi 59. ayetin açıklamasında cilbapın yüzü örtmesi gerektiğini söylemişti. Bu ayette ise el ve yüze şehvetsiz bakılabileceğine dair delillendirmelerde bulunması, yüzün örtülmesi gerektiği görüşüyle tezat teşkil etmektedir. Bu tezat müfessirin taassup derecesinde bağlı olduğu mezhebinin görüşü ile kendi görüşü arasında kaldığını ve ikisinden de vazgeçemediğini göstermektedir.

Ayette geçen kendiliğinden görünen ile ilgili aktarılan “Bütün görüşler toparlandığında kadının eli ve bileğinden itibaren kolunun bir kısmını, yüzünü, ayaklarını ve bu organlarında mevcut olan takı, kına gibi süslerini göstermesinde bir mahzur yoktur.”⁵²⁶ denilebilir. Bu cümle konu hakkındaki en geniş çerçeveyi çizmek bakımından faydalı olsa da bu geniş çerçeveye göre sağlanmış giyim şekli tesettürü sağlama noktasında problemlili görünmektedir. Kollarının bir kısmını, buralara takılan bilezik vb. ziynetlerle açıkta bırakan; eller ve yüzünde günümüzde kına, sürme ve yüzükten ibaret olmayıp adlarını sayamayacağımız çeşitlilikteki ziynet eşyalarından kullanan ve bu şekilde yabancı erkeklerin içine çıkan bir kadın, giydiği kıyafet çarşaf dahi olsa bu görüntüsü ile örtünmekten daha çok görünür olmaktadır. Kadının süslenip bezenerek toplum içine çıkması ve bu haliyle bakışları üzerine çekmesi ise tezin ilgili yerlerinde aktarıldığı üzere teberrüc olarak kabul edilmiştir. Nitekim kişinin kıyafeti kadar takıları ve makyajı da bir mesaj içermekte, kalbinde hastalık bulunan kötü niyetli kişilerin olumsuz duygular beslemesine sebep olmaktadır. Bu hal de tesettür emrinin amacına aykırılık teşkil etmektedir.

Müfessirlerce de farklı görüşlerin aktarıldığı ayetteki *kendiliğinden görünen kısmı* ifadesinden ilginç bir şekilde tesettürde gelenek ve göreneğin esas olduğu fikrini çıkarıp açık kalacak yerlerin geleneğe göre belirleneceğini söyleyenler de olmuştur.⁵²⁷

⁵²⁵ Age, c. 3, s. 409.

⁵²⁶ Bedriye Yılmaz, age, s. 84-85.

⁵²⁷ Mehmet Dağ, “İslamda Örtünme Üzerine”, *İslami İlimler Enstitüsü Dergisi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1982, s. 190.

2.7.5. وَلَيُضِرَّنَّ بِخُمْرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ (Başörtülerini Yakalarının Üzerine Kadar Salsınlar)

Bu emrin arka planı ile ilgili “Bu ayeti kerime inmeden önce kadınların giydikleri elbiselerin cübbenin cebi gibi bir cebi olup, kadın o elbiseyi giydiğinde boynu ve sinesi açık kalırdı. Kadınlar o dönemde başörtülerini sırtlarının arka tarafına salıverirlerdi. Böylelikle boyun, gerdan, göğüs kısımları ve kulakları örtülmeksizin açıkta kalırdı. Bu açıklık ahlaksızlıkların daha fazla dikkatini çekeceğinden Cenab-ı Hak başörtülerini yakalarının üstüne gelecek şekilde örtüp salsınlar emrini indirdi.” denir.⁵²⁸

Ayette geçen *cüyûb* kelimesi *ceybin* çoğulu olup gömlek ya da entarinin baştan geçirmek için kesildiği yer olan yakalar; boyunlar ve sineler anlamına gelir.⁵²⁹ *Humur* kelimesi ise *himârın* çoğulu olup kadının kendisiyle başını örttüğü başörtüsü anlamına gelir.⁵³⁰

Bu ifadedeki “darabe” kelimesinde “bi” harfi ceri, “alâ” harfi cerinin yerine kullanılmıştır. Böylece atmak, bırakmak, koymak anlamını içine alır.⁵³¹ Ve bu ifade “Başörtülerini boyun ve sinelerinden bir şey görünmesin diye sinelerinin üzerine koysunlar, sarkıtsınlar.” anlamına gelir.⁵³²

Bu ayetin uygulanışı ile ilgili şu rivayetler aktarılmıştır:

Safiye binti Şeybe, Âişe’den (r.a.): “Ensar kadınları ne iyi, ne güzel kadınlardı. Hayâları onların din konusunda bilgi edinmelerine ve soru sormalarına mani olmadı. Nûr suresi nâzil olduğunda kuşaklarını ayırmaya kastettiler ve onu yarıp onunla başlarını örttüler.”⁵³³ dediğini rivayet etti.⁵³⁴

Hiz. Âişe: “Allah ilk muhacir hanımlarına rahmet etsin. Başörtülerini yakalarının üzerine indirsinler.” ayeti nâzil olduğunda mırıltılarını (eteklik, peştamal, yünden bir giysi) yardılar. Bir rivayette de îzarlarını yardılar ve onunla başlarını örttüler.”⁵³⁵ dedi.⁵³⁶

Hiz. Âişe’nin şu: “Resulullah (s.a.v.) sabah namazını kılarken kadınlar örtülerine bürünmüş olarak geldiler, karanlıktan tanınmıyorlardı.”⁵³⁷ Yani biri diğerinden ayırt edilmiyordu.⁵³⁸

⁵²⁸ Cessâs, *age*, c. 3, s. 409; Kurtubî, *age*, c. 7, s. 419; Celal Yıldırım, *age*, c. 2, s. 104.

⁵²⁹ İbnü’l-Arabî, *age*, c. 3, s. 411; Kurtubî, *age*, c. 7, s. 419; Sabunî, *age*, c. 2, s. 136.

⁵³⁰ İbnü’l-Arabî, *age*, c. 3, s. 411; Kurtubî, *age*, c. 7, s. 419; Sabunî, *age*, c. 2, s. 136; Celal Yıldırım, *age*, c. 2, s. 104.

⁵³¹ Sabunî, *age*, c. 2, s. 141.

⁵³² Mukâtil b. Süleyman, *age*, s. 240; Sabunî, *age*, c. 2, s. 141; Celal Yıldırım, *age*, c. 2, s. 104.

⁵³³ Buhârî, “Tefsir”, 229; Ebû Davud, “Libâs”, 30.

⁵³⁴ Cessâs, *age*, c. 3, s. 409.

⁵³⁵ Buhârî, “Tefsir”, 229; Ebû Davud, “Libâs”, 31.

⁵³⁶ İbnü’l-Arabî, *age*, c. 3, s. 411; Kurtubî, *age*, c. 7, s. 419.

Âişe'nin (r.a.) huzuruna kardeşi Abdurrahman'ın kızı Hafsa boynunu ve boynunda bulunanları gösterecek şekilde şeffaf bir örtü giyinmiş olduğu halde girdi. Âişe (r.a.) bunu alıp yırttı: “Başörtüsü; örten (alttakini göstermeyen) kalın bir şeyden olup yakanın üzerinden geçirilirse ancak başörtüsü olabilir.”⁵³⁹ dedi.⁵⁴⁰

Müfessirler bunları sinenin, göğsün ve boynun avret olduğuna, boynu ve sadrı örtmenin gerektiğine ve yabancı erkeklerin buralara bakmasının caiz olmadığına delil sayarlar.⁵⁴¹

Bu ayet-i kerimede yakanın elbisede göğüs mahallinde olacağına delil olduğunu söyleyen Kurtubî, selefın elbiselerinde yakaların bu şekilde olmasını ve Buhârî'nin de “Gömleğin ve başka giyeceklerin yakasının göğüs kısmında olduğuna dair” diye bir başlık açmasını da buna delil sayar.⁵⁴²

Ayette geçen “*Başörtülerini yakalarının üzerine bıraksınlar.*” ibaresi, görüş farkı olmaksızın müfessirlerce başla birlikte boyun ve sinelerin de kapatılması gerektiği şeklinde anlaşılmıştır. Çünkü Arap kadınları başörtüsü kullanmakla birlikte bu örtüyü sırtlarına sarkıtıp boyun ve sinelerini açık bırakmakta idiler. Kur'an, bu emirle toplumda zaten var olan başörtüsünün kullanılış şeklindeki yanlışlıkları düzeltme yoluna gitmiştir. Bu ayet açık bir şekilde başörtüsünün farzıyetini ortaya koyarken ve tarih boyunca her devirde inanan Müslüman kadınlar tarafından bu şekilde uygulanmasına rağmen modern dönemde Kur'an'da başörtüsü olmadığına dair fikirler ortaya atıp delillendirmeye çalışanlar olmuştur. Konumuz başörtüsünün farz olduğunu ispat olmadığı için bu fikirlere yer verip aksini ispat çabasında bulunmayacağız.⁵⁴³

2.7.6. وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ (Ziynetlerini Kocalarından Başkasına Göstermesinler)

“Ziynetlerini göstermesinler.” ile Mukâtil b. Süleyman'a göre cilbaplarını;⁵⁴⁴ Sabunî'ye göre cilbaplarını ve başörtülerini çıkarmasınlar,⁵⁴⁵ kastedilir.

⁵³⁷ Buhârî, “Mevakıtüs-salât”, 27; Müslim, “Mescid ve Mevakıtüs-salât”, 40.

⁵³⁸ İbnü'l-Arabî, *age*, c. 3, s. 412.

⁵³⁹ Mâlik, “Libâs”, 4.

⁵⁴⁰ Kurtubî, *age*, c. 7, s. 419.

⁵⁴¹ Cessâs, *age*, c. 3, s. 409; İbnü'l-Arabî, *age*, c. 3, s. 412.

⁵⁴² Kurtubî, *age*, c. 7, s. 420.

⁵⁴³ Başörtüsünün Kur'an'da olmadığı iddiasında olanların görüşleri ve onlara karşı yapılan savunmalar için bkz. Bedriye Yılmaz, *age*, s. 240-248; Nihat Dalgın, *age*, s. 299-324.

⁵⁴⁴ Mukâtil b. Süleyman, *age*, s. 240.

⁵⁴⁵ Sabunî, *age*, c. 2, s. 37.

Cessâs ayette kastedilenin ziynet yerleri olarak sayılan yerlerin yüz, el, kol, boyun ve baldır olduğu görüşündedir. Sebebini açıklarken; “Çünkü gulb (bilezik gibi kola takılan bir takı) ve bilezik kolda olup pazu pazubendin, boyun ve göğüs kolyenin, baldır da halhalın yeridir.” der ve bundan bu ayette bahsedilen kişilerin bu yerlere bakmasının mübah olduğu çıkarımını yapıp kol, boyun ve baldırın bânîni ziynet yerleri olduğunu belirtir. Çünkü Allah (c.c.) ayetin başında yabancı erkeklere zahiri ziynetin mübahlığından özellikle bahsetmişti. Ve koca ve evlenilmesi yasak olanların bânîni ziynete bakmasını mübah kıldı. İbn Mes’ûd ve Zübeyr’in ziynet olarak “küpe, kolye, yüzük ve halhal” olduğu şeklindeki görüşüne de burada yer verir.⁵⁴⁶

Allah Teâla en genel anlamıyla ziynetin izharını haram kılıp bundan on iki grubu istisna tutmuştur. Sabunî ayette istisna tutulan kişilere ziynetlerini açabilme izninin sebebini; “Buna müsaade edilmesinin illeti yakınlık, akrabalık sebebiyle bu kişilerin kadınların yanına çokça girmesi ve kadınları görmesi, bu kişilerle beraber yaşamalarından dolayı doğan zorunluluk ve fitne uyanmasının söz konusu olmamasıdır” şeklinde açıklar.⁵⁴⁷

İstisna tutulanlardan birinci grupta olan *ba’l* kelimesi, bazı müfessirlere göre hem eş hem de efendi;⁵⁴⁸ bazı müfessirlere göre koca⁵⁴⁹ anlamında kullanılmıştır. Müfessire göre koca ve efendi kadının ziynetini ve ziynetten de fazlasını gören kişilerden olup kadının bedeninin tamamına bakma ve lezzet alma bakımından kocaya helaldir ve bu durum sadece kocaya ve efendiye mahsustur. Buna delil olarak da “*Onlar ki iffetlerini korurlar sadece eşleriyle veya ellerinin altında olanlarla yetinirler, bundan dolayı da kınanacak değillerdir.*”⁵⁵⁰ ayetlerini gösterir.⁵⁵¹

Müfessirler kocanın karısının avret yerine bakmasının caiz olup olmaması ile ilgili şu iki görüşü aktarırlar:

- Caizdir. Çünkü onun karısından lezzet alması caiz olduğuna göre bakmak özellikle caizdir.

⁵⁴⁶ Cessâs, **age**, c. 3, s. 409.

⁵⁴⁷ Sabunî, **age**, c. 2, s. 151.

⁵⁴⁸ İbnü’l-Arabî, **age**, c. 3, s. 412; Kurtubi, **age**, c. 7, s. 420; Celal Yıldırım, **age**, c. 2, s. 105.

⁵⁴⁹ Mukâtil b. Süleyman, **age**, s. 241; Cessâs, **age**, c. 3, s. 409; Sabunî, **age**, c. 2, s. 137; Konyalı Mehmed Vehbi, **age**, s. 179.

⁵⁵⁰ Mü’minun/5-6.

⁵⁵¹ İbnü’l-Arabî, **age**, c. 3, s. 412; Kurtubi, **age**, c. 7, s. 420.

- Caiz değildir. Çünkü Hz. Âişe kendisi ve Resulullah'ın durumunu söz konusu ederken: “Ne ben onunkini gördüm ne de o benimkini.”⁵⁵² demiştir.⁵⁵³

Birinci görüşü daha doğru bulurken ikinci görüşün edebe ve ciddiyete daha uygun olduğunu⁵⁵⁴ kabul edenlerin yanında Kurtubî'den oldukça farklı bir yorum gelmiştir. O, kendi görüşünü Peygamber'den şöyle dediği rivayet edilmektedir: “Ferce bakmak körlüğe sebeptir.”⁵⁵⁵ yani bakanın kör olmasına sebep teşkil edebilir. Denildiğine göre onlardan doğacak çocuk kör doğar.”⁵⁵⁶ sözleriyle aktarır.⁵⁵⁷

2.7.7. أَبَائِهِ (Babaları)

İbnü'l-Arabi lezzet alma konusunda kimsenin koca ile bir olamayacağı gibi bakış konusunda da bir olamayacağını belirtir ve ziynetten babaya neyin açılacağı konusunda üç farklı görüş aktarır:

- Baştır. Bu Katâde'nin görüşüdür.
- Bilezik, kolye ve küpedir. Halhalını ve saçını ise gösteremez. Bu İbn Abbas'ın görüşüdür. Bunun bir benzeri de İbn Mesud'dan gelmiştir.
- Başında başörtüsü ve peçe olduğunda babasına karşı peçesini açar. Bu yakın olan manadır. Nitekim bâtinî ziynete bakmak, beraber yaşamanın getirdiği zorunluluktan dolayı ve şeriatın düzenlediği mahremiyet sebebiyle baba için caizdir. Nitekim kadına babanın bakışı şehvetle değildir.⁵⁵⁸

Mehmed Vehbi, babalar ifadesinin dedeleri de kapsadığını belirtir. Kadının dayısı ve amcasının ise baba makamında oldukları için ayette açıkça zikrolunmadığını aktarır.⁵⁵⁹

Sâbûnî ayette amca ve dayının zikredilmediğini çünkü onların baba hükmünde olduğunu söyler. Buna da Bakara suresi 133. ayette İsmail (s.a.) Yakub'un (s.a.) amcası olduğu halde baba olarak nitelenmesini delil gösterir. Resulullah'ın (s.a.v.) “Neseb olarak haram olanlar

⁵⁵² İbn Mace, “Nikâh”, 28.

⁵⁵³ İbnü'l-Arabî, **age**, c. 3, s. 412; Kurtubî, **age**, c. 7, s. 421; Celal Yıldırım, **age**, c. 2, s. 105.

⁵⁵⁴ İbnü'l-Arabî, **age**, c. 3, s. 412; Celal Yıldırım, **age**, c. 2, s. 105.

⁵⁵⁵ Beyhakî, “Nikâh”, 77.

⁵⁵⁶ Kurtubî, **age**, c. 7, s. 421;

⁵⁵⁷ Kurtubî tefsirinin Türkçe tercümesinde mütercim, Kurtubî'nin naklettiği bu hadisin uydurma olduğu notunu düşer. Bkz. Kurtubî, **el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân**, ter: M. Beşir Eryarsoy, Buruc Yayınları, İstanbul 2001, c. 12, s. 363.

⁵⁵⁸ İbnü'l-Arabî, **age**, c. 3, s. 413.

⁵⁵⁹ Konyalı Mehmed Vehbi, **age**, s. 179.

emzirme yoluyla da haramdır.” hadisinden delille süt yoluyla olan aynı akrabaların da kadının mahremleri olduğunu söyler.⁵⁶⁰

2.7.8. أَبَاءُ بُعُولَتِهِنَّ (Kocalarının Babaları)

Kayınbaba ile ilgili İbnü'l-Arabî, Eyyub es-Sihteyanî'den “Said b. Cübeyr’e; ‘Adam gelininin saçına bakıyor.’ dedim. Bunun üzerine sonuna kadar bu ayeti okudu ve; ‘Bunda bir şey görmüyorum.’ dedi.” açıklamasını aktarır.⁵⁶¹

“Muhakkak ki hamv (kocanın erkek akrabaları) ölümdür.”⁵⁶² hadisinde kayınbabanın kastedildiğini düşünen bazı kişilerin bu hadisi “Ölüden nasıl ki sakınmak gerekmiyorsa kayınbabadan da sakınmaya gerek yoktur çünkü gelin onun kızı konumundadır.” şeklinde yorumladıklarını da aktarır.⁵⁶³ Hadista geçen “hamv” kelimesinden maksat kocanın babası, dedesi ve oğlu dışındaki erkek akrabalarıdır.⁵⁶⁴ İbnü'l-Arabî, hadisteki ölüm kelimesinin Arapların örnek olarak verdikleri bir kelime olduğunu belirtir. “Nitekim "arşlan ölümdür" derler, yani "arşlana yaklaşımda ölüm var" demektir. Bu durumda hadisin ma'nâsı şöyle olur. "Kadın, kocasının yakınıyla yalnız kalmaktan sakınsın, tıpkı ölümden sakındığı gibi." Çünkü bu aileyi yıkıma götüren şeylere sebep olabilir.” açıklamasında bulunur.⁵⁶⁵

2.7.9. أَبْنَائِهِنَّ (Oğulları)

Mukatıl bu kelimenin başka kocadan olma oğullar anlamına geldiğini aktarır.⁵⁶⁶ Mehmed Vehbi, oğullar kelimesinin torunları da kapsadığını söyler.⁵⁶⁷

Bununla ilgili şu rivayetler aktarılmıştır:

İbrahim'den erkeğin annesinin, kız kardeşinin, teyzesinin, halasının saçına bakmasında bir problem olmadığı,⁵⁶⁸ bacaklarına bakmasının ise kerih olduğu rivayet edildi. Cessâs ayet gereğince bunların arasında (saç ve baldır) fark olmadığı görüşündedir.⁵⁶⁹

⁵⁶⁰ Sabunî, **age**, c. 2, s. 152.

⁵⁶¹ İbnü'l-Arabî, **age**, c. 3, s. 413.

⁵⁶² Tirmizî, “Radâ”, 16.

⁵⁶³ İbnü'l-Arabî, **age**, c. 3, s. 413.

⁵⁶⁴ Bedriye Yılmaz, **age**, s. 91.

⁵⁶⁵ İbnü'l-Arabî, **age**, c. 3, s. 413.

⁵⁶⁶ Mukâtil b. Süleyman, **age**, s. 241.

⁵⁶⁷ Konyalı Mehmed Vehbi, **age**, s. 179.

⁵⁶⁸ İbnü'l-Arabî, **age**, c. 3, s. 414.

⁵⁶⁹ Cessâs, **age**, c. 3, s. 410.

Tâvûs'tan ve Şa'bî'den ise erkeğin, kızının ve kız kardeşinin saçına (uzun müddet yoğun bir şekilde) bakmasının kerih olduğu rivayeti aktarılır. Cessâs: “Bize göre bu, şehvet duyulmasından korkma halinde geçerlidir. Çünkü şehvetten emin olma halinde böyle olsaydı ayet ve sünnete ters olurdu. Yabancı ve mahrem eşit olmuş olurdu. Aynı şekilde ayet kadınların değil erkeklerin bakışına mahsustur. Çünkü erkeklerde olduğu gibi kadının da kadına göbekten yukarısı ile diz kapağından aşağısına bakması caizdir. Kadın kadına göbekten diz kapağına kadar olanı ise mahzurludur.” açıklamasında bulunur.⁵⁷⁰

2.7.10. أَبْنَاءُ بُعُولَتِهِنَّ (Kocalarının Oğulları)

Mukâtil, bununla kocalarının başka kadından olma oğullarının kastedildiğini söyler.⁵⁷¹

Cessâs, Süfyan'ın Mansur'dan, O'nun da İbrahim'den: “Kolunun üst kısmında olan yerler olan kulak ve başa bakabilir.” şeklinde gelen görüşünü aktarır. Kadının kocasının (başka kadından olma) oğlunun bakabileceği yerin baş ve kulakla sınırlandırmasını manasız bulur ve buna cevaben: “Çünkü Allah (c.c.) bu konuda bir sınırlandırma yapmamış, kocayı ve kocayla birlikte zikrettiklerini eşit saymıştır. Bu yüzden kocanın ziynet yerlerine bakmasının mübah olması gibi adı anılan bu kişilerin de ziynet yerlerine bakması mübahtır. Allah'ın babalarla birlikte kendileriyle evlenilmesi ebedi haram olan zevil meharimi de zikretmesi, haramlıkta aynı mesabede olanların hüküm açısından da aynı olduğuna delildir. Damat, kaynana, süt emmeden dolayı nikâhı ebedi haram olanlar ve bunların benzeri gibi.” açıklamasını yapar.⁵⁷² Bununla ilgili Münzir es-Sevri'den gelen, Muhammed b. Hanefiye'nin annesinin saçını taradığı rivayetini aktarır.⁵⁷³

İbnü'l-Arabi bu maddeyle ilgili: “Onlar da mahremiyette babalarıyla aynı konumda oldukları için bâtinî ziyneti görmenin caiz olması bakımından da aynı konumdadırlar” açıklamasında bulunur.⁵⁷⁴

Celal Yıldırım; kadının, kocasının çocuklarına öz de olsa üvey de olsa sadece ayette belirtilen kulak, gerdan, kol, incik gibi ziynet yerlerini açabileceğini her yerini açamayacağını beyan eder. Ayrıca süt evlad ve süt kardeşlerin de neseb cihetiyle kardeş

⁵⁷⁰ Age, c. 3, s. 410.

⁵⁷¹ Mukâtil b. Süleyman, age, s. 241.

⁵⁷² Cessâs, age, c. 3, s. 409-410.

⁵⁷³ Age, c. 3, s. 410.

⁵⁷⁴ İbnü'l-Arabî, age, c. 3, s. 414.

gibi olduklarına değinen Yıldırım, dayı ve amcaya da ziynetlerin gösterilmesinde beis olmadığını ekler.⁵⁷⁵

Kurtubi'ye göre bunun kapsamına erkek veya kızlardan olma, ne kadar aşağıya inerse insanler, çocukların çocukları girer. Aynı şekilde erkekler tarafından babaların babaları ve annelerin babaları gibi ne kadar yukarı çıkarlarsa çıksınlar, kocaların babaları ve dedeler de bu kabildendir. Erkek kardeşlerin ve kız kardeşlerinin oğulları da ne kadar aşağı inerlerse insanler aynı durumdadırlar. Buradaki nikâhta haramlık doğum sebebiyle meydana gelen akrabalıktan dolayıdır.⁵⁷⁶

Müfessir cumhurun kanaatine göre amca ve dayının da kadınlara bakmalarının caiz olması bakımından diğer mahremler durumunda olduğunu; ayet-i kerimede süt emmekten söz edilmemekle birlikte süt emme yoluyla akrabalığın nesep yoluyla akrabalık gibi olduğunu aktarır.⁵⁷⁷

Müfessir, amca ve dayı hakkında eş-Şa'bî ve İkrime'nin onları mahrem olanlardan kabul etmediklerine değinir ve bu konuda İkrime'nin şu sözünü aktarır: “Ayet-i kerimede bunları söz konusu etmemesi bu hususta kendi oğullarına tabi olmalarından (yani amca ve dayı çocuklarının mahrem olmayışından) dolayıdır.”⁵⁷⁸

2.7.11. اِخْوَانِهِ (Erkek Kardeşleri)

Müfessirler bununla ilgili Ebû'l Buhteri'den, Hasan ve Hüseyin'in kız kardeşleri Ümmü Gülsüm'ün yanına o saçını tararken girdikleri rivayetini aktarırlar.⁵⁷⁹

Mehmed Vehbi bu kelimenin üvey ve öz kardeşi içine aldığını belirtir.⁵⁸⁰

2.7.12. بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ او بَنِي إِخْوَانِهِنَّ (Erkek veya Kız Kardeşlerinin Oğulları)

Mukâtil bu maddede “Dayı ve amca da mahremdir.” açıklamasında bulunur.⁵⁸¹

İbnü'l-Arabî bu kısımla ilgili: “Âlimlerimiz Resulullah'ın halası Safiye bt. Abdullmuttalip'in onun yanında ve ilk hicret edenlerden on kişinin yanında (onlar erkek

⁵⁷⁵ Celal Yıldırım, *age*, c. 2, s. 105.

⁵⁷⁶ Kurtubî, *age*, c. 7, s. 421.

⁵⁷⁷ *Age*, c. 7, s. 421.

⁵⁷⁸ *Age*, c. 7, s. 422.

⁵⁷⁹ Cessâs, *age*, c. 3, s. 410; İbnü'l-Arabî, *age*, c. 3, s. 414.

⁵⁸⁰ Konyalı Mehmed Vehbi, *age*, s. 179.

⁵⁸¹ Mukâtil b. Süleyman, *age*, s. 241.

kardeşleri ve yeğenleri idi.) başını örtmediğini rivâyet ederler.” açıklamasını aktarıp kız kardeşlerinin oğullarının da bakmanın caizliği konusunda önce geçen kişiler gibi olduğunu belirtir.⁵⁸²

2.7.13. نِسَائِهِنَّ (Kendi Kadınları)

Ayette geçen bu ifade ile kimlerin kastedildiği, görüş farklılıklarına sebep olan bir husustur. Müfessirlerin çoğu bu ifade ile Mü'min kadınların kastedildiğini kabul ederler.⁵⁸³ Zimmet ehlinde olsun, başkalarından olsun müşrik kadınların bu kapsamın dışında olduğunu belirten müfessirler bununla ilgili şu rivayetleri aktarırlar:

Ubade bin Nursi dedi ki: “Ömer (r.a.) Ubeyde b. Cerrah’a yazdığı mektupta; “Bana ulaştığına göre zimmet ehli kadınlar Müslüman kadınlarla birlikte hamamlara girmektedirler. Sen bunu yasakla ve buna engel ol. Çünkü zimmi bir kadının Müslüman kadının açıkta bulunan bedeninin herhangi bir tarafını görmesi caiz değildir.”⁵⁸⁴ Sonra Ebû Ubeyde itaat ederek bunu yerine getirdi ve şöyle söyledi: “Herhangi bir kadın bir mazeret veya hastalık olmaksızın sadece eşi için yüzünü beyazlatmak maksadıyla hamama girecek olursa yüzlerin ağaracağı o günde Allah onun yüzünü karartsın.”⁵⁸⁵

İbn Abbas dedi ki: “Müslüman bir kadına, Yahudi veya Hristiyan bir kadının onun mahrem ve ziynet yerlerine bakması helal olmaz. Çünkü onlar gördüklerini gidip kendi kocalarına söyleyebilir.”⁵⁸⁶

Konyalı Mehmed Vehbi, Müslüman kadının gayrimüslim kadınlarla ülfetten menedilmesinin sebebini, dinleri ve ahlakları başka olduğundan kötü ahlaklarının sirâyet etmesi ve adetlerinin tesir etme ihtimaline bağlar.⁵⁸⁷

İkinci görüşe göre bu ifade bütün kadınları kapsamaktadır.⁵⁸⁸

Bu konuda üçüncü görüş ise muasır müfessir Sabunî'ye aittir. Buna göre kendi kadınları ifadesi ister Müslüman olsun ister kâfir, kendileriyle yakın ilişki içinde bulunan, iş yapılan tanıdık-bildik kadınları kasteder. Burda Mevdudi'nin özetle: “Hayâ perdesi yırtılmış, ahlakına ve terbiyesine güvenilemeyen, yabancı erkeklere karşı laubali olan

⁵⁸² İbnü'l-Arabî, *age*, c. 3, s. 414.

⁵⁸³ Mukâtil b. Süleyman, *age*, s. 241; Cessâs, *age*, c. 3, s. 410; Kurtubî, *age*, c. 7, s. 422; Konyalı Mehmed Vehbi, *age*, s. 179; Celal Yıldırım, *age*, c. 2, s. 105.

⁵⁸⁴ İbnü'l-Arabî, *age*, c. 3, s. 415; Kurtubî, *age*, c. 7, s. 422; Celal Yıldırım, *age*, c. 2, s. 105.

⁵⁸⁵ İbnü'l-Arabî, *age*, c. 3, s. 415.

⁵⁸⁶ Kurtubî, *age*, c. 7, s. 422; Celal Yıldırım, *age*, c. 2, s. 105.

⁵⁸⁷ Konyalı Mehmed Vehbi, *age*, s. 179.

⁵⁸⁸ İbnü'l-Arabî, *age*, c. 3, s. 415.

kadınlara Müslüman olsalar dahi ziynetlerin örtülmesi farzdır.”⁵⁸⁹ şeklindeki açıklamasına yer verir. Sabunî kendisi de bu görüşü en mantıklı ve daha sağlam bulduğunu, bu görüşe göre hareket edildiğinde Müslüman kadının ahlakını korumasının daha kolay olacağını belirtir.⁵⁹⁰ Bizce de bu görüş oldukça isabetlidir. Nitekim Müslüman olsa dahi dini edep ve bilinçten yoksun birçok kadın bulunmakta olup bunlar, erkeklerin yanında tesettürlü bir bayanın açık hallerinden, mahrem durumlarından bahsedebilmektedir. Bu yüzden doğru olan, ahlaki karakterleri zayıf kadınlarla içli dışlı olmamak, vücudunun ziynet sayılan yerlerini onlara göstermemektir. Müslüman olmayan kadınlara karşı örtünmek gerektiği görüşünde olanların, bunu onların kötü ahlaklarına ve gördüklerini kendi kocalarına anlatma ihtimaline dayandırmaları da bu konuda illetin din değil ahlak olduğu görüşünü desteklemektedir.

2.7.14. مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ (Ellerinin Sahip Oldukları)

Ayette geçen bu kimseler çoğunluğun kabul ettiği görüşe göre kadının Müslim ve gayrimüslim cariyeleri ve köleleridir. Kocasının kölesi yanında ise kadının cilbapını çıkarması helal değildir.⁵⁹¹ İbn Abbas, Ümmü Seleme ve Hz. Âişe, Malik ve Şafî bu görüşte olup kölenin hanımefendisinin saçına bakabileceğini söylemişlerdir. Hatta rivayet edildiğine göre Hz. Âişe, kölesi ona bakarken saçını taramıştır.⁵⁹²

İbnü'l-Arabî bu ifade hakkında: “Allah, kadına kölesini (nikâhlamada) haram kıldı. Hocamızdan duyduğuma göre bunun hikmeti şudur: Kadın ona kölelikte sahiptir. Eğer o da kadına eş olmada malik olsa kadına ‘çık ve kocana itaat et’ derdi. Kadın da ona ‘sus ve efendine itaat et’ derdi. O ikisinden biri ayağa kalk derken diğeri çık, der. Biri, kölenin nafakasını sağla derken diğeri, karının nafakasını temin et, der. Böyle olunca da isteyen kişi, kendisinden bir şey istenilene döner ve diğeri de emredilene. Bu yüzden Allah illeti mahremiyetle halletti.” açıklamasını yapar.⁵⁹³

İbn Vehb ve İbn Kasım’dan bu konuda Malik’in: “Cariyenin yarısı hür ise (özgürlüğüne kavuşmak için yaptıkları anlaşmanın yarı ücretini ödemişse) hür olmayan diğer yarısına sahip olan efendisinin, onun saç dışında başka bir yerine bakması caiz değildir. Kölenin

⁵⁸⁹ Mevdûdî, **age**, c. 3, s. 529.

⁵⁹⁰ Sabunî, **age**, c. 2, s. 153-154.

⁵⁹¹ Mukâtil b. Süleyman, **age**, s. 241; İbnü'l-Arabî, **age**, c. 3, s. 417; Kurtubî, **age**, c. 7, s. 422; Sabunî, **age**, c. 2, s. 137-154-155.

⁵⁹² Cessâs, **age**, c. 3, s. 411; İbnü'l-Arabî, **age**, c. 3, s. 416; Kurtubî, **age**, c. 7, s. 422.

⁵⁹³ İbnü'l-Arabî, **age**, c. 3, s. 415.

yarısı hür ise hadım bile olsa hanımefendisinin saçına ve sinesine bakamaz.”⁵⁹⁴ dediği; Eşheb’den: “Malik’e ‘Kadın, hadım edilmiş kimsenin önünde başörtüsünü bırakır mı?’ diye sorulmuş, O da: ‘Kadının yahut bir başkasının kölesi olduğu takdirde evet. Ancak hür kişinin karşısında olmaz.’” dediği rivayet edilmiştir.⁵⁹⁵

Ebû Davud’un kaydettiği, Enes’in naklettiği rivayete göre; Fatıma’ya bağışlamış olduğu bir köle ile Hz. Fatıma’nın yanına giden Resulullah (s.a.v.), onun vücudunun her yerini örtmeye yetecek kadar uzun olmayan kıyafetinden çekinmesi üzerine: “Senin için bir mahsuru yok. Çünkü bunlardan birisi senin baban diğeri de kölendir.”⁵⁹⁶ demiştir.⁵⁹⁷

Diğer görüşe göre bu ifade ile kastedilen Müslim veya gayrimüslim cariyeler olup köle yabancı gibidir. İbn Mes’ûd, Mücâhid, Hasan, İbn Sîrîn ve İbn Müseyyeb, eş-Şa’bî, Atâ, Ebû Hanife ve İbn Hanbel bu görüşe sahiptirler.⁵⁹⁸ Bu konuda Saîd bin Müseyyeb’in; “Şu ellerinin sahip olduklarından buyruğu sakın sizi aldatmasın. Bununla sadece cariyeler kastedilmiştir. Erkek köleler kastedilmiş değildir.” dediği rivayet edilir.⁵⁹⁹ Müfessirlerden bu görüşü benimseyen Cessâs: “Allah’a ve ahiret gününe iman eden bir kadına mahremi olmaksızın üç günlük mesafeyi aşan yola çıkması helal olmaz.”⁶⁰⁰ hadisini buna delil getirir ve: “Köle, kadının mahremi olmayıp kadın onunla sefere çıkamaz. Sefere çıkması caiz olmadığına göre saçına bakması da caiz değildir.”⁶⁰¹ çıkarımında bulunur. Konyalı Mehmed Vehbi ise bu konuda: “Ayetin zahirine göre köleler anlaşılırsa da İmam-ı Âzam’a göre köle yabancı konumundadır. Gerçi köle ile hanımı arasında nikâh caiz değilse de kadın köleyi azat edince nikâh caiz olur. Aradaki münasebet sebebiyle köle sırf yabancı gibi de değildir. Nitekim kadın kölesiyle konuşur ve bazı hususları emreder veya nehyeder.”⁶⁰² açıklamasında bulunur.

Bu ifade ile ilgili en farklı yorum ise Kiya el-Herrâsî tarafından yapılmıştır. O, bu ifade hakkında: “Doğru olan görüşe göre kastedilen çocuklar olup (mahremi olması durumu hariç) adamlar değildir. Kastedilenin cariyeler olduğu da söylenmiştir ki bazıları onların ayette geçen ‘kendi kadınları’ ibaresindeki kadınlarından olmadığı zannına kapılırlar.”

⁵⁹⁴ Age, c. 3, s. 416.

⁵⁹⁵ Kurtubî, age, c. 7, s. 422.

⁵⁹⁶ Ebû Davud, “Libâs”, 33.

⁵⁹⁷ Kurtubî, age, c. 7, s. 422-423.

⁵⁹⁸ Cessâs, age, c. 3, s. 411; İbnü’l-Arabî, age, c. 3, s. 415; Kurtubî, age, c. 7, s. 422; Sabunî, age, c. 2, s. 155.

⁵⁹⁹ Kurtubî, age, c. 7, s. 422.

⁶⁰⁰ Buhârî, “Taksiru’s-salât”, 4; Müslim, “Hacc”, 74.

⁶⁰¹ Cessâs, age, c. 3, s. 411.

⁶⁰² Konyalı Mehmed Vehbi, age, s. 179-180.

⁶⁰³ yorumunu yapar. Ayetin devamında istisna tutulan gruplar içinde çocuklar sayılacağı için ifadeye bu anlamı vermek uygun gözükmemektedir.

2.7.15. التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ (Kadınlara Meyli Olmayan Erkekler)

Ayetteki *el-irbetü* kelimesi ihtiyaç anlamına gelir.⁶⁰⁴ Bu ifade ile kimlerin kastedildiği hakkında aktarılan görüşler şu şekildedir:

- Elden ayaktan düşmüş, ihtiyar, bunak, pirifâni.
- Hadım edilmiş, tenasül aleti kesik olan veya yaratılıştan harekete gelmeyen kimse.
- Henüz hiçbir şeyin farkında olmayan küçük çocuk (Mücâhid).
- Kadınla birleşme iktidarı kalmamış, iktidarsız (İkrime, eş-Şa'bi).
- Kadınlara karşı şehvet meyil, ihtiyaç hissetmeyen saf, aptal, ebleh, bön, akılsız, budala, ahmak ve kadın erkek ilişkilerine karşı duyarsız kişi (Mücâhid, Tâvûs, Atâ, Hasan, Saîd b. Cübeyr, Katâde).
- Erkek de dişi de olmayan, cinsiyetsiz, hünsa (hem erkeklik hem de kadınlık aleti olan).
- Şehvetten kesilip çalışma gücünü kaybeden ve şunun bunun peşine takılıp karın doyuran zayıf kimse (İbn Abbas, Mücâhid, Katâde).⁶⁰⁵

Bütün bu ayrı ifadelerin hepsinin ortak özellikleri, kadınların durumunu kavrayamayan ve bunlara dikkat edecek bir yanı bulunmayan kimseler olmasıdır.⁶⁰⁶ Bununla ilgili müfessirler birkaç farklı şekilde şu olayı aktarırlar:

“Peygamber eşlerinin yanına bir muhannes (çift cinsiyetli) giriyordu ve onlar onu ‘gayri ülil irbeti’den sayıyorlardı. Bir gün o bir kadını tasvir ederken Resulullah (s.a.v.) içeri girdi ve: “Görüyorum ki bu kişi bunlara kadarını biliyor, bundan sonra yanınıza girmesin.”⁶⁰⁷ buyurdu.⁶⁰⁸ Celal Yıldırım, gerek hizmetçi gerekse pirifâninin salih bir kimse

⁶⁰³ el-Kiyâ el-Herrâsî, **age**, c. 4, s. 312.

⁶⁰⁴ Kurtubî, **age**, c. 7, s. 422; Sabunî, **age**, c. 2, s. 138.

⁶⁰⁵ Cessâs, **age**, c. 3, s. 411; el-Kiyâ el-Herrâsî, **age**, c. 4, s. 312; Kurtubî, **age**, c. 7, s. 42; Konyalı Mehmed Vehbi, **age**, s. 179; Sabunî, **age**, c. 2, s. 138; Celal Yıldırım, **age**, c. 2, s. 106-107.

⁶⁰⁶ Kurtubî, **age**, c. 7, s. 423.

⁶⁰⁷ Ebû Davud, “Libâs”, 34.

⁶⁰⁸ Cessâs, **age**, c. 3, s. 411-412; İbnü'l-Arabî, **age**, c. 3, s. 418-419; Kurtubî, **age**, c. 7, s. 423; Celal Yıldırım, **age**, c. 2, s. 107.

olması gerektiği, yaşlı da olsa, şehvetten de kesilse, fasık ve ahlaksızın biri ise ona karşı örtünmek gerektiğini söyleyerek bu rivayeti de görüşüne delil gösterir.⁶⁰⁹

Sâbûnî bu konuda: “Kadınlığın ne demek olduğunu bilmeyen, kadınlara karşı ilgi ve şehvet duymayan akılsız denecek derecede ahmak olan erkeklerin karşısında kadınlar ziynetlerini açabilirler. Öyle ki onlar bedenlerinin acizliğinden veya akıl zayıflığından veya fakirlik ve sefaletlerinden kadınlara karşı akıllarına kötülük gelmez, onlara kötü gözle bakmazlar.” açıklamasını yapar.⁶¹⁰

2.7.16. الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَطْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ (Kadınların Gizli Yerlerine Vakıf Olmayan Çocuk)

Cessâs, kadınların avretlerinin farkında olmayan çocuklar Mücâhid’e göre küçüklüklerinden dolayı kadının ne olduğunu idrak edemeyenler; Katâde’ye göre bülûğa ermeyenlerdir. Kurtubî bu iki görüşe ek olarak “Kadınlarla ilişki kurabilecek yaşa ulaşmamış çocuklar” şeklinde bir görüşün de olduğunu aktarır.⁶¹¹ Müfessirlerce kabul gören görüş ise Mücâhid’e dayandırılan görüştür.⁶¹²

Cessâs, bunun sebebini şu şekilde açıklar: “Çünkü ayetteki manaya göre onlar kadınların avretlerine muttali olup anlayamazlar, bu konudaki bilgilerinin azlığından ve küçüklüklerinden dolayı kadınların ve erkeklerin avretlerini ayırt edemezler. Allah Teâla kadınların mahrem yerlerini anlayan çocukların (onların yanına girmek istediklerinde) üç vakitte izin istemelerini emretti. Nûr suresi 59. ayette; “Çocuklarınız ergenlik çağına geldiklerinde onlardan önceki ergenler nasıl izin alıyorsa onlar da öyle izin alsınlar.” buyrulur. Bu emirle kadınların avretlerini muttali olan, bilen çocuk kastedilip bundan daha küçük olanın izin istemesi emredilmedi. Nebi (s.a.v.): “Onlara yedi yaşında namazı emredin. On yaşında hâlâ kılmazlarsa onlara vurun ve yataklarını da ayırın.”⁶¹³ buyurdu. On yaşından önce değil, on yaşında ayrılmasını emretti. Çünkü çocuk çoğunluğa göre on yaşında bunları (avret yerleri) tanır, bundan önce anlayamaz.”⁶¹⁴ Sâbûnî de bu konuda: “Bu doğruya en yakın olandır. Zira çocuklardan kastedilen kadın bedeni, hal ve hareketleri hususunda cinsi bir şuur, hisse ulaşmamış olanlardır. Ve bu halin on yaşından küçük olan

⁶⁰⁹ Celal Yıldırım, **age**, c. 2, s. 107.

⁶¹⁰ Sabûnî, **age**, c. 2, s. 155-156.

⁶¹¹ Kurtubî, **age**, c. 7, s. 424.

⁶¹² Mukâtil b. Süleyman, **age**, s. 241; Cessâs, **age**, c. 3, s. 412; Sabûnî, **age**, c. 2, s. 156.

⁶¹³ Ebû Davud, “Salât”, 26.

⁶¹⁴ Cessâs, **age**, c. 3, s. 412.

dışındakilerde olması inandırıcı değildir. Ergenliğe yaklaşan çocuk ise cinsiyet şuuruna ermeye başlamıştır. Ergenliğe girmese bile kadının ona karşı örtünmesi gerekir.” şeklinde düşüncelerini ifade eder.⁶¹⁵

Müfessirler çocuklara karşı örtünmenin gerekip gerekmediği hakkında iki farklı görüş aktarır:

- Gerekmez. Çünkü o mükellef değildir. Müfessirlere göre doğru olan görüş budur.
- Gerekir. Çünkü çocuk da bazen kadına istek duyabilir, kadın da ona karşı istek duyabilir. Bülüğ yaşına ulaştığı halde baliğ olmamış kişinin hükmü baliğ kişi ile aynıdır.⁶¹⁶

Kurtubî, ayette geçen “*avret mahalli*” kelimesinin nereleri kapsadığı hakkında şu bilgileri aktarır:

- Ön ve arkanın hem erkek hem kadın için avret olduğunu Müslümanlar icma ile kabul etmiştir.
- Kadının tamamının, yüz ve eller müstesna, avret olduğunda da icma etmişlerdir. Yüz ve eller hususunda farklı görüşler vardır.
- İlim adamlarının çoğunluğu da erkeğin avretinin göbekten diz kapağına kadar olup buraların görülmesinin caiz olmadığını kabul etmişler.⁶¹⁷
- Rey Ashabı derler ki: “Kadının kölesine karşı avreti göbek ile diz kapağı arasındadır.”⁶¹⁸

Ayette geçen son istisna olan çocuklar ifadesi kimisine göre ergenliğe girmemiş olanlar şeklinde yorumlansa da genel kabul yaşının küçüklüğünden dolayı cinsiyet ayrımı yapamayan, kadınlık organlarını ayırt edemeyen çocuklardır. Ayette bu çocuklar için yaş belirtilmemekle birlikte Cessâs ve Sabunî bunun on yaşından küçük çocuklar olduğunu söylemiştir. Günümüz şartlarını ve ayette belirtilen kadınların cinsel organlarından anlamamak kıstasını düşündüğümüzde bu yaş bazı çocuklar için çok aşağılara çekilebilir. Çünkü günümüz çocuklarının birçoğu televizyon, internet gibi görsel medyanın etkisiyle bu durumlardan çok erken yaşta anlar hale gelmektedir.

⁶¹⁵ Sabunî, **age**, c. 2, s. 157.

⁶¹⁶ İbnü'l-Arabî, **age**, c. 3, s. 419; Kurtubî, **age**, c. 7, s. 424.

⁶¹⁷ Kurtubî, **age**, c. 7, s. 425.

⁶¹⁸ **Age**, c. 7, s. 425.

2.7.17. وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ (Gizledikleri Ziyinetleri Bilinsin Diye Ayaklarını Yere Vurmasınlar)

Ayetin bu kısmında bahsedilen gizli ziynet halhal olarak açıklanmıştır. Müfessirler bunun anlamı hakkında küçük zilleri olan, boncuklu, gümüş vb. halhal takınan bazı kadınların, erkeklerin yanından geçtiğinde halhalının tıkırtısı duyulsun diye ayaklarıyla yere vurduklarını, bunun üzerine bu ayeti kerime ile kadının, yanına yabancı bir erkek geldiğinde bu çingirakların sesi duyulsun diye ayaklarını vurmaktan nehyedildiğini aktarırlar.⁶¹⁹

Kadının bu davranışı hakkında, bunu takısına sevindiği için veya ziyneti dolayısıyla şımarıp da yapmasının mekruh, süslenmek (teberrüc) ve erkeklerin dikkatini çekmek için yapmasının haram olduğu hükmü çıkarılmıştır. Aynı şekilde erkeklerden de ayakkabısı ile ses çıkaranların da bunu kibirden dolayı yapması haram kabul edilmiş, teberrücten dolayı yapması caiz görülmemiştir.⁶²⁰

Ziynetin sesinin duyurmanın yasak oluşu ziynetin ortaya çıkarılmasının ve gösterilmesinin de yasak olduğuna delil sayılmış; ziynetin bilinmesine yol açma bakımından gösterilmesinin sesini duyurmaktan daha önde olduğu söylenmiştir.⁶²¹ Bunun yanında ziynetin sesini işittirmenin açıkça göstermekten daha da ileri olduğu çünkü bu sesin şehveti daha çok tahrik ettiği de dile getirilen görüşlerdendir.⁶²²

Ayakların yere vurulmaması emrinin hikmeti hakkında; ziynetin sesinin bildirilmesinin yabancı erkeklerin hevesini ve arzusunu çektiği, şehvetleri harekete geçirdiği için yasak olduğu belirtilmiştir. “Bazen kulak gözden önce âşık olur.” sözünden hareketle bakmakla zevk alındığı gibi duymakla da zevk alındığı, maksadın yabancıların hevesine meydan vermeyerek fitne kapısını kapatmak olduğu açıklaması yapılmıştır.⁶²³

Bu nehiy delil gösterilerek yabancı erkeklerin duymaması için konuşma esnasında kadının sesini yükseltmesinin, zaruret olmadıkça yabancıya sesini duyurmasının yasak olduğu hükmü de çıkarılmıştır. Bu görüşte olanlara göre kadının sesi, fitne uyandırmaya halhalın sesinden daha yakındır. Bunun için Hanefiler kadının ezan okumasına müsaade etmemiştir.

⁶¹⁹ Mukâtil b. Süleyman, **age**, s. 241; Cessâs, **age**, c. 3, s. 412; İbnü'l-Arabî, **age**, c. 3, s. 420; Kurtubî, **age**, c. 7, s. 425; Sabunî, **age**, c. 2, s. 141.

⁶²⁰ İbnü'l-Arabî, **age**, c. 3, s. 420; Kurtubî, **age**, c. 7, s. 425.

⁶²¹ Cessâs, **age**, c. 3, s. 412.

⁶²² Kurtubî, **age**, c. 7, s. 425.

⁶²³ Konyalı Mehmed Vehbi, **age**, s. 173; Sabunî, **age**, c. 2, s. 141.

Çünkü ezan okunurken sesin yükseltilmesine ihtiyaç vardır.⁶²⁴ Sâbûnî, kadının sesinin avret olup olmaması ile ilgili Hanefilerin görüşlerini aktardıktan sonra, İmam Şâfî ve diğer âlimlerin ise kadınların alışveriş yapması, şahitlikte bulunmasının caiz olmasından dolayı kadının sesini avret kabul etmediklerini söyler. Bu konuda Âlûsî'nin kadının sesinin fitneye sebep olması dışında mutlak olarak avret olmadığı görüşünü aktaran müfessir de bu görüşü benimsediğini dile getirir. Buna da Resulullah'ın (s.a.v.) eşlerinin erkeklerle konuşmalarını ve hadis rivayet etmelerini delil gösterir.⁶²⁵ Bizce de doğru olan kadının normal sesinin avret olmadığıdır. Ahzâb suresi 32. ayette kadının erkeklerle konuşma tarzına müdahale edilip erkeklerle konuşmasının değil, konuşurken sözünü yumuşatmasının yasaklanmasının da bu görüşü destekler nitelikte olduğu söylenebilir.

Cessâs, ayette ziynetin sesinin duyurulmasının yasaklanmasını kadının yüzüne şehvetle bakmanın yasak oluşuna da delil sayar. Sebep olarak da fitneye sebep olma bakımından bunun ziynetin sesini duymaktan daha elverişli olmasını gösterir.⁶²⁶

Sabunî ise bu emri takı yerlerinin açılmasının haram olduğuna; parfüm, esans, salına salına yürümek, yumuşatarak konuşmak gibi şehveti harekete geçirecek veya ona tesir edecek her türlü şeyin yasak olduğuna delil sayar.⁶²⁷

Ayeti kerimenin bu kısmında geçen ziynet kelimesi “gizledikleri” şeklinde vasıflandırılmış ve müfessirlerce gizli ziynet halhal olarak açıklanmıştır. Kadının bedeninin gizlenmesi, erkeklere gösterilmemesi gereken ziynetin aslı olduğu düşünüldüğünde, kadının örterek gizlediği bedeni üzerine erkeklerin dikkatlerini çekecek her türlü davranış bu ayetin anlamı içine girer. Kısıtarak yürümesi, bu yürüyüşe sebep olacak şekilde yüksek topuklu ayakkabılar kullanması, topuklarını ses çıkaracak biçimde yere vurma vb. davranışları bu anlamda sayabiliriz. Nitekim bu haller hem kadının vücuduna hem de ilk bakışta görünmeyen gizli ziynetlerine dikkat çekmektedir. Böyle bir durumda tesettürün kadını örtme vasfı ortadan kalkmakta ve kadın teşhir olmaktadır.

İbn Kesir'in erkeklerin arzusunu tahrik edecek her şeyin kadına haram olduğunu, koku sürünmelerinin de bu anlamda yasak olduğunu açıklayan görüşlerini⁶²⁸ aktaran Sâbûnî,

⁶²⁴ Cessâs, **age**, c. 3, s. 412; Konyalı Mehmed Vehbi, **age**, s. 173; Sabunî, **age**, c. 2, s. 157.

⁶²⁵ Sabunî, **age**, c. 2, s. 157-158.

⁶²⁶ Cessâs, **age**, c. 3, s. 412.

⁶²⁷ Sabunî, **age**, c. 2, s. 141-142.

⁶²⁸ İbn Kesîr, **Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri**, çev. Bekir Karlığa, Bedreddin Çetiner, Çağrı Yayınları, İstanbul 2015, c. 11, s. 5866.

erkeklerin de bu noktada sorumlulukları olduğuna dikkat çeker. Onların kadınların dar ve çekici renklerdeki kıyafetlerle sokağa çıkmaları, seslerini yükseltmeleri, çarşıya çıkarken koku sürünmeleri, çâlimlı yürümeleri, yumuşatarak konuşmaları vb. İslam adabına uymayan ve Müslüman erkeğin saygınlığına yakışmayan davranışlarına engel olmaları gerektiğini söyler. Fesadın yayılmasını erkeklerin ihmalkârlığına, ahlaki çöküntüyü de kıskançlıklarının yok olmasına bağlamış ve ailesini kıskanmayan erkeğin Müslüman olamayacağını söylemiştir.⁶²⁹ Muasır Müfessir Sabunî bu açıklamasıyla günümüzde yaşanan önemli bir probleme daha dikkati çekmiştir. O da baba, koca vb. konumda olan erkeklerin kızlarını, eşlerini vb. onlara haram olan erkeklerden kıskanmamaları, onların yanında tesettürlerine ve tavırlarına dikkat etmeyişlerine aldırış etmemeleri hatta kadının süslenmesini bizzat kendilerinin istemesidir. Müfessirin de dile getirdiği gibi erkeğin bu hali toplumun ahlakının çöküntüye uğraması noktasında önemli bir etkidir. Zira kadın fitraten süslenmeye, beğenilmeye, kendini göstermeye meyillidir. Bu hususlarla ilgili ayetlerde erkeğe herhangi bir düzenleme getirilmezken kadının kıyafeti, süslenmesi, yürüyüşü vb. birçok noktaya değinilmesi de bunu göstermektedir. Kadında, yabancı erkeklere karşı bu hususlara dikkat etmesini sağlayan (öncelikli olarak) takva duygusu ve kendisini kıskanan bir baba, abi, eş figürü yok ise açılıp saçılmaktan, süslenerek dışarı çıkmaktan çekinmemektedir.

2.7.18. وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعاً أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (Ey Mü'minler, hep birlikte tövbe ediniz ki kurtuluşa eresiniz!)

Kurtubî bu emrin anlamını: “Allah’a tevbe ediniz. Çünkü sizler yanılmaktan, Yüce Allah’ın haklarını yerine getirmede kusurlu hareket etmekten uzak kalamazsınız. O bakımdan durum ne olursa olsun, her halükarda tevbeyi terk etmeyin.” açıklamasında bulunur. Ayetin bu kısmındaki felah bulma ifadesine dikkati çeken Celal Yıldırım ise şu açıklamayı akatarır:

“Bu çok mühim bir noktaya dikkatimizi çekiyor. Edep ve terbiye kaidelerine riâyet etmeyen, kendisini sınırsız hür zannedip aklına geleni yapan, namus mefhumuna riâyet etmeyen, kendi karısını ve kızını kıskanmadığı gibi başkasının karısının peşine takılmakta hiçbir ahlaki mahzur görmeyen, kadının cemiyet içindeki müstesna mevkiine saygı göstermeyen, onu sadece bir şehvet vasıtası olarak değerlendiren toplumlar için felah kapıları kapanır, yok olma yolları açılır.”⁶³⁰

⁶²⁹ Sabunî, **age**, c. 2, s. 158.

⁶³⁰ Celal Yıldırım, **age**, c. 2, s. 108.

Bu ayetin ele alınışı ile ilgili son olarak daha çok yaşadığı dönemdeki sorunlara cevap niteliğinde görüşlerine değinmek istiyoruz. Konyalı Mehmed Vehbi tesettür emrinin bütün insanların kalplerini rahatlattığını, bütün âlemin iyi bir düzen üzere devam etmesi adına büyük bir hizmette bulunup daimi bir kanun oluşturduğunu söyler. Tesettürün insanlık adına büyük bir hizmet olduğunu idrakten aciz olan heva ve hevesine düşkün, hayvani güçleri insani güçlerine galip olan kimselerin ise Avrupa'nın kötü adetlerini taklit ederek kadınların tesettürlü olmasına itiraz ettiklerini belirtir. Bunu da; “Kadınların tesettürü kadının özgürlüğüne engel olur, onu hayatı boyunca hapis ve faydasız bir şekilde baskı altında tutar, insanı mertebeden düşürür, medeniyetten çıkarır, esaretle yaşatır.” bahaneleriyle savunduklarını, bütün bunların şeytanın birer vesvesesi olduğunu, akıl sahibi hiçbir kişinin kabul edemeyeceği görüşler olduğunu dile getirir.⁶³¹

Konyalı, kadınların çocuk doğurmak ve hamileliğin zorluklarından dolayı mâişetlerini layıkıyla temin edemediklerinden, düşmana karşı korunmada, uzak yerlere yolculuk yapmak ve bir evde yalnız başına ikamet etmek gibi hususlarda bir erkeğin koruması altında bulunmalarının zaruri olduğunu söyler. Hal böyle iken kadının mâişetini temin etmek ve bütün ihtiyacını gidermenin kocanın borcu olduğunu belirttikten sonra; “Şu halde kadın zevcine karşı alacaklı ve zevci kadına karşı borçlu olunca hürriyet bunun hangisindedir?” diye sorarak kadının İslam'a göre üst konumlarda olup hür olduğuna vurgu yapmıştır.⁶³²

Konyalı Mehmed Vehbi, kadının refah ve mutluluk içinde yaşamasının karı-koca muhabbetinin devamına ve iffetinin şüpheden uzak olmasına bağlı olduğunu söyler. Kadınların serbest olmasını arzu edenlere ise şu soruları yöneltir:

“Bir kadın açık ve serbest olarak istediği yerde gezer, istediği kimselerle görüşür, kocası da nereye gittiğini bilmez ve nereye gideceğine karışmazsa kocanın hüsnü zannı sağlanabilir mi, koca şüpheden kurtulur mu, bir takım endişeden uzak olur mu? Kalbin şüpheden uzak ve rahat olması kocanın emri altında kadının tesettürlü olmasından başka ne ile temin edilir? Şayet ‘kadın istediği yerde gezer ve istediğiyle görüşür, suçlama altında olmaz ve şüphe de gelmez.’ derlerse bunu söyleyenlerin çölde gezen hayvandan ne farkı vardır? Böyle söyleyen kişi, bunu iddia eden kişi insani hislerden mahrum olduğunu ispat etmiş olmaz mı?”⁶³³

⁶³¹ Konyalı Mehmed Vehbi, **age**, s. 174.

⁶³² **Age**, s. 174.

⁶³³ **Age**, s. 175.

2.8. Nûr Suresi (102/24) 60. Ayet

وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ الَّتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ
وَأَنْ يَسْتَغْفْنَ خَيْرٌ لَهُنَّ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

“Artık evlenme ümidi beslemeyen, hayızdan ve doğumdan kesilmiş yaşlı kadınların ziynetlerini göstermeksizin dış elbiselerini çıkarmalarında kendileri için bir günah yoktur. Ama yine sakınmaları onlar için daha hayırlıdır. Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.”

2.8.1. (Artık Evlenme Ümidi Beslemeyen, Hayızdan ve Doğumdan Kesilmiş Yaşlı Kadınlar)

Ayette geçen “gavaid” ile kastedilenin hayızdan ve çocuk doğurmaktan geri kalmış, bu yüzden dolayı da rağbet görmeyen ve kalbin nikâh konusunda istemediği, yaşlarından dolayı bir iş yapamadıkları için oturan, erkek istemeyen, yaşça büyük, görüldüğünde yaşlılığından dolayı kendisinden hoşlanılmayan kadınlar olduğu rivayet edilmiştir.⁶³⁴

Bu ifadeyi çocuk doğuramayan kadınlar olarak açıklayan görüşü el-Mehdevî uygun bulmaz. Çünkü kadın çocuk doğuramayacak hale gelse bile ondan kadınlık yönünden istifade edilebilir.⁶³⁵ Bu isabetli olandır. Kadın hayız ve çocuk doğurmaktan kesilse dahi erkeklerin ilgisini çekip arzu duymasına sebep olacak güzellikte olabilmektedir. Öyleyse ayette kastedilen erkeğin ilgisini çekemeyecek kadar yaşlanmış kadınlardır. Kurtubî de bu yaşlı kadınların özel olarak anılmasının erkeklerin onlara karşı arzu duymamalarından dolayı olduğunu söyler. Bu yüzden de başkasına mübah olmayan şeylerin onlara mübah olduğunu, tesettüre ileri derecede riâyet külfetinin üzerlerinden alındığını dile getirir.⁶³⁶ İbnü’l-Arabi de genç kadının aksine onlara bakmanın caiz olduğunu dile getirir.⁶³⁷

⁶³⁴ Mukâtil b. Süleyman, **age**, s. 241-242; Cessâs, **age**, c. 3, s. 431; el-Kiyâ el-Herrâsî, **age**, c. 4, s. 322;

İbnü’l-Arabî, **age**, c. 3, s. 451; Kurtubî, **age**, c. 7, s. 484.

⁶³⁵ Kurtubî, **age**, c. 7, s. 484.

⁶³⁶ **Age**, c. 7, s. 484.

⁶³⁷ İbnü’l-Arabî, **age**, c. 3, s. 451.

2.8.2. فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ (Ziynetlerini Göstermeksizin Elbiselerini Çıkarmalarında Kendileri İçin Bir Günah Yoktur)

Ayette yaşlı kadınların çıkarmalarına izin verilen elbise ile kastedilenin İbn Abbas, İbn Mesud ve diğer âlimlerden nakille cilbabları olarak açıklanmıştır.⁶³⁸

Kurtubî, (kimler olduğunu zikretmeksizin) bazı kişilerin burada kastedilenin çok yaşlı kadın olup onun da saçının görünebileceği, başörtüsünü çıkarabileceği görüşünde olduklarını aktarır.⁶³⁹ Yaşlı kadının saçının görünmesi meselesini Cessâs; “Yaşlı kadının saçının avret olduğunda ihtilaf yoktur. Yabancı erkek genç kadının saçına bakmadığı gibi yaşlı kadının saçına da bakamaz. Yine yaşlı kadın başı açık namaz kılsa genç kadında olduğu gibi onun da namazı bozulur. Bu yüzden kastedilen yabancı erkeğin yanında başörtüsünü çıkarabileceği değildir.”⁶⁴⁰ cümleleriyle açıklarken Kiyâ el-Herrâsî de bu konuda; “Malumdur ki yaşlı kadına da bedeninin avret olan yerlerini açması caiz değildir. Yalnız bulunma durumunda ise genç ve yaşlı eşittir. İnsanlar arasında ise başörtüsünü değil başörtüsünün üzerine giydiği cilbapı çıkarabilir. Çünkü cilbap ayaklara kadar uzanır. Allah yaşlı kadınlara tesettürün gerekliliğinin genç kadınlara gerekliliği gibi olmadığı hükmünü açıkladı. Çünkü kendisine bakıldığında fitne oluşmasından korkulması bakımından ihtiyar kadınlar genç kadınlar gibi değildir.”⁶⁴¹ der.

“Ziynetlerini göstermeksizin” ile kendilerine bakılsın diye ziynetlerini açığa çıkarmadıkları ve süslenmeye kalkışmadıkları kastedilir.⁶⁴² Mübah olan elbiselerini çıkarmalarındansa çıkarmamaları daha hayırlıdır.⁶⁴³

Kadının onu vASFeden, gösteren ince bir elbise giymesi de teberrücden sayılmıştır. Bununla ilgili “Ebû Hureyre’den; Resulullah (s.a.v.) buyurdu ki: ‘İki sınıf insan vardır ki bunlar cehennem ehliindendir. Henüz onları görmedim. Tıpkı sığır kuyruklarını andıran kamçılıları olan ve bunlarla insanlara vuran bir topluluk. (Diğeri ise) Giyinik çıplak, kendilerine meylettiren ve kendileri de meyleden, başları yan yatmış deve hörgücü gibi olan kadınlardır. Onlar cennete giremezler, kokusunu dahi alamazlar. Şüphesiz cennetin kokusu

⁶³⁸ Mukâtil b. Süleyman, **age**, s. 241; Cessâs, **age**, c. 3, s. 431; el-Kiyâ el-Herrâsî, **age**, c. 4, s. 322; İbnü’l-Arabî, **age**, c. 3, s. 451-452; Kurtubî, **age**, c. 7, s. 485; Celal Yıldırım, **age**, c. 2, s. 109.

⁶³⁹ Kurtubî, **age**, c. 7, s. 484.

⁶⁴⁰ Cessâs, **age**, c. 3, s. 431.

⁶⁴¹ el-Kiyâ el-Herrâsî, **age**, c. 4, s. 322.

⁶⁴² İbnü’l-Arabî, **age**, c. 3, s. 452; Kurtubî, **age**, c. 7, s. 485; Celal Yıldırım, **age**, c. 2, s. 109.

⁶⁴³ Mukâtil b. Süleyman, **age**, s. 241-242; Cessâs, **age**, c. 3, s. 431; İbnü’l-Arabî, **age**, c. 3, s. 452; Kurtubî, **age**, c. 7, s. 485; Celal Yıldırım, **age**, c. 2, s. 109.

ise şu kadar ve şu kadar mesafeden alınır.”⁶⁴⁴ hadisi delil olarak aktarılmıştır. Onların giyinik olarak nitelendirilmeleri üzerlerinde elbiseleri olduğundan; çıplak olarak nitelendirilmeleri giydikleri elbisenin inceliğinden dolayı niteliklerini ortaya çıkarmasındandır.⁶⁴⁵ Bunun birinci anlam olduğunu söyleyen Kurtubî, ikinci anlamı şu şekilde izah etmiştir:

“Onlar elbiseleri bakımından giyiniktir. Fakat takva elbisesi açısından çıplaktırlar. Buna delil olarak şu hadisi zikretmiştir: Ebû Saîd el- Hudrî’den Resulullah (s.a.v.) buyurdu ki: ‘Uykuda olduğum sırada insanların bana arz edildiklerini gördüm. Onların üzerlerinde gömlekler vardı. Kimisi memelerine kadar ulaşmış, kimisi bundan daha yukarıda. Ömer b. el-Hattab geçti, üzerinde eteklerini yerden çektiği uzunca bir gömlek vardı.’ (Ashab) bunu ne ile tevil ettin ey Allah’ın Resulü diye sordular. O da: ‘Din’ diye buyurdu.⁶⁴⁶ Allah Resulü’nün bu yorumu A’râf suresi 26. ayetten alınmadır: ‘Takva elbisesine gelince o daha hayırlıdır’. Nitekim Araplar da iffet ve faziletten kinaye yoluyla elbise olarak bahsederler.”⁶⁴⁷

Kurtubî kendisinin ikinci görüşü doğru bulunduğunu söyledikten sonra şu açıklamayı yapar: “Bu zamanda onlara uygun olan yorum budur. Özellikle genç kadınlar için. Çünkü onlar süsleniyor ve süslerini açığa vurarak dışarı çıkıyorlar. Bu yüzden de onlar elbiseleri bakımından giyinik, hakikatte takva bakımından çıplaktırlar. Hem zahiren hem de bâtinî. Çünkü kadın ziynetini açığa çıkararak kendisine kimlerin baktığına aldırış etmemektedir hatta kendisine bakılsın niyetiyle böyle yapmaktalar. Şayet onlarda takvadan bir eser bulunsaydı kesinlikle böyle yapmazlardı ve hiç kimse orada kimin olduğunu dahi bilmezdi. Bu yorumu kuvvetlendiren hususlardan biri de onların vasıflarıyla alakalı hadisin geri kalanında zikredilen ‘Başları yan yatmış deve hörgüçleri gibidir.’ sözüdür. Hadiste sözü edilen *el-buht* adındaki deve, cismi oldukça büyük, iri hörgüçlü bir devedir. Onların başlarının deve hörgücüne benzetilmesi ise saç örgülerini başlarının ortasında kaldırıp toplamalarından dolayıdır.”⁶⁴⁸

Bu hadisi şerifin tesettürün anlaşılması konusunda (özellikle yaşadığımız zaman diliminde) oldukça önem arzettiği ve dikkatlerin bu hadise daha fazla yöneltmesi gerektiğini

⁶⁴⁴ Müslim, “Libâs”, 34; Mâlik, “Libâs”, 4.

⁶⁴⁵ İbnü’l-Arabî, *age*, c. 3, s. 452.

⁶⁴⁶ Buhârî, “İman”, 13; Müslim, “Fedailü’s-sahabe”, 2.

⁶⁴⁷ Kurtubî, *age*, c. 7, s. 485.

⁶⁴⁸ *Age*, c. 7, s. 486.

düşünmekteyiz. Nitekim Hz. Peygamber'in "Henüz görmedim." dediği iki gruptan konumuzla ilgili olan ikinci grubun özelliğini gösteren kadınların günümüzde günden güne çoğaldığını ve günümüz kapalı kadınlarının kıyafetlerinin tesettüre uygunluğu konusunda yaşanan problemlerin bu hadiste zikredildiğini görmekteyiz. Bunlar, vücut hatlarını belli edecek şekilde dar ve içini gösterecek şekilde ince kumaşlı kıyafetlerin (ve başörtülerin) kullanılması; başörtülerin, bazen kendi saçıyla, çoğunlukla da başörtüsünün altına konulan topuz tokası, yemeni vb. şeylerle deve hörgücü tabirine uygun hale getirilmesidir. Hadisten de anlaşılacağı üzere bu tarz bir kapalılık tesettür olmaktan uzak olup tebberrücten öteye geçmemektedir.

3. Tesettür ile İlgili Ayetlerden Çıkarılan Sonuçların Tablo Halinde Karşılaştırılması

Müddessir Suresi 4. Ayet “Elbiseni tertemiz tut.”	
Mukâtil b. Süleyman	Açıklama yok.
Cessâs	Necis elbise ile namaz kılmak caiz değildir.
el-Kiyâ el-Herrâsi	Namaz için elbiseyi necasetten temizlemek farzdır.
İbnü'l-Arabî	Ayetteki elbise hakikat anlamıyla da kullanılmış olabilir, mecaz anlamıyla da. Hakikat anlamıyla anlaşılırsa şu sonuçlar çıkar: • Kirlenmemesi için elbisenin altını kısa tutmak gerekir. • Elbiseyi uzatıp da eliyle kaldırmak kibir halidir. • Elbiseyi necasetten yıkamak gerekir. Mecaz anlamıyla anlaşılırsa elbise “din, aile, nefis” anlamlarına gelir.
Kurtubî	Elbise hakkında gelen “amel, kalp, nefis, beden, aile, ahlak, din, insanların giydiği elbiseler” şeklindeki 8 görüşü aktarmış. İbnü'l-Arabî'nin açıklamalarını nakletmiş. Âlimlerin bu ayetten elbise ile ilgili çıkardıkları hükümleri aktarmış. Fakat kendi görüşünü belirtmemiştir.
Mehmed Vehbi	Açıklama yok.
Sabunî	Açıklama yok.
Celal Yıldırım	Açıklama yok.

A'râf Suresi 19-22. Ayetler “Ey Âdem! Sen ve eşin cennette kalın. Dilediğiniz yerden yiyin. Fakat şu ağaca yaklaşmayın. Yoksa zâlimlerden olursunuz.” ‘Derken şeytan, kendilerinden gizlenmiş olan avret yerlerini onlara açmak için kendilerine vesvese verdi ve dedi ki: Rabbiniz size bu ağacı ancak melek olmayasınız ya da (cennette) ebedi kalacaklardan olmayasınız diye yasakladı.’ Onlara: ‘Ben gerçekten sizin iyiliğinizi isteyenlerdenim.’ diye de yemin etti.” “Bu sûretle onları kandırarak yasağa sürükledi. Ağaçtan tattıklarında kendilerine avret yerleri göründü. Derhal üzerlerini cennet yapraklarıyla örtmeye başladılar. Rableri onlara: ‘Ben size bu ağacı yasaklamadım mı? Şeytan size apaçık bir düşmandır, demedim mi?’ diye seslendi.”	
Mukâtil b. Süleyman	Açıklama yok.
Cessâs	Açıklama yok.
el-Kiyâ el-Herrâsi	Açıklama yok.
İbnü'l-Arabî	Açıklama yok.
Kurtubî	Avretin açılmasının çirkinliğine delildir. Allah avreti örtmeyi vacip kılmıştır. Örtünmek için ağaç yapraklarından başka bir şey bulamayan kişi bununla örtünmelidir.
Mehmed Vehbi	Açıklama yok.
Sabunî	Açıklama yok.

Celal Yıldırım	Açıklama yok.
----------------	---------------

A'râf Suresi 26. Ayet	
<i>"Ey Âdemoğulları! Size avret yerlerinizi örtecek giysi ve süslenecek elbise verdik. Takva elbisesi var ya, işte o daha hayırlıdır. Bunlar Allah'ın rahmetinin alametlerindendir. Belki öğüt alırlar diye onları insanlara verdik."</i>	
Mukâtil b. Süleyman	Açıklama yok.
Cessâs	Hitap her asırda yaşayan mükellef olan kişilerin genelinedir. Setr-i avret farzdır. "Takva elbisesi" ile kastedilen "salih ameldir, imandır, hayâdır, tevazu için giyilen yün ve sert, kaba elbisedir." Görüşlerini aktarıp tercihini belirtmemiştir.
el-Kiyâ el-Herrâsî	Elbise nimettir.
İbnü'l-Arabî	Açıklama yok.
Kurtubî	Avreti örtmek vaciptir. Erkeklerde, hür kadında, ümmü'l veledde ve cariyyede avretin nereler olduğu ile ilgili görüşleri aktarmış, tercihini belirtmemiştir. İndirilen elbisenin mahiyeti hakkında "yağmur, Hz. Âdem ve Havva ile birlikte yeryüzüne indirilen bir miktar elbise yarattık, elbisenin ne şekilde yapılacağı ilhamını verdik." görüşlerini aktarmış, tercihini belirtmemiştir. "Takva elbisesi", Allah'ın emir ve yasakları hususunda Allah'a karşı takvalı olma duygusunu hissetmektir, salih ameldir, Allah'a duyulan haşyettir.
Mehmed Vehbi	Açıklama yok.
Sâbûnî	Açıklama yok.
Celal Yıldırım	Açıklama yok.

A'râf Suresi 31. ve 32. Ayet	
<i>"Ey Âdemoğulları! Her secde edişinizde güzel elbiselerinizi giyin. Yiyin, için fakat israf etmeyin. Çünkü Allah, israf edenleri sevmez."</i>	
<i>De ki: "Allah'ın, kulları için yarattığı ziyneti ve temiz rızkı kim haram kılmış?" De ki: "Bunlar, dünya hayatında mü'minler içindir. Kıyamet gününde ise yalnız onlara özgüdür. İşte bilen bir topluluk için âyetleri, ayrı ayrı açıklıyoruz."</i>	
Mukâtil b. Süleyman	Mescid-i Haram ve diğer mescitlerde, kilise ve sinagoglarda çıplak olmamak gerekir. Kalın olmak şartıyla tek parça elbise ile namaz kılınabilir.
Cessâs	Namazda setr-i avret farzdır. Mescide giderken kendisiyle süslenilen temiz bir elbise giymek menduptur.
el-Kiyâ el-Herrâsî	Mescide itikâf, namaz, tavaf gibi mescitte yapılan fiillere saygılı olmak üzere her mescitte ziyneti almayı emreder.
İbnü'l-Arabî	Namazda bedenini örtülmesi farzdır. Baldır avret değildir.

	Ziynetleri almak, her mescitteki namaz için genel bir emirdir. Kadının avreti, yüzü ve eli hariç bütün bedenidir. Cariye namazda, erkeğin örttüğü yerler nere ise oraları örter. Ziynet ile kastedilen “setr-i avrettir, güzel görüntü sağlayan elbisedir, rızık bol olunca güzel giyinmektir.” Setr-i avret vaciptir.
Kurtubî	Hitap bütün insanlardır. Mescitten kasıt namazdır. Namazda avreti örtmek nasıl farz ise namaz dışında da insanlara karşı avreti örtmek gereklidir. Kişinin kendi avretini görmesi hakkındaki görüşleri aktarmış, tercihini belirtmemiştir. Namazın ziyneti hakkında “imamın rida giymesidir, ayakkabıdır, rükûya giderken ve rükûdan kalkarken elleri kaldırmaktır, tekbir getirmek ve elleri kaldırmaktır.” Görüşlerini aktarmış, tercihini belirtmemiştir. Ziynet ile gücü yettiği takdirde güzel giyinmek kastedilir. Değerli elbiseler giyilebilir. Cuma ve bayramlarda, insanların karşısına çıkılacağı vakit, ziyarete gidilirken süslenilebilir.
Mehmed Vehbi	Açıklama yok.
Sabunî	Açıklama yok.
Celal Yıldırım	Açıklama yok.

Nahl Suresi 81.Ayet

“Allah, yarattıklarından sizin için gölgeler yaptı ve dağlarda da sizin için barınaklar yarattı. Sizi sıcaktan koruyacak elbiseler ve savaşta sizi koruyacak zırhlar yarattı. Böylece Allah, Müslüman olasınız diye üzerinizde olan nimetini tamamlıyor.”

Mukâtil b. Süleyman	Açıklama yok.
Cessâs	Açıklama yok.
el-Kiyâ el-Herrâsî	Açıklama yok.
İbnü'l-Arabî	Sirbâl, giyilen her türlü kıyafettir. Bunlar da Allah'ın bahsettiği bir nimettir.
Kurtubî	Sirbâl, giyilen gömleklerdir. Onların yaşadığı iklim sıcak olduğu için sıcaktan koruyan demiş, soğuktan koruyan dememiş.
Mehmed Vehbi	Açıklama yok.
Sabunî	Açıklama yok.
Celal Yıldırım	Açıklama yok.

Ahzâb Suresi 32. Ayet

“Ey Peygamber'in hanımları! Siz, kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer Allah'a karşı gelmekten sakınıyorsanız (erkeklerle konuşurken) sözü yumuşak bir eda ile söylemeyin. Yoksa kalbinde hastalık olan kimse ümide kapılır. Güzel söz söyleyin.”

Mukâtil b. Süleyman	Açıklama yok.
Cessâs	Emir genel olup bütün kadınlaradır. Kadının yabancı erkeklerle laubali konuşması yasaktır. Erkekler duymayacak şekilde sesi kısmak en güzel olandır. Kadının ezan okuması menedilmiştir.
el-Kiyâ el-Herrâsî	Sözü yumuşatmak şüphe ehlinde arzu uyandırır. Kadının sesini yükseltmemesi en güzeldir.
İbnü'l-Arabî	Resulullah'ın eşleri insan olmakla birlikte konumlarının şerefi açısından diğer kadınlar gibi değildir. Bu konum tökezlemeleri kaldırmaz. Kadınlara sözlerinin net, anlaşılır, kat'i olması, kalpte ilgi uyandıracak şekilde olmaması emredilmiştir. Sözün ma'ruf olması; gizli olması, tebliğ yapmak veya insan için kaçınılmaz olan ihtiyaçlar anlamındadır.
Kurtubî	Peygamber eşleri şeref ve fazilet bakımından diğer kadınlar gibi değildir. Faziletli olmanın şartı Allah'tan korkmaktır. Kadının sözü kat'i, ifadeleri anlaşılır ve kesin olmalıdır. Erkeklerle edalı konuşmak yasaklanmıştır. Ma'ruf söz; iyiliği emredip kötülükten alıkoymak, sesi yükseltmeden sert konuşmak, şeriatın ve aklın reddetmediği doğru söz anlamlarındadır.
Mehmed Vehbi	Açıklama yok.
Sabunî	Açıklama yok.
Celal Yıldırım	Açıklama yok.

Ahzâb Suresi 33. Ayet

“Evlerinizde oturun. Eski cahiliye âdetinde olduğu gibi açılıp saçılmayın. Namazı kılın, zekâtı verin. Allah'a ve Resûlüne itaat edin. Ey ehl-i beyt! Allah sizden ancak günah kirini gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.”

Mukâtil b. Süleyman	Açıklama yok.
Cessâs	Kendi tercihini belirtmeyerek görüşleri aktarmıştır. “Sakin, ağırbaşlı, oturaklı, vakur olun.” veya “Zaruret olmadıkça evden çıkmayın.” veya “Kadın erkekler için güzelliklerini ortaya çıkarmasın.” veya “Kıritmalı, işveli yürümesin.” İlk cahiliye, İslam'dan önceki dönem; ikinci cahiliye, İslam'dan sonra cahiliye devrindekilerin amellerini yapan kişinin halidir. Ehl-i beyt ile “Peygamber eşleri” veya “bütün kadınlar” veya “Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hasan ve Hüseyin” kastedilmiştir. Allah (c.c.) bütün bu emirlerle Peygamber eşlerini ve diğer mü'min kadınları korumak ve terbiye etmeyi murad etmiştir.
el-Kiyâ el-Herrâsî	Kırtarak, cilve yapıp güzellikleri erkeklere göstermeyin.
İbnü'l-Arabî	Evlerinizde sükûnetle oturun, oradan başka bir yere çıkmayın, evlerinizi terk etmeyin. Cahiliye tektir. O da İslam'dan öncesidir. Birinci diye nitelenmesi bunun dışında bir sıfatı olmamasındandır. Rics; günah, şirk, şeytan, pis işler ve çirkin huylar demektir. Ehl-i beyt: Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hasan ve Hüseyin'dir.

Kurtubî	Hitap bütün kadınlaradır. Kadınlar evlerinde kalmalı, zorunluluk olmadıkça dışarı çıkmamalıdır. Bu emirle Allah Peygamber eşlerinin şerefini yüceltmıştır. Teberrüc, örtülmesi gereken yerleri açmaktır. Kadın dışarı çıkma ihtiyacı olursa süslenmeden tam bir tesettür ile çıkmalıdır. Kendi görüşünü belirtmeden ilk cahiliye hakkındaki görüşleri aktarmıştır.
Mehmed Vehbi	İlk cahiliye ile İslam'ın zuhurundan önceki devir kastedilir. Allah Teâla kadınların ziynetlerini takıp herkesle görüşmesini, istediği yerde gezmesini, istediği ile gayrimeşru bir şekilde görüşebilmesini yasaklamıştır. Serbestlik isteyenler cahiliye devrinin bu âdetini yerine getirmeye çalışmaktadır.
Sabunî	Açıklama yok.
Celal Yıldırım	Açıklama yok.

Ahzâb Suresi 53. Ayet

“Ey iman edenler! Yemek için çağrılmaksızın ve yemeğin pişmesini beklemeksizin (vakitli vakitsiz) Peygamber'in evlerine girmeyin, çağrıldığınız zaman girin. Yemeği yiyince de hemen dağılın. Sohnete dalmayın. Çünkü bu davranışınız Peygamber'i rahatsız etmekte fakat o sizden de çekinmektedir. Allah ise gerçeği söylemekten çekinmez. Peygamberin hanımlarından bir şey istediğiniz zaman perde arkasından isteyin. Böyle davranmanız hem sizin kalpleriniz hem de onların kalpleri için daha temizdir. Allah'ın Resulüne rahatsızlık vermeniz ve kendisinden sonra hanımlarını nikâhlamanız asla caiz olamaz. Çünkü bu Allah katında büyük bir günahdır.”

Mukâtil b. Süleyman	Açıklama yok.
Cessâs	Bu emir Peygamber eşlerini görme yasağı içerir ki iki tarafta da istek, meyil oluşma ihtimali önlenmiş olsun. Hüküm geneldir, diğer kadınları da kapsar.
el-Kiyâ el-Herrâsî	Açıklama yok.
İbnü'l-Arabî	Kadına bir ihtiyaç arz olunduğunda veya bir konuda görüşüne başvurulup fetva istendiğinde perde arkasından sorulup istenebilir. Kadının bütün bedeni ve sesi avrettir. Mahkemede şahitlik, bedeninde bir hastalık olma veya kendisine bir ihtiyaç, bir soru arz edilme halleri hariç açması caiz değildir. Kişi kendisine helal olmayan birisiyle başbaşa kalma konusunda kendisine güvenmemelidir. Sakınmak namuslu olmaya daha münasiptir.
Kurtubî	Meta'; genel anlamda olup istenmesi mümkün olan dini ve dünyevi her şeyi kapsar. Hüküm geneldir. Kadının bütün bedeni ve sesi avrettir. Bir ihtiyaç halinde perde arkasından istemeye izin verilmiştir. Şehadet, hastalık, öğrenilecek bilginin ancak ondan öğrenilebilmesi gibi ihtiyaç halinde bu perde açılabilir. Kişi kendisine helal olmayan birisiyle başbaşa kalma konusunda kendisine güvenmemelidir. Sakınmak namuslu olmaya daha münasiptir.
Mehmed Vehbi	Dayı ve amca da içine katılınca 14 grup dışındaki erkekler kadınla perde arkasından görüşebilir. Hüküm geneldir. Peygamber eşleriyle evlenmek ümmete haramdır.
Sabunî	Açıklama yok.

Celal Yıldırım	Açıklama yok.
----------------	---------------

Ahzâb Suresi 55. Ayet	
<i>“Peygamberin hanımlarına; babalarından, oğullarından, erkek kardeşlerinden, erkek kardeşlerinin oğullarından, kız kardeşlerinin oğullarından, mümin kadınlardan ve sahip oldukları cariyelerden ötürü bir günah yoktur. Ey Peygamber hanımları! Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah her şeye hakkıyla şahittir.”</i>	
Mukâtil b. Süleyman	Açıklama yok.
Cessâs	“Kendi kadınları” ile kastedilen hürlerdir. “Ellerinin malik oldukları” ile kastedilen cariyelerdir.
el-Kiyâ el-Herrâsî	“Ellerinin malik oldukları” ile kastedilen cariyelerdir. Evlenilmesi haram olanlara karşı Hicap hükmü ortadan kalkar.
İbnü'l-Arabî	Kendi tercihini belirtmeksizin görüşleri aktarır. Ayette sayılanlara karşı “örtülerini çıkarmalarında günah yoktur” ve “örtünmelerinde günah yoktur” denmiştir. “Baba konumunda olmasından” veya “oğullarıyla evlenmek helal olduğundan” amca ve dayı ayette zikredilmemiştir.
Kurtubî	Kadının karşısına geçip görünebileceği kişiler sayılmıştır. Amca ve dayının ayette zikredilmemesi “ebeveyn konumunda olmalarından” veya “oğullarına kadının özelliklerini anlatma ihtimali olduğu için kadını görmeleri hoş görülmediğinden”dir. Bir görüşe göre kadının amca ve dayısı yanında başörtüsünü çıkarması mekruhtur.
Mehmed Vehbi	Açıklama yok.
Sabunî	Açıklama yok.
Celal Yıldırım	Açıklama yok.

Ahzâb Suresi 59. Ayet	
<i>“Ey Peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve müminlerin kadınlarına dış örtülerini üstlerine almalarını söyle. Bu onların tanınıp incitilmemelerine de daha uygundur. Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir.”</i>	
Mukâtil b. Süleyman	Yabancı erkeğin Müslüman kadını başını ve boynunu örttüğü kınâ' ve başörtüsü üzerinde olmadan görmesi caiz değildir.
Cessâs	Erkekelere karşı yüzü örtmek gerekir. “Mü'min kadınlar” ile kastedilen hürlerdir. Cariyeler saçlarını ve yüzlerini örtmezler ki hürlerle karışmasınlar.
el-Kiyâ el-Herrâsî	Cilbap; ridâdır. Hür kadınlar başlarını ve yüzlerini örtmelidir. Cariyelerin baş ve yüzlerini örtmesi gerekmez.
İbnü'l-Arabî	Cilbap hakkında farklı görüşler olup ortak noktası bedeni örten bir giysi olmasıdır. Hür kadınları örtüsüz veya tek parçadan ibaret şeffaf bir peçe ile yürüyen cariyelerden ayırt etmeyi murat edilmiştir.
Kurtubî	Cilbap; başörtüsünden daha büyük bir kıyafettir. Allah'ın emrettiği tesettür teni göstermeyen elbise ile sağlanır.

	Ayette kastedilen hür kadınlardır ki cariyelerle karıştırılmasınlar.
Mehmed Vehbi	Gerektiği zaman dışarı çıkan kadın üzerine çarşafını bürünmeli ki kim olduğu bilinmesin ve bu şekilde suizan ve kötü kişilerin takibinden kurtulsun. Tesettürün hikmeti: “Fitne kapısını kapamak, nesebi kayıplardan korumak, kadını kocasına bağlamak, kadını yabancıların saldırılarından kurtarmak, aile teşkilatına düzen vermek, evladın terbiyesine ve dünyanın imarına erkek dışardan kadın içerden çalışmaktır.”
Sabunî	Cilbap bütün vücudu örten elbisedir. Örfen çarşafa benzeyen giysidir. Örtünme emrinin önce Resulullah'ın eşlerine olması onların diğer kadınlara örnek olduğuna işarettir. Cilbap ile maksat setr-i avret değil, ondan daha fazla bir örtünmedir. Örtünme emri hür, cariyeye bütün kadınlardır. Örtünme farz olup inkârı küfr, terki isyan ve Kur'ân'a muhalefettir. Örtünme kâfir kadınlara gerekmemekle birlikte Müslüman hâkimin onların cemiyeti bozacak şekilde ortalıkta dolanmalarına izin vermemelidir. Sonradan zorluk çekmemeleri için 10 yaşına giren kız çocukları terbiye açısından örtüye alıştırmalıdır. Yüz, ziynetin aslı, güzellik ve fitnenin kaynağı olduğu için örtülmesi zaruridir. Evlenmek isteyen erkeğe karşı ve hac ihramında yüz açılabilir. Örtünün şartları: “Tüm vücudu örtmeli, kalın olmalı, örtünün kendisi ziynet olmamalı ve bakışları çeken cazip renkli göz alıcı tarzda olmamalı, bol olup örtülmesi gereken yerlerin şeklini belli etmemeli, kokulu olmamalı, erkek kıyafetine benzememeli.” Hicap Müslüman kadını daraltma değil, bilakis şeref ve yücelikte. Hicap giymek kadın için iffetlilik, toplum için fesadın ortaya çıkmasından ve fuhşun yayılmasından korunmadır. Müslüman kadın Allah'ın emirlerine yapışmalı ve İslam'ın farz kıldığı toplumsal edepelerle edeplenmelidir. Evlenmelerin azalıp boşanmaların çoğalması tesettürden uzaklaşmakla doğru orantılıdır.
Celal Yıldırım	Açıklama yok.

Nûr Suresi 30. Ayet	
<i>“Mü'min erkeklere söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. Bu davranış onlar için daha nezihdir. Şüphe yok ki Allah onların yaptıklarından hakkıyla haberdardır.”</i>	
Mukâtil b. Süleyman	Mü'min erkekler bakışlarını bakılması haram olan şeylerden çeksinler. Ferçlerini zinadan korusunlar.
Cessâs	Birinci bakış caizdir. Birinci bakışla kastedilen bile bile olmayan, kasıtlı bakıştır. Kasıtlı bakılırsa ikinci bakışa denktir. Haram olan kişilere karşı bakışlarını çeksinler.
el-Kiyâ el-Herrâsî	Haram olan kişilere karşı bakışlarını indirsınlar ve ferçlerini korusunlar.
İbnü'l-Arabî	İsrarlı bakıştan kaçınsınlar. Birinci ve ikinci bakış helal, fazlası haramdır. Haram olan kişilere bakmak yasaklanmıştır. Fercin örtülmesi birileri varken de yalnızken de gereklidir. Mahrem yerleri Allah'ın yasakladığı şeylerden sakınmak emredilmiştir.
Kurtubî	Gözü haram olan şeyden sakınmak kastedilmiştir.

	Görmek kalbe açılan en büyük kapıdır. Oraya ulaşan duyu yollarının en mükemmelidir. Bu yüzden görme dolayısıyla düşüşler pek çoktur. Kişinin kendisine haram kılınan birine arzuyla tekrar tekrar bakması haramdır. Mahrem yerleri helal olmayan kişilere karşı örtsünler, zinadan korusunlar. Hamama girmenin caiz olmasının şartlarını sıralamış. Hamama girmek fazilet ve din ehline haramdır. Çünkü cahiller dikkatsiz olup hamama girince orta yerde peştemallerini fırlatırlar. Gözün haramdan sakınılıp mahrem yerlerinin korunması dinleri bakımından daha temizdir ve dünya pisliklerinden daha çok uzaklaştırıcıdır.
Mehmed Vehbi	Erkeğe gereken zinaya yanaşmamak, kadınlara bakmamaktır. Gözün görmesi zinaya mukaddimedir. O yüzden gözü korumak ferçten önce gelmiştir. Birdenbire bakmakta kasıt olmadığı için mesuliyet gerektirmez. Kadının yüz, el ve ayakları avret değildir. Buralara bakılabilir. Buralara bakış fitneye sebep olursa caiz değildir. Müslüman kadınların hürriyeti erkeklerden çoktur. Erkeğin kadına hizmeti kadının erkeğe hizmetinden çoktur. Satılık cariye almak isteyen, tedavi için doktor, şahitler, hâkim, evlenmek isteyen kişi kadına bakabilir.
Sabunî	Bakış zinanın postacısı, kötülüklerin öncüsü, tehlikelerin meydana gelmesinin başlangıç noktası ve kalbe ulaşan en büyük kapı olduğundan ırzı korumaktan önce gelmiştir. Her şeyden değil Allah'ın haram kıldığı şeylere karşı bakışlarını kıssınlar. Bakışı indirmek ve ferici korumak mü'mini ahlaksızlıkların kirlerinden temizler.
Celal Yıldırım	İslam zinaya vesile olan her şeyi haram kılmıştır. Bakılması haram olan şeylere bakmak, mahrem yerleri teşhir etmek haramdır. Tiyatro, sinema vs. açıklığı körükleyen ürünlerin yapımı serbest oldukça ahlaki çöküntünün önüne geçilemez. Göz, ani olarak bir mahreme ilişirse başı derhal çevirip gözü indirmek emredilmiştir. Peştemalsiz hamama girmek haramdır.

Nûr Suresi 31. Ayet

"Mü'min kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. Görünen kısımlar müstesna, ziynetlerini göstermesinler. Başörtülerini ta yakalarının üzerine kadar salsınlar. Ziynetlerini, kocalarından, babalarından, kocalarının babalarından, oğullarından, üvey oğullarından, erkek kardeşlerinden, erkek kardeşlerinin oğullarından, kız kardeşlerinin oğullarından, kendi kadınlarından, ellerinin altında bulunanlardan, erkekliği kalmamış hizmetçilerden yahut da henüz kadınların mahrem yerlerine vakıf olmayan erkek çocuklardan başkalarına göstermesinler. Gizledikleri ziynetler bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar. Ey mü'minler, hep birlikte tövbe ediniz ki kurtuluşa eresiniz!"

Mukâtil b. Süleyman	Mü'min kadın kendine helal olmayan erkeklere karşı bakışını kıssın. Ferci zinadan korusun. Kadının el ve yüzü görünebilir. Eldeki kına ve yüzük, yüzdeki sürme hariç yabancı birine ziynetlerini göstermesinler. Başörtülerıyla boyun ve sinelerini örtsünler. Ziynetlerini göstermesinler, cilbaplarını çıkarmasınlar anlamındadır. "Kendi kadınları" ile kastedilen mü'min kadınlardır.
------------------------	--

	“Ellerin malik oldukları” ile kadının kendi kölesi kastedilir. Kocasının kölesi yanında kadının cilbapını çıkarması helal olmaz. Kadınlara meyli olmayan erkekler: Kadınlara ihtiyacı olmayan, iktidarsız, elden ayaktan düşmüş, ihtiyar, hadım edilmiş, bunak ve bunun benzeri erkeklerdir. Çocuk ile kadınlık işlerini idrak edemeyen erkek çocuk kastedilir. Ayaktaki halhalın sesi duyulsun diye ayağını hareket ettirmesin.
Cessâs	Mahrem yerleri zina, dokunmak ve bakmak gibi haram şeylerden korumalıdır. Yüze şehvetle bakmak caiz değildir. “Kendiliğinden görünen” ile alakalı Hanefî âlimlerin el ve yüz olduğu ve buralara şehvetsiz bakılabileceği açıklamasını aktarmış. Şehvet duyma ihtimali olduğunda adamın kızının ve kız kardeşinin saçına uzun müddet yoğun bir şekilde bakması mekruhtur. Evlenmek istemek, şahitlik etmek veya hâkimin kadının ikrarını duymak istemesi halinde şehvet duyma ihtimali de olsa el ve yüze bakabilir. Boyun, sine ve göğüs avret olup yabancı erkeklerin buralara bakması haramdır. Başörtüsüyle buralar örtülmeli. Kol, boyun ve baldır bâtını ziynet yeri olup ayette zikredilen sınıflar buralara bakabilir. “Kendi kadınları” ile mü’min kadınlar kastedilir. Şâyet kölenin hanımefendisi, köleye evlenilmesi yasak olan biri ise köle onun saçına bakabilir, değilse bakamaz. “Ellerinin malik oldukları” ile cariyeler kastedilir. “Kadınlara meyli olmayan” ile alakalı “Kadınlara ihtiyaç duymayıp da yemeğinden nasiplenmek için seni takip eden kişi, iktidarsız, ebleh, safdirik, kadınlara isteği olmayan ahmak kişi” görüşlerini aktarmıştır. “Çocuk” ile küçüklüğünden dolayı kadının ne olduğunu idrak edemeyen, cinsiyet ayrımını bilmeyen erkek çocuklar kastedilmiş. Ziynetin sesini duyurmak yasaktır. Bu yasaksa ziyneti göstermek daha öncelikli yasaktır. Kadının erkekler duyacak şekilde sesini yükseltmesi yasaktır. Kadın ezan okuyamaz.
el-Kiyâ el-Herrâsî	“Kendiliğinden görünen” elbisenin açıkta kalan dışı, bilezik, halhal, yüzük gibi şeylerdir. “Ellerinin malik oldukları” çocuklardır.
İbnü’l-Arabî	Mü’min kadınlar diye özellikle kadınlara seslenmesi te’kid içindir. Helal olmayan bir şeye bakmak zinadır. Kadının erkeğe bakması da tıpkı erkeğin kadına bakması gibi haramdır. Yaratılıştan olan ziynet kadının yüzüdür. Müktesep ziynet, güzelleşmek için sonradan yapılan şeylerdir. Elbiseler, süs eşyaları, sürme, kına vb. Yüz, eller ve bunlarda bulunan yüzük, kına vs. zahiri ziynettir. Kına ayakta ise bâtını ziynettir. Boyun ve göğsü örtmek farzdır. Kadının bedeninin tamamı bakma ve lezzet alma bakımından kocaya helaldir. Bu bakımdan kimse koca ile bir değildir. “Kendi kadınları” ile bütün kadınlar kastedilmiştir. “Ellerinin malik oldukları” ile kadının kölesi kastedilmiştir. Avret yerini anlamayan erkek çocuğuna karşı örtünmek gerekmez. Şehveti kalmamış çok yaşlı erkeğe karşı örtünmek gerekmez. Teberrüc ve erkeklerin ilgisini çekmek için ayakları yere vurmak, ses çıkarmak haramdır. Erkek bu sesi kibirden dolayı çıkarıyorsa bu haramdır.
	Mü’min kadınlar diye özellikle kadınlara seslenmesi te’kid içindir.

Kurtubî	Görme kalbin yol göstericisi olduğu için gözün sakınılması emri önce gelmiştir. Helal olmayan şeylere bakmak zinadır. Kadının erkeğe bakması da tıpkı erkeğin kadına bakması gibi haramdır. Ziynetin gösterilmesinin yasak olması fitneye düşmekten ve düşürmekten sakınmak içindir. Kendiliğinden görünen ile kastedilen el ve yüzdür. Müktesep ziynet, güzelleşmek için sonradan yapılan şeylerdir. Elbiseler, süs eşyaları, sürme, kına vb. Kadın başörtüsünü göğsünü örtecek şekilde yakalarının üzerine kıvrımalı. Elbisede yakanın yeri göğüs kısmıdır. “Kendi kadınları” ile kastedilen Müslüman kadınlardır. Müslüman cariyeler de bunun kapsamına girer. Kadının cariyesi müşrik ise bedeninin herhangi bir yerini onun yanında açabilir. “Ellerinin malik oldukları”, erkek köleler, Müslüman ve kitap ehli olan cariyeleri kapsar. Hz.Âişe ve Ümmü Seleme’nin görüşü budur. Erkek kölenin hanımefendisinin saçına bakıp bakamayacağıyla alakalı görüşleri aktarmış, tercihini belirtmemiştir. “Kadınlara meyli olmayanlar” hakkında görüşleri aktarmış. Hepsinin ortak noktası kadınların durumunu kavramayan ve bunlara dikkat edecek bir yanı bulunmayan kimseler olmasıdır. Yüz ve ellerin dışında kalan vücudun diğer yerlerini çocuğa karşı örtmek gerekmez. Çünkü çocuk mükellef değildir. Çocuk ile ne kastedildiği ile alakalı görüşleri aktarmış. Avret yeri ile ne kastedildiği ile alakalı görüşleri aktarmış. Ziynetin sesini işittirmek açıkça göstermek gibidir. Hatta daha da ileridir. Teberrüc ve erkeklerin ilgisini çekmek için ayakları yere vurmamak, ses çıkarmak haramdır. Erkek bu sesi kibirden dolayı çıkarıyorsa bu haramdır.
Mehmed Vehbi	Kadınların yabancılara arzuyla bakması caiz değildir. Vücütlerini ve arızı ziynetlerini mahremlerinden başkasına göstermeleri yasaktır. Durumun gerektirmesi ve zamana göre kolaylık için eller, ayaklar ve yüz avret sayılmamıştır. Ziynetin gösterilmesi ve sesinin duyurulması yasaktır. Zaruret olmadıkça kadının sesini erkeğe duyurması yasaktır. Kadın ezan okuyamaz. Tesettür emri bütün âlemin iyi bir düzen üzere devam etmesi adına büyük bir hizmettir. İslam’a göre kadın hür ve üst konumda olup kocasına karşı alacaklı, kocası ona karşı borçludur. Kadının refah ve mutluluğu, kadın-koca muhabbetinin devamına ve iffetin şüpheden uzak olmasına bağlıdır. Bu da tesettürle sağlanabilir. “Kendi kadınları” ifadesi ile Müslüman kadınlar kastedilmiştir. Dayı ve amca baba konumunda olduğu için ayette zikredilmemiştir. “Ellerinin malik oldukları” ifadesinden zahire göre köle anlaşılrsa da İmam Azam’a göre köle yabancı konumundadır. Köle ile hanımı arasında nikâh caiz olmayıp kadın kölesini azat edince nikâh caiz olur. Köle sırf yabancı gibi değildir.
Sabunî	Ziyneti de ziynet takılan yerleri de göstermek yasaklanmıştır. Başörtüsü, boyun ve sinelerden bir şey görünmeyecek şekilde sinelerin üzerine bırakılmalı, atılmalı. Bakmakla zevk alındığı gibi duymakla da zevk alınır. Bu yüzden ayakların yere vurulup halhalın sesinin duyurulması yasaklanmıştır.

	Takı yerlerinin açılması, parfüm, esans sürünmek, salınarak yürümek, yumuşatarak konuşmak vs. şehveti harekete geçirecek her türlü şey yasaklanmıştır. Avret yerlerinin sınırları: “erkek erkeğe, göbek ve diz kapak arası; kadın kadına göbek ve diz kapak arası; karı koca arasında avret yok; kadın erkeğe el ve yüz dâhil tüm vücududur.” “Kendi kadınları”, Müslüman veya kâfir kendileriyle tanışıp konuşulan, iş yapılan kadınlardır. Hayâ perdesi yıkılmış, ahlakına ve terbiyesine güvenilmeyen, yabancı erkeklere karşı laubali olan kadınlara karşı Müslüman dahi olsalar ziynetlerin örtülmesi farzdır. “Ellerinin malik oldukları” ifadesi hakkında görüşleri sıralamış, tercihini belirtmemiş. Kadınlığın ne demek olduğunu bilmeyen, kadınlara şehvet ve ilgi duymayan, akılsız denecek kadar ahmak olan erkeklerin karşısında ziynetler açılabilir. Küçüklüğünden dolayı kadınların gizli yerlerini gizli olmayanından ayırt edemeyen çocukların yanında örtülerini açabilirler. Cinsiyetin ne demek olduğunu kadın bedenini bilmeyen bu çocuklar 10 yaşından küçük olanlardır. Cinsiyet şuuruna eren çocuğun yanında örtünmek gerekir. Fitneden emin olmak şartıyla kadının sesi avret değildir.
Celal Yıldırım	“Bakışlarını indirsınlar.” emri “Kadınlar şehvetle erkeklere bakmasınlar, ahlaken düşük ve şehvetperest erkeklere bakmasınlar, bakılması haram olan şeylere bakmasınlar, bakmaları şüphe uyandıran yer ve zamanlarda erkeklere bakmasınlar.” anlamlarına gelebilir. “Kendiliğinden görünen” ifade ile alakalı görüşleri aktarıp kendi görüşünü belirtmemiş. Yaratılıştan gelen ziynet yüzdür. Sonradan takınılan ziynet; elbise, yüzük, küpe, bilezik, kemer, halhal vs. dir. “Himar” başı kaplar şekilde örten örtüye denir. Bununla yakanın üzeri boğaz, gerdan ve göğüsler örtülecek şekilde kapatılır. “Kendi kadınları” ifadesi ile Müslüman kadınlar kastedilir. Kocalar için karılarının bedenlerinin tamamına bakmaları helaldir. Mutad olan ziynet yerleri, yüz, el ve ayaklarla, iş görürken açılan baş, saç, kulak, boyun, kol ve inciktir. Kocadan başka geriye kalan 11 sınıfa bu yerlerin gösterilmesinde bir beis yoktur. Erkeğin erkeğe olduğu gibi kadının da kadına karşı avreti göbekten dize kadardır. Erkeklikten kesilmiş olanlara da -fitne ve dedikodu ihtimali mevcut değilse- ziynet yerlerine bakmak helaldir. Çocuklar iştiha çağına gelmemiş ve kadına karşı ilgi duymuyorsa, ziynet yerlerini onlara karşı açık bulundurmamak da caizdir. Ancak yaş durumlarına göre onlara İslam edep ve terbiyesini aşılıp öğretmek için kadınlar açılma hususunda ölçülü olmalıdırlar. Örtünme emri esir cariyeler hakkında değil, sadece hür olan mü'min kadınlar hakkındadır. Yani esir cariyelerin ziynet yerleri açık olabilir “Çocuk” kadınların mahrem yerlerini anlamayacak kadar küçük olandır. Erkekliği kalmamış hizmetçi, şehvetten kesilmiş pirifâni eğer salih biri ise süslerini gösterebilir. “Ellerinin malik oldukları” cariyelerdir. Süt evlat ve süt kardeşler, dayı ve amcaya da ziynetlerin gösterilmesinde sakınca yoktur.

Nûr suresi 60. Ayet.	
<i>“Artık evlenme ümidi beslemeyen, hayızdan ve doğumdan kesilmiş yaşlı kadınların ziynetlerini göstermeksizin dış elbiselerini çıkarmalarında kendileri için bir günah yoktur. Ama yine sakınmaları onlar için daha hayırlıdır. Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.”</i>	
Mukâtil b. Süleyman	Yaşlılıktan dolayı hayız görmeyen kadın başörtüsünün üzerine aldığı cilbaplarını yabancı erkeklerin yanında çıkarabilirler.
Cessâs	Yaşlı kadının saçını avrettir. Baş kapalı olmak şartıyla ridasını yabancı erkeklerin yanında çıkarabilir. Ama çıkarmaması daha hayırlıdır.
el-Kiyâ el-Herrâsî	Yaşça büyük kadınlar başörtüsünün üzerine giydiği cilbapını çıkarabilir.
İbnü'l-Arabî	Hayızdan ve çocuk doğurmaktan kesilen kadın kastedilmiştir. Onlara bakmak caizdir. Kadının vücudunu vASFeden ince bir elbise giymesi teberrücdendir. Elbiselerini çıkarmaları mübah ise de tam bir tesettüre riâyet etmeleri daha hayırlıdır.
Kurtubî	Yaşlı kadınlara karşı erkekler arzu duymadığı için özel olarak zikredilmiştir. Başkalarına mübah olmayan şeyler onlara mubahtır. Başörtüsünün üzerine aldığı cilbapını ziynetini açığa çıkarmamak ve süslenmemek şartıyla çıkarabilir, almayabilir.
Mehmed Vehbi	Açıklama yok.
Sabunî	Açıklama yok.
Celal Yıldırım	Hayız ve nifastan kesilen, yaşlılıktan oturup kalan kadınlar süs yerlerini açığa vurmamak şartıyla dış elbiselerini ve büyükçe olan cilbaplarını çıkarabilirler. Süs yerlerini açmaları ise haramdır.

SONUÇ

Tarih boyunca örtünme kişinin inancını, kültürünü, milletini, sosyal statüsünü, ekonomik seviyesini vb. gösteren bir kimlik niteliğinde kabul edilmiştir. İslam'dan önceki toplumlarda da görülen kadının örtünmesine ise birçok anlam yüklenmiştir. Kadının özellikle baş ve yüzünü örtmesi kimi zaman evli olduğunun kimi zamansa hür olduğunun göstergesi kabul edilmiştir. Yahudi ve Hristiyan inancında da kadının örtünmesi hür olduğunun simgesi olarak kabul edilmiştir.

Kur'an'da ise bu konuda sıfırdan hükümler koyulmamış, üzerine indiği toplumdaki yanlış uygulamaları düzene sokmak şeklinde bir metot izlenmiştir. Kur'an, 23 yıl süren peyderpey iniş sürecinde gerek yasaklar gerekse emirler konusunda muhataplarını aşama aşama eğitmiştir. Tesettür emri de bu minvalde gerçekleşmiştir. Nitekim bu konuda farziyet bağlamında yapılan düzenlemeler vahyin 17-18. yıllarına denk gelmektedir.

Kur'an'ın Mekke Dönemi'nde konuyla ilgili ilk vurgu "Elbiseni temizle." ayetinde görülmektedir. Bu ayetteki elbise ve taharet kelimeleri hem hakiki hem mecazi anlamda kullanılmış olup hakiki anlamıyla elbisenin necis sayılan şeylerden temizlenmesi ve boyunun yerde sürünecek şekilde uzun olmaması istenmiştir. Elbise boyunun kısa tutulması temiz olmasını sağlamakta; elbiseyi yerde sürünecek şekilde uzun tutmak kibir alameti olarak görülmüş, bu haliyle kul olma vasfına ters düştüğü için yasaklanmıştır. Bu kelimelere verilen mecazi anlamlara göre ise kişiden kalp, amel, ahlak, aile ve nefis temizliği istenmektedir.

A'râf suresinde Hz. Âdem'in şeytanla mücadelesi ve yeryüzüne iniş kıssası anlatılmaktadır. Surenin 19-22 ayetleri arasında anlatılanlara göre şeytanın ilk mücadelesi insanı çıplaklaştırmaktır. Bunun için çeşitli vesveselere başvurmuş ve vuracaktır. İnsan şeytanın bu tuzaklarına karşı dikkatli olmalıdır. Kıssada avret yerleri açılan Hz.Âdem ve Havva'nın cennet yapraklarıyla örtünmeye çalışmaları ise örtünmenin fitri olduğuna delil teşkil etmiştir. Surenin 26. ayetine göre ise elbise Allah'ın bir nimeti olarak avret yerlerini örtmek ve güzel görüntü sağlamak üzere verilmiştir. Elbisenin üçüncü işlevi ise bu iki

işlevinden daha kıymetli olup o da giyilen kıyafetin takvayı sağlamasıdır. Yani Allah'ın emrine uyma titizliğiyle seçilmesidir. Surenin 31. ayetine gelindiğinde bu ayet Kâbe'nin çıplak tavaf edilmesi âdetini ortadan kaldırmak üzere inmiştir.

Mekke Dönemi'nde elbisenin işlevlerinden birine daha dikkat çekilmiştir. O da kişiyi sıcak-soğuk gibi dış etkenlerden korumasıdır. Ayette “sıcaktan koruyan” denmiş, sıcak havalarda elbisenin çıplak olmaya nazaran kişiyi daha serin tuttuğu bugün yapılan deneylerde de görülmüştür.

Medine Dönemi'ne gelindiğinde Ahzâb suresi ile yapılan ilk düzenleme kadının konuşması üzerinden olmuştur. Kadından kendine yabancı sayılan erkeklerle konuşmaları gerektiğinde ciddi, net, yumuşak olmayan bir ses tonuyla konuşmaları istenmiştir. Bunun aksinin ise kalbinde hastalık bulunan erkekte arzu uyandıracağı söylenmiştir.

İkinci olarak kadından evinin dışında bulunması gerektiği durumlarda vakarlı, onurlu bir tavır takınması istenmiş; açılıp saçılması, süslenmesi, güzelliklerini göstermesi yasaklanmıştır.

Üçüncü emir erkeklere verilmiş, o günün şartlarında kapı yerine perde olan evlere girilmemesi, kadınlardan bir şey isteneceği zaman perde arkasından istenmesi emredilmiştir.

Surenin 59. ayeti ile kadınlara cilbablarını üzerlerine almaları emredilmiştir. Cilbab, kadının yabancı erkekler yanında üzerine aldığı başörtüsünden büyük olup bedeninin tamamını ya da büyük bir kısmını, bazısına göre yüzü de örten, şekli örfe göre belirlenen örtüdür. Bununla örtünmeleri kadının ahlaklı olarak tanınıp kötü niyetli kişilerin sataşmalarından korunmasına uygun olan davranıştır.

Nûr suresi ilk olarak erkeklere seslenmekte ve kendilerine yabancı olan kadınlara karşı kasıtlı bir şekilde tekrar tekrar bakmamalarını emretmektedir. Daha sonra aynı emir kadınlara verilmiş, onlardan da kendilerine yabancı olan erkeklere karşı bakmamaları istenmiştir. Ayetin devamındaki ifadelerle göre eller ve yüz hariç vücudun diğer yerleri gösterilmemeli. Kadın başına örttüğü örtü ile boyun ve sinesini de kapatmalıdır. Ayette istisna tutulan eş, baba, kayınbaba, öz ve üvey oğul, erkek kardeş, yeğen, ahlakına güvenilen kadınlar, kadını kölesi ve cariyeleri, kadınlara karşı arzu duyacak hali kalmamış erkekler ve kadınlık hallerini idrak edemeyen çocuklar dışındaki kişilere karşı ziynetler gösterilmemelidir. Ayette zikredilmese de dayı, amca ve süt akrabalar da bu grubun

içindedir. Ayetin devamında getirilen diğer bir düzenleme kadının gizlediği ziynetlerini gösterecek yürüyüş ve tavırlardan uzak durmasıdır. Surenin 60. ayetinde ise yaşlılıktan dolayı erkeklerin kendisine arzu duymayacağı kadınlara bir hafifletme getirilmiş, süslenmemek kaydı ile cilbablarını almamalarına müsaade edilmiştir.

Müfessirlerin konuyu işleyişleri incelendiğinde yaşadıkları dönemin şartlarına göre ayetlerden çıkardıkları hüküm veya yorumların farklılık arz ettiği görülmektedir. Endülüslü olup 13. yüzyılda yaşayan Müfessir Kurtubî'nin Nûr suresi 30. ayetin yorumunda hamamlara gitmenin ilim ehli erkeklere haram olduğu hükmünü çıkarması, döneminde yaşayan insanların cahil olması ve hamamda avretlerini örtmeye dikkat etmemelerinden kaynaklanmaktadır. 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başlarında yaşayan Konyalı Mehmed Vehbi'nin tesettürün Müslüman kadını esir etmediği, özgürleştirdiği, kadının erkeğe göre daha üst konumda olduğu, tesettürün faydaları vb. noktalar üzerinde çokça durması yaşadığı dönemde görülen Batı hayranlığına, Batı kadınının açık saçıklığının özgürlük göstergesi olarak topluma kabul ettirilmeye çalışılmasına, tesettürün kadını esir ettiği, erkeğin hâkimiyeti altına soktuğu vb. düşüncelere tepki olarak ortaya çıkmıştır. Çağdaş Müfessir Celal Yıldırım da konuyla ilgili ayetlerin yorumunda televizyon, sinema ve diğer yayın organlarında açık saçık görüntüler serbest oldukça ahlaki çöküşün önüne geçilemeyeceğini, çıplaklığın ve kadınla erkeğin birbirine benzeme çabasının moda olduğu bu devirde gözü haramdan sakınmanın üstün bir iman olgunluğuna ihtiyaç duyduğunu söylemektedir. Onun bu yorumları da günümüzde açık saçıklığı teşvik eden program ve moda tutkusuna bir tepki niteliğindedir. Yine çağdaş müfessirlerden Suriyeli Sabuni'nin ısrarla bu devirde fitneden emin olunamayacağını vurgulayarak kadının eller ve yüzünü de örtmesi gerektiğini savunması da yine günümüz ahlaki çöküntülerinden kaynaklı olsa gerektir.

Bütün bu ayetlerden yola çıkarak diyebiliriz ki tesettür emri tek bir seferde indirilmemiştir. Mekke'de inen ayetlerle her yönden temiz bir hayatın hedeflenmesi, çıplaklığın şeytanın bir telkini olduğu, utanma duygusunun fitriliği, elbisenin takva ile bağlantısı gibi noktalar üzerinde durularak tesettürün zihni altyapısı hazırlanmıştır. Medine'de ise toplumda var olan örtünme âdetine düzenlemeler getirilmiş, farziyeti ve sınırları çizilmek suretiyle tesettürün son şeklini alması uzun bir sürecin ardından tamamlanmıştır. Üzerinde durulması gereken noktalardan biri ahlaklı bir toplumun oluşmasında öncelikli olarak erkeklerin bakışlarına sahip çıkması istenmiş aynı emir daha sonra kadına da verilmiştir. Ayetlerden çıkan diğer bir sonuca göre görülmüştür ki kadının eziyet görmemesi, kalbinde

hastalık bulunan kişilerde istek uyandırmaması sadece kıyafetle sağlanacak bir durum değildir. Ele alınan ayetlerde görüldüğü üzere kadının kıyafeti ve ziynetleri kadar bakışı, konuşma şekli, ses tonu, yürüyüş tarzı da önemlidir. İzzetli ve vakarlı kadın bunların hepsine birden dikkat etmelidir.

KAYNAKÇA

- AKTAŞ Cihan, **Kılık-Kıyafet ve İktidar**, Nehir Yayınları, İstanbul 1989.
- ALBAYRAK Halis, **Tefsir Usulü**, Şule Yayınları, İstanbul 2016.
- ALTIPARMAK İpek Beyza Altıparmak, “**Türban ve Örtünmenin Sosyolojik Anlamı: Isparta Örneği**”, Süleyman Demirel Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2011.
- APAYDIN H. Yunus, “Tesettür”, **DİA**, TDV, İstanbul 2011, c. 40, ss. 538-543.
- ATASEVEN Asaf, “Tıbbî Açısından Örtünme”, **İslam’da Kılık-Kıyafet ve Örtünme**, Ensar Neşriyat, İstanbul 2010, ss.85-93
- ATEŞYÜREK Remzi, “Mehmed Vehbi Efendi”, **DİA**, TDV, Ankara 2003, c.28. ss.540-541.
- BARDAKOĞLU Ali, “Cahiliye Döneminde Kadın”, **Sosyal Hayatta Kadın**, Ensar Neşriyat, İstanbul 2005, ss.9-20.
- BEŞER Faruk, “Fıkıh Açısından Avret ve Örtünme”, **İslam’da Kılık-Kıyafet ve Örtünme**, Ensar Neşriyat, İstanbul 2010. ss. 95-125.
- EL-BEYHAKÎ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî, Dâru’l-Kütütbi’l-İlmiyye, Beyrut, 2010.
- BİLMEN Ömer Nasuhi, **Büyük Tefsir Tarihi ve Tabakatü’l-Müfessirîn**, Ravza Yayınları, İstanbul 2008.
- BİRİŞİK Abdulhamit, “Tefsir”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2011, c.40, ss.281-290.
- BÖKE Emine Gümüş, “İslâm Hukuku’nda Kıyafet-Örtünme ve Kıyafetler Üzerindeki Resim ve Yazıların Durumu”, **KİİFAD**, 2017, S.3, ss.19-44.
- BUHARÎ Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail, **el-Camiu’s-sahih**, Dâr Tavki’n-Necat, Dimeşk 2001.
- CANBULUT Mehmet, “Hicâb”, **Dinî Kavramlar Sözlüğü**, DİB Yayınları, Ankara 2006.
- CERRAHOĞLU İsmail, **Tefsir Tarihi**, DİB Yayınları, Ankara 1988.

- EL-CESSÂS, Ebî Bekr Ahmed er-Râzi, **Ahkâmu'l-Kur'ân**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2013.
- EL-CEZERÎ İbnü'l-Esir, **Üsdü'l-ğabe fi Ma'rifeti's-Sahabe**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1994.
- ÇAKAN İsmail Lütfi, "Sünnette Giyim-Kuşam ve Örtünme", **İslam'da Kılık-Kıyafet ve Örtünme**, Ensar Neşriyat, İstanbul 2010, ss.43-77.
- DAĞ Mehmet, "İslamda Örtünme Üzerine", **İslami İlimler Enstitüsü Dergisi**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1982, ss.187-191.
- DALGIN Nihat, **Gündemdeki Tartışmalı Konular**, Ensar Yayıncılık, İstanbul 2017.
- ED-DÂREKUTNÎ Ebü'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed, **Sünen**, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 2004.
- DARGA A. Muhibbe, **Anadolud'da Kadın**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013.
- DEMİR İbrahim, **Muhammed Ali es-Sâbûnî ve Tefsir Metodu**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2000.
- DEMİR Recep, "Ahkâm Tefsiri ve Mehmed Vehbi Efendi'nin Ahkâm-ı Kur'âniye'si", **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, 22 (2013), s. (431-456).
- DEMİRDAĞ Muhammet Fatih, **İslam Öncesi Topumlarda Örtünme**, Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum 2015.
- DUMAN Zeki, **Kur'an-ı Kerim'de Örtünmenin Sınırları**, İpek Yayınları, İstanbul 2008.
- EBÛ HAYYAN, Muhammed b. Yusuf, **Bahru'l-muhit**, Daru'l-Fikr, Beyrut 1990.
- EBÛ DAVUD Süleyman b. Eş'as es-Sicistani, **Sünen**, Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut 2010.
- EBÛ ZEHRA Muhammed, **İmam Şâfiî**, ter: Osman Keskiöglü, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1987.
- ENSARİ Abdurrahman, "Celal Yıldırım ve Kur'ân Ahkâmı Tefsiri", **Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies**, 72 (2018), s. (311-328).
- ERSÖZ İsmet, "Ahkâmü'l-Kurân", **DİA**, TDV, İstanbul 1988, c.1, s.552-554.
- ESİN Emel, **İslamiyetten Önceki Türk Kültür Tarihi ve İslam'a Giriş**, Edebiyat Fakültesi Matbası, İstanbul 1978.
- ESKİCİOĞLU Osman, "Ahkâmü'l-Kur'ân", **DİA**, TDV, İstanbul 1988, c.1.
- EL-FEVZAN Abdullah b. Salih, **"Zînetü'l-Mer'et'il-Müslime"**, Dâru'l-Müslim, Riyad 2000.

GERÇEK Pınar, **Kadın Giyiminde Örtünme Konulu Eser Çalışması**, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008.

GÖRMEZ Mehmet, “İlahi Dinlerde Başörtüsü”, **İslâmiyât**, c.4, S.2, Ankara 2001, ss.19-33.

GÜNGÖR Mevlüt, **Cassâs ve Ahkâmu’l-Kur’ân’ı**, Elif Matbaası, Ankara 1989.

GÜRKAN Salime Leyla, “**Tesettür**” (**Diğer Dinlerde**), DİA, TDV, İstanbul 2011, c.40, ss.543-545.

EL-HERRÂSÎ, el-kiyâ, Ebü’l-Hasen Şemsülişlâm İmâdüddîn Alî b. Muhammed b. Alî el-Herrâsî et-Taberî, **Ahkâmu’l-Kur’ân**, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 2001.

EL-HİNDÎ Alî b. Hüsâmiddîn b. Abdilmelik b. Kadîhân el-Müttaki, **Kenzu’l-ummal**, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 2010.

İBN HANBEL Ebu Abdullah Ahmed b. Muhammed, **el-Müsned**, Dâru’l-Hadis, Kahire 1995.

İBN MACE Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid, **Sünen İbn Mace**, Dâru’r-Risaleti’l-Alemiyye, Dimeşk 2009.

İBN MANZUR, Ebu’l-Fadl Cemaleddin, **Lisanü’l-Arab**, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 2013.

İBNÜ’L-ARABÎ, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Meâfirî, **Ahkâmu’l-Kur’ân**, Dâru’l-Hadîs, Kahire 2011.

İBN KESÎR Ebü’l-Fidâ’ İmâdüddîn, **Hadislerle Kur’an-ı Kerim Tefsiri**, çev. Bekir Karlığa ve Bedreddin Çetiner, Çağrı Yayınları, İstanbul 2015.

EL-İMRANÎ Ebu’l-Hüseyn Yahya b. Ebu’l-Hayr b. Salim, **el-Beyan fi Mezhebi’l-İmami’s-Şafii**, Dâru’l-Minhac, Cidde 2000.

EL-İSFAHANÎ Ragıb, **el-Müftedat**, el-Mektebetü’t-Tevfikiyye, Mısır 2015.

KAMACI Fatımatüz Zehra, **Hiz. Peygamber Devrinde Kadının Süslenmesi**, İnkılâb Yayınları, İstanbul 2014.

KARAMAN Hayrettin, “Kadının Şahitliği, Örtünmesi ve Kamu Görevi”, **İslâmî Araştırmalar Dergisi**, 10/4 (1997), ss. 271-278.

Kitabı Mukaddes, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul 2015.

KONYALI Mehmed Vehbi, **Ahkâm-ı Kur’âniye**, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1971.

KURTUBÎ, Ebü’l-Abbâs Ziyâüddîn Ahmed b. Ömer b. İbrâhîm el-Ensârî, **el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân**, Dâr İbne’l-Cevziy, Kahire 2015.

- KURTUBÎ, Ebû'l-Abbâs Ziyâüddîn Ahmed b. Ömer b. İbrâhîm el-Ensârî, **el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân**, ter: M. Beşir Eryarsoy, Buruc Yayınları, İstanbul 2005.
- MALİK b. Enes, **Muvatta**, Dâru't-Tûras, Beyrut 1985.
- MEVDÛDÎ Ebu'l-A'lâ, **Tefhimu'l-Kur'an**, çev. Komisyon, İnsan Yayınları, İstanbul 1997.
- MUKÂTİL İbn Süleyman, **Tefsiru'l-Hamsimie Âyeti Mine'l-Kur'ân**, Dâru'l-Meşrik, İsrail 1980.
- MUTAHHARÎ Murtaza, **Hicab**, çev: Mücteba Mir, Ağaç Yayınları, İstanbul 2005.
- MÜSLİM Ebu'l-Hüseyin Müslim b. Haccac el-Kuşeyri, **el-Camiu's-sahih**, Dâr İhyai't-Tûras, Beyrut 2010.
- NESEÎ Ebu Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, **Sünenü'n-Nesai**, Daru'l-Beşairi'l-İslamiyye, Beyrut 2012.
- ÖZBEK Fatma, **İslamda Tesettür**, Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır 2013.
- ÖZTÜRK Mustafa, “Klasik Tefsirlerde ‘Tesettür’ Formu Üzerine”, **İslâmiyât**, 4/2(2001), ss.69-88.
- ÖZTÜRK Mustafa, **Baş Üstündeki Örtü**, İkidünya, İstanbul 2006.
- ÖZÜDOĞRU Büşra, “**Farklı Nesillerde Tesettür Algısı**”, Necmettin Erbakan Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2017.
- ER-RÂZÎ Fahrüddin, **Tefsîr-i Kebîr**, çev: Suat Yıldırım vd., Akçağ Yayınları, Ankara 1991.
- SABİK Seyyid, **Fıkhu's-Sünne**, Dâr İbn Kesîr, Dimeşk 2012.
- ES-SABUNÎ Muhammed Ali, **Ravâiu'l-Beyân**, el-Mektebetü'l-Asriye, Lübnan 2017.
- SAVAŞ Rıza, **Hizmet Peygamber Döneminde Kadın**, Ravza Yayınları, İstanbul 1992.
- SAVAŞ Rıza, **İslam'ın İlk Asrında Kadın**, Siyer Yayınları, İstanbul 2019.
- ES-SUYÛTÎ Abdurrahman Celaleddin, **Tabakâtü'l-Müfessirîn**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut trs.
- ES-SUYÛTÎ Abdurrahman Celaleddin, **ed-Dürrül-Mensûr**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2010.
- EŞ-ŞÂFÎ Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs, **Ahkâmu'l-Kur'ân**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2014.
- ŞAHİNOĞLU M. Nazif, “Ahkâmü'l Kur'ân”, **İslam Ansiklopedisi**, TDV, İstanbul 1988.

- ET-TABERÎ Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, **Tarih-i Taberî**, Sağlam Yayınevi, İstanbul 2007.
- ET-TAHÂVÎ Ebû Ca'fer, **Ahkâmu'l-Kur'ân**, çev: Mustafa Genç, Beka Yayınları, İstanbul 2012.
- TİRMİZÎ Ebu İsa b. Sevrâ, **Sünen**, er-Risaletü'l-Alemiyye, Dimeşk 2010.
- TOKSARI Ali, "Hz. Peygamber Devrinde Kadın", **Diyanet İlmi Dergi**, 29/4 (1993) ss. 67-80.
- TOPCAN Özlem, **Yahudilik ve Hristiyanlık Din Geleneklerinde Toplumsal Cinsiyet (Geleneksel Dinler Otoritesine Feminist Bakış)**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010.
- TOSUN Mebrure ve YALVAÇ Kadriye, **Sumer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı**, TTKB, Ankara 1989.
- TURGUT Ali, **Tefsir Usûlü ve Kaynakları**, İfav Yayınları, İstanbul 1991.
- ÜNAL Asife, **Türkiye'de Örtünme Arayışı Üzerine Bir Araştırma (Dinler Tarihi Açısından Bir Yaklaşım)**, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004.
- YAZIR Elmalılı M. Hamdi, **Hak Dîni Kur'an Dili**, Sadeleştiren: Kurul, Akçağ Yayınları, Ankara 1995.
- YILDIRIM Celâl, **Kur'ân Ahkâmı ve Mezhep İmamlarının Farklı Görüşleri**, Bahar Yayınları, İstanbul 1972.
- YILDIZ İsmail, **İslam'da Giyim ve Tesettür**, Çıra Yayınları, İstanbul 2016.
- YILMAZ Bedriye, **Tarihten Günümüze Örtünmenin Anlamları**, İz Yayıncılık, İstanbul 2011.
- YILMAZ Bedriye, **Kur'an Yorum Tarihinde Nur Suresi 31. Ayet ile Ahzab Suresi 32-33., 53. ve 59. Ayetlerin İncelenmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007.
- YÜKSEK Ali, "Namaz İbadetinin Tarihi Süreci", **Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 7/2 (2018), ss.111-125.
- ZEMAHŞERÎ, Mahmud b. Ömer "**Keşşâf**", Daru'r-Reyyan li't-Türas, Kahire 1987.
- EZ-ZEHEBÎ Muhammed Hüseyin, **et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn**, Dâru'l-Hadîs, Kahire 2012.
- <http://www.biyografya.com/biyografi/1171> (Erişim Tarihi 27.08.2019)